AL. JIRÁSKA

SEBRANÉ SPISY.

DÍL. XXXVIII.

Z MÝCH PAMĚTÍ.

II.

TŘETÍ VYDÁNÍ.

www.digiBooks.cz

NAKLADATELSTVÍ J. OTTO V PRAZE.
1919.

Z MÝCH PAMĚTÍ.

II.

V LITOMYŠLI.

TŘETÍ VYDANÍ.

NAKLADATELSTVÍ J. OTTO V PRAZE.
1919.

SVÉ ŽENĚ

A

SVÝM DĚTEM

A. J.

Z MÝCH PAMĚTÍ.

II.

Psáno r. 1911—1912. (Zvon.)

I.

Na filosofické fakultě pražské university studoval jsem tři léta, jak tenkráte bylo kandidátům gymnasijního učitelství předepsáno. Letní semestr r. 1874 byl můj šestý a poslední. Konec pochůzek do chmurných síní kolleje Klementinské; nevolně se v nich dýchalo zvláště za podzimních a zimních večerů, kdy plynové plameny syčivě hořely nad lavicemi posluchači nabitými.

Také dvě dámy s námi tenkráte sedaly v universitních škamnách, první dámy na pražské universitě vůbec: útlá, plavovlasá slečna Gundlingová, Němkyně, a bujně rozkvetlá slečna Rubinsteinová, hustých, černých vlasů, velkých, černých očí a přibledlé tváře, Rumunka, kteráž později dosáhla doktorátu na lipské universitě.

V příšeří zadušených síní klementinských nikde svit jasnější barvy, nikde obrazu, vyjma jednu z nich, ve kteréž visel portrét císaře Františka I. v bílém fraku, v rudých nohavicích a vysokých botách. A někdy že snad zableskl do toho kalného ovzduší brillant na prstenu starého professora Löwa*) s šedými kníry krátce přistřiženými, v atla-

*) Heinrich Johann Löwe, nar. r. 1808 v Praze, † 1892, nejprve professor filosofie na lyceu v Solnohradě, pak od r. 1851 na universitě pražské. Byl spravedlivý Němec, přítel W. W. Tomka.

sovém, černém nákrčníku, když u klidném jinak výkladu o filosofii pohnul rukou.

S těmito síněmi jsem se tedy rozloučil, s veškerou kollejí Klementinskou, s jejím prostorným, chatrně dlážděným nádvořím, kdež jsme my studenti tak často stávali v hloučcích a rokovali. Tam na tom nádvoří také jsem vídal vynikající professory akademického gymnasia, kteréž tenkráte mělo své místnosti v Klementinu.*)

Tudy přecházel, obyčejně s knihou v ruce, překladatel Sofoklea, Frant. Šohaj,**) statné postavy, s věnečkem vousů pod bradou, tudy chodil Jindřich Niederle,***) hubený, štíhlý, s kozí bradkou, mistrný tlumočník Homera a Sofoklea, bohužel záhy zesnulý, tu jsem opět spatřil prof. Velišského, jejž jsem znal z Hradce Králové, svěže zardělého, s černou kozí bradou, a zase v tmavomodrém raglánu širokých rukávů, v jakém v Hradci chodíval. Tu jsem také vídal professora Aksamita, nevysoké, ale sporé postavy, kulatého, plného obličeje s licousky, s brejlemi kulatých skel na bledě modrých očích, jenž na Akademickém gymnasiu učil už od let padesátých, kdy tu nastoupil za V. K. Klicpery. Když jsem, mimochodem řečeno, s prof. Aksamitem jako s pensistou se po letech v Praze seznámil, vyptával jsem se ho ovšem na Klicperu. Nemnoho však jsem se dověděl; hlavní bylo to, že Klicpera chválíval školní výklady Aksamitovy: „Chasníku, chasníku, vy jste forman, vy to umíte otáčet —“

---

*) Akademické gymnasium bylo od svého založení r. 1556 až do r. 1783 v Klementinu, od r. 1783 do r. 1805 v bývalém jezuitském semináři sv. Václava (nynější německé technice), odkudž se přestěhovalo zase do Klementina a tu zůstalo až do r. 1883.

**) Šohaj Frant., nar. 1816 v Pacově, zemřel r. 1878 v Praze.

***) Niederle Jindřich, nar. 1840 v Staré Pace, zemřel r. 1875.

A pátý, kterého jsem v Klementinu vídal, byl Jan Gebauer, tenkráte professor české reálky v Ječné ulici, jenž nedávno (r. 1873) se habilitoval na universitě. Často jsem jej také potkával v Ječné nebo Žitné ulici, kdež jsem poslední rok bydlil. Vždycky byl, jak si jej z těch dob pamatuji, pečlivě, jako svátečně oblečen, pečlivě učesán, vždy s černou kravatou, svěže zardělý, s kozí bradkou, s brejlemi zlatoleského kování na nose.

Na svědectví svých návštěv kollejních odnesl jsem si kvartový sešit v zelené obálce, „Index lectionum, quas se frequentaturum rite professus est Aloisius Jirásek Hronoviensis patre Josepho Jirásek". Inskripci do alba university, vykonanou dne 5. října 1871, potvrdil v tom indexu quaestor Turnovský, starý pán drobné postavy, šedých vlasů, čisťounký, kterýž mírností a vlídností svou znamenitě se lišil od tělnatého, zardělého a jak se mně míhá, nějak usmoleného Škabrouta, mrzutého a občas víc než mrzutého kancelisty universitní quaestury.

V tom starém, zpřehýbaném indexu čtyřicítiletém je zapsáno, že jsem chodil do historických přednášek professorů: W. W. Tomka, dra. Jos. Emlera, Gindelyho, Kalouska, Konstantina Höflera, Otty Benndorfa, Otty Hirschfelda, Alfreda Woltmanna, do filologických a literárně historických Martina Hattaly, Jana Kvíčaly, Jana Kelle, do filosofických prof. Loewa, Vil. Volkmanna, Jos. Durdíka, Otty Willmanna.

Přednášky české i německé. Z německých mne zvláště poutaly živé výklady mladého professora Otty Hirschfelda*) o řeckých dějinách, otevírající

*) Nar. 1843 v Královci. V Praze působil roku 1872—1875, ve Vídni r. 1875—1885, kdy byl povolán na berlínskou universitu,

mně nové průzory do minulosti starého světa, zvláště řeckého, a přednášky prof. Woltmanna*) o Rafaelovi a Michelangelovi. Woltmann byl vnuk německého historika K. L. Woltmanna, který od roku 1813—1817 žil v Praze. Tu vydával i vědecký časopis „Deutsche Blätter" (1813) a sepsal „Geschichte Böhmens" (1815).**) Manželka jeho, která psávala pod jménem Louise Berg, vydala kromě románů, tragoedie a spisů, týkajících se ženské otázky, také dva svazky českých pověstí. (Volkssagen der Böhmen.)

Vidím vnuka jejich, professora Woltmanna, urostlého, mladého muže s plavou bradou, jak stoje (nikdy nesedal za kathedrou), ohnivě vykládá a gestikuluje, jak s hrčivým r stále cituje Vasariho a jak ukazuje velké fotografie a rytiny, kopie to děl obou velikých mistrů. Bylo mi to něco neobyčejného a mé zálibě malířské zvláště vábného. Rád jsem Woltmanna poslouchal a hodiny jsem u něho nevynechal. Nepamatuju se, že by byl své němectví nějak pyšně a nešetrně dal na jevo. Proto mne pak tím více překvapilo, když jsem se za nedlouho, to již v Litomyšli, r. 1876 dočetl v novinách, jaký vzbudil prudký odpor svých českých posluchačů tvrzením, že všecko výtvarné umění v Čechách je původu německého, že v Praze kde jaká vynikající památka stavitelská a vůbec umělecká pochází od mistrů německých nebo německým vlivem vedených, že i Národní divadlo je dílo ducha německého. To proslovil v přednášce, kterou měl v pražské „Concordii".

*) Nar. 1841 v Charlottenburku, zemřel r. 1880 v Mentoně. V Praze přednášel r. 1874—1878, kdy se stal professorem na universitě Štrassburské.

**) Zemřel v Praze r. 1817.

Přednáška ta popudila českou veřejnost, zvláště však české studenty na vysokých školách a žáky malířské Akademie, kdež Woltmann také přednášel o dějinách umění. V akademii strhla se první bouřka. Četl jsem o tom v novinách, ale pak jsem uslyšel od očitého svědka i účastníka, od přítele Mikoláše Alše, co se událo v malířské Akademii. Poněvadž to vypravování obsahuje některé zajímavé podrobnosti o Alšovi šíře neznámé, vsouvám je tu do svých vzpomínek. —

II.

Když professor Woltmann po své přednášce v „Concordii" přišel do místností malířské Akademie v Klementinu, o kterých později povím obšírněji, uvítali jej akademikové vášnivým „Pereat!" a strhli takovou bouřku, že musil opustiti kathedru. Než mladí malířové neměli na tom dost. Vyprovodili professora ze dveří a provázeli jej za vášnivých pokřiků nevole dolů po schodech. V ten okamžik běžel proti nim, přímo do té vřavy nějaký buršák v zelené čepičce. Chitussi se ho hned chopil, otočil jím, a nežli se buršák nadál, byl dole. Jen zelená čepička zůstala na schodech.

Rozčilený professor sestupuje hlučící uličkou pobouřených, ohnal se po nich nadávkou: „Räuberbande!" To ovšem nikterak nekonejšilo.

Ti, kteří byli nejprudčeji zapáleni, doprovodili professora až pod schody, až k východu. Mezi nimi také Aleš. A v tom tam k němu přistoupil sekretář malířské akademie Czermack a ten mu řekl:

„Das merken sie sich, Herr Aleš!"

To bylo ve čtvrtek dne 30. listopadu r. 1876. Toho dne měl v Prozatímním divadle čestný večer Frant. Kolár, jenž slavil jubileum pětadvacítileté své činnosti herecké. Dávali dramatický žert „Velko- a maloměšťáci".

Hned nazejtří nastaly na policejním ředitelství výslechy mladých umělců. V neděli a v pondělí, dne 3. a 4. prosince, byla jich velká většina, asi patnáct nebo šestnáct, odsouzena. Nejtěžší tresty stihly Alše a Chitussiho. Ten odsouzen na pět dní do vězení; Aleš na čtyři. Hned však nemusili do „chládku"; bylo jim povoleno, aby se tam odebrali až později.

Toto odsouzení rozhořčilo české studenty na vysokých školách pobouřené přednáškou Woltmannovou.

V české technice objevil se pojednou plakát vášnivě hlásající urážku, které se německý professor dopustil, a vyzývající k demonstrativnímu protestu. Nikdo netušil, kdo to provolání sepsal a v technice tajně vyvěsil. Jen Aleš věděl, že to udělal Chitussi.

V tom došla zpráva, že němečtí studenti chystají Woltmannovi oslavu za demonstraci na malířské Akademii, a sice toho pondělí, dne 4. prosince o jeho přednášce, kterou měl konati o šesté hodině na večer v Karolinu. Již před tou hodinou naplnila se starobylá kollej studentstvem, hlavně českým. Dobrých osm set se jich tu shluklo, aby překazili oslavu professora Woltmanna a proti němu demonstrovali. Ale na dveřích síně, kdež se měla přednáška odbývati, zabělala se cedule oznamující, že professor Woltmann dnes přednášeti nebude. Rozhodl se tak na vybídnutí rektora dra. Czyhlarze. Studenti však přece neodešli. Zůstali a ne-

chtěli se hnout. Ale do Karolina vrazilo pak na padesát policejních strážníků, a ti je donutili, i násilně, že opustili Karolinum.

Proud studentů a s nimi zástupy lidu, jež valem rostly jako náhlá, velká voda, hrnuly se odtud k Národnímu divadlu. Prosincovým večerem rozléhaly se jejich zpěvy. Na Ferdinandově třídě před domem německé Lesehalle zabouřilo v černém zástupu, když se rozlétlo, že studenti z domu Lesehalle volají: „Vivat Woltmann!" Proud demonstrantů nedorazil až k Národnímu divadlu, tenkráte ještě nedostavěnému; z policejního ředitelství vyrojil se houf strážníků a ten je rozehnal.

Toho večera a té noci obcházely kolem „Lesehalle" policejní hlídky s nasazenými bodáky, a tak hlídali i byt prof. Woltmanna na Malé Straně pod Petřínem ve Vlašské ulici v domě obchodníka Stracha vedle Lobkovického paláce.*)

---

*) Hned za těch událostí složena posměšná píseň „Woltmaniáda". Její slova zachoval ve svém zápisníku z těch let přítel K. Mašek, tenkrát osmiletý chlapec. Dlouhá ta píseň zpívala se jako „Jeden kaprál od hulánů". Ze 26 slok uvádím první tři:

„Roku tisíc osmistého
sedmdesát a šestého
Woltmann v Praze přednášel,
divnou věc vám vynašel.

Woltmann jako tyčka dlouhý,
professorský švindléř pouhý
rozkřik' se vám velice,
že jsou Češi opice.

David Kuh a velký Höfler,
k tomu Bruna a též Linker
v Concordii seděli,
na Woltmanna hleděli — —

Ve středu dne 6. prosince se demonstrace opakovala, jenže nebyla již proti prof. Woltmannovi, nýbrž proti rektoru Czyhlarzovi, a — dive divoucí — němečtí a čeští studenti demonstrovali společně, svorně na obhájení akademických svobod proti rektorovi. Bouřili se proto, že nedbaje starých práv universitních, dopustil, aby policie vnikla do Karolina, a že nechtěl, aby pak se odtud vyklidila. Deputace dvou českých a dvou německých studentů odebrala se k rektorovi; nepochodila však. Rektor nechtěl povolit, ano i pohrozil, že bude universita zavřena. Když se poslové vrátili s nepořízenou, zabouřili studenti tím hlučněji. V tu chvíli přišel prof. Randa, jenž rozvášněné studenty uchlácholiv, odebral se k rektorovi a vymohl, že policie ustoupila od vrat Karolina. Tím bouřka zažehnána, a studenti svorně provolávali „Sláva!" a „Hoch!" prof. Randovi. —

Toho času byl Aleš ještě na svobodě. Ale do vězení pak musil. Nastoupil je hned po vánocích; tuto dobu tak klade, poněvadž dostal, jak se pamatuje, ve vazbě také kus vánočky. Do vězení na policejním ředitelství šel „nemaje nic než bibli pod paždí". Zavřeli jej do čísla šestého. Seděl tu sám; jen na jeden den dali mu společníka, který se do té bouřky na malířské Akademii nějak připletl a byl odsouzen, ačkoliv — ironie osudu — byl Němec. Reinitzer se jmenoval a pocházel z Prahy. Do vězení si přinesl znamenitý kus vepřové pečeně, na kterou také Alše pozval.

Když Reinitzra propustili, Aleš osaměl. Četl bibli, četl i všeliké nápisy na stěnách, mezi kterýmiž nápisy našel také polské řádky, kus autobiografie nějakého polského vězně. O stravu se Alšovi starala jeho kvartýrská, paní Bakovská, kteráž mu

donášela obědy a lítostivá psanička svých tří malých dcerušek. Chitussi v ten čas volný, pamatoval na svého zavřeného přítele salámem a viržinkami. Když Aleš vyšel z vězení, oznámil mu Brožík, jenž tou dobou nebyl už na Akademii a maloval tenkráte, tuším, portrét paní Julie Šamberkové, že má Aleš navštívit Šamberka, ten že pro něj něco má.

Když Aleš vstoupil, Šamberk, polonahý, právě se domýval. „Byltě jako Nero," vypravoval mně Aleš, a to, že Šamberk natáhl k sluhovi velitelsky, divadelním gestem ruku a dal si od něho na palec nastrčit prsten, „rozumíš-li, na palec." A ten dobromyslný, šprýmovný „Nero" oznámil mladému akademikovi, že jistá společnost, kteráž měla s ním, s Alšem, účastenství pro jeho uvěznění, posílá mu na přilepšenou dvacet zlatých. To bylo v poměrech chudého žáka malířského, pravého bohéma, suma ne malá.

O tom svém vězení napsal mi Aleš do Litomyšle v listu ze dne 14. února 1877 jen stručně:

„O té Woltmannské rebelii jsi bez toho zpraven, jen to snad nevíš, že i já jsem čtyry dni si vyseděl. Nu, což škodí. Jen škoda, že jsme mu ještě něco nestrčili."

Ani Aleš, ani Chitussi nebyli vyloučeni z Akademie; také jim nedáno consilium abeundi. Než, oba cítili, že správa Akademie jich od té bouřky nerada vidí, a tak šli sami. Mohli tím spíše, poněvadž oba měli absolvováno. Alšova situace byla krušná. Z domova nedostával žádné podpory a neměl nikoho. V té vážné chvíli došel útulku v Sukdole u Prahy; pozval jej tam nájemce panského dvora Alexander Brandejs, žid, jenž na reálce býval spolužákem Františka Ženíška. Jím seznámil se s mnohými žáky

Akademie a také s Alšem, jehož neobyčejné nadání bylo u spolužáků obecně uznáváno.

Aleš přestěhoval se do Sukdolského dvora a tu pak zůstal půl druhého roku. Pilně kreslil a maloval. Z té doby pocházejí skoro všecky jeho olejové malby. Tam domaloval obraz „Schůze Jiříka Poděbradského s Matyášem Uherským", začatý na Akademii. V Sukdole namaloval také (tenkráte měl duši plnou Máchova „Máje") dva menší obrázky na motivy z „Máje": „Vidíš-li poutníka ——" a „Kvetoucí strom lhal lásky žel —", kteréž teprve za našich dnů, po třicíti letech, o jedné z výstav „Manesa" došly nadšeného uznání. Aleš maloval, básnil je s hlubokou svou vroucností, tím vroucnější, poněvadž při nich myslil na vzdálenou, milou dívku. Jí pak, své nevěstě, nyní jeho vážené a vzácné choti, je poslal.

V Sukdole ozdobil r. 1878 svému hostiteli některé kusy nábytku, jako zrcadlo, umyvadlo, zástěnu, nádhernou malbou ornamentální i figurální; tam také nakreslil cyklus „Pět smyslů", také A. Brandejsovi, a mnoho menších illustrací a kreseb. V Sukdole vykomponoval na rozhraní r. 1877 a 1878 slavné své dílo, cyklus „Vlast", kteřýmž zvítězil při konkurenci pro výzdobu Národního divadla.*) Bylo mu tenkráte šestadvacet let.

III.

Po tomto malířském odbočení ještě na rozchodnou s kollejí několik vzpomínek na ostatní mé professory.

*) Původní tyto skizzy jsou nyní majetkem p. dra. Kreuzigera v Plzni.

Rád jsem poslouchal jasné a přesné výklady dra. Kalouska o českých dějinách; tenkráte byl docentem a nedlouho přednášel na universitě. O prof. Gindelym nemohu, abych nelhal, mnoho povědět, poněvadž jsem u něho často vynechával. Professora Kvíčalu jsem poslouchal semestr, když vykládal historii řeckého dějepisectví, chmurný a přísný.

Do přednášek prof. Hattaly jsem chodil po všechen čas svého pobytu na universitě, vyjma poslední semestr. Přednášky jeho mívaly lákavé tituly, jako „Dějiny rukopisné literatury slovanské" — „Dějiny literatury československé od počátku až do Husa" — „Dějiny jazykozpytu vůbec a slovanského zvláště". — Tituly lákavé i látka; jenže prof. Hattala sotva kdy ji vyčerpal a někdy sotva se k ní, jak náleží, dostal pro samý úvod a pro samé polemiky.

Černovlasý, bývalý kaplan slovenský, hladce oholený, dobrý padesátník, nevelké postavy subtilní, v tmavohnědém kabátě, černý šátek na krku, v černé vestě vysoko zapjaté, docházel volným, poněkud šouravým krokem, hůl pod paždí, ke kathedře. Zajímavý jeho obličej pozahnutého nosu, tmavých očí, jež často hleděly přes brejle, níž posunuté nebo bez nich, když je pošoupl na čelo, oživl, jak začal „rezat". Posupávaje nosem, usmíval se svým zvláštním úsměvem, při němž bývalo mu vidět zuby. Se svými protivníky skutečnými nebo domnělými nebo s těmi, s nimiž nesouhlasil, polemisoval důvody, hustěji však sarkasmy, kousavými nebo všelijakými vtipy. Tímto způsobem nejvíce dorážel na Schleichera, Miklosiče, J. Jirečka; než ani K. J. Erbena neušetřil. Jediný „pán Šafarik" měl plné jeho uznání. Přednášky Hattalovy stávaly se tak ovšem víc kratochvilné než poučující, ale na konec se ty žerty a vtipy, všecko to „rezání" přejídaly.

Vzpomínám si, jak jsem s prof. Hattalou kollokvoval v jeho bytě za červencového, parného odpoledne. Professor z kabátu vysvlečen, „jen tak", ve vestě a v košili, dával mně otázky ze svého čtení „O staročeském básnictví epickém západního směru vůbec a o Alexandreidě zvlášť", ale ne dlouho; záhy se rozhovořil sám, ne však o Alexandreidě, nýbrž o nějakém spisu ruském, a rozumí se, také polemicky. Já mlčky poslouchal. Když pak skončil, stvrdil mně v indexu, že jsem s ním „kollokvoval eminenter".

Za malým professorem slovanské filologie vystupuje mi vysoká postava německého professora všeobecných dějin. Za Hattalou Konstantin Höfler, odpůrce Palackého, politický protivník, nepřítel státního práva našeho.*) V kolleji však choval se k českým studentům spravedlivě a nejednomu z nich osvědčil i soukromě ochotu a laskavost. Já jsem ho znal jen z přednášek jeho. Když jsem r. 1871 přišel na universitu, bylo Höflerovi šedesát let. Zjev jeho zvláště o prvním spatření imponoval vysokou postavou mužně sličné hlavy, upomínající na podobu Goethovu. Starému pánu v černém obleku, s blýsknavou jehlicí v kravatě to zvláště slušelo, když zimního času vstoupil do síně, maje přes ramena přehozený pěkný kožich.

Méně však imponoval tomu, kdož seznal jeho přednášky. Mluvíval ne s kathedry, nýbrž stoje na podiu. Přednášel plynně s jistou divadelností, živě gestikuluje; ale nebylo v tom nic hlubšího, více

*) Nar. 1811 v Memmingách ve Švábsku. R. 1841 stal se professorem university Mnichovské; ale již r. 1847 byl dán do výslužby, poněvadž se účastnil hnutí proti tanečnici Lole Montezové, milostnici krále Ludvíka I. Později povolán na pražskou universitu, kdež působil od r. 1851—1881.

méně samý feuilleton hovorný, mnohomluvný, tu zábavnější, tu prázdnější, zajímavý českým nováčkům také výslovností němčiny v Praze neobyčejnou. „Drei Tachreisen von Athen —“

Höfler dožil se vysokého věku. Jako pensista skoro osmdesátiletý, když byl vydal řadu vědeckých publikací, začal skládati dramata. Napsal habsburskou trilogii z času Karla V. Zemřel v Praze r. 1897.

Vedle volných, klidných výkladů starého prof. Löwa, u něhož jsem poslouchal o filosofii Descartesově, o dějinách a kritice mravních zásad, o filosofii Kantově, zdály se živé přednášky dra. Jos. Durdíka tím „letornější“, abych je označil jedním ze slov Durdíkem samým a zhusta šťastně utvořených. Durdík, tenkráte pětatřicetiletý ještě docent, mluvil ne bez některých poněkud affektovaných gest a pohybů hlavy. Poslouchal jsem u něho po dva semestry o aesthetice umění básnického.

U Durdíka v přednášce jasno, tak mně utkvělo v paměti; s jarou pozorností jsem poslouchal. Ale u prof. Volkmanna*) tíž a tak nějak dusivě šero. Přitmělou síň vidím, plnou posluchačů, zasloněnou chmurnými, šedými stavbami, obklopujícími nádvoří starého Klementina, a v čele té síně na kathedře, v příšeří, muže v černém obleku, již staršího, hubeného, přibledlé, churavé tváře s lehkou kučerou nad čelem. Jako ze zčernalého pozadí starého portrétu staví se mně před oči ta tvář, hubená, výrazná. A slyším zvučný hlas, plynný proud jasného výkladu, jak professor tělem suchopárný přednáší s opravdovou vřelostí zaujat svým předmětem, jak vykládá urovnaně tu o psychologii, tu o úvodu do

*) Wilhelm Volkmann z Volkmaru naroz. v Praze r. 1822, zemřel r. 1877.

filosofie nebo o dějinách pojmu duše. Vřele, jasně, urovnaně a přec, rozpomínám se, bývalo mně za těchto výkladů nějak tísnivě. Snad tím, že v těchto hodinách bylo třeba většího napětí, a tím, že těmi jeho výklady opět se budily a hlasněji se ozývaly problémy a otázky, které již na gymnasiu znepokojovaly mysl. Byloť v čas dosud neutišených duševních zápasů v otázkách o bohu a náboženství, o životě, smrti a věčnosti.

V českých přednáškách měl jsem nejvíce hodin u W. W. Tomka a dra. Jos. Emlera. Tomek, tenkráte ještě tmavých vlasů, vždy svěže vypadající, vykládal za mého universitního tříletí o dějinách rakouských a novějších uherských, o dějinách státního zřízení v Čechách, o zákoníku „Majestas Carolina". Přednášel vždy ráno, letního času již o sedmé hodině. Přicházel rychlým krokem, v létě v tmavomodrém kabátě ne dlouhých šosů, ve světlé nebo bílé vestě, v šedivém klobouce, na krku tenkráte ještě „půlku", světlý šátek do předu na uzel uvázaný: přes šátek měl přehnutý bělostný límeček košile nebo náprsenky (forhemetky), kterou dle starší módy měl ještě v oblibě.

Přicházel usmívavě, sedl za kathedru, na kterou před se položil hodinky, opřel lokty o kathedru, vždy ve stejném rozložení, nachýlil hlavu k pravému rameni a vykládal, či četl zvučným hlasem a dost rychle; my dole v lavicích psali a psali, jen abychom professorovi stačili. Přednášky, jmenovitě o dějinách rakouských, jsme pilně zapisovali, poněvadž jsme tenkráte ještě neměli Tomkovy knihy: „Nowější dějepis Rakauska". Tomkovy přednášky byly vždy jednostejné, klidné, bez vzletnějších nebo rušnějších míst, někdy skoro až unavující, zvláště partie o tureckých vojnách.

Tomek přišel do kolleje, odbyl si přednášku, odešel, jinak se, pokud vím, se studenty nestýkal. Já však jsem se s ním blíže seznámil, ale ne v Praze, nýbrž v Polici nad Medhují.

Tenkráte nebylo na pražské universitě českého historického semináře a, mimochodem řečeno, také žádné stolice pro zeměpis. Za seminář byly nám, Čechům, náhradou hodiny dra. Jos. Emlera. Roku 1871 stal se Emler, jemuž tenkráte bylo pětatřicet let, po K. J. Erbenovi archivářem král. hlav. města Prahy a téhož roku byl také zvolen za řádného člena král. České společnosti nauk. Řádní členové této učené společnosti měli toho času právo přednášeti na pražské universitě. Emler toho práva užil a začal v zimním běhu r. 1871—1872,*) kdy jsem vstoupil na universitu, přednášeti o pomocných vědách historických.

Mezi prvními jeho žáky byl jsem také já. Dotčeného semestru přednášel o palaeografii středověku. Při tom měl cvičení palaeografická. Tato cvičení jsem si oblíbil, jakož vůbec všechny Emlerovy výklady, jmenovitě „o umění diplomatickém" a zvláště o heraldice. Emler nebyl výmluvný; vykládal trhaně, ale zajímavě o zajímavých věcech. Z jeho přednášek přiblížil se mi středověk jasnější a životně.

A professor sám, muž světlých vlasů a modrých očí, širší, plavé kozí brady, byl dobrého srdce, vlídný; u něho nebylo nic škrobeného, pedantsky školského, nic chladného. Choval se k nám přátelsky. Nepamatuju ho na kathedře; vidím jej, jak stál vždy dole u lavic nebo mezi nimi přecházel, neb v nich mezi nás usedal, když nám ukazoval na sta-

*) Ottův Naučný Slovník mylně uvádí, že roku 1872—1873.

rých listinách nebo na jejich fotografiích příklady ke svému výkladu, nebo když vysvětloval, jak čísti. Leda, že občas zašel k tabuli, aby ukázal zkratky starých písařů, nebo aby nějaké heraldické znamení načrtl.

Když privilegium král. Společnosti nauk brzo po té bylo zrušeno a Emler tím pozbyl práva přednášeti, habilitoval se řádně za soukromého docenta. Tím zůstal až do r. 1879, kdy stal se mimořádným professorem. A to mu ještě uložili, že má přednášeti po německu. Tou dobou jsem už byl dávno z Prahy.

Emler zachovával styky se studenty i mimo kollej. Chodili k němu do archivu. Jinak se o ně staral, seč byla jeho dobrota a ochota. Též i já mám milou vzpomínku na jeho obzvláštní laskavost. Pamatuju se, že za krásného nedělního rána (myslím, že o svatodušních svátcích) potkal jsem Emlera u Staroměstské radnice. Šel do archivu. Zastavil mne, dal se do hovoru, vyptával se. Já, chystaje se tenkráte na „Skaláky", užil jsem té chvíle a zmínil jsem se, že bych potřeboval lecčeho o robotních poměrech, jmenovitě některých patentů. A Emler s největší ochotou, ano, že mně to v archivu vyhledá a třeba hned, chci-li, abych šel s ním. Toho dopoledne chystal jsem se na nějaký výlet. Ale já jsem se jím nevymluvil a chutě šel jsem na ten nový, do staroměstské radnice, do archivu. Professor Emler mi snesl víc, nežli jsem potřeboval. Z toho, co jsem si tenkrát a za opětných návštěv vypsal, měl jsem nejen pro „Skaláky", ale ještě na několik feuilletonů, které pak, tuším, „Pokrok" otiskl.

Na prof. Emlera vzpomínám rád a vděčně, na čas, kdy jsem byl jeho žákem, i na pozdější dobu,

když dostal jsem se z Litomyšle do Prahy, a kdy mně bylo popřáno často pobývati v jeho milé společnosti.

IV.

Přestaly cesty do kolleje, přestaly také návštěvy v malířské Akademii, kterou Klementinum tenkráte rovněž hostilo, a to v patře nad universitní knihovnou, kdež r. 1848 studenti věznili a střežili zajatého místodržitele hraběte Lva Thuna. Za mých let panovala němčina ve správě Akademie, a tak také po německu jmenovány její jednotlivé síně. Byla tu elementárklasse, Vorbereitungsklasse, byl tu Antikensaal, Malersaal, který měl zvláštní vchod tak jako síň, ve které pracovali už „hotoví" žáci ve svých „atelierech".

Ty ateliery byly malé prostory mezi rozestavenými plentami z režného plátna. O jejich výzdobu postarali se mladí malíři; nejrůznějšími kresbami a divným malováním, karikaturou i skizzami vážnějšího rázu, pokryli plochy těch zástěn, hlavně Aleš a Pirner.*) Zvláštní dveře vedly do síně, kdež se žákům přednášelo o perspektivě, anatomii a dějinách umění. O těch tam vykládal professor Ambros a po něm Woltmann. V jednom koutě této přednáškové síně míval J. V. Myslbek, svého času jediný „hrnčíř" na Akademii, plentou zahražený koutek. To byl jeho atelier. Do tohoto Myslbekova koutu vstoupil jednou po přednášce prof. Ambros, a když prohlédl, co tam Myslbek měl, proslovil se v živém uznání nad tím dílem:

*) Obšírněji psal o malířské Akademii v Klementinu Jos. Mauder ve své vzpomínce: „Em. Kresc. Liška. V paměti druha a přítele." — Časopis „Dílo", ročník I. č. IV./V.

„Der Mensch wird uns einmal Ehre machen." To dílo byla socha sv. Methoděje. Václav Levý, v jehož atelieru*) Myslbek nějaký čas pracoval, zhotovil pro oltář sv. Jana Křt. u sv. Víta na Hradčanech sochu sv. Cyrilla. Druhé sochy, sv. Methoděje, již neudělal. Zemřel (1870). A tu svěřeno Myslbekovi, aby tu sochu vytvořil. To bylo ještě za ředitele Jos. Trenkwalda, na kterého Myslbek vzpomíná s velkým uznáním, tedy asi r. 1871—1872, kteréhož roku Trenkwald odešel do Vídně. Tou dobou, mimochodem řečeno, vytvořil Myslbek také „Pietu" a reliefní práce „Válku" a „Mír". Byly vystaveny, a prof. Ambros se o nich v „Tagesbote" vyslovil s velkou pochvalou.

V. Brožík už nebyl za mých let na Akademii. Opustil ji nedlouho před tím tak jako Ženíšek, který však se tam na čas vrátil, když Swerts se stal ředitelem Akademie (1874). Tou dobou jsem se s Ženíškem seznámil jako již před tím s Myslbekem.

Akademie měla tenkráte mezi svými žáky řadu talentů pozoruhodných i nevšedních. Tehdejší akademiky znal jsem skoro všechny, také Ant. Jedličku, Kryšpína, Jos. Tulku, který pak tak tajemně zmizel. S mnohými jsem se seznámil, jmenovitě s Max. Pirnerem, Jakubem Schikanedrem, Jos. Maudrem, V. Kavkou, F. Štrayblem, Balt. Kutinou, důvěrně s dobrým, milým E. K. Liškou a zvláště s Mikolášem Alšem.

A tak se mi tu přikmitlo, jak jsem jednou šel do Akademie s přítelem Thomayerem, tenkráte medikem, a jak jsme potkali v Klementinu pod schody k bibliothéce Schikanedra. Ten hned na Thomayera,

---

*) Byl na Spálené ulici v domě, v němž tenkrát žil J. E. Purkyně a také tam umřel

aby mu nějak opatřil mrtvé dítě, mrtvolu malého děcka, třeba jen na chvíli, co by provedl skizzu, že ji potřebuje k obrazu. Thomayer té tajné, romantické úsluhy ovšem nevykonal a kamarádovi posloužil jen veselým vtipem, na který se nepamatuju, ale který byl jistě ve „stylu".

Nejeden z žáků výše jmenovaných zemřel před časem, jako Ant. Jedlička († 1875). A také Václav Kavka, sochař, narozený r. 1850 ve Smidarech, nápadně rusovlasý, pro svou milou povahu u všech oblíbený. Obecně známým stal se svou sochou „Opuštěná". (Prémie Umělecké besedy.) V Rusku, kam se vystěhoval a odkudž se nesměl navrátiti, poněvadž zplna nevyhověl své vojenské povinnosti, vytvořil sochy: „Ivan Hrozný", „Ataman Jermak", „Kozák na koni". Zemřel r. 1889.

Mladí akademikové byli tenkráte většinou samí figuralisté; genry a historická malba kvetly. Krajinářství hrubě nepěstováno. Romantismus okouzloval většinu mladých adeptů malířských, na něž působila i literatura toho směru, ale také domácí historie, kronika; nejmocněji a nejkouzelněji na Mik. Alše. Akademie poskytovala mladým duchům vysoko toužícím málo nebo nic. Ohlíželi se po cizině, i sami hledali a zápasili. V tom hledání a zápolení bylo některým z nich dílo Jos. Manesa jako zjevením. To světlo zářilo jmenovitě kongeniálnímu M. Alšovi na dráhu jeho svérázného umění, jehož síla tkvěla a tkví v mateřské půdě, v duchu národních dějin, v kouzlu domoviny, v duši lidu.

Ohlasy toho, jak literatura působila a rozněcovala, bývalo slýchati v místnostech Akademie, když professor odešel. Tu se začalo deklamovat. Deklamovali skoro všichni, deklamovali česky, německy, z romantiků i z německých klassiků, verše i mono-

logy jmenovitě Schikanedr, jehož praděd, divadelní ředitel, složil Mozartovi text „Kouzelné flétny", pak Aleš, Liška.

Ten tak jako Schikanedr rád zabouřil výbuchy Karla Moora z „Loupežníků". S ohněm, vášnivě chrlil jeho: „Menschen, Menschen!" nebo: „Weg, weg von mir! Ist dein Name nicht Mensch? Hat dich das Weib nicht geboren? Aus meinen Augen, du mit dem Menschengesicht! —" Znamenitě také nápodobil některé herce, jako Bittnera, staršího Kolára, Šimanovského v „Mageloně", kterého nám i mimo Akademii někdy ukázal a spustil po něm: „Apokalypští jezdcové, v odění hyacinthovém —"

Než nepohrdl také Matějem Kopeckým, z jehož „Fausta" nejedno místo přednesl s komickým pathosem („Jdi do země Portugalien, vezmi kámen laufr řečený a namaluješ Jesum Christum crucifixum"). To dával tak mistrně jako Aleš, který pak starého komedianta a jeho loutky zvěčnil rovněž tak mistrným listem. Ve vážnějších chvílích deklamoval Aleš nejvíce z Čelakovského a Erbena.

V Akademii docházelo i na dramatická představení. Repertoir nebyl tak rozmanitý jako při deklamacích, za to tím efektnější. Obyčejně se dávala popravní scéna. Inspirace snad přišla z Kolárova „Pražského žida", tenkráte nadšeně přijatého, z jeho scény popravní. Mladí malíři nehráli tu smutnou exekuci, ač její prospekt měli (týnské věže hleděly do oken jejich síně), nýbrž popravu vůbec, ale přec jaksi historickou. V kostýmech ji dávali. Akademie některé již měla, jiné podědila ze šlechtického karusselu, také kyrys, přilbu, rukavice, rytířské boty, které i jindy mívaly v Akademii úlohu a vždycky veselou, a bílý plášť. Tomu Liška říkal

„Führich", protože ten plášť dělal führichovské záhyby.

Tento bílý plášť hodili odsouzenci (obyčejně Mik. Alšovi) přes hlavu, na její temeno připevnili kašírovanou hlavu, „pupy" (mannequina na draperie). Touto úpravou dosáhli pak při popravě illuso až zarážející. Odsouzence doprovázel kněz, obyčejně Jos. Maudr, který, nekonal-li této poslední služby, spokojil se s úlohou zvoníka. Umíráček smutně klinkal — s kamen. Na nich stála železná, empirová váza; o její ucho zvonil zvoník klíčem. U špalku čekal kat — E. K. Liška s mečem, t. j. s dlouhým „šlaglineálem", příložným pravítkem, a mocnou ranou uťal odsouzenci, jenž zkroušeně klečel u špalku, na ráz hlavu, až se kus kutálela nebo odletěla. A trup v bílém plášti, M. Aleš, znamenitě, přirozeně se shroutil a svalil —

S těmito síněmi malířské Akademie, jejichž ovzduší mne tak vábilo, musil jsem se také rozžehnat. A přestaly schůzky s Mik. Alšem, jenž tenkráte bydlil v Nebovidské ulici na Malé Straně, přestaly návštěvy E. K. Lišky „u bílé kobyly" na senovážném (Havlíčkově) náměstí, kdež bydlil u rodiny Borovičkovy. „Bílou kobylu" pak rozbourali a s ní zašla stará hospoda v přízemí, kdež na stoly s tabulemi nepokrytými, zeleně natřenými, stavěli pivo ve džbánkách a k nim skleněné nálivky. Kolikrát nám tam bylo dobře.

V.

Konec akademické volnosti. Nastala povinnost starati se o supplentské místo na střední škole. Za onoho času bylo možná ho dosíci hned po absolvování tříletí na universitě, bez zkušebního roku. Musil jsem zajíti k zemskému školnímu radovi Vác-

lavu Svobodovi, jakožto dozorci středních škol, představit se mu a požádat ho, aby mně udělil nějaké místo, abych hned po prázdninách mohl nastoupiti. Slyšel jsem, že je dobře mít na tu cestu k němu doporučení některého z universitních professorů. Poprosil jsem o ně prof. Tomka, a ten ochotně mi napsal lísteček, s kterým jsem se vydal k zemské školní radě. Dnes už se nepamatuju, kde tenkráte byla.

Jasněji vidím pokoj dosti prostorný, ne však valně světlý, do kterého jsem vstoupil a prostřed něho mužíka nevelkého v tmavém obleku, s černým nákrčníkem. Šedé vlasy měl sčesány do spánků. Byl to Václav Svoboda,*) „Václäv Opatrný", jak mu přezdívali na školách, někdy ředitel gymnasia v Prešpurku, od r. 1861 dozorce středních českých škol, o něž si získal skutečné zásluhy; o tom jsem tenkráte nevěděl.

Já jen viděl vážného, přísného ouředníka, v jehož rukou byl můj osud. Svobodu jsem spatřil tenkráte po druhé. Při prvním setkání jsem si jej mohl volněji prohlížet, v Hradci Králové, když k nám přišel na inspekci, právě do Vyhnisovy hodiny. O tom jsem už vypravoval.

Teď stál jsem před ním jako žadatel. A žádost má měla dodatek, který jsem vroucně cítil a který jsem snad i vroucněji nežli první část své žádosti přednesl: abych mohl zůstati v Praze. Svoboda mne vážně vyslechl, přečetl si Tomkův lístek, s klidnou vlídností pak odvětil, že teď nic nemá, že není žádného místa, že však bude na mne pamatovat; ale co se Prahy týče, to že sotva bude možná. Odešel jsem s nadějí, že se nějaké místo snad na-

*) Narozen r. 1813 v Minicích u Rakovníka; úřadoval do r. 1877, zemřel r. 1888.

skytne, ale i se smutnou jistotou, že se rozloučím s Prahou.

Dal jsem tedy s bohem známým, v bytě „contubernálům" medikům Cibulkovi, Rycovi, Hlavničkovi, s kterýmiž jsem bydlil v Žitné ulici vedle starožitného domu podivných štítů, od starodávna „u Lajblů" řečeného. Myslím, že toho roku s námi tam už nebydlil starý medik Matouš Vít, bradatý, mohutných knírů, jenž za revoluce r. 1863 vypravil se na pomoc Polákům, jenž pak účastnil se demonstrací proti Herbstovi a německému kasinu, tenkráte na Široké ulici; za to pak byl pohnán na soud. Tam četli vysvědčení z jeho rodné obce, prý takové: „Matouš Vít v Praze studuje, tátu mnoho peněz koštuje, což se tímto stvrzuje."

Dal jsem s bohem přátelům z hradeckého gymnasia a novým, s kterýmiž jsem se za pražského pobytu srdečně sblížil, Thomayerovi medikovi, Alšovi, Liškovi, malířům. Dnes už se nepamatuju, za jakých okolností a kde po prvé jsem se setkal s Alšem, kde s Liškou. Thomayer, když jsem se s ním seznámil, byl už R. E. Jamotem, autorem originálních obrázků z přírody, kteréž svou novostí, svěžestí, svým znamenitým provedením překvapily naši veřejnost i samotného redaktora Lumíra — Nerudu. A pamatuju se jasně, že po prvé jsem s ním mluvil u vchodu do domu akademického čtenářského spolku. Byl tenkráte štíhlý mládenec černých vlasů a přibledlé tváře a měl černou, pentlovou kravatu.

S těmito nejmilejšími přáteli jsem se rozloučil. A s bohem jsem dal krajanovi, obchodníku Aloisovi Jiráskovi a jeho společníku p. Hochovi, k nimž do krámu v Karlově ulici jsem často chodíval, a Janu Ticháčkovi, „otci" Ticháčkovi, v jeho obuvnickém

krámu na Široké (Jungmannově) ulici, kterýž krám tam je podnes. Před tím měl Jan Ticháček, rodák hronovský, dílnu ve Skořepce, či jak se říkalo, ve Škořápce.

Tam jsem nejprve zamířil, když jsem na podzim r. 1871 přijel do Prahy. Šel jsem tam hledat radu a podporu u krajana, jenž před tím také mému bratranci Adolfu Prouzovi prokázal mnohou laskavost. Byl zachmuřený, podzimní den, mžilo, když jsem v Praze zcela neznámý došel do Skořepky.*) Tenkráte to byla úzká, špinavá ulička většinou starých, nevzhledných domů. Nárožní dům do Uhelného trhu (č. 420) „U tří zlatých lvů" s podsíní hostil r. 1787 Mozarta, jak deska v průčelí připomíná. Proti tomuto domu na rohu Skořepky a Uhelného trhu stojí dnes nový dům „u Šturmů". Za mých časů byl starý dům „u Šturmů" třetí od rohu, již na Uhelném trhu; měl také podsíni a v barokní střeše okénka.**) Býval tu pivovar. Připomínám si, že u starých „Šturmů" viděl jsem pak o ostatcích slaviti „Bachusa". Do tohoto domu, do jeho přízemní kavárny, čajem prohlášené, jsem pak za svého pražského pobytu občas zabloudil, do těch místností, do kterých kdysi chodíval Mozart zahrát si na kulečníku.

Tenkrát, když jsem toho uplakaného odpoledne do Skořepky vkročil, neznal jsem nic z její historie. Já viděl jen šerou, neveselou uličku, nerovnou, s divnými, zašlými přístavky a hledal jsem, v napětí jak pochodím, mistra Ticháčka, v nějž jsem dou-

*) Má jméno po kloboučníku Vítu Skořepovi, jenž měl tu r. 1530 dům „mezi domy ‚u křížků' a vedle pokoje vzadu zlé Kačky".

**) Narodil se tu r. 1826 Vojta Náprstek.

fal, že mi snad opatří nějakou hodinu. Mělť jsem si, abych se v Praze udržel, skoro všechno sám vydělati. Mistra jsem našel brzo. Do jeho dílny sestupovalo se z uličky po několika schodech. Nevelký muž, čtyřicátník, v zelené zástěře, lysého čela, bradatý mne uvítal; když jsem se prohlásil, přijal mne po krajansku. Hned ovšem neměl pro mne nic, slíbil však, že se postará. A postaral se. Sám si mne vzal za učitele svých chlapců Prokopa a Ladislava, kteří chodili do obecné školy. Pak jeho prostřednictvím dostal jsem hodinu u pernikáře ve tmavém koutě Týnské ulice, u samého Ungeltu.

Vděčně si na otce Ticháčka vzpomínám, jak se ke mně tak přátelsky zachoval a mně i pak, tak jako mnohému studentu, když bylo nejhůř, ochotně pomohl. Někdy mne také pozval na pivo do té oné staropražské hospody a jednou na obuvnický věneček, na Perštýně „u Sladkých", kdež jsem se znamenitě vytančil.

Ta Skořepka zaryla se mi do paměti. Jí jaksi na poctu jsem po letech do ní uvedl, ale do starší, jak bývala před věky, tenkráte ještě tak nenazývaná a ještě škaredější a špinavější, do její krčmy „u bílého jelena" veselé, bujné studenty a s nimi hubeného, dlouhého Martina Tkaničku, pavučích noh, jenž právě jsa na suchu, bez groše, prodával tu kamarádům dobré volumen de sanctis na čtení celý rok; tu jsem také usadil Šanta, pekaře a rozpustilého faráře Bohuňka, jenž pak Martina Tkaničku s jednou ze svých dcer oženil, a přísného Šípa, ohnivce křivoklátského, s chlapcem, a pak Žita, králova kouzelníka, jenž svými kouzly všecku krčmu i s ničemným Lojzou Kojatou, farářem, očaroval, omráčil.*)

*) Mezi proudy I. II.

Otec Ticháček ze Skořepky se záhy vystěhoval a zařídil si onačejší dílnu a také krám na Široké ulici. Tu mně pak přibyla nová kondice. Dílna za krámem stávala se dvakrát týdně na večer mou kolleji. Sedal jsem tu na verpánku a učil jsem němčině dva tovaryše mistra Ticháčka. Jeden z nich byl můj krajan, rodák zbečnický, Němeček, jenž se pak usadil v Hronově.

Jak se vzpomínky vyrojily! A chtěl jsem jen říci, že jsem dal s Bohem pražským známým a přátelům a dobrému mistru Ticháčkovi, s nímž jsem pak zůstal v upřímném přátelství až do jeho smrti. Stihla jej osmdesátiletého počátkem roku 1910.

VI.

Prázdniny roku 1874 trávil jsem opět v Hronově. Byly to mé poslední studentské vagace. Toho času začínala se v mém rodném městečku revoluce, nastal začátek převratů a změn. Stavba železné dráhy od Chocně na Opočen, Náchod, Hronov a dále do Halbstattu (Meziměstí), r. 1873 začatá, úsilně pokračovala.

Hlučno a živo bylo na stavbě, podél rostoucí trati a také v Hronově. Mnoho cizích lidí tudy procházelo, tu se střídalo i usadilo, inženýrů, stavitelů, „pantafírů“, markytánův a dělníkův. Uviděl jsem a pozoroval kus nového života. Nejedna jeho figura, nejeden výjev živě mi připomenul Nerudovy „Trhany“, kteří nedávno před tím (r. 1872) vycházeli ve feuilletonu Národních Listů a budili sensaci. Tenkráte sotva kdo u nás nadál se, jaké veliké, převratné změny způsobí železné koleje, které

porušily „padol" a její lány, které vedli dále lukami podél Medhuje k Bezděkovu, pro které provrtali tunelem šedou skálu pod Petrovicemi.

Tam se vyhnuli městu Polici. Slýchal jsem, že se Poličtí tenkráte proti dráze ohradili, že jí nechtěli. Nevím, je-li to pravda. Tiché, pohorské město zůstalo stranou železnice a tudíž beze změny; tím také utěšené údolí od Petrovic k němu vedoucí mezi skalami a lesnatými stráněmi zůstalo nedotčeno. Ledhujský potok nerušeně dál tu plynul samotou pod starými olšemi a vrbami, pod houštěmi vějířových lopuch a trsy kostivalu krásnými lukami, jež v létě a z podzima prokvétají modrým kakostem a sněžnými parnassiemi.

Tenkráte tu nebylo ani žádných továren. Zůstávalo tu ticho, do něhož nesupala lokomotiva; leda že osamělá pila občas řinčivě zavřískla, nebo že silnicí klapal těžký vůz s nákladem, že zahrčela bryčka. Jaké to bývalo putování z Hronova do Police za letních, zářivých jiter tím údolíčkem, krajinnou idyllou do idyllického zákoutí, jakým tenkráte Police byla! Tiché město nevelíké pod výšinou Strážnice na úpatí Stěn, nad nímž v pozadí strmí ze spousty tmavých lesů šedé skály památného Vostaše, město s benediktinským klášterem pradávného založení, s podsíněmi, s význačnými dřevěnými příbytky, i patrovými, pod šindelovými střechami, město se starými sousedskými rody Pejskarů, Krtičků, Luňáčků a jiných —

Jeho klid plašily jednou týdně šum a ruch plátenického trhu, když každé středy scházeli se tu z celého, širého okolí, s kopců i dolin chudí tkalci s kopami plátna, kdy přijížděly až z kraje, hlavně však z Broumovska vozy zámožných plátenických

kupců. Trhy ty, kteréž jsem vypsal v „U nás", odbývaly se ještě, třeba že ne již tak hlučně, i za těch sedmdesátých let.

Tenkráte ještě říkali v Polici, a snad podnes říkají, panské někdy hospodě v Ledhuji s městem souvislé „krčma", a majetník její Pášma byl „krčmář". Tenkráte ještě stála poblíže kláštera nevelká, přízemní hospoda, zvláště o trzích hlučná a plná. Hospodský Krtička tu šenkoval, nevelký, ale rozložitý, v kulaté vyšívané čepičce, čilý muž chrčivého hlasu, neboť měl tlustý krk. Říkali mu také „Obsonderlich", poněvadž, když mluvil s Broumováky svou divuplnou němčinou, připlétal přes tu chvíli do svých bezděky velice humorných obratů a vět (na př. haben sie zehn Uhr geprügelt) slovo „obsondrlich".

Přes ulici, skoro proti této hospůdce „u zlatého kříže", stál patrový dům s výklenky v pravo, v levo od domových dveří; v těch výklencích sedátka, jak na Policku a Broumovsku často vídati, na odpolední pohovění si v chládku nebo na podvečerní besedu. V tomto domě v prvním patře bydlil můj bratranec doktor Prouza. K němu, do jeho šťastné domácnosti, o kteréž jsem už pověděl, chodil jsem o těchto prázdninách i za pozdějších často a rád. Někdy jsem bratrance provázel na jeho pochůzkách do vsi k nemocnému, s ním jsem navštěvoval v polickém dvoře přítele Otokara Čížka, tenkráte hospodářského adjunkta, jenž byl bratrancův nejdůvěrnější přítel v Polici a pak také kmotr jeho dětí.

V Polici jsem se seznámil s úředníky klášterního velkostatku, jmenovitě s polesným Jos. Johnem, s důchodním Jos. Vaňkem, s kněžími P. Cyrillem

Kaněrou, strýcem mého krajana Jos. Kaněry, nynějšího odborového přednosty v ministeriu vyučování, s P. Gerardem Pospíšilem, nyní farářem na benediktinské faře v Orlové v Slezsku, bratrem mého spolužáka hradeckého, Frant. Pospíšila, pak setníka pluku jičínského, s P. Methodějem Laudinem, s P. Amandem Dimtrem, veselým, hodným Němcem; tito kněži všichni, až na pana faráře Pospíšila, již zemřeli.

Do Police, svého rodiště, přijížděl o prázdninách mladý kněz P. Expedit Nyklíček, urostlé, statné postavy, vtipný a veselý, jenž nedávno zemřel jako farář v německém zákoutí v Starých Bukách u Trutnova. S jeho mladšími bratry, jmenovitě s Františkem, rovněž tak veselým, znal jsem se přátelsky již z Broumova. Neméně zajímavý byl jejich otec „starý Nyklíček", dlouhé, šedé brady, zvěrolékař v Polici, znamenitý pamětník minulých událostí v městě a okolí, už po humoru otec svých synů.

V občanstvu polickém měl jsem také nejednoho dobrého známého, jako hostinského Bernharda, vážného muže, otce ředitele Bernharda, Jos. Pášmu, jehož bratr Jaromír studoval v Broumově v týž čas, jako já, bratrance jejich Františka Pášmu „Černého", jenž byl každé prázdniny společníkem W. W. Tomka při hře lurči. Seznal jsem všecku společnost pohorského města, kněžskou, úřednickou i sousedskou za družných schůzek v besedě, v útulné vinárně brumlavého Fenricha bělovlasého v černé čepičce, nebo na výletech a také za kolikerých prázdnin i jinak, všestranněji a hloub, a tím nejeden tichý román v rodinách i klášterní samoty. —

O prázdninách r. 1874, jakož i za pozdějších stýkal jsem se v Polici také s W. W. Tomkem. Ne-

psal jsem si nikdy denníku, nemám skoro žádných poznámek kromě školních notesů, píšu všecky ty vzpomínky, jak je paměť má zachovala, a proto bych ve všem nemohl udati přesných dat časových. A tak také ne o tom, kdy jsem se u nás po prvé setkal a pak častěji stýkal s Tomkem. Než v tom by mně byl sám Tomek nápomocen, svými „Pamětmi z mého života", plnými podrobných udání co do času, nejen na roky, ale i na dny, ba i na hodiny.

Dle té knihy jeho uvedu, že r. 1873, kdy bratranec Prouza ještě se v Polici neusadil, a kdy jsem tam ještě nechodil, Tomek dne 26. srpna, vraceje se z Vys. Mýta z návštěvy u Jos. Jirečka, přišel s polickým učitelem Hausmanem z Náchoda přes Pavlišov do Hronova, kdež byl právě výroční trh. „Při odpočinutí v hospodě shledal jsem se, nevím zdali ponejprv, se studentem Jiráskem." Bylo to mimo kollej jistě po prvé. A ta hospoda tenkrát byla „u modré hvězdy" strýce mého Seidla.

Tomek měl v Polici najatý stálý byt, kdež obyčejně trávil vánoční a velikonoční svátky a každého roku hlavní prázdniny. Jako sedmnáctiletý chudý filosof přišel tam r. 1835 z Hradce Králové o prázdninách, aby vyučoval synka vrchního Dáňi. „Bylo dne 15. srpna ve svátek na nebevzetí panny Marie a tudy o Polické pouti." Vešel do kláštera, kdež také úředníci bydlili, a dostal se z dolejší chodby klášterní na vnitřní dvůr travou porostlý za kůrem kostela a přes dvůr ke schodům vedoucím nahoru k bytu direktorových. Z okna hořejší chodby uviděla ho paní direktorová a hned si pomyslila, že by to mohl býti student z Hradce očekávaný. I počkala na něj a zavedla jej do pokoje, řečeného oratorium, z něhož tehdáž bylo okno do kostela. „Zde stálo děvčátko třináctileté, bílého líč-

ka, růžových tvářiček, modrých oček a líbezného, nevinného, při tom trochu čtveračivého vzezření. — Byla to, totiž měla to býti, má Liduška —" vzpomíná Tomek.

Tak se dostal do Police. Přilnul k ní a jezdil tam i pak, kdy přestal být informátorem v rodině pana vrchního. Po jedenácti letech, r. 1846, byl účel jeho cesty „vysloviti se Lidušce a jejím rodičům".

Jako moudrý nápadník promluvil nejprve s paní direktorovou a „potom s Liduškou na zahradě", kdež jí předčítal román Marryatův „Jafet".

A tam si podali ruce „bez mnohého mluvení". O svatbě sjednáno, že bude na přesrok. A byla, r. 1847 v pondělí dne 28. června, „slavná, jak v Polici jen mohla být". Oddavky vykonal přítel Tomkův P. Basil Jedlička*) a mládencem byl Karel Havlíček. Tomek připoután k Polici svazkem příbuzenským a zůstal jí věren, i když Dáňovy rodiny tam nebylo, i když jeho Liduška mu zemřela (r. 1868). To byla nejtruchlivější doba jeho života, jak sám doznává.

A tak jezdil pak sám jako bezdětný vdovec do Police, pro něj tak památné, kdež měl přátele a milé známé v městě, v klášteře i v sousedním Broumovsku. Bydlil se švagrem Dáňou, listovním v. v., a s jeho ženou stále v jednom bytě, v prvním patře Hartmannova domu v „hořejší" ulici, nyní Tomkovou nazývané. Poličtí, mimochodem řečeno, chtěli jemu na poctu nazvati nové sady na Strážnici sady Tomkovými; starý historik však nedopustil, jen aby zachoval pradávné a památné jméno Strážnice.

Tomek měl jako v Praze, tak i v Polici ve všem stálé své zvyklosti a ve všem určitý pořádek. V po-

*) Z mých pamětí I. 255—256.

kojích nestrpěl koberce na podlaze, jinak pečlivě vyleštěné, rovněž ne záclon na oknech. Petrolejová lampa nesměla na jeho stůl. Četl a psal léta letoucí při světle lojových svíček, a nic jej nemrzelo utírati kratiknotem jejich čadivý knot. V Polici mu je dodával mydlář Švorčík. Teprve za posledních let svítil milovými svíčkami.

V Polici nepracoval o svém monumentálním „Dějepisu města Prahy", nýbrž psal své paměti, dopoledne, obyčejně jen do jedenácté, kdy se vydával na procházku. Odpoledne čítal, nejprve noviny, denně pak rázem šesté hodiny byl v Besedě, aby si zahrál lurč. Protivník jeho v té hře, kupec Pášma, naryšavělé brady, jemuž přezděli „Černý", poněvadž si dal svůj dům olejovou barvou na temno natříti, přicházel také v tu hodinu. Znal Tomkovu dochvilnost. Zdržel-li se náhodou v obchodě, Tomek byl ihned nepokojný a vyhlížel jej.

Hráli vždy hodinu, vždy do sedmi hodin. Hráli tak den co den, po léta, každé prázdniny. Každého dne odcházel Tomek o sedmé na večer, jen ve čtvrtek vytrval v besední společnosti, obyčejně do jedenácté a někdy také až do dvanácté s půlnoci.

Společnost měl rád a byl milovníkem výletů. Každé prázdniny vypravil se do skal na Ostaš, na Hvězdu, na Hejšovinu, na Bor, či jak on říkal i psal, na „Machovskou horu". Nikdy nepojmenoval hory té samotným jménem Bor, ač lid po všem dalekém okolí jinak jí neříká. Rovněž nejmenoval město Radek nedaleko českých hranic v Kladsku Radkem, jak u českého lidu slove, nýbrž Wünschelburg; a Liberec byl u něho vždycky Reichenberk, a to proto, poněvadž ani Bor ani Radek ani Liberec nenašel v žádné listině.

Na delší výlety chodíval rád v četné společnosti. Sám určoval dobu a místo schůzky. Sám přicházel vždy na minutu; ale pak také hned vykročil s těmi, kteří se již sešli, a nečekal ani chvilku na ty, kteří se omeškali. Hned za městem svlékl kabát, pověsil jej na hůl, položenou přes rameno, a tak jako vambeřický poutník vykračoval si čile, neunavně, tenkrát, i pak za kmetského již věku.

S mnichy polickými a broumovskými žil v dobrém přátelství. Opat J. N. Rotter, výborný muž, spravedlivý Němec, o němž jsem už také vypravoval, byl jeho dávný přítel. Tomek často navštěvoval broumovský a polický klášter i některé fary benediktinské, nejčastěji Martinkovickou na Broumovsku, když tam byl farářem jeho přítel P. Basil Jedlička.

Přátelský ten poměr k polickému klášteru trval i po smrti Rottrově (1886) za opata Ruperta Smolíka, kterýž býval za mých let hradeckých professorem theologie při hradeckém semináři. Opat Smolík záhy zemřel (r. 1887). Za jeho nástupce zvolen byl P. Bruno Čtvrtečka, Němec. „Pokládal jsem za slušné," píše Tomek, „při svém dávném přátelském poměru ke klášteru vysloviti mu písemně své blahopřání." Ale nový opat nedal žádné odpovědi a také jinak neprojevil, „ač k tomu příležitosti bylo mnoho", že by se k Tomkovi chtěl míti podobně jako dva jeho předchůdcové. Následkem toho zůstal Tomek „obcování s ním vzdálen".

Tak přestaly dávné styky i s polickým klášterem, zvláště, když se tam stal inspektorem panství bratr praelátův, P. Pius, jenž byl také k městu nepovolný a míval, pokud se pamatuju, soudy s rolnictvem sousedícím, s Bezděkovskými a Srbeckými. Také náš historik se s ním nerozešel v dobrém;

tím však nebyl dotčen Tomkův přátelský poměr s jednotlivými členy kláštera broumovského a polického.

Milé své Polici zůstal věren až do své smrti. V Polici jsem se také já s ním sblížil, tam u něho setkal jsem se s některými vynikajícími muži našimi, když přijeli jej navštívit; tak r. 1874 s Jos. Jirečkem a v srpnu r. 1878 s prof. Drem. Jos. Kalouskem, s nímž přijel také Bohuš Rieger, tenkráte studující práv. A pomlčet nesmím o tom, jak se Tomek šlechetně zachoval k vdově po mém bratranci Dru. Prouzovi, když přibyla do Prahy vzdělat se na pěstounku pro opatrovny. Po letech pak scházel jsem se s ním nejen o prázdninách v Polici, nýbrž také ostatní rok v Praze, když jsem se tam dostal z Litomyšle. Stýkal jsem se s ním ve „Svatoboru", v schůzích Akademie a „České Matice"; na podzim a v zimě býval jsem členem kroužku, jenž s ním sedával každé středy večer v Měšťanské besedě. Na jaře a v létě trávil Tomek ty večery na Žofíně.

V tom kroužku míval hlavní slovo a vždy veselé Dr. Vojtěch Nováček, bývalý můj kollega na universitě, nyní ředitel zemského archivu. Občas pověděl Tomek nějakou svou anekdotu; také tu o muži, jenž přišel k mistru truhlářskému dát si udělat „blusarohr", „plozor". Ta byla nejzábavnější, protože ji Tomek výborně vypravoval v broumovském podřečí.

V Hronově setkal jsem se s ním ještě jednou. Ten den dobře vím a budu si jej vždy pamatovat. Bylo r. 1901 v den mých padesátých narozenin. Provázen doktorem V. Nováčkem přijel Tomek z Police ke mně s gratulací. Když jsem jej shlédl přicházet, starce bělovlasého, víc než osmdesátiletého,

svého učitele a mistra, vyběhl jsem ze stavení jej uvítat; a vítal jsem jej s očima zakalenýma.

Tak jsem se daleko pustil, přemnohá léta napřed. Ale teď opět zpátky, zase do prázdnin r. 1874.

VII.

Tyto vycházky do Police byly za těch posledních prázdnin mými jedinými výlety. Jinak zůstával jsem pořád doma, většinou v sedničce a na zahradě. Hodně jsem četl a i psal a — vzpomínal na pražské přátele, na Prahu, na její divadlo. Maně tu zas přichází vzpomínka na událost z mého tříletí universitního, jak jsem si v Praze zahrál divadlo, a ne na nějakém soukromém jevišti, nýbrž na velkém, největším v Praze, v Novoměstském divadle. Stávalo za Koňskou branou, tam, kdež je nyní nové německé divadlo.

Akademický čtenářský spolek, sídlící tenkráte na Ferdinandově třídě v prvním patře nynější Choděrovy plzeňské pivnice, uspořádal za mých akademických let dvě studentská představení. Ve spolku zřízena divadelní komisse, jež měla za předsedu technika Jos. Anýže, nynějšího redaktora Národních Listů; byl jsem její členem, tuším, že při obou představeních. Pamatuju se, že se zesnulým doktorem Heroldem, tenkráte právníkem, jsem konal v té funkci nějakou pochůzku a že jsem šel s deputací k generálnímu velitelství nebo k správě arsenálu požádat, aby nám k akademickému představení zapůjčili starou zbraň.

První představení bylo r. 1872 dne 8. června. Hráli jsme Mikovcovu „Záhubu rodu Přemyslovské-

ho". Toto představení i pak druhé řídil a vedl Kolár mladší. Ti ze členů akademického spolku, kteří se chtěli herecky súčastnit, podrobili se před ním zkoušce. Při tomto hereckém „odvodu" musil každý „snaženec" přednésti nějaké místo z úlohy, o kterou se ucházel. Kolár rozhodoval; buď kandidáta přijal, nebo zamítl, nebo mu svěřil jinou úlohu.

Při „Záhubě" v zápase o první úlohu, krále Václava III., zvítězil právník Jan Podlipný, nynější předseda Národní rady. Hrál vřele, ohnivě; jen v milostné scéně se ten oheň jeho (za zkoušky) přitlumil ostýchavostí vůči představitelce Jarmily, paní Sklenářové-Malé. Než upozornění vzácné umělkyně, že musí blíže přisednout, přitulit se, dodalo mladému králi žádoucí odvahy, které pak už nepozbyl.

A já a přemnozí jiní pozorovali jsme krásnou Jarmilu, každé její gesto, hnutí, každý její pohled a dychtivě jsme naslouchali jejímu líbeznému hlasu altového timbru. Vážil jsem si toho, že mohu z blízka hledět na znamenitou umělkyni, jejímž jsem byl jako celé legie studentů nadšeným ctitelem, tak jako mezi mladými malíři přítel Liška.

Violu Těšínskou hrála výborná Ebba-Brahe v Bozděchově „Baronu Goertzi", slečna Horská, později provdaná Dostalová, matka naší dramatické umělkyně Leopoldy Dostalové. Otce Jarmilina Přecha z Koldic měl právník Rožánek a vrahem posledního Přemyslovce, Konrádem z Pottenštejna, byl technik Jos. Anýž. Já hrál jeho pomahače, německého poběhlíka Waltra; mluvil jsem pořád německy, jak v mé úloze psáno.

O této „Záhubě" uviděl jsem po prvé přítele Zikmunda Wintra, s kterým jsem se tenkráte ne-

znal a také ještě neseznámil. Hrál pěvce Dalimila. Jak se herecky tužil, už nevím, dobře si však pamatuju, že brnkaje na provázky nějakého „varyta". či harfičky, jak to na divadle dělají, pěkně zpíval. Měl plný, zvučný baryton. A on sám si dnes připomíná, že mu tenkráte dali nějaké ničemné triko na lýtku natržené.

Roku 1873 dne 17. června dávali jsme Shakespearova „Julia Caesara". Titulní úlohu měl technik Zeman, Bruta hrál J. Rožánek, právník, pod jménem Jana Krečmara, Kasku právník Müldner, nyní rada zemského soudu. Úloha Antonia svěřena osvědčenému již Janu Podlipnému, který však, poněvadž dostal termin k rigorosu, úlohy té se vzdal. Student pak už jí nedostal žádný. Jiří Bittner ji převzal. Toho představení a snad i prvního účastnil se také technik Rozšlapil, nyní vrchní inženýr, příbuzný herce Lapila; pod tímto jménem také vystoupil, ne pamatuju se však, v které úloze. A vzpomínám ještě na jiného herce studenta, na veselého technika Pasovského, nyní architekta, a na to, že před představením Julia Caesara po prvé jsem mluvil s přítelem F. Wenigem, tenkráte filologem a členem výboru Akademického čtenářského spolku. Potkali jsme se na Václavském náměstí; já právě nesl nějakou římskou helmici, jak se přítel Wenig rozpomíná.

První výstup v Juliu Caesarovi mají tribunové Flavius a Marullus. Flavia hrál filosof Jos. Král, nyní universitní professor a rector em., Marulla pak moje maličkost. První pohled do ohromného hlediště od přízemí do poslední galerie obecenstvem jako nabitého zarazil na okamžik. Mně, tribunu krátkozrakému, splývalo vše v nepřehlednou spoustu

tváří. Ale to zaražení jen na okamžik. Tribunové se nedali. Zahráli výstup tak, že jim hlučně zatleskali; rozumí se, že na podnět jejich kamarádů.

My ochotníci měli jsme tenkráte ještě jiné ochotníky na pomoc, v komparsech řezníky. Sloužili Octavianovi i republikánské straně a bojovali, udatně bojovali, skoro až do opravdy. Po takové srážce zůstal jeden z nich na bojišti mrtev. A snad i oči zavřel. Pojednou však, když shlédl, že je sám (jeviště bylo na okamžik prázdno), vyskočil, sebral helmici, oštěp a prchl do kulis. A v hledišti ozvala se nelíčená radost nad jeho z mrtvých vstáním.

Na tato představení měli jsme dost zkoušek. Chodil jsem na ně rád, těšil jsem se na ně. Tenkrát po prvé jsem vstoupil v ovzduší velkého jeviště a poznal trochu jeho zákulisí. Rušný život, pestrá hlučná společnost kollegův a vynikajících umělcův dramatických, jež jsme jindy jen z daleka vídali, to všecko mocně vábilo a okouzlovalo. Býti na blízku paní Malé, mladšímu Kolárovi, slavnému Klubkovi ze „Snu noci Svatojanské" a šaškovi v „Králi Learovi"! Málo který výkon herecký mne tak uchvátil jako tento šašek Kolárův; na takové postavy se nezapomíná. Mně se vryl hlouběji do paměti nežli sám Lear Kolára staršího —

Pražské divadlo, Praha, rušný, hlučný život její, přátelé, kamarádi přicházeli mně často, často na mysl v mé samotě domova, kdež nebylo již tak veselo a bezstarostně jako jindy. Hořce se tenkráte skončila poslední kapitola mého románu. A v otcovském domě čím dále tím tísnivěji. Bylo cítit blížící se katastrofu. Samý trud. O supplentském místě ani potuchy. A čekal jsem na ně jako na vysvobození. Doma jsem zůstati nemohl a nechtěl. Už minulo

půl září, už se ten měsíc schyloval ke konci. Chodil jsem do pustnoucích polí, do lesů, toulal jsem se, těžký nelad v mysli. Kdykoliv jsem se vracel, kdykoliv jsem vstupoval na síň, bylo mé první, přišlo-li psaní. Ale nic. A již sv. Václava, již prvního října, druhého, školní rok se začal, a nic. Konec. Tu pojednou list; na obálce neznámé písmo. Obsah krátký: chci-li supplentské místo na gymnasiu v Litomyšli, abych ihned odepsal. Pod tím: „Tille".

Ale já neodepsal, já hned sehnal Šimkovou „od vody", náchodskou poselkyni, naši sousedku, o níž jsem už vypravoval, aby se ihned vydala do Náchoda a tam odevzdala telegram. A Šimková hned jako na koni a pryč s depeší oznamující, že místo přijímám a že přijedu bez prodlení. A hned také přípravy k odjezdu.

VIII.

List ředitele litomyšlského gymnasia dra. Antonína Tilla způsobil nemalé vzrušení mně, v rodině i v nejbližším sousedstvu, jež projevilo upřímné účastenství. Dostal jsem místo a to přáli mně i rodičům. O tom městě však, kdež se to místo naskytlo, jsem kromě některých dějepisných zpráv nevěděl nic; a v mém okolí také ho žádný neznal. Jen matka měla o něm jedinou určitější zprávu. Vzpomněla si, že stará Lokvencka chodívala k Litomyšli pro husí peří, tam v té straně že chovají mnoho hus.

Na zevrubnější informace o Litomyšli nebylo času. Teď běželo jen o to, co nejrychleji se tam vypravit. S dobrou radou přišel sám, nežádán, Gu-

stav Graetz, žid, o něco mladší než můj otec, bratr „vydávače", bydlícího zrovna naproti nám, v bednářově domě. Ten Gustav Graetz měl obydlí a pekařskou dílnu o něco výš, blíže kostela v Šrůtkově domě. Jeho vášnivou zálibou byly jízdní řády. Sám necestoval, nejdále došel ob čas do Náchoda; ale jak jezdí pošty, jak vlaky ze Lhoty u Červeného Kostelce na Trutnov a dolů k Josefovu a na Hradec, jaké mají připojení na Pardubice a Prahu nebo na Vídeň, to věděl z paměti přesně na minuty. O tom mně vykládal každé prázdniny, ačkoliv jsem nechtěl nikam jet a nežádal jsem ho o železniční řád. Ale byla to jeho radost, vášeň, mluvit o jízdách. Mne to často až unavovalo. Než tentokráte jsem ho vyslechl ochotně a rád.

Matka mně uchystala prádlo a šatstvo. Nebylo však peněz na cestu a na první pobyt v Litomyšli. Ale novou hodností nabyl jsem úvěru. Kupec Červíček mně půjčil, oč jsem požádal. A tak vypraven rozloučil jsem se s rodiči, s bratřími a sestrami, se sousedstvem a zajel jsem, myslím, že hned nazejtří, do nejbližší stanice, do Lhoty u Červeného Kostelce. Naše dráha do Chocně nebyla ještě dostavěna. Ze Lhoty jsem mířil přes Pardubice do Zámrsku. Tam, počítal jsem, najde se povoz, který mne dopraví na místo. Nemělať Litomyšl tenkráte žádného železničního spojení se světem.

Nevydal jsem se klidně na cestu. V napětí jsem jel a v dychtivém očekávání. Nový život mně nastával, vstupoval jsem do vážného povolání. Tušil jsem jeho obtíže, zvláště na počátku; než nelekal jsem se jich. Měl jsem dost odvahy, bylo mně třiadvacet let a nejel jsem zcela bez praxe. Zkušebného roku tenkráte nevyžadovali; ale já si ten kurs

soukromě odbyl, třeba ne systematicky a ne všechen na střední škole. Od čtvrté latinské učil jsem po domech, tedy dobrých sedm let, ale také na gymnasiu, byť jen několik měsíců. Ano, když jsem ještě chodil do kolleje poslední rok, říkali mně už „pane professore" a to na Václavském náměstí v domě Fuchsově v soukromém gymnasiu, jež měl a vedl dr. Made. Tam jsem učil dějepisu, němčině a myslím, že i češtině.

Těžko se tam pracovalo. Soukromé gymnasium rozstrkané v soukromém domě v místnostech nevalných s vyučovacími pomůckami nevalnými, se žactvem nevalným. Chodili tam většinou takoví žáci, kteří na veřejných ústavech neobstáli nebo s nimiž jinde nemohli obstáti. Na Madově gymnasiu vyučovali gymnasijní učitelé z veřejných ústavů, supplenti, katecheta Pechoč ze Smíchova, také studenti jako já a filolog Vestfál. V tom sboru byl také dr. Domalíp, později professor české techniky.

Ředitel dr. Made, vysoký, dlouhé brady, krátce ostříhaných vlasů, s temnými nebo modrými brejlemi na nose kouřil skoro ustavičně viržinky. Hrubě se mu nedařilo; často odjížděl na venkov, po rodičích svých studentů, shánět peníze. Vrátil-li se, sedal v ředitelně, v níž byla také třída, alespoň na čas. Pamatuju se, že jsem v ní také učil a že ředitel, nedbaje mne a žáků, psal u stolu a kouřil viržinku.

Nebylo snadno udržovati tu kázeň. Vždycky jsem si oddechl, když, odbyv hodiny na gymnasiu, vstoupil jsem do třídy soukromé dívčí školy Matildy Peškové, sestry herečky Elišky Peškové. Škola ta byla na rohu Krakovské ulice a Václavského náměstí. Tam v gymnasiu bujní hoši, jež bylo nutno

držeti s napětím sil, tu mezi mírnými, snaživými dívkami klid a pozornost, že byla radost učit. Místo na této dívčí škole opatřil mně kollega z kolleje Jan Štěpánek, nyní ředitel reálky v Příbrami. Tenkráte učila u slečny Peškové také slečna Božena Studničková, uveřejňující toho času své básně po časopisech.

Na Madově gymnasiu dály se časté změny v místnostech. Pamatuju se, že jsem také pomáhal stěhovat a sice klavír. A pak se stěhovalo všecko gymnasium. Dr. Made ho neudržel. Při tom pádu utrpěl jsem také, neboť ředitel nemohl už vypláceti. — Tak jsem se rozhovořil o svém „zkušebném" roku; a připadá mi, že těchto slastí „professorských" užil, ač jen krátký čas, také Mikoláš Aleš, který učil kreslení na druhém soukromém ústavě, na Jungmannově. Tam, když chtěl jednou potrestat nějakého zbujného žáka, vykřikl na něj, na Alše, jiný žák: „Pane professore, nic mu nedělejte, on má hezkou sestru! —"

Tak tedy připraven i nepřipraven jel jsem do Litomyšle. Nedávalať tenkrát universita kandidátům všeho, čeho pro školu potřebovali. Na poslední stanici v Zámrsku stálo několik povozů z Vysokého Mýta. Majetník mého kočáru, ne kočí, byl Němec nebo Uher v Mýtě usedlý. Jel jako o závod. V Mýtě, tenkráte, r. 1874, menším, ne tak výstavném, ale starobylejšího vzhledu, se ani nezastavil.

Krajina přede mnou jiného rázu nežli má rodná. Žádné vrchy a kopce jako u nás, ale také ne samá rovina. Zvlněný kraj s rovnými poli, s chlumy, pozvolnými svahy, s hájky a po obzoru s dlouhými pruhy tmavých lesů; a tu zas mělké, travnaté oupady a mnoho luk zvláště od Hrušové a dál

u Cerekvice na pravo pod silnicí. Otavy z nich už dávno sklizeny. Ale Loučná v nich, skupiny stromů a křoviny barvu měnící tlumily tesknotu jejich podzimního pustnutí.

Ve vsích u silnice a dál husto stromoví plného zralého nebo zrajícího ovoce; tu tam u statků, při kraji dědin, nad starými roubenými stodolami vysoko rozložené koruny starých lip, požloutlé, suché již zelenosti.

Nad tím vším chlad, studeno a lehké zamžení zasmušilého, říjnového odpoledne. A pojednou se do toho kalně bělavého oparu vztyčily drahný kus přede mnou dvě věže, kostel mezi nimi a třetí věž štíhlá u žlutavé, imposantní budovy četných, zvláštních štítů. To zámek a pod ním a pod tím kostelem rozloženo město všecko v stromoví.

Litomyšl!

Oči se na ni upřely a upíraly po všechen zbytek jízdy a jen mihem si povšimly výšiny na pravo za lukami, osamělého stavení na ní, jež se zabělalo nad rozlehlým, pestře zbarveným hájem ve svahu i pod svahem. To byl „štít", to byl Nedošín. Já té chvíle jen město vyhlížel. Blížili jsme se k němu kvapem mírným svahem dolů pod starým, osamělým topolem nad cestou a pak rovnou silnicí.

Již tu první stavení, myto, dál na pravo táhlá budova zděná, patrně zájezdní hospoda s nádvořím. Mihla se její podivná ozdoba, řetěz vytesaný nad branou; kmitl se, zmizel.

Stavení v pravo při cestě, stavení v levo nad cestou ve svahu i nad ním jako betlem, zahrady, stromy, příbytky mnohé staré a prosté s prkennými štíty. Ale tu v pravo za zdí dvorečku výstavnější, starý dům mansardové, šindelové střechy. Kočí

s kozlíku na něj bičem ukazuje, to že je bývalá katovna. Naproti, na levo přes cestu skupina lip a pod nimi socha. A zase domky a větší domy; kočár hrkotá již po dlažbě, konec předměstí. Pojednou přede mnou dlouhé, ne valně široké prostranství. V pravo, v levo podsíně a nad nimi domy divných, barokních štítů a mezi nimi v pravo věž. Náměstí.

Náhle to vše zmizelo, jak vůz zahnul na levo do uličky. Už cestou jsem řekl svému vozkovi, aby zajel do „tunelu". Doslechlť jsem se cestou na dráze, že litomyšlští professoři scházejí se hlavně v „tunelu", kdež je beseda, a že ten hostinec je zrovna pod gymnasiem. Ale v „tunelu" jsem nenašel nikoho. Nechal jsem tam zavazadla a rovnou do gymnasia. Trčelo nade mnou, s té strany dvoupatrové; u něho kostel, jehož věže jsem shlédl už se silnice. Nedal jsem se krytými schody (fortnou), vedoucími od hostince přímo ke gymnasiu, nýbrž šel jsem kolem sousední, málo vzhledné hospody, abych se dostal k průčelí gymnasia. Té hospody, „na smetnisku" jí říkali, dnes už není.

Městiště její a svah ke gymnasiu posázen stromy a křovinami.

Stanul jsem na výšině, někdy „hoře Olivetské" mezi zámkem, piaristskou kollejí, jejím kostelem a gymnasiem. Podél zdi zámecké zahrady řada košatých kaštanů; za jejich žloutnoucími korunami prokmitaly na té zdi staré, omšené sochy mythologické a veliké vázy, pocházející z konce osmnáctého století. Před gymnasiem žádných stromů, jako jsou dnes.*) Gymnasium však tak jako dnes, táhlá,

*) Vysázeny za ředitele Tilla r. 1875

s té strany patrová budova prosté výstavnosti s vížkou na střeše, s dvojími velkými dveřmi vedle sebe žlutohnědě natřenými. A na těch dveřích tenkrát jaké malování! Na jedněch veliký, císařský orel po celých vratech a na druhých, také po celých, český lev v červeném poli, ne sice heraldicky bezvadný, ale přece český, královský lev. Nad obojími dveřmi tak jako dnes ve výklenku socha sv. Josefa Kalasanckého, zakladatele řádu piaristského, s pacholíkem.

Z toho našeho lva milý dojem. Líbilo se mně, že ho tu mají. Tenkráte jsem nevěděl, jakého je původu,*) ani to, že dříve (od r. 1778) mělo gymnasium českého lva na své pečeti a že se nazývalo královským. Toho lva i toho orla, mimochodem řečeno, dal po letech za opravy obojích dveří zamalovat ředitel Fischer.

Bylo již po škole, na chodbě ticho. Ale v tom se někdo na ní zjevil, kněz na první pohled, a hned ke mně a velmi vlídně, že jsem bezpochyby nový pan kollega. Přisvědčím, představím se. A on: „Já jsem katecheta Čáp."

A již jsem měl tři hubičky na tvářích. Vlídný katecheta mně hned ukázal, kde je ředitelna. Tenkráte byla v přízemí v pravo od vchodu v řadě jizeb poslední, neširoká. V ní za stolem muž asi čtyřicítiletý, černé brady, lysého čela, tváře podlouhlé, ředitel Antonín Tille.

Představil jsem se. Uvítal mne a řekl také, že mu bylo milo, že jsem hned dal zprávu telegraficky, a jakoby tázavě dodal:

---

*) R. 1814 za velkého požáru vyhořelo také gymnasium. R. 1815 znovu zřízeno a tu namalován na dvéře císařský orel. Znak českého království dal na druhé dvéře namalovati hrabě Jiří Jos. z Valdštejna r. 1817.

„Panu školnímu radovi Svobodovi doporučil vás professor Tomek."

Přisvědčil jsem, cítě, že i to bylo řediteli vhod.

Pověděl, které třídy mně přidělil a stran bytu, to že mně dobře poradí školník. Všecko jednání ředitelovo bylo vážné, klidné a při tom vlídné.

Na chodbě u hlavního vchodu stál mužík nevysoký, ale rozložitý v kulaté čepičce bez štítu, zdravé, plné tváře s krátkými kníry, asi padesátník, školník Rumml. Byt jeho byl, jak jsem se za chvíli přesvědčil, z této strany gymnasia v suterrénu, z druhé však, od města, ve zvýšeném přízemku. Z gymnasia sestupovalo se k němu dolů po širokých, dřevěných schodech na šerou chodbu, na které, jak jsem později zvěděl, starý Paďour vyplácel za onoho času studenty s poctivicemi posvlečenými, čistě po vojensku, ne sice lískovkou, ale pařenou metlou, když dostali černou knížku „signum", t. j. za to je bil, že ve škole vespolek promluvili po česku.

Pan Rumml, ochotný, čilý mne uvítal a hned o bytu, ano, že ví o něm a že se mně bude líbit, že bych neměl daleko do gymnasia, u paní doktorové Benonové že je pokoj volný, její pán že býval doktorem v Chrudimi, pokoj že je pěkně zařízený.

Zavedl mne na náměstí do patrového, žlutě natřeného domku bez podsíně, o třech oknech v průčelí. Stál skoro poslední v západní řadě domů čelem k zámku. Paní doktorová, vysoké postavy, chodila v krinolině, a měla vlasy v síťce. Uvedla mne do pokoje v předu, v patře, do náměstí; měl dvě okna a byl pěkně zařízen.

„Tady v tom menším," ukázala na pravo na poloskleněné dvéře bíle zastřené, „bydlí pan professor Kupka."

Pokoj se mně líbil, takového jsem dosud neměl; že mám souseda, mně nevadilo, proto jsem se nerozmýšlel a najal jsem si ten byt.

V tom se otevřely ty skleněné dvéře v pravo; z menšího pokojíčku vystoupil mladý muž vytáhlý, dlouhý, hubené postavy, hubené tváře, poněkud vysedlých lícních kostí, s knírky a řídkou kozí bradkou, brejle na nose. Učiněný professor. Usmívavě, ale nějak ostýchavě, slabým hlasem se hlásí.

Oh, známý, neznámý!

Stalo se jednou v Praze, že jsem nějaký čas obědval, aby to bylo lacinější, kávu a rohlík a to v Slovanské kavárně.*) A v ten polední čas, kdy tam bývalo skoro úplně prázdno, seděl tam pokaždé u sklenice kávy mladý muž vytáhlý, dlouhý, hubené postavy atd. jako shora, jenže tam ještě míval lacinou hůlčičku. Vídal jsem ho v kolleji, věděl jsem, že je filolog, ale jinak jsem ho neznal. A teď jsem se s ním sešel. Byl, jak jsme se domluvili, tak trochu můj krajan, z Hradecka, ale z kraje, od Nového Města nad Medhují, ze Slavětína, a učil na městské reálce hlavně češtině. To setkání mne těšilo. Tušil jsem, že jsem našel dobrého souseda.

---

*) Bývala v domě číslo 208 (38) v ulici Karoliny Světlé, nekdy Poštovské.

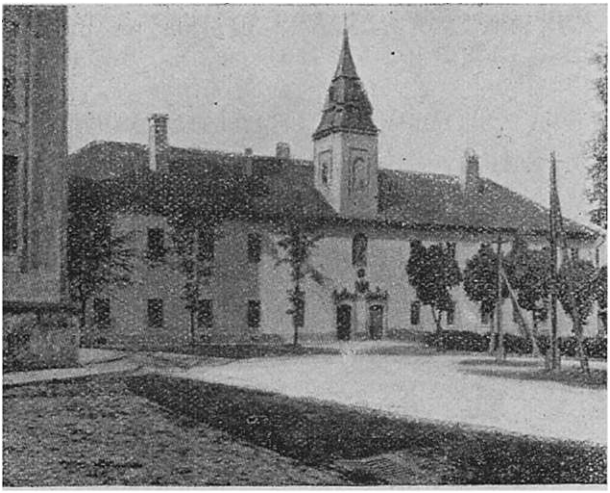

Gymnasium v Litomyšli.

IX.

Dostal jsem se na staré gymnasium. Založila je r. 1640 Frebonie z Pernštejna, poslední svého rodu, a odevzdala řádu piaristskému. Ani ne měsíc před mým příchodem přešlo ve správu státní, dne 8. září 1874.*) Piaristé je spravovali dobrých dvě stě třicet let. S počátku, zvláště v 17. století nemívalo stále stejného počtu tříd; někdy osm a zase jen šest, pak sedm. Tenkráte, za piaristů, hostilo

*) Mnohá data, týkající se gymnasia, vzal jsem z díla prof. Jos. Štěpánka: „Dějiny c. k. vyššího gymnasia v Litomyšli, V Litomyšli 1894." Jiná čerpal jsem z úředních pramenů, jež mně s velkou ochotou vyhledal p. ředitel Fr. Věcovský.

gymnasium i stánek musy Thalie. Neodolám, abych neodbočil a letmo se o něm nezmínil.

Piaristé totiž tak jako jezovité zvláště o to pečovali, aby se jejich studenti naučili pěkně přednášet. Často přednášeli básně i celé řeči nejen ve třídách s kathedry, ale vystupovali také na gymnasijním divadle, hlavně studenti nejvyšší třídy (rhetorové) v kusích, jež jim professor rhetoriky musil složit. Ano, musil. Dle nařízení provinciálova (1711) byl povinen sepsati ročně jedno drama a dvě deklamace, kteréž ovšem, nežli je studenti předvedli, musil předložit ke schválení rektorovi kolleje a praefektovi gymnasia. Professor, který by v ustanoveném čase neprovedl svého dramatu, musil z trestu konat o prázdninách duchovní cvičení a nedostal ani kapky vína. Kusy tedy musil, chtěj nechtěj, skládat, tisknouti však jich nesměl. Hry bývaly české, většinou však latinské. Nesměly obsahovat nic zamilovaného, mezihry pak, tak nařízeno, aby byly slušné a vtipné. Vtipnost z nařízení.

Z těch her se žádná nezachovala. Jen to je zapsáno, že v únoru r. 1714 provedli Litomyšlští rhetorové české drama, a to s pochvalou (Drama boëmicum cum plausu), r. 1738 latinskou tragoedii „De Mausolo et Artemisia" a r. 1749 kus P. Gilberta, professora rhetoriky a poesie, kterýž kus bylo „drama eleganter compositum".

Hrálo se v kostýmech, o představení hlaholívaly trouby a provozována dle potřeby též jiná hudba. Představení se konala před červencem a zváni k nim hosté, ale jen mužští; ani matky účinkujících studentů nesměly do divadla. Velikým příznivcem tohoto divadla byl hrabě Fr. Václ. z Trautmannsdorfu, pán na Litomyšli, s nímž přicházeli

jeho hosté, jako r. 1749 na dotčené drama P. Gilberta hrabata Schlick, Pachta, Rindsmaul, a j.

Tyto hry jakož i akademie menších studentů zakázány za Marie Terezie roku 1775 a zavedeny veřejné zkoušky na konci školního roku. Tři léta po tom stalo se gymnasium pětitřídním (1778—1818); pak bylo šestitřídní (1819—1849), od r. 1850 osmitřídní.

Veřejný ústav filosofický trval při něm po prvé od r. 1733 do r. 1754, kdy byl z vládního nařízení, hlavně působením jezuitů, zrušen. Roku 1802 obnoven, kvetl až do r. 1849. Od r. 1850 studovalo na litomyšlském gymnasiu co rok přes tři sta žáků. Ale toho roku 1874, kdy jsem přišel do Litomyšle, mělo jich jenom stodvacet. Dávalať se tou dobou mládež většinou na studium reálné; a v Litomyšli byla vyšší reálka zřízena obcí r. 1865.

Než, řád sám také zavinil, že tolik žactva ubylo. Kdysi žilo v piaristské kolleji až pětadvacet členů řádových. Ti zastali všecko vyučování na gymnasiu, na filosofickém ústavě i na normální škole, a studenti z Čech, z Moravy i ze Slezska sem se jen hrnuli. Ale koncem šedesátých let minulého století neměl řád už s dostatek svých, piaristských sil učitelských a přibíral proto světské. Mezi nimi působili tu také prof. Fr. Hejzlar, rodilý z Bělovsi u Náchoda, výborný učitel (1868—1870), pozdější zemský školní inspektor, pak prof. Fr. Nekut (1868) a také náš znamenitý historik August Sedláček (1868 až 1869).

R. 1872 došlo tak daleko, že starý a někdy slavný ústav nemohl se vykázati dostatečným počtem skutečných učitelů; proto nesměla se maturita na něm odbývat, a nebozí abiturienti musili k ústní zkoušce vypravit se do Hradce Králové. To

gymnasiu velice ublížilo. Počet žactva klesl po prázdninách nápadně, ač byl sbor doplněn učiteli skutečnými, ovšem světskými. Byli to: Fr. Grešl, Jan Majer, Eduard Syřínek.

Ústav tenkráte vedl P. Hilarius Dědina. Nastoupil r. 1867 po P. Janovi Neussrovi, tuhém Němci, jenž nenáviděl vlasteneckého ducha mezi studenty a jenž všeliké jeho projevy, byť nevinné a prostinké, pronásledoval a trestal. V malicherném hněvu svém poškubával studentům červenými kravatami s lvíčkem nebo se zlatým třepením a nazýval ty kravaty posměšně „Scharfrichterschleifen", stuhy katovské. Když r. 1866 zavedena na gymnasiu čeština jako vyučovací jazyk, byl Neusser provinciálem odvolán a přesazen do Mostu, kdež r. 1881 zemřel.

P. Hilarius Dědina po něm gymnasia dlouho nespravoval. Zemřel počátkem r. 1873, poslední ředitel piaristský. Zatím už řád jednal o to, aby ústav jeho byl převzat do státní správy. Ještě za tohoto vyjednávání v červnu dotčeného roku svěřena zatímní správa vyššího gymnasia Dr. Antonínu Tillovi, do té doby řediteli státního reálného gymnasia v Třeboni; až pak r. 1874 stalo se státním, jak už řečeno, a tu také převzati čtyři piaristští professoři do nového sboru.

„Řád chudých škol pobožných Matky boží" zmizel z gymnasia. Toliko soška zakladatele tohoto řádu, sv. Josefa Kalasanckého, jenž se dočkal založení litomyšlského gymnasia a do Litomyšle z Říma také list poslal, zůstala ve výklenku nad vchodem.

A ještě jedna památka z doby piaristské zachovala se na gymnasiu: chlebíčkové stipendium.

Krištof Vratislav z Mitrovic, zemřelý roku 1645, odkázal poslední svou vůlí „Jí Mti. vysoce urozené panně Frebonii šlechtičně z Pernštejna a na Litomyšli z povinné k ní vděčnosti —“ za opatrování v častých nemocích svůj statek Lojovský a kromě toho všecky své hotové peníze a cokoliv měl od zlata, od stříbra a drahého kamení „na ten však a takový způsob, že ona z těch peněz povinna bude v ta místa a těm osobám, kteréž jsem svou vlastní rukou sepsavši to poznamenání zpečetěné Jí Mti. zanechal, — — ty odkazy hned po mé smrti dáti a odvésti a tak pro slávu boží a k dobrému duši mé to vyplniti.“ Z těch peněz odkázal 2000 zl. na zřízení semináře pro chudé studenty.

Na to zřízení však nedošlo, jednak pro války, jednak že Frebonie z Pernštejna již roku příštího (1646) zemřela. Z tohoto odkazu Vratislavova vznikla později tak zvaná nadace chlebíčková, která však ne po vlastním zakladateli, nýbrž po slečně z Pernštejna „Frebonskou“ se nazývá. Vrchnost dávala každé soboty 85 bochníčků chleba, kterýmiž praefekt gymnasia poděloval chudé studující po vykonané modlitbě za dobrodince. Tak rozdáno každého roku přes čtyři tisíce bochníčků.

To podělování dálo se i za doby, kdy jsem působil v Litomyšli. Každé soboty odpoledne sešli se studenti té nadace požívající v gymnasiu v některé třídě; tu již stály sloupce bochníčků, jež upekl mistr Novák. Katecheta, ne již ředitel, rozděloval chléb tím způsobem, jak se dálo za starodávna. Ročně se ho rozdalo 3592·7 kg. Později měl být chlebíčkový ten dar proměněn v peněžitý, jak navrhl ředitel litomyšlského panství. Než kníže Thurn-Taxis rozhodl, aby zůstalo při starém.

X.

Ředitel Tille již za prozatímní své správy křísil starý ústav a upravoval jej za těch neurovnaných poměrů. Za něho zřízeny v gymnasijní budově také ředitelna a sborovna. Nebylo do té doby těchto místností v gymnasiu. Nebylo jich proto, že za správy piaristské všecky porady dály se v kolleji, kdež sídlil také praefekt gymnasia a tu úřadoval.

Ředitel Tille konal přísně své povinnosti a žádal, aby také ostatní je tak konali. Přemrštěných však požadavků neměl; byl spravedlivý, uznalý a jednal šetrně. A nikdy u něho nebylo: „Ich sag's ihnen als Major!" Vyslechl mínění i mladého supplenta; byl-li jím přesvědčen, klidně i rád je uznal. Pro jeho jednání, vždy vážné a celkem málomluvné, zdálo se některým, že je suchý a pedantický. Tím rozhodně nebyl. Miloval školu a vždycky o to usiloval, aby vyučování nebylo suchopárné, nýbrž aby zajímalo a těšilo.

Byl brán na slovo jako zeměpisec. Mně jako učiteli velmi prospělo, že jsem za jeho vedení začal učit geografii. Když jsem se s ním po prvé setkal, vzešlo mi domnění, že vážný ten ředitel si jen a jen školy hledí. Než druhého dne, když jsem přišel do ústavu, bylo první, hač se mne zeptal, jsem-li ten, jenž píše do „Světozoru" a „Lumíra". Přisvědčil jsem, a na řediteli jsem shlédl jakoby uspokojení. A skutečně, nebyl z ředitelů, jimž vadí u professorů, jsou-li činni literárně, kteří jim v tom překážejí, ba i svou nemilost proto jim dávají pociťovat, jak jsem se o tom sám přesvědčil ještě v Litomyšli, pak na reálce. U ředitele Tilla naopak získaly mi mé literární pokusy přízeň.

A tu již napřed mohu říci, že mezi ním a mnou nebylo pak nijakého zakalení ani na okamžik. Jen jednou jsem očekával, že mně jistě domluví. Bylo hned první rok, kdy jsem v septimě učil dějepisu. Ne z nějakého návodu nebo z cizího poučení, nýbrž z přesvědčení a vlastní záliby přihlížel jsem zevrubněji ke kulturním dějinám, což se tenkráte obecně nedálo. Užíval jsem při tom pomůcek, rytin, dřevorytů a fotografií, a nic jsem se nestaral, že nejsou úředně schváleny. Bral jsem je z nehojné své sbírky a sháněl jsem je, kde se dalo. Ale přece jen jaksi potají jsem je ukazoval. A v tom jednou, když jsem vykládal o italském malířství a když třídou šla z ruky do ruky fotografie dle obrazu Guidona Reniho „Únos Dejaniry", vstoupil ředitel Tille. Přišel na inspekci. V duchu jsem se zarazil pro ten obrázek, že jej ukazuju; a pak Dejanira Reniho byla silně dekoltovaná. A vážný ředitel a takový obrázek —

Ředitel Tille poslouchal, podíval se také na fotografii, pak vážně, klidně odešel, tak, jak přišel. Nadál jsem se, že stran té Dejaniry bude výklad. Ředitel mne po hodině skutečně pozval do ředitelny. Ale žádný „mračnopozor", nýbrž vlídná tvář a souhlas s tím, že si hledím kulturní historie, i s tím, že se snažím o to, aby žáci měli názor, co že by byla jen holá jména malířův a umělců, v tom že je potíž, když není příslušných pomůcek.

O tom se pak živě rozhovořil na jedné z procházek, na které chodíval se Šmilovským a na které také mne přizval. Abych krátce pověděl: Šmilovský rozhodně souhlasil, ano o nejbližší konferenci sborové i navrhl požádat zemskou školní radu, aby povolila zřídit sbírku uměleckou, která by sloužila při výkladech z kulturní historie

i klassiků. Ředitel Tille ovšem svolil, přišlo to do protokolu, protokol poslán zemské školní radě; ale ta nepovolila žádné podpory, a myslím, že se ve svém vyřízení všeho protokolu o tom návrhu Šmilovského ani nezmínila. Dnes už je to na středních školách lépe opatřeno nežli tenkráte před třicíti lety.

Štěstí mně přálo v novém povolání, pokud se týče ředitele. Než i ve sboru se mně nestýskalo. Vzpomenu na první své kollegy, přede vším na ty, kteří zůstali ze starého gymnasia piaristského a nejprve na piaristy. Nechodili, tak jako již před tím, v klerikách řádových; ani kolárku nenosili, vyjma katechetu Čápa, nýbrž černé kravaty, a pater rektor černý šátek. Jeden z nich bydlil v městě, tři v kolleji, staré budově do čtverhranu vystavěné poblíže gymnasia. U samé kolleje barokový kostel piaristů s dvěma věžemi v průčelí. Za kollejí směrem k děkanství, či dnes proboštství, veliká zahrada, plná zeleniny a ovocného stromoví, zahrazená na východní straně vysokou zdí při „panských valech". Na těch aleje starých, košatých lip a za lipami samé zahrady. V nich husto ovocných stromů, zakrývajících úřednické domy, šindelové střechy příbytků na Záhradi i spustlou „červenou věž", zbytek to „nového města", jež se tu za pánů Kostků z Postupic rozkládalo.

V tomto zákoutí stojí dlouhá, patrová kollej čelem k zámku, k jeho zahradě a k nevelkému, tichému prostranství mezi zámkem a gymnasiem. Podél zdi zámecké zahrady, kde dnešního dne kaštanová alej, stávaly v první polovici minulého století vysoké, vlašské topole; pod nimi vedla „stezka filosofů". Tu se procházeli nebo se na prostranství rojívali před kollejí a gymnasiem nebo strojívali tu pochodňové průvody jako r. 1845, kdy v předvečer

jmenin milovaného professora všeobecných dějin P. Germana Presidenta se tu za hlučné hudby seřadili tak, že plameny jejich pochodní tvořily písmena G. P.

Kollej sama je prosté výstavnosti; tím bohatěji odráží se od hladké stěny jednotvárného jejího průčelí ozdobný, barokní portál z pískovce, se soškou P. Marie. Na jeho dubových dveřích třemi pilastry rozčleněných je vidět erby pernštejnský a trautmannsdorfský. V rozlehlé budově žilo za starých časů přes pět a dvacet kněží a kleriků. Mezi těmito r. 1806 také Jan Ev. Purkyně, který toho roku učil v první třídě normální školy litomyšlské, a který toho roku se rozhodl, že nezůstane u piaristů, že nebude knězem. A tak vyšel z této kolleje s chudým uzlíkem a pěšky putoval k Vysokému Mýtu, valný kus cesty bos, poněvadž jej mořily velké boty, jak sám pak vypravoval.

Sedmnáct let po něm, r. 1823 dostal se z Vídeňského Tereziána do této kolleje P. Bonifác Buzek, professor filosofie.*) Působil tu znamenitě, tak, že to tenkrát až „nerádi viděli"; proto jej poslali r. 1827 odtud z filosofie na zastrčené gymnasium v Příboře, jej, kterým litomyšlský ústav proslul, který „milostnou osobností svou a působením svým stal se předmětem nadšené lásky všech studujících a vzdělanějšího obecenstva", který „na jevo dával potěšení z pokroku Slovanstva" a budil vlastenecké vědomí. Fr. Klácel, Al. V. Šembera, dr. Fr. Brauner byli jeho žáky i pastor Bergmann.**) Buzka pak strkali z místa na místo. Z Příbora do Kroměříže, pak do Strážnice, posléze do Mikulova r. 1839,

*) Nar. r. 1788 v Příboře na Moravě.
**) O tom jsem vypravoval v „U nás" v díle III. a IV.

kdež „brzo duševně se roznemohl". Ještě téhož roku zemřel na Starém Brně v klášteře Augustiniánů, kdež jemu chorému pohostinství poskytli; skonal v náručí svého žáka Fr. Klácela.

V litomyšlské kolleji žil současně s Buzkem a na filosofickém ústavě učil jiný Moravan, Florus Staschek*), professor fysiky a mathematiky, jenž obohatil fysikální kabinet litomyšlského ústavu. Byl proslulý učitel, v národním však ohledu nezanechal žehnané památky; slýchal jsem o něm jako o germanisátoru. Za to tím pochvalněji vzpomínali na jeho vrstevníka P. Germana Presidenta, professora všeobecných dějin na filosofickém ústavě (1810 až 1849), rodáka Litomyšlského, miláčka studentů.**)

Ta živá kdys a ruchu plná kollej Litomyšlská byla za mých časů jako vymřelá. Dvéře její ustavičně zavřeny. Na zazvonění je otvíral hubený vrátný Štěpánek, vrátný, krejčí a zároveň kostelník s ustavičným skoro strniskem na bradě, jemuž šíje nějak strnula: mělť hlavu stále k pravému rameni, tváře nějak tesklivé i když se usmívala.

Dole v nádvoří, v „rajské zahradě", sevřené budovami kolleje, chládek a milé ticho; ale jinak, několika k ři a starou, sešlou besídkou nebyla ta zahrádka n. terak rajská. Nahoře v patře také hluboký klid po llouhé chodbě; po celé délce její dvéře vedle dveří, bílé dvéře a většinou zamčené. Tolik místností a jenom čtyři obyvatelé; z nich jeden, stařičký piarista věkem sešlý, sotva se do zahrady o holi došoural, i v létě v zimníku. Ostatní tři mladší, ač také již žádní mladíci, chodili učit do gymnasia:

---

*) Nar. r. 1782 ve Vyškově, † 1862 v Litomyšli. Tiskem vydal: Erleuchtete Vorhalle zum Tempel des Unendlichen.

**) Nar. r. 1790, † v Litomyšli r. 1865.

P. Eugen Čáp, katecheta, P. Otomar Šťovíček a P. Cyrin Bernat, zároveň rektor kolleje, nevelký, zavalitý, plného, hladkého obličeje, rtů jako vybledlých, tenkráte víc než padesátiletý. Nosil hnědou vlásenku se stezkou po straně, sčesanou do spánků; někdy byla suchá, někdy čerstvější. Rychlým krokem chodil v tmavém, šosatém kabátě, který mu, myslím, vrátný Štěpánek šil, v tvrdém klobouku, v černé vestě vysoko zapiaté, s knihami nebo s balíkem sešitů pod paždí z kolleje do gymnasia, z gymnasia do kolleje. To byly jeho cesty. Dole ve městě jsem ho nikdy neviděl.

Ve škole učil za mých let na nižším gymnasiu latině a češtině; doma opravoval úkoly, někdy dlouho do noci a obstarával kollej, její hospodářství. Na litomyšlském gymnasiu nastoupil r. 1856, kdy pak ještě po léta bylo německé. Tou dobou učil také na vyšším gymnasiu dějinám, a tu, když vypravoval, zvláště když bylo těžší nebo pohnutější místo, hladíval si rychle, do kolečka svou černou vestu tam, kde byla slušně vyklenuta.

Pátera Cyrina znali přemnozí, kteří ho ani jakživi nespatřili. Vypravovalyť se o něm mnohé anekdoty, rozumí se, že ne všecky „v tom ohledu, co se toho týče", vždy přesně a bez přídavků, ani snad ne vždycky pravdivé. Vděční žáci se starali, aby jich neubylo, a také, myslím, kollegové. Dokud P. Cyrin německy vykládal, měl oblíbenou floskuli: „In dieser Beziehung, was das anbelangt", od které neupustil ani pak, když se vyučovací řeč změnila. Gymnasium se počeštilo, a pater rektor zčeštil své říkadlo. Nyní protýkal své výklady i svůj hovor přečastým: „V tom ohledu, co se toho týče". Tak také napomínal abiturienty, aby se činili v staré geografii, neboť, „hoši, přijde v tom ohledu Kví-

čala, a ten v tom ohledu sedí na Italii a co se toho týče, jezdí po Řecku."

K nám mladým byl velmi hodný. Dobře jsme se s ním snášeli, ano jednoho z nás, koll. Nováka, přijal na čas do kolleje jako hosta. O poradách častoval hojně své nejbližší sousedy, podávaje jim svou stříbrnou tabatěrku, aby se v tom ohledu osvěžili, co se konference týče. Dočkal se ještě druhé změny na gymnasiu, spojení jeho s městskou reálkou, a působil pak ještě několik let na tomto kombinovaném ústavě. Koncem osmdesátých let odešel do výslužby a zemřel, kmet šestasedmdesátiletý, v tiché kolleji r. 1896.

Rovněž dobře jsme vycházeli s katechetou P. Eugenem Čápem, tenkrát asi čtyřicítiletým, jenž na gymnasiu působil od r. 1867, co se stalo českým. Ve škole byl přísným, ale přísný byl také na sebe.

A třetí v tom kollegiu P. Otomar Šťovíček, dobrý padesátník (nar. 1822) plného obličeje, pozardělých tváří, s krátkými licousky, obtloustlý, ale švižného kroku a „od komplimentu", dobrý společník. Rád se zasmál a sám leccos veselého pověděl, někdy i klášterní anekdotu latinskou, českou. Ve škole dobře působil, zvláště za dob německých, kdy učil češtině (od r. 1853). Horlivě seznamoval žáky s českou literaturou a budil v nich a posiloval vědomí národní. Tak s uznáním o něm vypravovali bývalí jeho žáci.

Čtvrtý z těchto piaristů P. Damas Čihák, tenkráte, když jsem nastoupil, padesátník, veliký, výrazné hlavy, vážné chůze, důstojného vystupování. Slýchal jsem, že je ve škole přísný. Ve sborovně se málokdy pouštěl do družných hovorů; byl znalec hospodářství a kuchyně. Zaslechl jsem ho jednou v zimě, stál důstojně u kamen, vypravovat,

jak nakládá okurky, jak jest třeba je pak ošetřovat, aby vydržely svěží, tvrdé a chutné až do poslední na dnu. Byl to vzor gourmandského líčení. Měl svou domácnost a žil v městě.

Se mnou nastoupili téhož roku (1874) supplenti Jos. Novák z Tábora, přírodozpytec, Jan Malý z Lible a Pražan Karel Himer, klassičtí filologové. O nich se ještě zmíním. Rok přede mnou dostal se do Litomyšle Rudolf Knaus, známý svými pracemi zeměpisnými, žijící nyní ve výslužbě na Moravě, a téhož roku také A. V. Šmilovský (Šmilauer), o němž budu svým místem šíře vypravovat.

Z piaristského gymnasia zůstali ve sboru světští professoři Fr. Grešl, filolog, o kterém jsem už vypravoval v prvním díle těchto „Pamětí", pak Ed. Syřínek, mathematik, světlých vlasů a licousů, tváří nažloutle popelavých, bez ruměnce, šedých, bystrých očí za zlatými brejlemi. Rád zažertoval, sám se však nahlas nikdy nezasmál. S tím svým suchým humorem líčil také obrázky z Rychnova nad Kněžnou, kdež před tím působil, jmenovitě paní purkmistrovou, jak hleděla na professory a jak je dělila na obyčejné a „maturitétní"; s tím suchým humorem ženil on, starý mládenec, nás mladé supplenty a nabízel se pokaždé, kdykoliv se za hovoru stala zmínka o některé městské slečně, že řekne „starému", a že jistě nám ji dá. — U nás ve sboru zůstal do r. 1876, kdy se dostal do Prahy na reálné gymnasium tenkráte na Spálené ulici. Působil tu do let devadesátých, kdy zemřel.

Třetí ze světských, kteří už za piaristů na gymnasiu učili, byl Jan L. Majer, klassický filolog, tenkrát, 1874, třicítiletý, ušlechtilé, jemné hlavy, pěkných, tmavých vousů a černých očí, hubený, elegantní, vřelý pěstitel hudby, vysoce vzdělaný, jenž

se horlivě zabýval i moderními literaturami. Majer mne seznámil s dílem Brandesovým v německém překladě Strodtmannově (Die Hauptströmungen der Literatur des neunzehnten Jahrhunderts), jehož první díl vyšel nedávno před tím (1872) a třetí toho roku 1874. Svazky ty jakož i Hettnerovy dějiny francouzské literatury v 18. století, také nedávno vydané (1872), staly se mi četbou zvláště milou. Při nich býval můj duševní odpočinek za studia politické historie a zeměpisu v čas přípravy k státní zkoušce.

Majer bohužel záhy odešel, u věku pětatřicíti let. Na samém konci školního roku dne 15. července 1878, právě když chtěl jíti na Te Deum, zachvácen byl mrtvicí. Živě pamatuju si smutnou noc po tomto dni, kterou jsem (tenkráte jsem byl už na reálce) u něho probděl s koll. Novákem, později ředitelem gymnasia Čáslavského. Hlídali jsme a opatrovali koll. Majera, nemocí hrozně sklíčeného. Nemohl se hnouti, nemohl slova promluvit. Vidím nevýslovný pohled jeho tmavých očí, který na nás upíral a pak na katechetu, když pozdě na noc, nevolán, sua sponte, přišel jej zaopatřit.

Nazejtří jsem odjel na prázdniny. Koll. Majer podlehl druhému záchvatu dne 19. srpna. Odpočívá na hřbitově litomyšlském poblíže svého přítele O. M. Bukovského, bývalého vychovatele u knížete Hohenlohe; o Bukovském se mi udá ještě promluvit.

Takový byl sbor učitelský, jehož jsem se stal členem. Nemohu mlčením pominout, že rok přede mnou (1873) v něm působil také milý můj přítel Antonín Truhlář, o kterém jsem už vypravoval v prvním díle a který z Litomyšle se dostal na gymnasium do Domažlic. Slýchal jsem tu v Litomyšli o něm jen samou chválu. A ještě na jednoho

si tu rádi vzpomínali, na Josefa Kořenského. V Litomyšli působil od r. 1871, a touže dobou jako Truhlář, t. j. před prázdninami r. 1874, s ní se rozloučil a odebral se na nové působiště své, na Smíchov. V Litomyšli učil na dívčí škole, která tenkráte byla v domě pod fortnou, blíže špitálského kostelíka, v tom domě, ve kterém někdy přebývala a zemřela M. D. Rettigová.

Na přítele Kořenského, kterého jsem tenkráte neznal, s potěšením vzpomínali jeho druhové a známí, s láskou a vděčně jeho žákyně, jak jsem slýchal a jak jsem později i sám se přesvědčil, když jednu z nich, nyní mou milou ženu, jsem si zamiloval.

XI.

Učil jsem na starém, svého času proslulém ústavě v městě starožitném s velkou, dobře tisíciletou minulostí. Vypínalť se dle Kosmova svědectví již r. 983 na výšině nynějšího zámku a jistě že již dlouhou dobu hrad Litomyšl tenkráte v samostatném knížectví Slavníkovců nedaleko hlubokého, ohromného hvozdu pohraničného. Sv. Methoděj, dle pověsti, tudy přišel do Čech a tu u litomyšlského hradu založil kostelík sv. Klimenta. Hrad stál při obchodní stezce Trstenické, vedoucí z Čech na Moravu, do Uher a dále na východ.

Její branou byl hrádek Hrutov půl hodiny dále za Litomyšlí. U něho dal kníže Spytihněv II. roku 1056 zjímat a spoutat tři sta předních Moravanů, které sem vylákal, aby měl čím zastrašit Moravany přidržující se odbojného bratra jeho Vratislava.

Tu u Litomyšle vítal za říjnového dne r. 1108 Mutina Vršovec se lstným dvořanem Vackem kní-

žete Svatopluka, vracejícího se s vojskem z polní výpravy uherské. Vítal jej upřímně, netuše, jak kníže na oko přelaskavý, strašlivě se rozhodl o něm a všech Vršovcích, že jej čeká po noclehu na nedalekém hrádku Vratislavi*) ukrutná smrt i jeho dva synky a ta že bude začátkem úplné zkázy všeho jeho rodu.

Tenkráte již stál vedle litomyšlského, jistě dřevěného hradu, benediktinský klášter, založený asi r. 1098 knížetem Břetislavem II. Benediktini pak za nedlouho musili ustoupit praemonstrátům přičiněním syna Kosmy kronikáře, olomouckého biskupa Zdika, jenž na druhé své pouti palaestinské v Jerusalemě vstoupil „v radostném pláči" do řádu sv. Norberta. V sněhobílé říze vrátil se do vlasti a horlivě působil, aby se zakládaly kláštery praemonstrátské. Proslavený ten poutník Jerusalemský nazval výšinu litomyšlského hradu a kláštera Horou Olivetskou. A to jméno jí zůstalo na mnohá století.

Za Karla IV. učiněno z kláštera biskupství. Druhý biskup litomyšlský Jan II. (ze Středy), kancléř Karla IV., založil při hradbách městských, pocházejících z času jeho předchůdce (r. 1351), klášter poustevníků sv. Augustina. Když po letech zemřel stár, upadnuv u dvora v nemilost, pochovali jej v Litomyšli v kostele klášterním, nyní proboštském; a tu odpočívá muž svého času vzácně vzdělaný, ctitel a přítel slavného Petrarky, s nímž si dopisoval.

Z nástupců tohoto biskupa dvořana, diplomata a humanisty, nejmohutněji v paměti vyvstává Jan V.,

*) Knížecí hrádek Vratislav (Vraclav) stával asi hodinu cesty za nynějším Vysokým Mýtem, kterého tenkráte nebylo.

vášnivý odpůrce Husův a Husitů. Potíral je, kde mohl, i na krvavém bojišti, jako v kruté bitvě u Kroměříže (1423) Tábory a Pražany, jež vedl Diviš Bořek z Miletínka. Byl v pravdě „Železný" ten biskup, jemuž se Řím odměnil purpurem kardinálským. Ale Litomyšle pozbyl. Husité mu ji vzali.

Dostala se pak do rukou rodů panských. Za dlouhé vlády Kostků z Postupic byla střediskem českobratrským. Tu žil a umřel Krasonický, tu působil Augusta, odtud vyšel r. 1491 Martin Kabátník hledat po světě církev, která si zachovala prvotní prostotu křesťanskou. A litomyšlský ten soused „v školním umění neučený, leyk žádného jazyka neuměje krom svého přirozeného českého", dostal se přes Polsko, Uhry a Valachii do Cařihradu, odtud do Malé Asie, do Halebu v Syrii, do Damašku, Jeruzaléma, odtud do Egypta a z Kahiry zase přes Jerusalem zpátky do Litomyšle, kamž přibyl v listopadu r. 1492.

A kulturní událost z té doby: bratří působením ochránce a příznivce svého pana Bohuše II. Kostky z Postupic založili sobě v Litomyšli už r. 1503 knihtiskárnu. Nejprve byla v domě blíže hradu, kostkovského, na hoře Olivetské. Vedl ji Pavel z Meziříčí a měl „pres starý normberský"; psával se podle svého prvního sídla „Pavel Olivetský, impressor z Olivetu".

Po odboji českých stavů r. 1547 Litomyšl Kostkům odňata. Nastalo pronásledování bratří, pak koncem 16. století, kdy vládl na Litomyšlském novém zámku nádherně vystavěném (r. 1568) pan Vratislav z Pernštejna a žena jeho Španělka, z rodu Manriquezů de Lara, uhodily tuhé útisky na nekatolické poddané. A poslední z Pernštejnských Frebonia povolala Piaristy na utvrzení katolického ná-

boženství. Přes všecka pronásledování zůstalo v širém okolí mnoho tajných bratří a evangelíků; Litomyšl sama však stala se katolickou, městem piaristů a studentů.

Z té pestré, velké minulosti, které jsem tu z plna ani nenastínil, zůstaly do těch časů, kdy jsem do Litomyšle přibyl, jako památníky „panské" a „městské", valy, slehlé již, srovnané, milé alejemi starých lip a kaštanových stromů, zůstaly zbytky sešlých hradeb a bašt. Bran už nebylo. Horní zbořili r. 1822, Dolní r. 1835. Na dobu biskupskou připomínal děkanský chrám a špitálský kostelík, hrubě změněný přestavbami po ohních. Z památné periody bratrské zůstalo jen nevzhledné stavení před Dolní branou, někdy špitál bratrský, jemuž se však v Litomyšli obecně říkalo „sbor".

Nádheru a lásku k umění mocného velmože, pernštejnského pána, mluvně hlásal zámek i ve své opuštěnosti a ve svém sešlém stavu, přísnou zbožnost poslední vladařky pernštejnské kollej bratří pobožných škol; chrám kollejní pak dobu baroka, kdy na zámku již vládl cizinec, pán v allonžové paruce, hrabě z Trautmannsdorfu —

V městě samém nezachovala se žádná památka gotické stavby, a z renaissance jen maličko. Časté požáry, zvláště veliké ohně v 18. století a r. 1814 zničily skoro vše. Na starobylých spodních částech měšťanských domů hlavně ze 16. století vyrostly stavby nového rázu, barokové, empirové, při nichž zůstaly podsíně, podloubí po obou stranách táhlého náměstí, jež mu dodávají tak zvláštního a zajímavého rázu a zavádějí mysl do středověkého města, jak mívalo „lúbie sklenuté u předdomí, aby v čas dště neb nechvíle mohl každý jíti, kamžby chtěl po městě such a po suše".

Všecko to, mohutné stavby na hoře někdy Olivetské, město samo, domy jeho i náměstí, zbytky jeho hradeb, valy, aleje starých stromů, hlučné a zas tiché podsíně, bylo pro mne cosi nevídaného. Vše mně zajalo mysl i okouzlilo.

Bylo to pro mne kus nového světa. Sic v Jaroměři, v Broumově, v Náchodě a v Hradci Králové viděl jsem před tím zajímavé, staré domy, kusy podloubí, ale města v celku tak starobyle zachovalého jsem dosud nespatřil a nad to s takovým zámkem. Starý ten ráz Litomyšle nebyl v ten čas, kdy jsem se tam dostal a pak i léta potom ničím porušen. Na místě nynější nové dívčí školy, silně se odrážející od svého okolí, stály při zbytku hradeb vodárenská věž a „panský" mlýn. Jeho nádvořím a pak průchodem v něm jako fortnou vycházelo se „na vale" a k hostinci „Karlovu", tam, kde nyní stojí výstavný Smetanův dům.

Ten starý Karlov, prvotně letohrádek z polovice osmnáctého století, k němuž se chodilo po dřevěném můstku přes Loučnou, pod lomenou, šindelovou střechou, s rondelem v průčelí a se schodištěm, v zeleni stromů a křovin, s alejí tmavých modřínů v pozadí, slušel Litomyšli. Byl z ní, neodlišoval se, neutiskoval svého okolí, jež bylo jinačí nežli dnešního dne.

Na blízkých „městských" valech dnes světle prázdno; za mých časů zelenavé šero pod řadami starých, košatých kaštanů, pod jejichž korunami tiše proudila Loučná. Za ní žádné villy a úpravné zahrady jako dnes, ale v sousedství Karlova Kritznerův statek ve stínu starých lip a jiného stromoví; od něho dál podél břehu tu tam nějaké stavení a výše ve svahu i stodoly. Za těmi pole na širé výšině směrem k Osíku.

Tady bývalo ticho. Všechen život na náměstí, tenkráte ne slavného dláždění, v němž na hořejším konci i travička se prozelenávala. Tam statue P. Marie a kašna se sochou sv. Floriána. Ten už tam dnes nestojí. Odklidili jej i kašnu. Tady na náměstí na jaře a v létě bývalo za nedělních dopolední korso, každé soboty pak šum hlučného trhu. Na podzim však a v zimě hlavní ruch na podsíních: dopoledne i pak z večera, hlavně na těch proti radnici a soudu. Tento ruch viděl jsem hned po svém příchodu do Litomyšle; byloť na podzim, v říjnu na krátkém už dni, kdy často uhodily deště. Tu jsem poznal praktickou stránku podsíní, jak tu mohl každý chodit „such a po suše".

Na náměstí pusto a temno nebo bílo od sněhu hustě se chumelícího, na podsíních světla, plno a živo. Studenti a slečinky, paničky, úředníci, lidé kancelářští, mladí professoři, učitelé procházeli se tu hustým proudem, nahoru, dolů. Žlutavá zář petrolejových lamp z osvětlených krámů zjasňovala podsíně až po jejich oblouky, ne však až do jejich nevysokých kleneb. Tu tam u pilíře pekařská budka jako zpovědnice, v ní babka v čepci nebo ve vlňáku; před ní, mezi božím darem prostá, dřevěná lucerna s mrkavou lampičkou olejovou nebo s planoucí lojovou svíčkou.

To byly chvíle podvečerních procházek, na které se těšil mladý svět, kdy roztoužený student uviděl svou zbožňovanou, kdy ji mohl sledovat a snad i slovíčko s ní promluvit. V tom příšeří podsíně, v němž šumný proud procházejících se tu temněl, tu náhle zase jasněl ve světlém stínu ozářeného krámu, co toužebných pohledů, tajených, nepovšimnutých, i netajených, mluvících, jimž s porozuměním odpovídaly milé oči! Kolik lásek tu vypučelo,

kolik jich našlo si odtud přes Karlov o studentském plesu cestičku na jaře, v létě do „panské zahrady", k tajným schůzkám mezi kvetoucími keři, nebo hloub za starý zámek a níž pod něj v oupadu pod klenby košatých stromů zašlého parku!

Když pak šumný proud se z podsíní rozplynul, když mrkavá světla na pekařských kotcích i v krámech shasla, jaké pak ticho v dlouhých těch klenutích mezi mohutnými pilíři podél řady tmavých, zamčených dveří, starých a prostých nebo empirově vkusně vyzdobených! Měl jsem rád ty opuštěné, mrtvé podsíně nevysoké klenby zvláště za jasných nocí, ať v zimě, kdy po náměstí bílo a kdy mrzlo, jen se jiskřilo, ať za vlažných nocí letních, za těch víc, kdy měsíc vyzářiv baroková průčelí domů, hodil černé stíny pilířů do podsíní, jež zalil bílým, měkkým světlem až k černým, domovým dveřím.

Kolikrát, zvláště za prvních let svého pobytu, jsem jimi prošel za těch pozdních chvílí a někdy, kdy měsíc už zašel, kdy úsvit letního jitra prochvíval se jejich šerem, kdy křepelka Vávry kominíka v kleci venku zavěšená hlásila ráno! —

XII.

První čas bydlil jsem, jak už řečeno, v domě bez podsíně; výhled však jsem na ni měl, na tu počínající se u domu kupce pana Q. Šimka. A tu budiž mně dovoleno, abych se vyzpovídal z fikce, které jsem se dopustil v povídce „U rytířů". V jejím úvodu vypravuju, že jsem bydlil naproti domu se zvláštním, ozdobným průčelím s postavami dvou rytířů, tedy že jsem měl byt na protější podsíni. Ale tam jsem nikdy nebydlil. Ten byt jsem si při-

básnil, abych popis z výhledu na starobylý ten dům mohl příhodněji uvést. A také se ten dům nejmenoval „u rytířů"; neměl vůbec žádného pojmenování. To „u rytířů" ujalo se teprve později, když jsem jej v té povídce tak pokřtil. Později bydlil jsem v jeho sousedství, hned vedle něho. Než o tom až později.

Za to povím za této příležitosti o domu, jenž stál nedaleko mého prvního bytu u paní Benoniové. Byl to patrový domek šindelové střechy, obílený, bez podsíně, nevzhledný a starodávný s velkými vraty, nad nimiž visela na stěně nevelká, obyčejná lucerna, jakých se v domácnosti užívá; visela dost na křivo a nikdy v ní nerozsvítili. Majetník domu byl stařičký měšťan Guta, jenž často „posiloval ducha", jak říkal, t. j. spal, podřimoval. Ten všecko v domě i na domě zachovával, jak bývalo za starodávna. V tom příbytku provozovali poslední, ze všeho města, kdysi kvetoucí průmysl měšťanů litomyšlských, pálení kořalky. O tomto domku, dnes už přestavěném, zmiňuji se proto, poněvadž byl A. V. Šmilovskému modelem k vypsání domu krupaře Kleofáše v povídce „Krupař Kleofáš".

„Ten jeho dům byl rovněž ze starého díla, jako ctihodný jeho majetník... Stálť..." atd. Po zevrubném popise uvádí Šmilovský také tu starou svítilnu, na niž „moderní sousedé měli svrchu; neboť nebyla lepší, než jakou svítívá se v selských stájích, jenže byla větší. Kdykoli v městě hořelo, rozsvěcoval ji Kleofáš, a to bylo vší její úlohou."

Dům krupaře Kleofáše byl tedy z Litomyšle, ale krupař sám v své podstatě z Klatov, Ant. Jung, krupař i sběratel starožitností, jenž míval studenty na bytu a u něhož také bydlel prof. Thomayer po

čas svých gymnasijních studií. Z Klatov tedy pocházel základ té figury i některé podrobnosti, jako „akalér", aquarell, spodobující sv. rodinu, mouřenínská Matka boží a krucifix s tajným pérem dole na dřevě křížovém, kteréž péro když se stisklo, zakýval ukřižovaný hlavou a zakroutil při tom skleněnýma očima. Vím o nich od Šmilovského, jenž rád povídal o tom, co píše nebo co hodlá psát, a jenž nejednou mně uvedl, z čeho, odkud ta ona jeho figura, odkud ta ona podrobnost, z nichž pak tvořil.

Nepůjdu náměstím v pravo, v levo, nebudu vypisovati domu po domě, jak jsem je seznal za čtrnáctiletého pobytu v Litomyšli, ačkoliv by se leccos zajímavého dalo povědět. O některých se až později zmíním. Všeobecně však již tu je možno říci, že v celkovém svém zařízení byly si dost podobny. Všude síně namnoze klenuté a starobylé, všude z nich chodba na dvoreček a schody do bytu většinou dřevěné, někdy se zajímavým zábradlím. Pokoje, světnice, světničky v některých domech divně, nerovně rozložené se stupni tu nahoru, tu níž. Nebylo to vždy pohodlné, ale jistě malebné.

Světnice větší, menší, stropy jejich někde klenuté, někde rákosové, jinde dřevěné z trámů a prken nějakou barvou natřených a jinými barvami štětkou „na mramorovo" postříkaných. Domy většinou patrové, úzkého průčelí s podivnými štíty, neměly mnoho místností. Leckde jen velký pokoj do předu nebo do zadu, přepažený zasklenou stěnou na dvě nerovně velké místnosti, z nichž přednější, menší bývala kuchyní. Starého nábytku z doby rokoka, hlavně však empirového vyskytovalo se v měšťanských domech dost a leckde velmi pěkného, s intarsiemi, jakož i různých, starých hodin visutých i sloupkových a jiných drobností a památek.

Mezi obrazy svatých na stěnách tu tam rodinný portrét malovaný, většinou z konce osmnáctého století nebo z první polovice devatenáctého, portrét měšťanů v kabátech s vysokými límci, měšťanek v slavnostních, zlatých čepcích. Jen v domácnosti zámožné a vážené rodiny Tobolářovy, snad nejstarší v Litomyšli, jejíž předkové se tu uvádějí už v 16. století, uviděl jsem nevelkou podobiznu některého z Tobolářů, kterou jsem si do notesu načrtl, ovšem ne pro podobu, nýbrž pro kroj, svědčící, že ten obraz měšťana v sousedském, nedělním plášti, klečícího s rukama sepjatýma, pochází z první polovice osmnáctého věku.

Za starých časů byla skoro v každém domě uvnitř hradeb, t. j. kolem náměstí, ale také v několika domech na horním a dolním předměstí pálenka. Litomyšl mívala právo vařiti pivo. Ale když městská rada r. 1629 žádala na vnukovi budovatele litomyšlského zámku, na panu Vratislavovi z Pernštejna, aby jim privilegia a majestáty příkladem předků svých schválil a obnovil, žádal pan Vratislav, plukovník v císařském vojsku, aby mu město důchod z pivovaru proti jiným výminkám upustilo. A město povolilo, upustilo. Měšťané přestali vařit pivo a kupovali je z pivovaru panského. Dostávali je levněji (to bylo také v těch výminkách), a když který z nich potřeboval toho nápoje ke křtinám, posvícení, k veselí, dal půl korce nebo korec pšenice a za to dostal půl sudu nebo sud piva.

Práva vařiti pivo se vzdali, právo páliti pálené, kořalku, jim zůstalo. Tu pálili až do polovice devatenáctého století „páleníci" na kotlích (dle nařízení městské rady r. 1749) devět konví velkých. „Rynkovním" sousedům povolen mimo takový kotel ještě „alambik". Pálila se kořalka žitná, při čemž

užívalo se kádí „na zápěrku" a tak zvané stírky. Litomyšl měla na kořalku svou vlastní míru; odtud snad pošlo rčení sousedních Němců „Leitomischler Rechnung".

Výpalky z kořalky zkrmily se doma, neboť v každém domě s pálenkou chovali několik kusů hovězího dobytka. V takových domech mívali tak zvané kamenice, prostory klenuté a chladné, v nichž se ukládala kořalka. Za chladného počasí i na prostorné půdě. Já již o kamenicích v městě neslyšel, ač jinak dost o pálenkách. V okolí po vsích měli v statcích také kamenice, do kterých dávali nádoby s mlékem, smetanou a máslo. Ale Hermenegild Jireček jenž v Litomyšli od r. 1839—1843 studoval, o nich a těch půdách vypravuje. I to, že na jedné takové půdě bratr jeho Josef (v Litomyšli student od r. 1838 až 1843) překládal do češtiny Lessingova Nathana.

Do těch chladných kamenic chodívali studenti, vzpomíná Jireček, ne pro spiritus v soudkách, ale studovat za parných, letních dní. A také i za večerů. Někdy však podivně studovali. Knihy nechali a karet si hleděli. V tom tichém ústraní a v chládku pěkně se hrálo. Jednou večer stihli dva v takovém náruživém „studování": seděli na lavici proti sobě, hořící louče v zubech, a přihazovali karty, jen pleskaly o lavici.

Hrávali o peníze, a když drobných nebylo, i o buchty, jež každý pátek dostávali k obědu. Mnohý prohrál celý oběd a víc, i ty budoucí buchty z příštích pátků. A tak mnohý, jemuž přálo štěstí, vyhrál buchet na celé půlletí napřed; kdo prohrál, sušil zuby.

Tenkráte za piaristských dob byla Litomyšl studentským městem; měla „posádku nevojenskou", ale

ta žila „odpola kasárensky". Domácnosti byly na studenty zařízeny; v jednotlivých bytech mívali až šest, osm studentských strávníků. Poměr panoval patriarchální; studenti obědovali v rodině za předsednictva domácího pána nebo kvartýrské; a ty „paní byly mnohdy osoby tak statné, jako páni, ne-li ještě statnější", vzpomíná Jireček.

Za mých časů se poměry ty hrubě nezměnily. Litomyšl neměla sic už filosofů, ale ke gymnasistům přibyl valný počet studentů z vyšší reálky. Mnohé rodiny žily ze studentů. U té se měli líp, u oné hůř. A také buchtičky v pátek panovaly. Za časů Jirečkových vytahovali z nich nezbední studenti slitý tvaroh a přibíjeli jej na dvéře k nemalému pohoršení kvartýrských.

A tu mně připadá, jak jednou ředitel Tille, vždy vážný, vstoupil nějak vesele z ředitelny do sborovny a jak usmívaje se nám vypravoval, že měl teď návštěvu a že vyslechl divnou žalobu. Jedna z paní kvartýrských k němu přišla všechna od sebe a žalovala, co jí její studenti vyvedli (bylo v pátek), že měli buchty k obědu, ale že jich nejedli, nýbrž že si každý uvázal buchtičku na břicho a do každé že zastrčili korouhvičku z papíru a s těmi buchtami a korouhvičkami že chodili průvodem kolem stolu a zpívali jako poutníci — V svém hněvu pověděla na otázku ředitelovu, co ten průvod a zpěv, proč to udělali, to že ji chtěli potupit, že peče malé buchtičky, že chtěli tím naznačit, že se nenajedí, že jim „jde drška s processím". —

To mimochodem. Ještě dokončení o tom „páleném". Nejdéle je pálili u Tobolářů (č. 49), u Dvořáčků (č. 55), u Petrů (č. 124), u Slavíků za špitálským kostelíkem (č. 157). Poslední soused „pále-

ník" byl starý Guta, majetník toho domu s lucernou. Ten pálil až do r. 1866. Zkázu té starodávné, městské živnosti způsobil žid Jeiteles (později pokřtěn, psal se Jessler), jenž zařídil si v „Pekle" (č. 204) stroj na rychlejší a snazší výrobu kořalky. Starosvětské pálenky sousedské nevydržely v té soutěži.

Já již o nich jen slýchával. Zůstala řemesla a hospodářství. Měšťané měli pole kolem města. Jejich stodoly stály řadou při cestě za „smutným" mostem, přes který za starodávna vodívali odsouzence na popraviště; stávaly i jinde za městem, kolem „bělidel", na výšině k Osíku, z nich jedna roubená na podezdívce, starobylého, okrouhlého tvaru, jaké jsem pak seznal po vsích v okolí.

Měšťané role své pronajímali, většinou však sami zdělávali. V tom polním jejich hospodářství také některé hodně venkovsky idyllické výjevy, na př. nakládání hnoje v ulicích i na náměstí za krásných jiter, za bílého dne.

Takové bylo město, jen zhruba načrtnuto, roztáhle rozložené v mělké dolině řeky Loučné. Jeho koruna: renaissanční zámek nad ním na výšině někdy „hory Olivetské", vystavěný vlašským mistrem Janem Battistou nákladem pana Vratislava z Pernštejna (1530—1582), velmože, mecenáše, dvořana, nejvyššího kancléře království Českého, jemuž Filip II., král španělský, udělil řád zlatého rouna. Pan Vratislav sice již neměl takového bohatství jako jeho děd, slavný, vlastenecký pan Vilém, jehož panství bylo třikrát větší nežli Rožmberské, ale přece ještě oplýval statky, neboť zdědil přes deset zámků a na sta vesnic.

Měl všeho hojnost i dětí, těch dvacet, a všecky se Španělkou, Marií ze slavného rodu Manriquezů

de Lara,*) přehorlivou katoličkou v duchu jezuitském; v tom duchu také mocně působila na svou rodinu i na muže tak, že opak obrátil zásadu svého děda, pana Viléma, jenž říkal, že s Římany věří, s Čechy (husity) žije a s bratřími umírá. Pan Vratislav fedroval katolické missie vlivem své ženy, jež působila pro katolictví nejen ve své rodině, ale i v jiných, urozených i neurozených, „co by žádní kněží, i ti nejhorlivější byli nezpůsobili".**) Z těch dvacíti dětí přečkali pana Vratislava jenom dva synové a pět dcer. Z nich Bibiána se provdala za Františka knížete z Gonzagy, bratra sv. Aloisia.

Město Litomyšl se mně ihned zalíbilo svou zajímavostí; hlubší dojem však na první spatření způsobil zámek svou architektonickou krásou, ze které čas i nerozum lidský mnoho byl už setřel. Když jsem do zámku po prvé vkročil, byl jako dnes opuštěn a sešlý. Ale na jeho stěnách, nyní žlutě natřených, proráželo tenkráte před třicíti lety víc sgraffitované rustiky, čtverce a obdélníky s náplní květin, ornamentů i figur. A sloupoví jeho galerií nebylo tenkráte ještě natřeno olejovou barvou jako dnes.

Už pohled z prvního nádvoří na hlavní ozdobný portál se znaky pernštejnským a rodu de Lara a na otevřenou galerii nad ním překvapoval. A pak vlastní, zámecké nádvoří obklopené na třech stranách arkádami, v přízemí, v prvním i v druhém patře, uzavřené na sever plnou stěnou, pokrytou bohatými sgraffity!

---

*) Její podobizna, již namaloval Sanchez Coello, je na zámku Roudnickém.

**) P. Josef Svoboda: Katolická reformace a mariánská Družina.

A vše, nádvoří, galerie kolem nad ním, což se kdysi pestřilo barvami malebných krojů, kde vše kypělo životem, všecko teď v hlubokém tichu, jež dojímalo. A ještě tišeji, trudněji uvnitř zámku. Má na sto pokojů, komnat a komor a všude prázdno. Galerii obrazů, na dvě stě jich, dal už vnuk zakladatelův počátkem sedmnáctého století odvézti do Prahy. Z nich dvě podobizny pana Vratislava od Jakuba Seiseneggera chovají se dnes v Roudnickém zámku.

Když jsem se dostal do Litomyšle, visely v zámeckých pokojích obrazy a rytiny ne z doby pernštejnské, nýbrž z osmnáctého a z první polovice devatenáctého století, ale u větším počtu, nežli jich dnešního dne. Odvezliť pak mnohé z nich do Řezna, hlavně rytiny dle obrazů Angeliky Kaufmannové a celou sbírku rytin, podobizny to vynikajících nebo zajímavých osob z časů vídeňského kongressu. Na stěnách zámeckých komnat zůstaly po nich jen temnější místa označující, kde visely.

Obrazy v zámeckých pokojích byly buď kopie (také Correggiova Io) nebo originály nestejné ceny. Z těchto mne zvláště zajímala veliká plátna Jana van Huchtenburgha ze školy Wouwermanovy, líčící bitvy Eugena Savoyského i válečné genry. Překvapily mne tu obrazy koní (skoro v životní velikosti) z Nedošínského a Kladrubského hřebčince. Nábytku jsem tenkrát před třicíti lety také viděl víc, nežli ho je dnes, většinou z doby rokoka a empiru. Jen počet kamen z těchže dob se nezmenšil.

Ve všech těch pokojích ochuzených, poloprázdných trosky bývalé nádhery. Poutaly a budily zájem jako jímavé ozvuky poslední, jasnější doby za Valdštejnů, tak jako zámecké divadlo svými ložemi,

malbami a veškerou svou dekorací, v níž převládá tón světlé zeleni svinibrodské, zalíbené a příznačné době empiru.

Také jeviště pěkně zařízené mne překvapilo a překvapily i šatny, tenkráte za prvních let mého pobytu v Litomyšli dost bohaté původními obleky z konce osmnáctého století, kabáty a vestami bohatě vyšívanými i hojnou zbraní, hlavně krásnými kordy z téhož věku. A také starým cepem, pravým, husitským cepem.

Na ten jsem pak míval, přiznám se, zálusk. Byloť mně ho líto, že tu v zákoutí pohozen. Později bylo by pium furtum možné bývalo pro zachování toho vzácného kusu pro některou naši sbírku. Pokušení chodilo, než odolal jsem. Teď visí vetchý ten husitský cep, visí-li, někde v Řezně mezi parádními kordisky galantních pánů rokokových.

Tam v tom panském divadélku povalovaly se za jevištěm zapadlé staré úlohy rozepsané, francouzské, německé. Z nich se snad učívaly komtessy a mladé panstvo a pak i němčící měšťanské dcerky a synkové, když jim ob čas dovoleno, aby si zahráli na jevišti své vrchnosti.

V zámeckých pokojích, v divadle stíny i šero, tesklivý van zašlých dob; jasno a volno v „panské" zahradě v průčelí zámku k městu hledícímu, plné křovin a stromů na jaře tak rozmanitě a vonně kvetoucích. Šeřeji v nevelkém parku v boku starého zámku i za ním, kdež v koutě u zdi leskla se tenkráte tichá hladina nevelkého rybníčku či nádržky pod sviślými haluzemi starých buků a habrů. Dnes už je zasypána. Tu všude husto stromů, vysokých smrků a ještě více javorů, habrů a buků; hustější jejich klenba níže v oupadu, v němž se zelenavě stmívalo pod korunami starých velikánů.

Z nich pánem byl obrovský, košatý topol. Dnes ho už není a nejednoho z jeho druhů.

V tom oupadě, ve spustlém zákoutí u kamenné zdi, jako na zarostlé mohyle velký, kamenný lev, pomník, zohavený podpisy a vtesanými literami. Postavil jej tu r. 1808 hrabě Jiří Josef z Valdštejna svému bratru Františkovi, jenž jako poručík u pěšího pluku knížete Esterházi zahynul v Italii r. 1796 ve srážce u Saló a byl pochován v hrobce hrabat z Tracagni.

Sem do parku, kdež malý, zanedbaný vodopád, sit venia verbo, tlumeně hrčel do oupadu, kdež stála ve stínu košatých kaštanů hemicyklová lavice kamenná, lišejníkem porostlá, kde stezky se ztrácely ve změti černého bezu a jiných křovin, jsem pak často a rád chodíval, za svobodna i pak ženatý a často s dvěma dceruškami svými Boženkou a zesnulou Mařenkou, na kvítí prvního jara i v čas jeseni, kdy zlaté, barevné listí hustě krylo půdu. Jímavě se mi tu přikmitlo, jak se mé děti v tom listí brodívaly, jak drobnými nožkami je rozhazovaly, jak jeho šustot a veselé, dětské hlasy mile zněly do ticha pestře zbarveného parku mlčícího v podzimním tesknu.

A vzpomínám, jak stezkami v předu na zahradě chodil nebo na sluníčku sedal strážce zámecké zahrady i zámku, kastelán a zároveň zahradník Hendrych, svěžího obličeje, do běla šedých vlasů a takových knírů pod orličím nosem, ve „špičce", čepici na způsob ouřední neb důstojnické, dlouhou dýmku v ruce, jenž první mne provedl zámkem. Byl přísným dozorcem a často mrzutý; na mne však černého oka neměl, vždycky se usmíval a časem, to jsme již byli dobře známi, se i rozhovořil nebo

zabručel, zahuboval přede mnou na cizí správu. Ten tajený hněv vyslýchal jsem s porozuměním.

O bývalých pánech, o Valdštejnech leccos věděl, leccos mně pověděl. Také o jednom z nich, jejž rodina připravila o dědictví a donutila do kláštera a jenž tam zemřev, zjevoval se v mnišské kutně v zámeckém salonu, kdež nepravý dědic a pán v noci sedal s hlučnou a skvělou společností a v karty hrál. A tu se mu za křeslo stavěl nezvaný, nevítaný, mrtvý host.*)

A o jiném Valdštejnu vypravoval, a to již nebyla báchorka, jak si zamiloval dceru lesního Boudy někde u Pardubic, jak jej sličná Antonie uvábila a k tajnému sňatku přiměla a tu že stará hraběnka, matka jeho, nevědouc o sňatku, ale děsíc se, že by na něj mohlo dojíti, žádala na mladém hraběti, aby odpřisáhl, že si té myslivcovy dcery nevezme. A mladý hrabě pro pokojnou smrt své matky odpřisáhl. Když zemřela, zastřel prý její poprsí v komnatě postavené hustým, černým závojem, a nikdo pak nesměl tím závojem ani pohnouti.

Prostory starého zámku, jenž mne tolik vábil a poutal a ve své opuštěnosti dojímal, nechtěl jsem míti tak prázdné. Zatoužil jsem je oživit postavami a dějem. I učinil jsem je dějištěm romantického, myslím, příběhu z dob třicítileté války. Tak vznikla povídka „Felice Tankredo", kterou jsem napsal hned první čas v Litomyšli a která pak vyšla r. 1876 ve „Světozoru". Dobře se na ni už nepamatuju a do Sebraných spisů jsem jí nepojal.

---

*) Je snad ohlasem toho, že první pán z rodu Valdštejnského na Litomyšli, František Josef Jiří, po smrti své manželky vstoupil (r. 1760) do řehole kapucínův.

A tu si něco připomínám a uvádím, nač by později nebylo vhodného místa. Když vyšel první díl Sedláčkových znamenitých „Hradů a zámků", byl jsem jistě jedním z jeho nejhorlivějších čtenářů. Toho i ostatních. V tom prvním díle, v historii Litomyšlského zámku, dočetl jsem se o různých robotách na panství litomyšlském a také toho, že sousedé předměstí Záhraďského „bývali povinni při příjezdu páně ohně a světel v zámku opatrovati".

To uvázlo v paměti. Z této zprávy jako ze zavátého zrna vyklíčila myšlenka o povinnosti poddaného, aby vrchnosti jedoucí na zámek svítil. Tak ta myšlenka dlouho zůstala. Pozapadla, znovu se ozvala, měnila se a jinak vytvářela. Studium lidu, jímž jsem se stále obíral, přidalo nové živly a barvy, až pak si, to již v Praze, žádala vyjádření dramatického. Už byl i plán a rozvrh, ba už jsem napsal i předehru (1893).*) Než plán ten a rozvrh posléze mne neuspokojily. A tím padla také předehra.

Přišly jiné práce a léta minula. Než myšlenka znovu se roznítila a neodstoupila, až z ní vyrostla „Lucerna", jež po prvé hrána na Národním divadle r. 1905. Tenkráte napsali jeden nebo dva kritikové, že v „Lucerně" jsou vlivy Hauptmannova „Potopeného zvonu". Ale prve nežli tato dramatická báseň vyšla (1896), má hra v podstatě už byla. Vyrostla z mého nitra, z českého cítění a podle nižádných vzorů.

Po této odbočce zase k Litomyšli. Načrtl jsem z hruba její obraz, jak byla roku 1874 a po léta mého pobytu v ní. Dost bylo zajímavých postav v jejích starých domech, na podsíních, v krámech

*) Tiskem vyšla v Zlaté Praze v ročníku XIX. (r. 1902.)

a dílnách, v kancelářích úřadů, na radnici i v zámku, které jsem vídal a pozoroval nebo o kterých jsem slýchával. Některé z nich jsem zavedl do svých povídek; a žijí v nich pod cizími jmény buď jak byly, nebo jenom v své podstatě, a třeba jen několika význačnými rysy svými. O některých pak jiných povím tu v Pamětech, až jak místo dá.

XIII.

Ve svém bytě byl jsem spokojen. Se sousedem v druhém pokojíčku, s koll. Kubkou, jsme dobře vycházeli. Tichý ten a jako ostýchavý mladý muž kuřeti neublížil. Byl výborný filolog slovanský a také v dějepisu se znamenitě vyznal. Mnoho věděl, energie však se mu nedostávalo. Pro svou dobrotu a měkkost míval svízel ve škole, kdež nedovedl udržeti náležité kázně. Žáci mu přerůstali přes hlavu; z toho nesnáze. Lekal se školy, bál se inspektora. Pamatuju si, jak jej vzrušila jednou na večer nenadálá zpráva, že přijel zemský školní inspektor. Nemohl zasednouti k práci jak obyčejně, a místo aby se připravil, chodil rozčileně po pokoji. A dlouho, dlouho.

Lekavá, ostýchavá jeho povaha, jeho neodhodlanost škodila mu i mimo školu. Měl velké vědomosti, věděl jistě víc, nežli se vyžadovalo u státní zkoušky; a přece se nemohl odhodlat a vzchopit se, aby ji podstoupil. Kollegové mu domlouvali, ředitel mu již sám napsal žádost za zkoušku i kolek přilepil; jen ji podepsat. Koll. Kubka slíbil, že tak učiní; učinil, podepsal, ale neodeslal, a nešel ke zkoušce ani pak, když mu professor Hattala, který jeho vědomosti dobře znal a měl jej rád, přátelsky vzkázal, aby

jen přišel, aby jistě přišel, že již mohl dávno zasednout ke zkoušce.

Než milý Kubka ani tu se nevytrhl ze svých pochyb o sobě, ze svého strachu, z té své oblomovštiny. Nešel. A tak po čase, když zkoušky neměl, musil jíti z ústavu. Odebral se zase do Prahy, kdež mu nastaly krušné dny. Neudržel se tam a posléze stal se podučitelem někde ve své rodné krajině. Tu konečně musil se po čase odvážit ke zkoušce pro obecné školy. Odbyl ji v Hradci Králové. Dojalo mne, když jsem po letech se dověděl, že mezi jeho examinátory na učitelském ústavě byl také bývalý jeho kollega na litomyšlské reálce, professor Beránek. Kollega Kubka se z obecné školy už nedostal. Před časem sešedivěl a záhy zemřel. Měl vlastně žít mezi knihami a musil žít mezi lidmi. Tichý učenec, dobrý, ale nešťastný člověk.

S ním jsem tedy první rok v Litomyšli přebýval. Stravu jsme měli, vyjma večeři, u domácí paní. Večeři jsem odbýval po studentsku, většinou doma. Byl malý plat; padesát zl. měsíčně.

Jediný luxus můj s počátku byl, že jsem chodíval po obědě k „Holmanům" na černou kávu. „U Holmanů" byla vlastně vinárna, kdež se dopoledne scházela stálá a dosti četná společnost. Po obědě chodili tam na černou kávu někteří měšťané, mezi nimi hlavně Fr. Čermák, „fajfkář", muž zajímavé hlavy, hubených tváří, s kníry, jenž si rád zaněmčil, a někdy také Kostlán, kožešník, malý, zavalitý mužík s krátkými, šedými kníry, čtenář, jenž mně pokaždé vypravoval o svém zalíbeném čtení o Napoleonovi I. Chodili tam také mladí ouředníci soudní a moji kollegové.

Vinárna Holmanova, proslulá svou kuchyní, byla tenkráte na hořejším náměstí poblíže hostince

„u hvězdy". Měli tam kulečník, hrálo se také v karty. Já nehrál v nic, já besedoval s kollegy a sousedy nebo četl jsem noviny; měli tam všeho všudy troje, jedny české a dvoje německé. A tu, bylo to nejprvnější dny mého pobytu v Litomyšli, vzal jsem jednou odpoledne do ruky časopis „Pokrok". Jen nahlédnu a bodlo mne. Hálek mrtev. Dne 8. října zemřel, — zpráva ta mne smutně překvapila a dojala. Záhy jsem odešel z kavárny.

Hálek byl tenkráte pokládán za prvního básníka našeho; zvuk jeho jména zněl silněji nežli Nerudova. Byl milován, a proto zármutek nad jeho úmrtím obecný a upřímný. A odešel tak mlád, ani ne z plna čtyřicetiletý.

Byl jsem jeho vřelým ctitelem. Sic jeho lyricko-epické básně nikdy mne neuchvátily a ještě méně působila na mne jeho dramata; za to miloval jsem jeho lyriku a prosa jeho nebyla, myslím, bez účinku na některé mé z nejmladších prací, na některé „obrázky z hor".

S Hálkem jsem býval ve styku jako mnoho jiných: posílal jsem mu jako student své básně, a on je házel do koše. Pak jsem se s ním jednou setkal, v Praze, když byl redaktorem Almanachu, vydaného r. 1874 na oslavu pětadvacetiletého trvání Akademického čtenářského spolku. Do tohoto Almanachu poslal jsem báseň „Neznámému bohu", kterou Hálek přijal. Ale když už o ní příznivě rozhodl, připadlo mně, že by v jednom jejím verši měla se stát změna. Ta zamýšlená oprava nedala mně pokoje; i odhodlal jsem se, že Hálka navštívím a požádám ho, aby dovolil tu změnu.

Hálek tenkráte bydlil v Šítkovských mlýnech, tam, kde dnes na jejich místě stojí domy mezi Riegrovým nábřežím a náplavní ulicí do rohu k Myslí-

kově. Pamatuju se, že jsem šel nádvořím dost prostorným, že jsem vstoupil do pokoje, z něhož asi byla vyhlídka na řeku, a že v tom pokoji stálo v zeleni bělostné sousoší Adama a Evy od Levého.

Hálek mne přijal zkrátka, a když mne vyslechl, odpověděl také tak zkrátka a dost úsečně, v ten rozum, že kdyby bylo třeba nějaké změny nebo opravy, že by to byl viděl a udělal, nebo mne o tom zpravil. A bylo po audienci. Takového přijetí jsem se nenadál. Nadšen jsem neodcházel. Vícekrát jsem se s ním nesetkal a také jsem ho již nespatřil. A za nedlouho jsem četl tu žalostnou zprávu o něm. Želel jsem ho upřímně.

O sboru professorském litomyšlského gymnasia jsem už mluvil; teď vzpomenu na své nejprvnější učitelování.

Hodin jsem neměl mnoho, šestnáct týdně; z nich dějepisných šest a šest hodin češtiny v VI. a v VII. třídě a němčinu ve čtvrté. Byly tedy korrektury; sešitů však málo, neboť největší z jmenovaných tříd, čtvrtá, měla jen osmnáct žáků. Šestá dvanáct a sedmá toliko osm.

Dnes už jsou mnozí z těchto mých nejprvnějších studentů, na něž rád vzpomínám, šedivi. Někteří odešli na věčnost, jako Jan Žebro z Litomyšle, tenkráte, roku 1874, sextán, jenž odbyv v Litomyšli gymnasium, vypravil se na universitu do Lipska studovat klassickou filologii na náklad ruské vlády; měl po odbytých studiích učit v Rusku na gymnasiu. V ten čas, kdy dlel v Lipsku, redigoval jsem (to jsem už učil na reálce litomyšlské) Ottovu Lacinou knihovnu. I vyzval jsem Žebro, aby pro ni přeložil Lermontova „Hrdinu naší doby". Překlad Žebrův pak asi roku 1879 nebo 1880 v dotčené bibliothece vyšel. Mladý Žebro, neobyčejně pilný a

svědomitý student, z Lipska se nevrátil. Zemřel tam. Jako památku na něj chovám Mickiewiczova „Pana Tadeusza“ v Brockhausově vydání z r. 1875, kteréž dílo mně Žebro poslal z Lipska darem, dobře věda, že právě tato báseň velikého věštce polského je mně zvláště milá.

V první sextě byl také Hugo Dlouhý z Poličky, ušlechtilý a milý student, jenž zemřel jako advokát ve Vršovicích roku 1910. Před ním odešel na věčnost z první mé kvarty Václav Pachta z Morašic u „růžového paloučku“, posléze notář v Náchodě.

Z nevelké mé první a milé septimy, z níž v oktávě zůstalo sedm žáků, sešli se roku 1906 po prvé po třicíti letech na památku své maturity čtyři: pp. Fr. Ilek, evang. farář na Moravě, Dr. Ignác Kadlec, professor v Kolíně, Jindřich Neudert, professor při zemské školní radě v Praze, a Ferd. Ruth, notář v Rakovníce. Dva z jejich sedmičlenné oktávy zemřeli, Fr. Sion a Hájek Alfred, kterého mám v dobré paměti jako výborného stylistu českého a velkého čtenáře. Sedmý té oktávy byl syn ředitele litomyšlského panství, Bavora rodem, Bedřich Brettreich, nyní královský, bavorský ministr, který, jak jsem si vyhledal, měl u mne z češtiny „dobrou“.

Z těch nejprvnějších mých žáků byl také Jaroslav Paul, nyní professor vyšší dívčí školy v Praze, Ant. Kurz, nyní lékař na Král. Vinohradech, tenkrát, 1874, sextáni; a kvartáni Jan Burda, teď ředitel vyšší reálky v Nov. Městě na Moravě, a Jos. Theurer, nyní professor báňské Akademie v Příbrami, milý někdy žák, teď milý můj přítel. V tertii příštího roku byl mým žákem Frant. Klapálek, nyní professor, na slovo braný entomolog a vědecký spisovatel. Do téže třídy přišel toho roku z Hradce

Frant. Háša, teď vážený měšťan a průmyslník v Litomyšli, dobře známý svým humorem. A vzpomínám, že roku příštího, t. j. 1876—1877, chodil do VII. třídy, ve které jsem také učil, Václav Walter, teď spisovatel Emil Tréval, jenž s mladším bratrem svým Vilémem přibyl do Litomyšle, tuším, že z Brna.

Školní práce na počátku nebylo tedy přes příliš: „egyptské zajetí", jak nazýval koll. Novák náš pobyt na ústavě venkovského města, dalo se v tom ohledu dobře snésti. Jen o konferencích jsme byli stejného smýšlení, že by je ředitel mohl a měl ukrátit. Z kollegů supplentů nejčastěji jsem se stýkal s Jos. Novákem a Janem Malým. Chodili jsme toho podzimu i pak v zimě na procházky, nejčastěji k sv. Prokopu, k Osíku a silnicí směrem k Poličce. Koll. Himr připravoval se k státní zkoušce a proto meškal po škole většinou doma. Koll. Malého, jenž bydlil nedaleko mne u nožíře Andrla, jsem i často navštěvoval. Byl důkladný filolog a také hudebník. Někdy mně i zahrál na housle. Byl klidné, mírné povahy, milý muž a přítel, jenž z Litomyšle se r. 1877 dostal do Valašského Meziříčí. Zemřel tam v letech devadesátých. I ke koll. Novákovi jsem často chodíval; měl byt s koll. Himrem u cukráře Pecolda ve dvou klenutých pokojích, kdež před nimi přebýval Jos. Kořenský.

Měl jsem rád společnost, než často jsem také chodil sám a sám, do zámeckého parku a do Nedošínského háje. Již tenkráte jeho sláva pominula. Zmizely už pavillonky a letní, taneční síň nahoře v háji; z gloriettů zůstal jen prostinký se slaměnou stříškou, jemuž se říkalo „u kohouta", pro plechového kohouta nad střechou. Ale přece zas vypadal Nedošín jinak, půvabněji, nežli dnešního dne.

Tenkráte bylo na něm, obecně přístupném, ještě znáti krásnější jeho minulost.

Vzpomínám na Košíř, rozlehlý Nedošínský rybník, jenž tiše se leskl pod jeho stíny, až pod koruny starých jeho stromů; a vzpomínám na vedlejší cestu, vedoucí kaštanovou alejí kolem rybníku. Za ní háj na výšině, s níž se probělával polopustý „štít", bývalý hřebčinec, založený r. 1719 hrabětem z Trautmannsdorfu. Háj na výšině, háj po ní svahem dolů, háj na jejím úpatí a zbytky aleje starých dubů na sešlé hrázi. Tu v úpatí pod klenbou javorů a buků s pozadím hustě zarostlého svahu stálo za mých časů přízemní stavení empirového rázu s bílými, kulatými sloupy v popředí u přízemní verandy.

Kdysi byly lázně v tom příbytku šindelové střechy, vystavěném za hraběte Jiřího z Valdštejna; za mé doby bydlil tam myslivec. Před tím osamělým stavením nevelký trávník, vroubený starými stromy; na něm a pod jejich šumnou klenbou tábořily letního času výletní společnosti.

Dál, stranou toho domku při kraji háje kaplička sv. Antonína nad pramenem křišťálové vody, vestavěná r. 1810 do svahu na způsob jeskyně. Samota její oživla jednou do roka o pouti svatoantonínské poutníky z města i ze vsí.

Mile chodilo se Nedošínským hájem toho prvního podzimu pod hustým stromovím jako vyzlaceným, mezi houštěmi zbarvených křovin, kdy pestré listí tiše pršelo a pokrývalo malebným, šustivým kobercem vybledlý trávník, půdu svahu i stezky. Ticho tu, samota. V ní, v poetické náladě starého háje utíkala mysl v sny a živěji pracovala obrazotvornost.

A zpáteční cesty zase tou osamělou alejí kaštanovou, kdy zlatě zahnědlé její tóny temněly v pod-

zimním soumraku! V něm hasl lesk rybníku, a černou, splývavou silhouettou vyvstával za vodou Nedošínský háj. V polích tu tam rděl se temnem osamělý oheň. Listí šustělo pod nohama, dech jeho ostřeji zaváněl u vlhku plíživé, lehké páry, kterou se černala dál u silnice skupina vysokých, košatých lip nad sochou sv. Václava před osamělým Pernštejnským dvorem.

Sem do Nedošína jsem chodíval nejčastěji sám. Rád jsem jím bloudil i dál Tržeckým oudolím nebo k samotě Vyšňárské. Pak, hlavně zimního času, obyčejně v sobotu odpoledne, navštěvoval jsem Nedošín ve společnosti ředitele Tilla a Šmilovského, když mne ředitel Tille k těm jejich vycházkám přizval. Za prvních těch procházek mluvili jsme nejvíce o Hálkovi, jehož spolužákem na Akademickém gymnasiu byl Šmilovský a s nímž ředitel Tille v čas universitních studií bydlil.

Šmilovský vypravoval také o svých professorech na Akademickém gymnasiu, o prvních literárních pokusech, jak si založili psaný časopis „Vlasta", z něhož ještě nějaké číslo choval. (Číslo tohoto časopisu dostal jsem pak po smrti Šmilovského na památku.) Hovořili jsme o současné literatuře, o nových knihách, ředitel Tille vypravoval o svém pobytu v Slavonsku, kdež působil rok na gymnasiu v Oseku, o Chorvatech, o Strossmajerovi, kterého znal osobně; Šmilovský vzpomněl ob čas na Klatovy, obveselil nás nějakou rozmarnou vzpomínkou, jmenovitě na bývalého ředitele klatovského gymnasia, benediktina P. Cornelia Regnera, rozhořil se rád o starém Měchurovi, švakrovi Palackého, o skladbách Měchurových, o jeho opeře Marii Potocké a jeho „Pohřbu na Kaňku", kteréž skladby text pocházel od Šmilovského. Vypravuje o někdejším pá-

nu Votínského zámku, vzpomněl nejednou na Mansveta Kličku,*) ředitele kůru, znamenitého hudebníka a přítele Měchurova. Šmilovský napsal, když Měchura r. 1870 zemřel, o něm článek do „Hudebních Listů" (1871). Toho článku jsem neznal a tak vše, co nám o Měchurovi a Kličkovi vypravoval, bylo mně novinkou.

Zvláště se mne dotkla a v paměť se zaryla episoda, kterou Šmilovský vypravoval o Bendlovi a obou starých hudebnících, když byl Bendl, nevím už kterého času, hostem starého Měchury. Za hudebního večera, o kterém hráli také skladby Měchurovy, zasedl pak Bendl ke klavíru a začal improvisovat. Improvisace ta z duše se řinoucí uchvátila oba staré hudebníky tak, že Klička, také skladatel, seděl jako zdrcen a slzel; starý Měchura přecházel v pozadí pokoje a chytal se za hlavu rozrušen poznáním, cože je vedle toho mladého umělce.

Této episody jsem pak po letech užil ve své povídce „Z malých cest".

Pěkné bývaly tyto malé, zimní výlety, pěkně se chodilo zachumeleným Nedošínem, kdy holými korunami a mezi mohutnými kmeny pletovaly pápěrky sněhu, kdy volně se dýchalo v čistém, mrazivém vzduchu a kdy zajímavé hovory krátily cestu.

Té zimy a příští zvával ředitel Tille v nedělní soumrak malou společnost do své domácnosti. Býval jsem tam také. Sličná paní ředitelová hostila nás čajem a zákusky. Že o těch večerech mluvím, vynořuje se mi postava bělovlasého pána vysoké postavy zajímavého zjevu, pana Eisensteina, otce paní ředitelové, nadlesního ve výslužbě, milého starce, jenž s námi za těchto besed sedával. Pak opět

*) Otec virtuosa na varhany a skladatele Josefa Kličky.

Šmilovský s paní svou pozvali ředitelovy a naši malou společnost, a tak příjemně uběhl mnohý nedělní soumrak a večer zimní, jež jinak bývají na venkovském městě tak zdlouhavé i teskné.

XIV.

Šmilovskému bylo tenkráte, r. 1874, sedmatřicet let; mně, třiadvacítiletému, zdál se, jak bývá, starší. Na první naše setkání ve sborovně gymnasijní a jak tenkráte Šmilovský vypadal, dobře se pamatuju. Na první pohled připomenul mně svou prostřední, dost ramenatou postavou Hálka. Měl černé, husté vlasy, černou, kozí bradu; obličej jeho svěže zardělý, krevnatý. Každý si musil na první spatření povšimnouti jeho pěkných, tmavohnědých očí.

Na gymnasiu učil přírodopisu, ale také češtině ve vyšších třídách. Připadá mně, že v páté, kdež se učilo staré češtině, dával za úkol překládat kratší stati do staročeštiny.

Toho času bydlil na dolní podsíni v Konvalinkově domě, později na protější straně ve výstavnějším domě obíleném s ozdobným průčelím, jenž patřil měšťanu a barvíři Ruthovi. Šmilovský měl několik dětí; tenkrát, nemýlím-li se, tři chlapce. Vzpomínám si, že, když jsem jej v tom prvním jeho bytě navštívil, mně s radostnou chloubou ukázal svého mazle, černookého synáčka, Blahoslava, jemuž říkal „Bláho, mé oči".

Když jsem se dostal do Litomyšle, znal jsem skoro vše, co dosud napsal: z Květů „Starého varhaníka" (1871), „Setníka Dřevnického" (1872), z Lumíra „Pátera Antonína" a z Osvěty první část „Roz-

ptýlených kapitol", kteréž se mně obzvláště líbily. Toho roku 1874, počínajíc prvním číslem, vycházela v Osvětě jeho „Parnassie", a téhož roku vydal svazek veršovaných prací „Básně".

V „Parnasii" povolil uvědomělý realista belletristický, jakým Šmilovský byl. Život, skutečnost chtěl zobrazovat a zobrazoval ve svých povídkách a románech. Proto nade vše cenil ruské autory, jež znal z překladů; z nich pak obzvláště Gogola. Za našich literárních hovorů často o něm mluvil, zvláště o jeho Mrtvých duších, ale také o „Vypravování o tom, jak se pohněval Ivan Ivánovič s Ivanem Nikiforovičem", kteréž „Vypravování" jistě nebylo bez účinku na obrázek Šmilovského „Procul negotiis", líčící, jak se pohněvali dva staří přátelé, vrchní rada Matěj Sychravý a statkář Blažej Lonek.

Kromě ruských autorů miloval nejvíce Shakespeara. Z našich knih nad jiné mu bylo milo Čelakovského „Mudrosloví", kteréž míval před sebou na stole, když psal. Vážil si té knihy nejen pro lidovou filosofii v ní obsaženou, ale také pro její ryzí jazyk, pro bohatství pořekadel a úsloví, z něhož hojně čerpal. Zakládal si nejen na plastických postavách svých novellistických prací, ale i na jejich, t. j. na své řeči. Měl jemný smysl a cit pro jazyk; tak jako si hlavně všímal života maloměstského a vesnického, tak také dbal mluvy lidové. Bystře slyšel, žádný zvláštní nebo rázovitý obrat mu neušel; slyšel je i shledával a sbíral ve svých stycích s lidem sám i prostředníky. Vyzývalť své studenty, hlavně z vesnic, aby si doma všímali řeči, aby mu zapisovali úsloví a rčení. Poslechli a přinášeli staré známé, ale i nové, zvláštní. A těch pak Šmilovský užíval někdy až příliš, tak že hovor některých jeho postav zní někdy dosti strojeně.

Psával zpravidla na podzim a v zimě; v létě málo nebo nic. Ředitel Tille upravil mu rozvrh hodin tak, že neměl v sobotu žádné školy; tak se mohl po dva dny nerušeně oddati své literární práci. Psával, stoje u prostého, psacího stolu poblíže okna do náměstí hledícího v šedivém županu, čepičku z hubky na hlavě, kterouž čapku si přivezl s sebou z Pošumaví, z Klatovska.

Už v prvním díle těchto pamětí jsem pověděl, že někdy jej inspiroval pouhý titul cizí, jemu neznámé práce, jak na př. vznikly „Rozptýlené kapitoly". Látku k nim daly mu vzpomínky z útlého mládí, jež strávil ve svém rodišti, Ml. Boleslavi; odtud je také „P. Antonín". Mnoho poskytly Šmilovskému Klatovy a pošumavský kraj, ale snad ještě více okolí Litomyšlské, ač ne tak Litomyšl sama. „Nebesa" jsou také z Litomyšlska.

Tak jako model k domu krupaře Kleofáše vzal si Šmilovský z Litomyšle, tak také odtud měl kovárnu ve svém „Kovárenském panu Antonínu". Vypravuje: „Pondělíkova kovárna stála na předměstí, jemuž říkali Nadzámčí." — Toto předměstí Nadzámčí je litomyšlská Záhrad, rozkládající se výše zámku, „Jádro Nadzámčí tvořila veliká, čtverhranná a nedlážděná prostora. Prostřed byl rybníček zdivem otočený a v něm na vysokém podstavci socha sv. Jana Nepomuckého z kamene; kolem rybníčku stály jasany." Toť záhraďské prostranství se svou sochou sv. Jana v rybníčku i s těmi jasany, kteráž socha, mimochodem řečeno, je dílo E. Maxa; těch jasanů už dnes není, stály tam však ještě za dob, kdy já pak jsem tam bydlil na „Buřvalce".

A vedle té Buřvalky stál „nárožní dům o jednom patře, starý, veskrze dřevěný" — kovárna. „Lícem byla obrácena do městiště a polepena byla

červenicí, bílenou někdy za krále Holce a hojně oprýskanou." Šmilovský popisuje dál to stavení, které ještě za mých časů bylo kovárnou. Dnes už jí není; ale jinak zůstalo, jak bylo, i „s podsíňkou o třech dřevěných sloupcích".

Podnět k obrazu „Za ranních červánků" dalo Šmilovskému vypravování dvou pamětníků Dobrovského, kteří jej vídali, když meškal v Chudenicích. O tom díle jsem od Šmilovského častěji slyšel, když jsem se dostal do Litomyšle. Právě toho roku o něm pracoval. Léta příštího (1875) vyšlo v Osvětě. Za těch našich procházek nejednou se zmínil o této své práci, o těch dvou pamětnících, o figurách, které v tom románu vystupují, o některých scenách, jmenovitě jak se Dobrovský setká s Mrštinou. I začátek úvodu nám citoval, první věty: „Den, toť život. Život jednotlivcův, národa, člověčenstva. Ze tmy vycházíme, do tmy nezacházíme." Byl právě v žhavém tvoření, postavy nové práce stále zaměstnávaly jeho mysl, chodily s ním, vstupovaly mu do hovoru, vypravoval o nich.

Později se chystal na rozsáhlý, historický román s dějištěm na Klatovsku a v Pošumaví; měl se jmenovati „Nákvasa, episoda z české epopeje o třech knihách". Také jej začal. Látku čerpal z Palackého, ze stručného jeho vypravování o husitském knězi Janu Nákvasovi, kterého Racek z Janovic, pán na Ryzemberce, zajal ve válce s Klatovskými, a darem jej dal bavorským Němcům. Ti pak „namučivše se s ním ukrutně, upálili ho konečně s velikou slavností" (1419).

O této práci své Šmilovský také zas něco sem tam pověděl, jmenovitě, pokud se pamatuju, jak vylíčí umučení Nákvasovo. Než práce té nedokončil. Když jsem po jeho smrti přehlížel jeho rukopis-

nou pozůstalost, našel jsem nedopsaného „Nákvasu". Ale tenkráte trpěl jsem očima, a nebylo mně možná rukopisy čísti zevrubně. Na „Nákvasu" mohl jsem se jen povrchně podívati. Pokud se pamatuju, začínal nějakým dlouhým rozhovorem. Na mou radu byl rukopis ten poslán do Prahy redaktoru Osvěty Václavu Vlčkovi, který však ho neotiskl.

Někdy za hovoru zavadil Šmilovský o své dramatické práce v Klatovech napsané, jako „Lapla motýla", „Žid z Prahy" a jiné. Z těch ani jedna, myslím, nevyšla tenkráte tiskem. Neznal jsem jich. Zadal-li je kdy k divadlu, nikdy neříkal; o tom nic nevím.

Ceny svého díla byl si vědom, jak jsem vyrozuměl z jeho hovorů. Po letech mně to také dotvrdil V. Vlček; seznal totéž a ještě zřetelněji z listů, které mu Šmilovský psával, posílaje tu onu svou práci do Osvěty.

Šmilovský byl zpěvák. V Klatovech založil s Kličkou zpěvácký spolek. V Litomyšli však nesúčastnil se cvičení a produkcí zpěváckého spolku. Ve společnosti živě a rád vypravoval, nejraději něco veselého, o nějaké zajímavé figuře, a někdy také o té, oné příhodě z cesty do Němec a do Švýcarska, kterou vykonal z Klatov. Smál-li se, a smál se srdečně, smály se i jeho tmavé, výrazné oči. A při takovém vesele efektním místě rád si zamnul ruce. V Litomyšli chodil málo do společností. Jen někdy v sobotu večer ukázal se v Besedě; pokouřil si, pohovořil, nikdy se však dlouho nezdržel.

Je nutno ještě o něčem se zmínit, nač bych sám byl nepřipadl. Ale v „Jiráskově Litomyšli" letos vydané dotkli se toho, bylo-li, zkrátka řečeno, nějaké literární žárlení mezi námi, mezi Šmilovským a mnou. Nežárlil jsem na něj. Já žárliti nemohl.

Byl jsem literární začátečník a sám s sebou nespokojený; působilyť mi mé práce často trudné chvíle, kdy mne přepadaly pochybnosti o nich. Šmilovský pak byl už hotový, ucelený literát, obecně uznávaný, jehož prací jsem si upřímně vážil.

Šmilovský jistě také nežárlil, neboť hleděl na mé práce, domnívám se, asi rovněž tak, t. j. jako na pokusy. Jemu, realistovi, jistě se leccos v nich jako romantické nelíbilo. Sám se o tom nevyjádřil. Nemluvil o mých pracích; až teprve když vyšla v Květech r. 1880 povídka „U rytířů", řekl mi, to že je česká povídka. V těch slovech a jak je řekl, cítil jsem uznání.

Snášeli jsme se dobře a sblížili jsme se tak, že již o prvních prázdninách (r. 1875) přijel k nám do Hronova, kdež pobyl čtrnáct dní. Bydlil v hostinci „u modré hvězdy". K nám nahoru chodil denně, obyčejně odpoledne, na zahradu, kdež se v lázničkách koupával v „ostré" vodě a kdež jsme často svačili pod košatými javory nebo v prosté, laťové besídce. Rozumí se, že jsme vycházeli do okolí, do lesů, zvláště do Maternice; také jsme si zajeli do Police k mému bratranci doktoru Prouzovi. Z Police jsme vystoupili na Hvězdu, kdež se Šmilovskému velmi líbilo.

V Polici navštívili jsme také Tomka, s nímž se Šmilovský po prvé setkal r. 1867 v Klatovech, když tam Tomek byl vyslán předsedat při maturitní zkoušce. Tomkovi se tenkráte v Klatovech dostalo ještě jiné, neočekávané funkce. Professoru Jindřichovi Niederlovi se právě narodil synáček, a Tomek, jak zapsal, byl tomuto synáčkovi kmotrem „při křtu dne 25. července v 6 hodin k večeru". Šmilovského v Polici rád uviděl. Pozval jej i mne na výlet, který právě nazejtří (12. srpna, dle Tomka) chy-

stal do skal na Hejšovinu v sousedním Prusku. I vydali jsme se tam za Tomkova vedení ve společnosti velmi četné a veselé.

Jiný výlet jsme se Šmilovským podnikli z Hronova, zase do skal, na Bor, a také ne sami dva. Přijelť za námi do Hronova ředitel Tille a s ním professor Ottomar Šťovíček. Pod Bor jsme zajeli vozem. a tu pod Borem zůstal také obtloustlý Šťovíček, jemuž se nechtělo do prudké stráně. I stoupali jsme jen my tři, ředitel Tille, Šmilovský a já. Byl krásný, srpnový den. Nebe jasné, vzduch čistý, žádné „požárno", jak u nás říkají zamžení po horách za horkých dnů.

Ředitel Tille byl pořád v čele. Statečně stoupal do stráně, pak mezi pískovcovými balvany, nehledě za sebe. Ani se neohlédl, až pak, když stanul, to již vysoko, na ohromné, šedé skále. Tu se mu rázem otevřel veliký, daleký rozhled strání dolů přes rozmetané, obrovské balvany pískovcové do údolí a dál na chlumy a kopce, na oupady a doliny, na širé lesy v nejrůznějších toninách zeleně, od tmavé do černa až do vzdušného modrava, na strakatinu luk, polí a políček, na pruhy světle zeleného lnu mezi nimi, na roubené vesnice, na osamělé chalupy bělající se v stromoví, na všechen malebný, pohorský kraj v zářivém, srpnovém dnu.

Ředitel Tille překvapen stál na balvanu okamžik mlčky; než pojednou, on vždy vážný muž, okouzlen, stržen rozkošným pohledem zazpíval první verš známé písně:

„Ó, jak jsi krásná, vlasti má! —"

To bylo r. 1875. Dvě léta po té rozloučil se Šmilovský s gymnasiem a nastoupil úřad okresního školního inspektora. Po čase, již po jeho smrti, dověděl jsem se náhodou, že jmenování to nebylo

bez nesnází, že ouřady se ohlížely na jeho spisovatelství a na to, že ve svých spisech líčil i ouředníky!

Šmilovský stál o ten úřad z příčin zdravotních. Hlásilať se mu rozedma plic a mluvení ve škole mu nesloužilo. Tomu při inspektorství zhruba ušel, jiné svízele mu však nastaly. Jízdy po okresích litomyšlském a poličském, často krajinou kopcovitou, odlehlými kouty pohorskými, kdež nebylo řádného hostince, kdež se musil spokojit s jídlem všelijakým, jistě mu nesvědčily. A úřad sám, myslím, také ne. Z některých narážek Šmilovského jsem seznal, že se zklamal. On i učitelstvo byli navzájem nespokojeni.

Toho času jsem učil už na reálce, a se Šmilovským, jenž často odjížděl z Litomyšle, scházel jsem se už pořídku. Než o tom až později.

XV.

Co mne v Litomyšli také překvapilo, bylo městské zřízení. Litomyšl měla a má podnes dvě hlavy: purkmistra a místního starostu. Purkmistr spravuje všecku obec, původní město v bývalých hradbách i předměstí, starosta pak vlastní město, pokud se týče hlavně jmění, kteréž má jen město, a to velké jmění, celý velkostatek s rozlehlými lesy u Sloupnice, Hrádku, Budislavi a Mladočova, a městskou spořitelnu. Dvojí hlava, dvojí výbor. Jednota z toho nevalná. Ale purkmistr a starosta může být i v jedné osobě.

Když jsem se dostal do Litomyšle r. 1874, byl Václav Faltis purkmistrem a starostou zároveň. Ale již od jara 1875 zůstával jen purkmistrem. Bylť

v dubnu tohoto roku za starostu zvolen Antonín Němec, narozený r. 1808, tedy v čas volby sedmašedesátiletý, do nedávna emigrant, muž zajímavý.

Když r. 1848 litomyšlská, občanská garda vypravila se na pomoc Praze za vedení váženého měšťana Jos. Buchtela, účastnil se té výpravy také Němec. Garda přitrhla pozdě, musila se dát na ústup; šťastnou náhodou ušla běchovickému vraždění, a také pak vojsku, jež ji stíhalo. Po mnohém nebezpečenství dorazila do Litomyšle. Josefu Buchtelovi se neprominulo, že byl jejím vůdcem. Vojáci jej přepadli v jeho domácnosti. Z Litomyšle jej dopravili na hrad pražský, kdež jej několik měsíců věznili a všelijak soužili, až jej, na těle sešlého, odevzdali trestnímu soudu. Tam jej odsoudili k šestiměsíčnímu žaláři a s ním jeho přítele, litomyšlského mlynáře Antonína Němce. Ten však ujel v čas z Čech a usadil se v Srbském Bělehradě, kdež se mu jako mlynáři výborně dařilo. Po letech se vrátil do Litomyšle a tu pak zvolen za starostu.

Připomínám si, jak jeho protivníci proti němu před volbou agitovali, jak se roznášelo a šeptalo a povídalo, že Němec se jen tak z Bělehradu nevrátil, že musil ze Srbska uprchnouti, poněvadž se na něj proneslo, že dobře věděl o vraždě knížete Michala Obrenoviče.*). Než pásmo ničemných lží nepomohlo. Němec byl zvolen a zůstal místním starostou, tuším, až do své smrti r. 1881. Byl nevelké postavy, širokého, zarudlého obličeje šedobílých vlasů, bílé brady, těžké chůze, pokulhávaje na jednu nohu, na pohled i chováním drsný. Od něho lišil se elegantním zjevem purkmistr Faltis, muž vlídný, ochotný, ale měkký u srovnání s rozhodným Něm-

*) Zavražděn r. 1868 v parku Topčiderském.

cem, rázným Čechem, kdežto v rodině Faltisově ještě němčina dost panovala.

A že je řeč o starostech a purkmistřích, nemožná minouti radnice a její kanceláře a v té kanceláři starého kancelisty, více než šedesátiletého, s krátkými, sivými kníry. Vídal jsem ho někdy, an jde z ouřadu nebo do ouřadu, poněkud nahnutý, s pochýlenou hlavou; jen na této cestě jsem ho vídal a skoro nikde jinde. Tak se mi zjevoval starý městsky ouředník, vdovec, jehož tři dcery se provdaly do Srbska, osamělec, jenž na veřejnost málo vycházel. Dobu dost dlouhou jsem nevěděl, že je to starý lyrický veršovec i dramatický spisovatel, jenž vydal dvě dramata tiskem.

Později jsem o Josefu Valouchovi zvěděl více. Byl synek litomyšlský, vyučil se pekařství, šel pak na vandr, ve světě pobyl šest let, dlouho také v Brně a v Praze. Pražský pobyt na něj zajisté nejvíce působil. Asi r. 1836 vrátil se do Litomyšle a dostal se pak do kanceláře na radnici; psal tu za časů Jana Sudiprava Rettiga, zkoušeného radního, manžela Magdaleny Dobromily Rettigové, za nezkoušeného radního Františka Jelínka, mistra řeznického, prvního historiografa litomyšlského, děda Eduarda Jelínka, psal tu v kanceláři všelijaká ouřední akta a doma básně i divadlo, a dočkal se toho, že první jeho kus sehráli v Praze jednou v neděli odpoledne (r. 1853), v kterouž dobu jediné bývala tenkráte česká představení v stavovském, nyní německém divadle na Ovocném trhu.

Mikovcův „Lumír" hlásil toho roku v čísle (47.) ze dne 24. listopadu:

„V neděli bude v prospěch pana Viléma Graua původní novinka: „Nathanaël a Ajajka", o němž již zmínka byla v časopise našem. Pan Valouch, mě-

šťan Litomyšlský, pouhý to autodidakt, osvědčil schopnosti své některými lyrickými pokusy. Jsme velice dychtivi na jeho první dramatický plod — —"

V příštím čísle, ze dne 1. prosince, oznamuje „Lumír", že se dne 27. listopadu (v neděli odpoledne) hrál obraz z patriarchálního života „Ajajka a Nathanaël". „Obecenstvo bylo velice dychtivo na výsledek originálu, letos již druhého výtvoru autodidaktické poesie. Pan Valouch byl u výsledku šťastnější než jeho předchůdce, ačkoliv i jemu nezběhlost v dramatické formě, pro samouky přeobtížné, ne-li nedostižitelné, při celé práci vadila." A dále: „Všecka kritika shoduje se u výroku, že p. Valouch má patrné básnické vlohy, ale ne dosti vytříbené, k divadelnímu básnictví nedozrálé." A toto ještě z kritiky: „... Z pěkných, vskutku poetických myšlenek a z útlých obratů Valouchovy činohry těšili jsme se skutečně, škoda jen, že rušeny byly neobratností scenickou."

S představením byl Mikovec naprosto nespokojen, „protože se strany herců velmi pokulhávalo; jen paní Kolárová (Ajajka), pan Chauer (Dothan) a p. Šimanovský (Nathanaël) z ostatní bídy vyhorovali. Nejšpatněji se držel p. Grau (Norok), jenž skoro samojediný postačoval pochovati tuto novinku. Pan Grau ječel a zuřil, až hnusno, a choval se vůbec tak, že nás ošklivostí naplňoval". — A to byl beneficiant! Mikovec píše dál, že p. Grau „úlohu svou dokonce neuměl" a ve své rozhorlenosti se diví, že pana Graua „dle zákonů divadelních" netrestají pokutou peněžitou.

A ještě něco z té kritiky: „Východ slunce od p. Božka ml.*) zřízený podařil se výtečně a hlučný

*) Romuald Božek, syn znamenitého mechanika českého Josefa Božka. Také Romuald proslul jako mechanik. Jeho

povzbudil potlesk. Zvláštního čestného podotknutí zasluhuje zdařilý sbor od kapelního mistra Tauwitze." *)

Byl-li Valouch v Praze podívat se na představení svého kusu, nevím. Tam už pak „Ajajku" víc nehráli. Za to ji uviděl autor doma příštího roku, 1854, na Karlově, když ten kus dne 14. února sehrála Zöllnerova společnost. Režii měl sám J. K. Tyl.

„Ajajka a Nathanaël" vyšlo tiskem v Litomyšli r. 1860 a téhož roku také i druhý kus Valouchův „Obě Judity", jehož látka čerpána je z dob Marie Teresie. Téhož roku vydal Valouch také brožuru: „Cena národnosti". V ten čas byl i veřejně činný. Jeho přičiněním a Theodora Tomáška, tenkráte kapelníka ostrostřeleckého sboru, později ředitele hudby ve Františkových Lázních, byl v Litomyšli založen zpěvácký spolek „Vlastimil" (1862). Valouch byl jeho prvním jednatelem. V čas, kdy já jsem přibyl do Litomyšle, žil už samotářsky. Až pak pojednou mu rozkvetlo ještě jednou jaro. Zamiloval se u věku více nežli šedesáti let; oženil se a měl děti.

Dnes lituju, že jsem se s ním blíže neseznámil. Byl bych od něho zachoval jistě mnohou zajímavou literární zprávu jakož i o staré Litomyšli. Naposledy jsem jej viděl o slavnosti, kterou slavil zpěvácký spolek „Vlastimil" r. 1888 na památku svého založení před pětadvacíti léty. Pozvali mne, abych měl slavnostní řeč. V průvodu k řečništi na náměstí

---

opticko-mechanické přístroje pro napodobení východu slunce a měsíce byly zavedeny v divadlech v Praze, Lipsku, ve Vídni.

*) Tauwitz Eduard, německý skladatel, narozen roku 1812 v Kladsku, † 1894 v Praze.

postaveném kráčel jsem vedle zakladatele spolku starého Valoucha, jemuž bylo sedmasedmdesát let. Snad jsem se mu zavděčil a potěšil jej místem ve své řeči, dotýkajícím se jeho osoby, jeho zásluh. Za nedlouho pak zemřel, ještě téhož roku 1888. Našli po něm nedokončený kus. Jmenoval se: „Děti jedné matky".

XVI.

Vedle tichého kancelisty jiný městský ouředník, ne však tichý a samotářský, nýbrž hlučný a prudký, často sakrující a hromující, muž pěkné hlavy s orličím nosem, s krásnými do ryšava plavými vousy přes prsa měkce splývajícími, v zelené čepici francouzského střihu, s širokým, rovným štítkem a se stříbrnou portou — Jan Seemann, městský lesní kontrolor, pak nadlesní, typická figura staré Litomyšle.

„Seemann" se psal, ale jinak mu v Litomyšli a v okolí neřekli nežli Zeman, jak se původně jmenoval. Rod jeho pocházel ze Strakova, vesnice na pokraji širých lesů nedaleko Litomyšle. Strakov byl začátkem minulého století víc český nežli německý. Ale škola, kterou tam tenkráte založili a o které litomyšlský děkan Paul rozhodl, aby byla německá, ponenáhlu zněmčila ves.

Tedy ze strakovských Zemanů pocházel náš pan lesní kontrolor. V Poličce na „podreálce" a snad už v Litomyšli ve škole i na děkanství psali jej „Seemann". Tak mu ten Seemann ostal a psal se tak napořád. Narodil se v Litomyšli, která, když mu bylo rok, vyhořela (1814). Vychodil obecnou školu studoval na nižší reálce v Poličce, oddal se myslivectví, dostal se do služeb hraběte Harracha v Dolních Rakousích a v Uhrách. Seznal zevrub-

ně krajiny při Litavském pohoří, kolem Neziderského jezera, seznal rozlehlé bažiny a mokřiny Hanságu, seznal tamější lid, myslivecký život, veliké hony i štvanice. Pojednou jej vytrhla z toho rušného života zpráva, že mu zemřel otec; matka oznamujíc mu to, žádala ho, aby se vrátil do Litomyšle a převzal po otci závod koželužský.

Poslechl, přijel, při řemesle však nevydržel. Přičiněním matčina strýce, prve jmenovaného děkana Paula, dostal se do služeb rodné obce nejprve jako policejní komisař, za nedlouho pak jako lesní kontrolor. Svěřen mu dozor nad městským lesním hospodářstvím.

Jako myslivec chodil v zelené čepici; dával si ji šít po francouzské modě, poněvadž byl veliký ctitel Francie, zvláště pak Napoleona I. Na vyjížďky do lesů, na hony míval velký plášť, kterému říkal po maďarsku kepeněk. A pořád, za mlada, za stara, s těmi krásnými, dlouhými vousy do ryšava plavé barvy, pak prostříbřené bílými prameny. Slušely mu znamenitě, tak že jej malíři malovali, jako Ant. Dvořák, o němž ještě povím, prof. Ferbr a naposledy prof. K. Šťastný.

Pro ty své vousy byl i svatým, na chvíli svatým, to když jednou v zimě, v den sv. Mikuláše, za husté vánice vstoupil v zimní čepici a v „kepeněku" do šeré světnice osamělé hájovny v budislavských skalách. Té chvíle byly v jizbě jen děti hajného. A jak se z nenadání zjevil na prahu posněžený muž dlouhých vousů v řasnatém plášti, lekly se a v té náhlé, svaté hrůze, že přišel sv. Mikuláš, padly na kolena a sepialy ruce. —

Ale ty pěkné, dlouhé vousy mnoho stály pana kontrolora, draze je zaplatil. Manželka jeho, pocházející z litomyšlského rodu Paulova, měla strýce

podplukovníka a, mimochodem řečeno, tři bratry vojáky, generála u dělostřelectva, podplukovníka a vrchního štábního lékaře. Čtvrtý bratr byl vyšším úředníkem při dráze. Ale rodiny všech, také mimochodem řečeno, se zněmčily. Ten strýc podplukovník, Dressler se jmenoval, zámožný muž, žijící ve výslužbě, nerad viděl Zemanových dlouhých vousů. Snad mu byly znakem svobodomyslného smýšlení, jak tenkráte bývalo, a proto žádal:

„Ať ten Zeman dá ty fousy dolů! To se pro něj nehodí."

Ale Zeman neposlechl.

Podplukovník Dressler pak zemřel, a všichni jeho příbuzní dědili; jen paní Seemannové, své neteři, neodkázal nic, a to proto, že „Zeman nedal ty fousy dolů".

Kontrolor Seemann byl s duší s tělem myslivec. A jako pravý myslivec dbal s láskou o své psy. Čtyři měl pořád. Časem však o hodně víc, když jedna nebo dvě feny se okotily, a když při tom poskytl přístřešek i fenám cizím. Přišel Kavan, měšťan, starý kamarád, přišel jiný známý a řekl:

„Zemane, má fena, víš, bude se kotit, a doma byla by s tím svízel. Žena, to víš, ta to nevystojí, a aby nebyly zlosti a mrzutosti — víš — tak na ten čas — moh' bys tu fenu vzít k vám —"

„A tak si ji sem dej!"

Kontrolor přijal Kavanovu fenu a třeba ještě jinou zároveň. Pak bývalo na táhlém nádvoří za Zemanovým domem přízemním, k němuž se z ulice stoupalo po schodech, náramně živo a hlučno, když se tam hemžilo třeba třicet psů, vyrostlých a štěňat. Paní Seemannová spínala ruce a křižovala se, ale aby muž neviděl, neslyšel. Před ním nesměla;

pan kontrolor měl doma přísný regiment vůbec a v tomhle zvlášť. Běželo o psy, a ty bral vždycky v ochranu, i když ten onen škodu ztropil, ať, prokousav si díru pode dveřmi, protáhl se z chlívce a shltal o posvícení, celé prkno koláčů, nebo ať, nedopatřením byv po vepřových hodech zavřen do komory, řádil tam mezi jitrnicemi. Pro takové a podobné kousky nesměli domácí panu kontrolorovi na psy žalovat. Jestliže se tak přece někdy stalo, zostra žalobníky odbyl, až se mu vousy potřásaly.

„Vy jste vinni! Vy a ne zvíře," zahřímal. „To nemá rozum, ale vy ho máte mít!"

Když byl ženichem, když měl jíti do kostela na oddavky, zavřel svého zamilovaného psa anglického, jenž mu byl ustavičně v patách; zavřel jej, aby se mu o průvodu nepletl do cesty. Ale když ženich poklekl s nevěstou před oltářem, tu pojednou za nimi v lodi chrámové haf — haf! Anglický pes, jenž dobyl se, kdož ví jak, z vězení, se tak hlásil, žena se velikými skoky k oltáři. Ale jak doběhl a dostal se k svému pánu, ulehl vedle něho a ležel tiše po celé oddavky a tiše pak vyprovázel pána a svou novou, mladou paní domů.

Zamilovaní psi provázeli Zemana, rozumí se, o honech. Příprava k těm větším dála se vždy náhle a byla tudíž plna vzrušení. Pan kontrolor doma napřed nic neřekl, kdy hony budou. Doma vůbec jen málo hovořil; víc rozkazoval nebo mlčel, stoje často dlouhé chvíle u okna a vyhlížeje ven na ulici, vlastně na silnici k Janovu a k Benátkám. V jeho domácnosti uhodil hon vždycky z čista jasna.

Pan kontrolor či pak nadlesní přišel třeba o jedenácté z hospody a zkrátka poručil manželce, a když r. 1890 zemřela, své dceři:

„Ženy, zbudíš mne o druhé! Pojedu na hon."

Úžas z náhlého rozkazu a z budění tak časného. Ale jen němý úžas; bylof by každé slovo marné. Ulehli, ale již o hodině s půlnoci zařápal někdo na okno, jako by hořelo. Dcera se ulekaně probudí.

„Ježíši, slyšíte, tatínku, co je to —"

„Mlč a spi; ponocný tluče a budí mne."

Ponocného si zjednal už napřed, pro jistotu. Ale vstal až o druhé. Přípravy začaly: strojit se, boty mazat, s lucernou shánět na dvorečku v kolně povříslo, rozřezat je do bot, na psy se podívat, snídat, psy pustit. Věděli, co je a bude; radostně lítali, div že domácích neporazili. Tak to všechno začalo o druhé s půlnoci a pokračovalo, a nikterak tiše a klidně, ale s příslušným hromováním. Pan kontrolor, ačkoliv tak časně vstal, nevyjel snad o čtvrté, o páté. Sic býval za šera hotov, ale ostatní nejeli; a tak čekal přistrojen v „kepeněku" doma, nebo přecházel před stavením a psi s ním.

Obyčejně až o sedmé vyjížděli po vší té nedočkavé sháňce, on a páni měšťané, radní, neradní, ale všichni náruživí lovci, Čermák „fajfkář", Paukert, jirchář, Kavan a velký, hřmotný Podhajský, jemuž říkali Brumlák a jenž nosil tak jako ještě ten onen starší soused na krku šátek do předu na uzel uvázaný. Byl milovník honu, ale ne školy; náklad na obecnou reálku těžko nesl. Jednou dopoledne, vzpomínám si, potkal professora Tlamicha, ubírajícího se procházkou k Osíku vsi; i zastavil jej Brumlák a zeptal se přísně, s výčitkou: „Tady je, pane professor, cesta do reálky?"

Tak ten a ostatní shora jmenovaní jezdili na hony do městských, širých lesů. Při tom stropili leckjakou švandu, jmenovitě Brumlákovi, jenž si vždycky

vybíral nejtěžšího zajíce a jemuž jednou místo něho podstrčili do brašny těžkou řípu, s kterou pak spokojeně chvátal domů, pochlubit se ženě, jakého těžkého matěje jí přináší.

To bývaly městské hony. Ale pan kontrolor chodil také na „panské", neboť „páni" jej zvali každého roku. A sám se vydával pokaždé na Štědrý den odpoledne jako pravý myslivec, jenž v tento den si vyjde s puškou v ruce, byť i jen za humna bylo.

Tak lovil a honil rok co rok, léta letoucí; krásné, plavé vousy už mu probělávaly, už značně zbělely, už mu bylo sedmdesát, už osmdesát let, a starý Zeman pořád ještě chodil statečně a svěží na hon, pořád čile úřadoval; na pensi ani nepomyslil, a nikdo se mu o ní nesměl zmínit. Nebylo mu života bez činnosti; raději by snad byl zadarmo sloužil, nežli aby se vzdal svého úřadu.

„Je-li fedrpuš dole, je po všem," říkal, a tak si fedrpuše svého úřadu mysliveckého hájil a uhájil ho až do devadesátého roku svého věku, až přišla ta s kosou.

Po lesích chodil, ale také dost po polích; po těch nejen o honech, ale také jindy, když je měřil. Byl dobrý zeměměřič. Přeměřoval vše, čeho bylo třeba na obecním i sedlákům. Ty znal všechny v širošírém okolí, v českých i německých vesnicích a každému z nich tykal, ať byl mladý nebo starý; a jej znali také všude.

Měli důvěru k němu, utíkali se k němu o radu stran polí, lesa, stran hospodářství. Přicházeli jednotlivě a v neděli ráno zástupem. Dům u Zemanů měl právo výčepní. Starý Zeman hleděl je zachovat. Všedního dne, pravda, jako by hospody u něho nebylo. Za to v neděli ráno jizba plna sedláků. A tu

jim radil, tu míval jakoby ranní kázání v úboru poněkud neobvyklém, v kabátě, ve vysokých botách, ale bez kalhot, jen v bílých, spodních. Tak stál muž s krásnými vousy, orlího nosu, pronikavého pohledu, jakoby v bílých šaryvarách a mluvil svým způsobem, stručně, úsečně, někdy zostra, někdy s kořením peprného slova nebo i se zaklením, a vykládal sedlákům česky, německy, jak bylo potřeba. Radil ochotně, ale když se rozešli, říkával:

„Až ti lidé budou víc znát nežli kočku, bude s námi zle."

Měl neobyčejnou pamět. Tvrdil, že pamatuje, když Litomyšl hořela r. 1814, ač jej tenkrát ještě chovali. Znal historii jednoho každého domu na náměstí, věděl, kdo v nich přebývá, jak se jejich majetníci střídali za posledních padesáti let. Zevrubně pamatoval, jak bylo o svatbě hraběte Jiřího z Valdštejna, když jej město a poddaní vítali, jaká byla banderia, jaké barvy koně měli jezdci jednotlivých dědin, jak byl selský lid ustrojen dle vesnice, jak muži, ženy, Češi, Němci, Češky, Němkyně.

Jak jsem už pověděl, byl „starý Zeman" nadšený ctitel Napoleona I. i jeho rodu. Proto také dal dceři své jméno Eugenie. Nad jeho postelí visela rytina, spodobující, jak se Napoleon I. loučí ve Fontainebleau se starou gardou. A ve dvou ze tří spisů, které čítal, bylo hodně o Napoleonovi. Vždy po obědě si ulehl a chopil se knihy. Četl skoro jen francouzsky a jenom tři díla: Thiersovu historii francouzské revoluce, Rousseauův „Contrat social" a paměti průvodce a společníka Napoleonova na ostrově Sv. Heleny, hraběte Montholona.

Spisy ty četl pořadem; když dočetl třetí, chopil se zase prvního, a tak rok co rok, po všechen čas. Jen jednou stala se změna, již v pozdním věku,

když se mu náhodou dostala do rukou Zapova kronika husitských válek. A ta mu udělala. Toho roku o prázdninách přijel jeho zeť, Jos. Šimek, tenkrát ředitel paedagogia v Kutné Hoře, s rodinou do Litomyšle. Jen se uvítali, spustil starý pan nadlesní:

„Sion je u Kutné Hory."

„Je," přisvědčil zeť, překvapen, nevěda o tchánově nové četbě.

„Byl jste tam?"

„Pravda, že byl."

„Tam bych se rád podíval."

„A co že Sion —"

„Protože tam byl Roháč!" zkřikl bradatý, starý myslivec. A začal nadšeně povídat o Roháčovi z Dubé, a čím dál, tím vroucněji; pojednou mu vyhrkly slzy a kanuly mu po tvářích.

Tak miloval, tak uctil památku starého, českého hrdiny.

Starých lidí neměl rád a vyhýbal se jejich společnosti; mezi mladé chodil. O smrti nemluvil. Svému synu sic pověděl, jak co s majetkem, než to nebyla poslední vůle, ale jako by dával nějaké obyčejné nařízení. Narodil se za Napoleonských válek, šel s devatenáctým stoletím až do jeho konce a překročil do dvacátého. To docházela devadesátka jeho věku. Tu teprve začal slábnouti. Na velké hony, na něž chodil do osmdesátého osmého roku, již nemohl, zlobil se však, proč mu ze zámku neposlali pozvání. Poslali, rodina však mu je zatajila, obávajíc se, že by stařec na to pozvání přece šel na hon, že by si tím mohl smrtelně ublížiti.

Na Štědrý však den r. 1902 se přece vydal s puškou z domu kousek do pole, jak kázal starý, myslivecký mrav. Ale o svátcích začal polehovat;

vstával sic, bránil se, nechtěl ležet, ale silná vůle již nezmohla tělesné slabosti.

Za mrazivého dne v lednu r. 1903 sebral se naposledy z postele, u které na podlaze ležel jeho zalíbený pes Hasan. Starý nadlesní jako by se náhle rozhodl, poroučel jako jindy, rozčileně však a matnějším hlasem, své druhé, ovdovělé dceři:

„Gábi — plášť — čepici —"

Ulekaná se ptala, kam chce.

„Plášť," opakoval netrpělivě, „pušku a pejšky!"

Vyslovoval po litomyšlsku pejšky místo pejsky. Dcera vidouc, že otec blouzní, začala mu rozmlouvat, aby nechodil, že je mráz, a že chumelí.

„Plášť, povídám!"

„Bude vám, tatínku, těžký —"

„Na mě! Na mě!" ostřeji poroučel, namáhaje slábnoucí hlas.

Dcera mu tedy musila vložiti plášť na ramena. Pes Hasan byl u pána, nelítal však jako jindy před vycházkou do polí; neprojevoval vůbec žádné radosti.

Starý nadlesní chystaje se na hon, už nevěděl, že mu nepodali pušku; také psa neviděl, ale vzpomněl si na něj.

„Has— Has—" volal namáhavě, nemoha již vyrazit plného jména svého Hasana. Dcera, podpírajíc otce, vedla jej ztěžka se šourajícího. Ve dveřích do druhého pokoje začal klesat. Jak jej dcera podchytila, držíc jej pod paždí, shlédla, že mu modrají prsty. Uleknutá vedla jej k židli, prosíc, aby si odpočinul. Už neodmlouval, nebránil se. Sklesl na židli v loveckém plášti, Hasana u nohou, věře, že jen odpočívá a že se vypraví na hon. A vypravil se na věčnost. Za chvíli vydechl naposled.

Tak umřel starý Zeman.

XVII.

Litomyšl, město od starodávna české, měla tak jako jiná větší naše města koncem osmnáctého a v první polovici devatenáctého věku stíny rušící ten český ráz. Němčina panovala v kancelářích, a kollej piaristská, gymnasium, školy vůbec sesilovaly ten německý nátěr, třebaže jednotlivci mezi professory, jako Bonifác Buzek již uvedený, působili vlastenecky. Také měšťanské rodiny, možnější a přednější, chytaly se němčiny. Ta na veřejnost měla převahu; domácnosti však zůstávaly české, ovšem bez uvědomění českého.

Žilo se sousedsky, spolků nebylo. Něco, co se podobalo pozdějším čtenářským besedám, vzniklo v Litomyšli r. 1843. Tohoto roku utvořil se působením piaristy P. Stanislava Hanka čtenářský kroužek, jehož členy se staly piaristé z kolleje, úředníci, přednější měšťané i někteří farářové z okolí. Také hraběnka Valdštejnová přistoupila k tomuto kroužku. Všech členů bylo padesát.

Odbírali tyto časopisy: Adler, Ost und West s přílohou Prag, Magazin für die Literatur des Auslandes, Pfennig-Magazin, Ausland, Literarische Zeitung. Vrchní Braun půjčoval „Hans Jörgels komische Briefe über Wien". Seznam zajisté zajímavý programem listů a tím, že se neodbíralo nic českého, i gustem pana vrchního. Noviny roznášel členům „vir securitatis urbis invigilans, cujus est errones, mendicos, quadruplatores, nebulones et alios hujus furfuris homines urbe jubere procul hinc exesse. Nostris Bettelvogt audit. Defert ille vestem, ac si ad certum militiae genus pertineret, oblongam caerulei coloris, lacinias rubras in manicis et collari adsutas; tegumentum capitis est

mitra ejusdem cum veste coloris rubro circumdata limbo. Gladii loco, scipione sic dicto hispanico utitur. Ex senatus consultu munus hoc, qui labitur, anno primordia cepit. Primus, cui haec sparta ornanda obtigit, vocatur Josephus Kindl, patra Schirmdorfensis, miles stipendia emeritus".*)

Tento popis uniformy, jakou první nosil Semanínský rodák Jos. Kindl, pochází od P. Germana Presidenta a zapsán je v historii kolleje piaristské v Litomyšli.

Německý povrch úřednických kruhů, kolleje i některých rodin měšťanských jevil se nejokázaleji v tak zvaných noblbálech, pořádaných hlavně před rokem osmačtyřicátým o masopustě v domě bohatého měšťana Tobiše, jenž měl vinárnu toho času daleko široko prohlášenou. Otec jeho nosil nejdéle z celé Litomyšle cop, ještě počátkem devatenáctého století, a zaslzel, když jemu, starci, žena jeho, staruška, copánek ustřihla. Zaslzel a styděl se pak vyjít z domu na ulici.

Do toho „noblbálu" přijížděli hosté i z daleka, až z Chrudimi, páni od krajského soudu; z Litomyšle přicházelo úřednictvo, hlavně zámecké, měšťanstva však málo. Ale za to i kollej piaristská. Sám páter rektor, Florus Stašek, účastnil se do jisté

*) Muž pečující o bezpečnost města, jehož úkolem jest tulákům, žebrákům, čtverákům, ničemníkům a jiným lidem toho druhu přikazovat, aby dalеko odtud od města se zdržovali. U našich Bettelvogt se nazývá. Nosí kabát jako by náležel k určitému druhu vojska, podlouhlý, barvy tmavomodré, s červenými výložky na rukávech a na límci přišitými; pokryvkou hlavy jest čepice téže barvy jako šat, červenou obrubou lemovaná. Místo meče má hůl t. zv. španihelku. Z usnesení městské rady úřad ten v tomto roce, který plyne, vzal počátek. První, jemuž se dostalo tohoto údělu, zove se Jos. Kindl rodem ze Semanína, vysloužilý voják.

míry pořádání toho plesu. Měliť filosofové do něho přístup a směli navrhovat dívky měšťanské, které by měly být pozvány. Ale ten návrh musili předložit páteru rektorovi, a ten si vybíral, povoloval, schvaloval i škrtal.

Z toho v leckteré domácnosti dost hněvu, zármutku i pláč dívek, jejichž jméno pater rektor bez ohledu a slitování v seznamu přetrhl. Za to radost a povznesení v rodinách, kam došla vstupenka z lepenky, bledě modrým papírem polepená, s bílým okrajem, na níž vytištěno: Eintrittskarte in den Nobel-Ball" a na níž pod tímto řádkem byl vlastnoruční podpis pořadatelův: „Franz Tobisch" a pod podpisem jeho pečeť pro jistotu přitisknutá. Mnoho tedy potěšení z tohoto lístku, otvírajícího vstup do plesu, do něhož chodilo všecko panstvo, do něhož někdy zavítal i sám hrabě Valdštejn s paní hraběnkou. V takové rodině bývalo pak shonu a leckde toho odpoledne před plesem pomáhali studenti domácím dcerkám umývat nádobí, jen aby rychleji byly hotovy a mohly se jít strojit.

Z úřednictva nechodil do těchto noblbálů zkoušený radní Jan Sudiprav Rettig a také ne M. D. Rettigová, což si vykládali tím, že „byla obtížná", t. j. tělnatá.

Na večer o noblbále na podsíni u Tobišova domu lidí víc nežli jindy. Tanečníci v pláštích, dámy ve viklerech, v salupech přicházeli podsíní shora, zdola; diváci se kupili a tlačili na podsíni i přední, kdež zvonily zvonce a drkáče na koních, jak přijížděly sáně plné hostí.

Na schodech k taneční síni červené sukno, které sem zapůjčoval páter rektor z piaristského kostela; u dveří dva stolky, na každém bělostná, polévková mísa. Do jedné kladli vstupné, do druhé vstupenky.

které se zas uschovaly do příštího plesu. Taneční síň svinibrodskou zelení malovaná, bělostného stropu, s malovanými věnečky růží (ruční práce), s malovaným Amorem nade dveřmi, s bílými figurami v koutech, zářila ve světle voskovic na lustru od stropu visícím i v nástěnných svícnech vždy o třech svíčkách. A v té jasně osvětlené síni paní a panny, žinilky v umělých účesech, v krepových bajaderech všech barev přes ramena volně přehozených, v šatech krátkých, vzdutých rukávů, v dlouhých rukavicích. Ty, ony šaty z atlasu, než málo jich; většinou z organtinu a tylu, ty ony růžemi ozdobené. Na mnohé z těch šatů stála látka tři zlaté, což tenkráte bylo již výlohou. Panny měly šaty většinou nové, ne však po prvé na sobě. V těch nových musila každá nejprve do kostela, a byť jen na chvilku, a pak teprve do bálu. Tak přikazoval zvyk a způsob.

V pestrém tom rozkvětu barev tmavé fraky mladých pánů i černé sutány několika piaristů, slavnostní sutány s úzkým pláštíkem na hřbetě, koncem přehozeným přes levou ruku, tmavé kabáty úzkých rukávů starších pánů hladce oholených, s licousky na spáncích. Z těch vystupovali s největší grandezzou vrchní Braun a justiciár Kozák. Hovor tu většinou německý; ale čeština u Tobišů jinak v rodině panující nebyla vyloučena. Sám páter rektor za hovoru do ní přecházel; přes tu chvíli bylo slyšeti jeho oulisné: „Fotřínku! Fotřínku!"

Hudba na kruchtičce ne litomyšlská, nýbrž přespolní spustila předehru. Z toho náhlý ruch a šumot; tanečníci, tanečnice se řadí. Předehra dozněla, začíná se polonéza V čele všech párů nevelký páter rektor Florus Stašek, pláštíček přes levou ruku, kterou důstojně nadzvedl v předu kleriku; pravicí graciosně drží ve výši ruku své tanečnice, také ne-

velké, paní purkmistrové Rollerové, jako nějaký galantní abbé. Tak důstojně zahájen ples. Po polonéze kolové tance, sousedská, ländler a jiné, již bez pátera rektora, po půl noci pak cotillon často s průvody sousedními místnostmi za smíchu a veselých pokřiků.

Když se noc nachýlila a tanec se skončil, opustili páter rektor a jeho bratří řádoví ozářenou síň a brali se tmavou nocí, často za chumelky, na horu někdy Olivetskou, do stemnělé, tiché kolleje a vždycky s průvodem. Anina, stará služka Tobišova, jež do té chvíle hlídala děti, hlídala teď velebně pány, svítíc jim lucernou na cestu. A mladší z velebných, rozjaření, aby se jim volněji kráčelo, vykasali kleriky a stočili je v předu ve fraky.

Tanečnice, paničky, panny odešly, manželé, otcové je doprovodili, sami však doma nezůstali. Vrátili se zase do taneční síně nebo uvázli hned dole v přízemí, ve vinárně. Začalo se nové veselí a trvalo někdy až do bílého rána. A pak mu ještě nebylo konce. Druhého dne, t. j. toho dne v noci byl „Nachball"; opět se tančilo, ne však v plesových úborech, nýbrž po sousedsku, ale vesele, upřímně. A po tom „nachbále" mladí páni ouředníci a juristé z města i z okolí znova hulali a leccos stropili, jako jednou, když se dali z „nachbálu" vézti za noci na žebřinovém voze, taženém spřežením volů, a když na voze, láhve vína v hrsti, zpívali a povykovali v nevázaném veselí.

Takové bývaly litomyšlské noblbály za nadvlády německého jazyka. Ale již se také obrat připravoval. Národní vědomí se tiše budilo a šířilo českou knihou i buditelským přičiněním jednotlivců.

Od r. 1834 působila v Litomyšli vlastenecky M. D. Rettigová, která měla značný vliv na mladý

svět, na dcerky městské i na studenty. Zastal jsem v Litomyšli ještě pamětníky této zajímavé paní. Nejvíce jsem o ní uslyšel od paní Bártové, která pocházela z vážené a velmi zámožné rodiny Tobišovské, právě uvedené. Když jsem se oženil, bydlil jsem na Záhradi blízko zajímavého domku lomené, šindelové střechy. V tom domku bydlila paní Bártová s mužem svým, professorem.

Stavoval jsem se tam a tu jsem od staré paní mnoho slyšel o dávné Litomyšli, o jejích rodech a rodinách, o noblbálech a nachbálech a také o M. D. Rettigové. Paní Bártová, jež vyrostla v patricijské rodině v ovzduší výše naznačeném, nevzpomínala na Rettigovou zcela bez předsudků. Z jejího vypravování ozval se tu tam ohlas ironického soudu o spisovatelce, jak jej za mlada v starousedlém, šosáckém svém okolí slýchala, i ten onen klep a klípek. Uvedu jenom to, že Rettigová pořád zkoušela kuchařské recepty, až její muž Jan Sudiprav, malý postavou, tratící se vedle imposantní své ženy, takže mu šnuptychlíček říkali, prý vzdychával, ach bože, jen kdyby se mohl alespoň trochu kloudné polévky najíst, žena že pořád jen zkouší a zkouší nová jídla i z bramborové nati. Chodil hladce oholen, nosil na krku bílý šátek na uzel uvázaný, na hlavě cylindr; v parádě míval frak.

Paní Bártová vypravovala také o jeho a Rettigové příteli, Mdru Korábovi (v mé veselohře dr. Plavec), o Korábově staré služce Ančce, o tom, jak si dr. Koráb zamiloval „ajnemrovu" Rozalinku, jež měla „hezké kouknutí", o dru Gülichovi, nehezkém, v zádech nerovném, i o tom, jak se Rettigová s dívkami, které k ní chodily cvičit se v kuchařství a v ženských prácech a ve kterých budila také lásku k mateřskému jazyku a k českému čtení, scházela

za letních jiter u studánky pod lipami na „židovském kopci", t. j. návrší u gymnasia a jak tu s nimi rozhovory mívala. Paní Bártová vzpomněla, že u studánky byl výklenek a lavičky, na těch že Rettigová s dívkami sedala, po městě že těm schůzkám říkali „Wasserkur", ale Kavalovských Froni že mínila, kdyby raději řekli „Liebeskur".

Nejednu podrobnost o Rettigové mám také od zesnulé paní Theurerové a paní Planičkové, jedné z žákyň Rettigové. To o ševci Chadimovi, vystupujícím v mé veselohře „M. D. Rettigová", jenž si dal, první, českou vývěsní tabuli na stavení, a jemuž za to v noci přemalovali slovo obuvník na ohavník, je pravda, tak jako přemnohé podrobnosti v této veselohře. Také oblek M. D. Rettigové vypsán je dle udání těchto pamětnic. Od paní Planičkové mám, že Rettigová, umírajíc žádala, aby ji snesli s postele a položili na podlahu. Učinila podobně jako Libuše, o kteréž pověst vypravuje, že vidouc blížící se smrt, položila se na zemi a zemřela.

Rettigová skonala v domě bývalé dívčí školy pod fortnou blíže špitálského kostelíka. Po letech, když jsem už byl nějaký rok v Litomyšli, nalezli v tom domě v nějaké komoře zapomenutou truhlu a v ní leccos z domácnosti M. D. Rettigové, jmenovitě různé nádobí. Starý Žebro, školník, otec Jana studenta, o němž jsem už vypravoval, přišel mně to oznámit. Městská správa pak mne laskavě vyzvala, abych si, co chci, vybral z toho na památku. Vzal jsem si hliněnou, pěknou konvici empirového rázu na čaj. Po letech, to již v Praze, nabídl jsem ji druhé, nezapomenutelné M. D. Rettigové, paní Haně Kvapilové, jež tak znamenitě hrála v mé veselohře „M. D. Rettigová" titulní úlohu, a paní Kvapilová přijala starou konvičku do svých sbírek.

Pět let po smrti Rettigové rok 1848 — „Bůh ví, kde se ti vlastenci najednou vzali. Vyrostli jakoby přes noc, jako houby po dešti.“ Ano, ale z půdy, kterouž také ona pomáhala kypřit. Toho radostného ruchu se nedožila. Neuviděla lístek modré barvy, na kterémž v rámečku prosté, typografické úpravy bylo vytištěno:

Pozwání k slawnosti swěcení práporu studentské legie Litomyšlské, kteráž se dne 21. kwětna 1848 následujícím pořádkem konati bude:

I. O 9té hodině odewzdá se w sále kolleje piaristské prápor, wěnowaný od dobromyslných dcer Litomyšlských; načež

II. Na náměstí u sochy P. M. slawně swěcen bude.

III. Slawnost se skončí w kostele piaristském mší sw. a Te deum laudamus. —

Ku zwelebení této slawnosti sbor ostrostřelecký a důstojnictwo národní obrany podílností swau přispěje.

Wýbor
legie studentské w Litomyšli.

O této slavnosti vydána také báseň „Hlasy studentské legie Litomyšlské při swěcení práporu od dcer městských wěnowaného dne 21. kwětna 1848“. Tiskem Františka Bergra. Báseň, začínající se akkordem slovanským:

Tam kde Dúnaj walným tokem plyne,
Adria kde slawský líbá kraj,
Tatranský kde wábně ráj nám kyne,
Morawský kde w kwětu bují ráj,
Českých hájů kde zakwítaj' lahody,
Hrdě wlaje prápor mladé swobody!

Ai! ten prápor rozřásený
W jedno druží Sláwské kmeny — —

uctila poslední slohou dívky Litomyšlské, namnoze vychovanky M. D. Rettigové:

Díky dcerám zdejším; prowolejme
Odrodilstwo že chcem pochowat:
Mocně w jinošských wře prsou swoboda,
Nezhubí ji wíce časů nehoda!
Ai ten prápor! Dílo Waše!
Díwky! tentě síla naše!

Uhodil pak sice mráz, přišla reakce. Páter rektor, Florus Stašek, strhl prapor studentské legie a žerď jeho zarazil do piaristské zahrady k nějakému angreštovému keři. Ale osení národní uvědomělosti už nezdupáno. Doba noblbálů a „fotřínků" se už nevrátila. Rektor Stašek se toho ještě dožil, jak se Litomyšl počala češtit i na zevnějšek.

XVIII.

Když jsem r. 1874 přibyl do Litomyšle, žilo tu ještě několik účastníků ruchu roku osmačtyřicátého a výpravy národní gardy do Prahy. Z předních byl Ant. Němec, o němž jsem už vypravoval. Náčelník však té výpravy, Jos. Buchtele, někdy vězněný, byl už léta mrtev; zemřel r. 1866. Také lesní kontrolor Zeman, nám už známý, táhl matičce Praze na pomoc, vrátil se však s nepořízenou, jako všichni, jenže on velikou oklikou, přes Vysokou u Kutné Hory. Z pražské výpravy se sborem se vrátil také Adolf Popler, kloboučník, jehož bratr Jan, právník, byl tenkráte důstojníkem studentské legie v Praze. Když jsem já se s p. Poplerem seznámil, byl už dobrý padesátník tmavé kozí brady, muž vážný; je-

den z probudilých měšťanů, jenž vlastenecky vychoval svou rodinu. Zemřel r. 1888.

Z toho r. 1848 slýchal jsem v Litomyšli skladbu, kterou si kapela ostrostřeleckého sboru zachovala. Hrávala ji ne často, jen ob čas, o některé národní slavnosti. R. 1848 byl ten zpěv zbouřenců z opery „Němá z Portici" revoluční jako již v letech třicátých; za mých časů ji hráli jako švižný pochod. Toliko staří při ní vzpomínali, jak tenkrát, osmačtyřicátého, jinak zněla a jak jí tenkráte všichni také jinak naslouchali.

A ještě si na jednoho měšťana vzpomínám, jenž dobře pamatoval tu pohnutou dobu. Stavoval jsem se někdy u něho v jeho krámě; jinde jsem ho skoro ani nespatřil. Ten jeho krám byl vlastně krámek, malý, skoro titěrný krámeček na podsíni v prastarém, tenkráte Faltisově, domě (č. 108), nyní přestavěném; nade dveřmi toho krámku v kamenné desce byl vytesán latinský nápis z r. 1531.*)

V tom krámečku, ve kterém nastala skoro mačkanice, když tam vkročili tři, čtyři kupci, bylo plno různého zboží posamentýrského, šňor, prýmků, střapců a port, ale také dost pentlí, tkalounů a tkanic přerozmanitých. Mezi tím zbožím v škatulích a škatulkách při stěnách až do stropu narovnaným sedal za pultem starší pán, svěže zardělý jako jablíčko, pěkných, modrých očí, zdravých bělostných zubů, šedých vlasů, krátce přistřižených knírů, Václav Teplý, vždy v černé, sametové čepičce kulaté bez štítku, v zimě v tmavošedém svrchníku koží podšitém, se skřipcem černě lemovaným, jejž vždy nasadil, když drobnější zboží vybíral. Byl muž bystrého rozumu, politik, čtenář a dobrý pamětník. Sta-

*) Soupis Památek XXIX. Okres Litomyšlský, str. 108.

voval jsem se u něho někdy na koupi, častěji však jen na pohovor. Pamatuji se, jak mne překvapil, když mně po prvé řekl, ne bez pochlubení:

„Tady v tom krámku byl také Havlíček."

Když jsem teď k této kapitole dospíval, vzpomněl jsem si na to; podrobnosti však mně z paměti vyvanuly. I dopsal jsem synu váženého toho měšťana, zesnulého r. 1891, panu MUDru. Frant. Teplému v Litomyšli. A pan doktor mně přátelsky odpověděl, že nejen z otcova vypravování může o tom povědět, ale také jako pamětník, že sám se k tomu setkání s Havlíčkem nahodil, tenkráte chlapec osmi nebo devíti let.

„Bylo to jednou v zimě v sobotu, když otec své zboží před krámem vyloženo měl." V sobotu o trhu vykládají mnozí litomyšlští obchodníci a řemeslníci své zboží také před krám na podsíň. Tak tu sobotu přišel k zesnulému Teplému kožešník Hek, vlastenec, o němž se zmíním později, „a s ním náš Karel Borovský. Pamatuju se na něj," vypravuje p. dr. Teplý, „jako na pána v kožichu s huňatou čepicí na hlavě." Hek představil pana Teplého Havlíčkovi těmito slovy:

„Tuhle vám představuju našeho Vášu."

„Jako čiperný hošík všiml jsem si toho výjevu pozorně, a pamatuju se, jak otec říkával, že Havlíček proto do Litomyšle zavítal, aby se zdejší tiskárnou o vydávání „Slovana" vyjednával, což však k cíli nevedlo."

Pan doktor Teplý, známý svou výbornou pamětí, správně si to z chlapeckých let zachoval. Když vláda potlačila „Národní Noviny", vypravil se Havlíček do Vídně v červnu r. 1849, pak ještě jednou v lednu r. 1850 vymoci sobě, aby vládní ta zápověd byla zrušena. Než marně se namáhal a rovněž ne-

pochodil, když chtěl vydávati svůj list ve Vídni. Pomýšlel pak na Brno; tam však nenašel knihtiskaře, který by se odvážil jeho noviny tisknout. Tu se odhodlal vydávati menší list „Slovan", který by vycházel jen dvakrát týdně a to na venkově, v některém živějším městě, kdež by byla slušná tiskárna i výhodné spojení poštovní. Nejprve si Chrudim vyvolil, ale vyjednávání s tamějším knihtiskařem se nezdařilo.

Z Chrudimi zajel do Litomyšle smluvit se o tisk „Slovana" s knihtiskařem Frant. Bergrem. Než také tu nepořídil. Knihtiskaři se báli tisknout Havlíčkovi hlavně asi proto, že by je ouřady potrestaly ztrátou živnosti. Z Litomyšle se obrátil Havlíček do Kutné Hory, kdež konečně našel knihtiskaře, Frant. Procházku, který se nebál a odhodlal se tisknout „Slovana", časopis dnes památný a slavný. Kterou dobou Havlíček meškal tenkráte v Litomyšli, nemohu na určito říci. Koncem dubna 1850 přestěhoval se do Kutné Hory. V lednu byl ve Vídni. A p. doktor Teplý vzpomíná, že to bylo v zimě, když Havlíčka spatřil. Dle všeho tedy asi koncem ledna nebo v únoru r. 1850 jednal Havlíček v starobylé tiskárně litomyšlské do nedávna tenkrát „u Turečků na kopečku", a zastavil se také v krámku Václava Teplého, vlasteneckého posamentýra.

Po dusné době Bachova absolutismu svěží zavanutí volnějšího směru. Vlastenecký ruch po roku osmačtyřicátém tlumený i pronásledovaný oživl, vzplanul. Léta šedesátá byla v Litomyšli tak jako jinde po Čechách dobou vzpružení a nového úsilí vlasteneckého. Účastnili se ho kromě starších osmačtyřicátníků síly nové, mladší, hlavně v nebývalém spolkovém životě, který vedle knih a novin nejvíce šířil uvědomělost.

V měšťanstvu litomyšlském vyskytlo se té doby několik horlivých pracovníků. Vděčné vzpomínky zasluhuje zvláště Jan Janouš, purkmistr od r. 1865 do 1873, jenž měl velký obchod na horní podsíni, starý mládenec krátkých knírů, vzhledu hodně přísného, nijak mnohomluvný; za to víc jednal. Hlavně jeho péčí zřízena r. 1865 vyšší reálka nákladem městským. Za mých časů působil v městské radě. Zemřel r. 1888.

Ze starších, uvědomělých měšťanů z těch dob vybavuje se mně v paměti Jan Novák, vtipný, veselý mistr pekařský, o němž za příležitosti ještě povím, tak jako o hostinském na Karlově, Antonínu Sautrovi.

Ze spolků litomyšlských těmi časy založených uvádím zpěvácký spolek Vlastimil (1862) a „Sokol" (1869). Na divadle ochotnickém v městě hrálo se již jen česky. Německá společnost divadelní se do Litomyšle také neodvážila. Jen na „Besedě", založené za posledních chvil absolutismu (1859), zůstal stín starých poměrů a časů, kdy se všude hodně němčilo. Beseda byla oboujazyčná, slovouc úředním svým názvem „Der Leseverein oder die Beseda in Leitomischl". Za mých prvních let v Litomyšli nikdo už nevěděl o Lesevereinu, obecně se jen Beseda říkalo, ale v ní, v jejích místnostech se užívalo němčiny částečně mezi členy i ve výročních valných hromadách vedle češtiny. Tak to trvalo až do r. 1884 (!), kdy po usilování nás některých stala se spolkem jednojazyčným, úplně českým.

Beseda za mých časů byla v hostinci „tunelu" pod fortnou. Měla dvě místnosti, přední delší, ve které zasedali professoři, mladí, soudní úředníci, měšťané, ze zámeckých úředníků většinou Němců, je-

diný pokladník Jan Zába, otec prof. dra. Gustava Záby, Čech upřímný. V druhé místnosti, oddělené skleněnou stěnou od přední, měli své středisko starší ouředníci, sudí, ten onen advokát, berní, páni ze zámecké kanceláře. Tady se němčina často ozývala. Tu se také odbývaly ob čas přednášky, rozumí se české, produkce hudebního odboru, tu se někdy i tančilo. Odbíraly se nejpřednější české časopisy politické, z německých mimo jiné Neue freie Presse, obrázkové listy české, také Leipziger illustrierte Zeitung, Fliegende Blätter. Několik nás vymohlo „Lumír" a „L'Illustration".

Do Besedy chodíval ob čas také MDor. Flögel, rodilý Trutnovan, starý pán, který vystudoval gymnasium v Hradci Králové a tam bydlil u prof. V. K. Klicpery, našeho dramatika, o němž některé drobnosti z domácího jeho života mně pověděl. Druhý Němec, který Besedu velmi horlivě navštěvoval, byl major Strehle. Sloužíval u myslivců a výslužbu trávil v Litomyšli, kdež měl příbuzné. Žil tu léta, česky se však nenaučil. Nebyl žádný zarputilý Němec, nicméně jsem první čas styků s ním nevyhledával. Teprve poslední dobou jsem se s ním poněkud sblížil. Byl muž vzdělaný; vypravoval mně zajímavé věci ze svých válečných let v Italii a v jižním Tyrolsku, i to, jak musili číhati na Mazziniho, jenž v různých přestrojeních se zjevoval, a jak jej stíhali.

Majora Strehle, jejž MDr. Bouček, silný, zardělý, plných tváří, malých oček pod masitými víčky, řiďounkých, světlých knírků, oslovoval starodávným, ale zvučnějším titulem „Herr Obristwachtmeister", vídal jsem v parádě o Božím těle, kdy v průvodu kráčeli rovněž v parádě ostatní důstojníci pensisté litomyšlští, nadporučík Kodytek a „pan kriegskom-

missär" *) Pietsch, jenž sloužil ještě za Radeckého a s Radeckým byl ve vzbouřeném Miláně r. 1848.

A právě na tuto rebelii milánskou choval památku, kterou střežil jako poklad, poněvadž ji dostal od samého Radeckého. V škatulce, ve vatě ji opatroval, vyschlou, tmavou viržinku. Za té bouře milánské totiž posádka hrubě strádala; také tabák došel úplně a nebylo doutníku, nebylo špetky tabáku do dýmky. Za těch těžkých dnů pozval Radecký jednou večer vyšší důstojníky na večeři. Pohostil je na ten zlý čas skvěle a po večeři podal jim zbytek svých doutníků, poslední hrst viržinek, aby si zakouřili.

To bylo z toho večera to nejkrásnější a nejchutnější, a tím víc, poněvadž se takového daru nenadáli. Jeden každý lačný po vonném dýmu sáhl po viržince, jediné se každému dostalo, a zapálil si. Toliko válečný komisař Pietsch se přemohl a vábivé viržinky ohněm se nedotkl. Schoval ji, domů odnesl a dál ji chránil jako vzácnou památku, vozil ji s sebou tam v Italii a pak, bůh ví, kudy ještě, až vyschlá, drtící se už viržinka trvale odpočinula v jeho litomyšlském bytě nad podsíní v Houbově domě.

Tak ten starý „kriegskommissär" s kníry krátce přistřiženými a myslím že barvenými, a s licousky, se zapadlými tvářemi, jemuž brada stařecky vysedla a často se házela, zjevil se vždy o Božím těle vedle „obristwachtmistra" v parádní uniformě z časů maršálka Radeckého; a s nimi třetí, nadporučík Kodytek, vysoké postavy, v bílém kabátci s červenými výložky, jak se ve vojště nosil do r. 1866 a nedlouho přes ten rok.

---

*) Nyní intendant.

„Pan obrlajtnant" žil jako pensista a nikterak hrubě starý, někde při Orlických horách. Snad odtud pocházel, nevím. Tam si, jak mně pověděl, sám spravoval domácnost a sám si i prádlo žehlil a také hochům ve vsi vlasy stříhal, ovšem že zadarmo. Až pak se usadil v Litomyšli a tu se oženil.

Per parenthesin připomínám pro všechno, že z tohoto nadporučíka Kodytka nepochází nadporučík Petr Kmínek v mé povídce „Petr Kmínek", nýbrž že tento Petr Kmínek jest jiného, jihočeského původu.

Tak tedy nadporučík Kodytek, zbožný voják, sídlil v Litomyšli a nevynechal tu žádné veřejné pobožnosti, žádného processí. Pamatuju se, že mně jednou vypravoval, jak se kdysi chystal na pouť, tuším, do Vambeřic, ale jak ten den před tím onemocněl, jak jím třásla zima, tak že pak nazejtří ráno byl jako moucha a sotva na nohou stál. Než přemohl se a přece šel do kostela, kdež se houf na mši shromáždil. Nadporučíkovi bylo zle; nohy se mu třásly, když po mši vzal korouhev do rukou. Vydržel však, a už jak kráčel s korouhví kostelem dolů, uvolnilo se mu; a jak korouhev vynesl z kostela a venku ji vztyčil v zástupu, nemoc s něho spadla. Korouhev mohl nésti dál a nesl ji; pouť vykonal a vrátil se svěží, uzdraven. Tak mi to nadporučík Kodytek vypravoval a s velkou zaníceností.

Sem do Besedy jsem často chodil, poněvadž se tu scházeli kollegové z gymnasia i reálky a poněvadž tu bylo nejvíce časopisů. Zatím ji tu opouštím, vrátím se však do ní za příležitosti a vzpomenu její ostatní společnosti, která mně byla bližší, nežli tuty postavy právě předvedené.

XIX.

Z ostatních spolků litomyšlských uvedu ještě střeleckou společnost, odlišnou od spolku uniformovaných ostrostřelců, založeného r. 1836. Ten míval jako všechny spolky ostrostřelecké u nás velení německé. Až r. 1861 usnesla se valná hromada tohoto spolku na českém velení. Hned po tomto usnesení však zavedeno nebylo, nýbrž až když se stal setníkem Ant. Tobolář, jenž ostrostřelcům velel také za prvních mých let v Litomyšli. Z nich mám v milé paměti zvláště p. Mikuláše Horského, pekaře, měšťana pokročilého, jehož pamět i dnes, kdy u věku statně pokročil, zůstala svěží a je živou kronikou litomyšlských dějů, osob a památností.

Střelecká společnost byla tedy jiná nežli spolek ostrostřelců, a lišila se od něho hlavně tím, že její členové nenosili žádné uniformy a že skutečně ostře stříleli, do terče, kdežto ostrostřelci uniformovaní vystřelili si obyčejně jen o Božím těle několik dešarží, při kterých obyčejně míval tkalounkář Martínek solový výstřel, t. j. opožděnou ránu po každé dešarži.

Střelecká společnost v Litomyšli je starého původu. Prvotně prý měla střelnici u horní brány „na zadkách". R. 1784 zřídila si letní střelnici v zahradě za Karlovskou budovou, někdy villou, nazvanou Karlovem po měšťanu Karlu Seyserovi, který ji r. 1741 vystavěl. R. 1781 koupil Karlov měšťan Jan Steh a ten dovolil střelcům, aby si zřídili tu letní střelnici. Střílelo se z besídky révovím kryté. Z ohledu však na veřejnou bezpečnost byla tato střelnice záhy zrušena a teprve až r. 1795 zřízena nová v městské cihelně. Později, r. 1825, zakoupila si střelecká společnost Karlov a zřídila si tu

zase střelnici. Na podzim r. 1826 zahoukaly tu první rány do terče. R. 1840 prodala společnost Karlov Václavu Jarolímovi. Střelnice však zůstala majetkem společnosti.

Ta mívala členů nestejně, někdy čtyřicet, jindy však přes sedmdesát. Koncem osmnáctého století a v první polovici devatenáctého nic se nedbalo národního rázu ve společnosti; mluvilo se česky, německy. Němčina měla asi vrch. Bezděčnou illustrací těchto poměrů jsou staré terče střelecké z těch dob, některé se zajímavou malbou. Tím malováním mohou tak jako střelecké terče v jiných českých městech v lecčem posloužit pro poznání života v našich městech v osmnáctém a devatenáctém století a pro poznání krojů těch dob.

Za řeči o terčích vsouvám poznámku, týkající se mne samého. V Památníku „Jiráskova Litomyšl" jedná se také o těchto terčích, jmenovitě o tom, který maloval Ant. Dvořák. Obraz spodobuje výjevy z r. 1848 a některé osobnosti litomyšlské, jako Braunera, Buchtela a také Heka, kožešníka, velkého vlastence, toho, který provázel Havlíčka po Litomyšli, jak už vypravováno. Autor tohoto článku se domnívá, že můj „F. L. Věk" má zde u tohoto litomyšlského Heka počátek, že snad šlo mé pátrání od litomyšlské rodiny Heků retrospektivně do Dobrušky.

Domysl ten není správný. Na litomyšlské střelnici jsem ovšem byl, viděl jsem jistě i ten terč, nikdo však mne neupozornil, že na něm je kromě jiných také vlastenec kožešník Hek. O tom jsem v Litomyšli nic neslyšel, až teprve po letech, když vyšel první díl F. L. Věka a když se stalo známým, že základ k němu byl kupec Hek v Dobrušce, jenž byl příbuzným s litomyšlskou rodinou Hekovou.

Z autobiografie tohoto Heka dobrušského užil jsem lecčeho, jmenovitě pro první kapitoly prvního dílu. Kterak jsem o těchto pamětech zvěděl ještě v Litomyšli, povím až dále. Zde jen konstatuji, že můj Věk nic nemá z litomyšlského Heka, který ostatně se narodil o mnoho, mnoho let později, nežli dobrušský Fr. Vl. Hek.

A teď opět do střelecké společnosti. V šedesátých letech minulého století za purkmistrovství Jana Janouše nabyla rázu výhradně českého. Dva „starší" a pokladník ji spravovali. Střelba do terče byla dvojí, nedělní a svobodná neboli „královská". Nedělní začínala se první neděli v květnu a končila se začátkem září. Střílelo se z volné ruky do terče čtyřkruhového. „Vloha" měla čtyři rány. Alespoň tolik musil každý střelec každou neděli vystřílet.

Svobodná čili „královská" střelba počínala se v neděli začátkem září, trvala šestnáct dní a končila se nastolením krále a maršálů střeleckých. Dobře se pamatuju na tuto slavnost, jež se slavila každý rok po čas mého pobytu v Litomyšli. Když jsem ji po prvé viděl, vzpomněl jsem si na podobnou střelbu královskou v Broumově; jen že tam stříleli o závod členové uniformovaného sboru ostrostřeleckého.

Na terči byl vždy nějaký obraz namalován, buď žertovný nebo časový, někdy také kopie některého známého obrazu. Tak mně z broumovské střelnice zůstal v paměti toliko terč s obrazem Napoleona I. ve vlajícím plášti na vzpínajícím se bělouši v sněhové bouři na horách. Tenkráte jsem ovšem nevěděl, že to kopie Davidova „Napoleona I. na přechodu přes Alpy".

Všichni členové střelecké společnosti horlivě se účastnili královské střelby. Střílelo se pilně den co

den, rána houkala za ranou a bylo veselo. Ty dny byl vážený měšťan litomyšlský, puškař Houdek i jeho syn Antonín více na střelnici nežli doma. Trefil-li střelec na terči třetí kruh, vyletěl nahoře orel, později lev, a hned to také hlásala rána z hmoždíře; trefil-li čtvrtý kruh, vyskočil orel (lev) a po stranách terče ještě panáčkové, z každé strany jeden, a z hmoždířů zahřměly rány dvě. Zasáhla-li koule terč v samém středu, „cvok", bylo vypáleno šest ran z hmoždířů. „Cíler" přichvátal radostně a odevzdal terč kytičkou ozdobený šťastnému střelci. Hlubokou ránu pak z obou stran zalepili papírem označeným jménem toho, kdo tu ránu vystřelil.

Po té střílelo se dál s větším napětím, bude-li šťastný střelec přestřelen. Někdy se tak stalo záhy, někdy však až poslední den královské střelby, kdy na znamení, že je skončena, vypáleno šest ran hmoždířů. Nazejtří ráno vyměřoval náš známý lesní kontrolor Zeman všecky hluboké rány; a měřil pečlivě, pozorně, někdy kolikerým kružidlem. Před čtvrtou odpoledne sešli se střelci v černém obleku na střelnici, kde již čekala kapela ostrostřeleckého sboru a kamž před Karlov se sjížděly kočáry; na jednom z nich přivezl jeden z obou starších starého (loňského) krále.

Rázem čtvrté hodiny střelecký starší Kašpar Vacek, mlynář z nedalekého Nedošína, bradatý, vysoko do tváří zarostlý, hustého obočí, oděn černou čamarou (svého času zemský poslanec, člen mladočeské „sedmičky"), ohlásil výsledek měření, oslovil toho, jenž měl nejhlubší ránu, prohlásil jej králem a odevzdal mu královskou odměnu, t. j. výhru šesti dukátů. Střelci provolávali slávu, hudba spustila slavnostní fanfáru, hmoždíře bouchaly.

Zrovna tak hlučně uctili prvního i druhého „maršála", když je starší dle nejlepších dvou dalších ran vyhlásil. Pak se rozdělovaly ceny. První byla královská, již uvedená. Druhou dostal první maršál, čtyři dukáty, třetí měl druhý maršál, dva dukáty; čtvrtá cena ve zlatě, dukát. Ostatních cen ve stříbře s dekorací bylo čtrnáct; z nich poslední dvou zlatníků slula „koza". Ten, který netrefil žádného „čtveráka", ač hodně střílel, stal se králem „bžund" a musil jeti v posledním voze, maje na prsou půlkrejcary jasně vyleštěné s dekorací.

Když ceny rozdány, vydali se střelci za hřímání hmoždířů ze střelnice před Karlov k povozům. V prvním, taženém dvojím spřežením vyzdobených koní, zasedl nový král s prvním starším, v druhém první maršál s druhým starším a v třetím druhý maršál s pokladníkem. Do ostatních usedli střelci cenami na prsou ozdobení dle velikosti těch cen. V posledním jel král „bžund". Před průvodem kráčela kapela ostrostřeleckého sboru, v jejím čele „plukovní bubeník", vysoký, statný měšťan, sklenář Mimra, kudrnatých vlasů, s šerpou své hodnosti přes prsa a v ruce tamborskou, lesklou hůl. Kráčel vážně a důstojně, jindy čtverák a smíšek, o němž se mi udá později ještě se zmíniti.

Před kapelou dva jezdci, „cíler" (terčovník) Fryml, starý voják mohutných knírů, teď v obleku harlekýna, dobrý jezdec, za ním starý Bařina, sluha střelecké společnosti, jenž o královské střelbě nabíjel kulovnice, špatný jezdec; proto měl koně vybraného, t. j. tuze hodného a ne mladého. A ještě seděl na něm jako oblouk, také v pestrém kostymu, v ruce nabiják koudelí omotaný, znak to své hodnosti. Školní mládež, tím časem ze škol se vyrojivší, hlučně vítala oba jezdce, zvláště Bařinu, tak

hrdinsky na koni sedícího; hlučně je vítala a hlučně je provázela.

Hudba hrála, s Karlova hřímaly rány z hmoždířů, na „dolní" ulici a dál zástupy lidu, jež provázely průvod až k bytu nového krále; tu kočáry zarazily, tu nová „paní králová" vítajíc starší, jejich průvod i krále „bžund", přijímala jejich gratulace a zvala je k tabuli obtížené hojností jídel a vína. I byla královská traktace veselá za zvuků veselé hudby, jež hrála před domem. A po té traktaci druhá u prvního maršála, po té druhé třetí, ta již rozjařenější, u druhého maršála. Tak hodovali do večera a ještě nebylo veselosti konce. Nová nastala večer na Karlově; to byla „merenda". Sešli se tam opět všichni střelci a kromě nich mnoho jejich hostí. Krále, jenž přibyl, jak se sluší a patří, později, vítali fanfarami a střelbou z hmoždířů a posadili jej k tabuli na čestné místo; jemu po bok oba maršály. Když se hostina končila, povstal první starší, bradatý Kašpar Vacek, promluvil řeč na čest a chválu nového krále a jeho rodiny, na čest a chválu obou maršálů. A král, ať řečník neřečník, musil odpovědět, poděkovat, ocenit zásluhy obou starších, připít jim a veškeré slavné, střelecké společnosti.

Pak se dali do tance a tančili mladí, starší i staří, tančili, dál pili, zpívali a stropili nejeden šprým. To trvalo obyčejně dlouho, až se již jasnilo pod stromy po zahradě kolem Karlova. A že se to střelcům zalíbilo, slavili nazejtří ještě „dozvuky", již jen mezi sebou, ale s hudbou.

Tyto střelecké slavnosti v Litomyšli slavily se až přes osmdesátá léta minulého století. Dnes už jich není, „vožení krále" přestalo. Společnost střelců však trvá posud, ale jmenuje se teď „Jednota čes-

kých střelců v Litomyšli". O staré památky a obrazy po bývalé „společnosti" stará se pečlivě.

XX.

Litomyšl jako sídlo okresního hejtmanství byla střediskem dalekého okolí, českých i německých krajin. Do Němec není z Litomyšle daleko. Hned za Benátkami rázovitou vesnicí s Litomyšlí souvislou jsou německé Litrbachy; Třenice však (Trstenice) hned za nimi zase všecka česká. Za ní dál na jih rozkládají se německé končiny tak jako na východ od německého Janova, hodinu od Litomyšle vzdáleného, až po moravské hranice, kdež mezi německými dědinami je městečko Opatov.

Poměry mezi sousedy Němci a městem byly za mých časů dobré. Dnes agitací a štvaním stalo se, že se Němci Litomyšle co možná straní. Za mého pobytu přicházeli a přijížděli hojně nejen za soudním řízením, na hejtmanství a k okresnímu výboru, ale i na koupi a na trhy.

Litomyšlský trh mne nemálo překvapil. Když jsem první sobotu po svém příjezdu ráno vyhlédl z okna, uviděl jsem tiché jindy náměstí všecko změněno. Dole pod okny šum, hluk, hrčení vozů, pokřiky. A co mne mile překvapilo, byl starý sedlák bílých vlasů v kroji, v černém klobouce, v tmavomodré kazajce, v žlutých brslenkách, a několik selek, rovněž v kroji živých barev. Toho dědečka jsem si hned načrtl.

Pak, když jsem se vydal dolů, rozvíjel se přede mnou pestrý obraz. Všecko veliké prostranství dlouhého náměstí plno lidí, plno vozů a koní, krámků a kotců. Řady vozů s obilím, u statue trh drůbeže,

na pokraji podsíní ovocný trh, na podsíních rohatiny čepičkářův a ševců, krámky fajfkářů plné porculánových a dřevěných dýmek, improvisované krámky se střižným zbožím před vlastními krámy, krámky plné kop plátna pláteníků většinou od České Třebové.

Za náměstím na plácku pod děkanským kostelem a pod tiskárnou fůry, hlavně německé, s nákladem dříví měkkého i bukového, selské fůry i trakaře chalupníků plné otýpek klestí nebo pytlů nabitých šiškami. Sem na tento trh, mimochodem řečeno, jsem pak také já, i za svobodna chodíval koupit si fůrku dříví. Topilo se tenkráte v Litomyšli jen dřívím. Vzpomínám, jak bývalo příjemné za zimních soumraků a večerů přikládat buková polínka do kamen na planoucí oheň.

Všecko mne na trhu velice zajímalo, zvláště na velkém náměstí. Bylo se nač dívat, bylo co pozorovat, domácí kupce i vesnický lid. Také koní, celkem pěkného oudělku, jsem si dobře všiml. Nápadný mně byl tvar jejich hlavy, hlavně nosu. Když jsem pak se dostal do zámku a uviděl veliké obrazy hřebců z Nedošínského štítu, nebyl mně tvar koní z Litomyšlska již tak záhadný.

Z trhové směsi měšťanů, řemeslníků, venkovanů vyrážely veselé barvy vesnického kroje ženského. Mužského kroje jsem tolik nespozoroval. Sem tam kmitla se placatá, beránkem lemovaná pangrotka bez štítu, tu onde stál starý sedlák v žlutých brslenkách. Za to dost selek v kroji, českých v bělostném, nabíraném límci, „vejložku" nebo „ožidlí", i německých selek, také v šátkách na pokos a v úzkých loktuších žlutých, pestře pruhovaných, jež nosily jako táče od pravého ramene k boku divně stočené.

Nikde však, ani o trhu ani pak na vesnicích nestihl jsem už na mužích krásně vyšívaných kazajek, jak se tu nosívaly, ani dlouhých kabátů, jež jsem po prvé spatřil, dřív nežli jsem se dostal do Litomyšle, na obraze Antonína Dvořáka, na premii Umělecké Besedy „České posvícení". Dvořák (nar. 1817, † 1881 v Praze), původně historický malíř, pak genrista, jeden z prvních malířů toho druhu u nás, pocházel z Němčic u Litomyšle. A z Němčic je všecko na tom jeho „Českém posvícení", postavy v krojích i stará jizba. Dvořák vymaloval ještě nejeden výjev z Litomyšlska. Tu se občas zdržoval, ale já jsem se s ním nesetkal. Jen některé jeho obrazy jsem tu pak seznal, hlavně genrové výjevy a podobizny, na děkanství u děkana Šanty a kaplana P. Danielisa. Také notář Faltis, syn litomyšlského purkmistra, měl několik Dvořákových obrazů zajímavých. Z těch v mysli mně utkvěla starodávná světnice z okolí Litomyšlského, ještě s palandou. Všecky ty malby zajímají dnes hlavně svou lidopisnou stránkou, kroji a vesnickými interieury.

Vesnice na Litomyšlsku poskytly mně pak mnoho k lidopisnému studiu. Hlavně jsem si hleděl jejich roubených, zajímavých staveb, dvorců jejich i chalup, v mnohém odlišných od staveb v mé rodné krajině. Roubené stavby naše mne zajímaly už od studentských dob, jako mne vůbec vábilo vše, co našeho význačného a čeho nejspíše a nejvíce bylo možná nalézti v lidu a v jeho výtvorech. Po všechna léta, co jsem meškal v Litomyšli, chodíval jsem často a rád jejím okolím a dál k Poličce a za ni po vesnicích a prohlížel jsem si, zapisoval i náčrtky činil. O tom víc až později.

Tak seznámil jsem se s venkovem a také s mnohými rolníky na těch potulkách i v městě samém

a seznal jsem mezi nimi mnohé řádné, na svou dobu velmi pokročilé muže. Rád si vzpomínám na ctihodného, bělovlasého Matěje Hurycha z Benátek, okresního starostu, na kudrnatého V. Pachtu z Morašic, na J. Lenocha z Makova, na čas také zemského poslance, rolníka nad jiné intelligentního, na Fr. Venturu z Cerekvice, na J. Plcha z Němčic.

Že, hledaje co v lidu na Litomyšlsku svérázného, jsem přede vším naslouchal jeho řeči, rozumí se samo sebou. A při tom se mi namanula ta ona figura, zajímavý charakter, která pak mně již nesešla s mysli a ožila, třeba až po letech, v některém mém díle literárním. O jedné z těch postav musím se tu šíře zmínit, abych poopravil, co v čas mých šedesátých narozenin bylo v některých článcích o ní napsáno.

Do Litomyšle často docházel rolník nápadný svým zjevem. V zimě vždy v čepici a velký, vlněný šátek otočený kolem krku vysoko přes bradu. Okraje víček měl krvavé a ústa zkřivená. Notná rána jeho protivníka mu nějak sanici vyrazila, a on, sudič, nechal ústa tak znetvořená, aby je mohl soudci ukázat a jej přesvědčit. Tím zanedbal léčení; deformovaná ústa nedala se pak už spravit a tak zůstal křivoústým. Byl nad míru pobožný, t. j. velký pobožnůstkář, o němž se ledacos vypravovalo, jak jednal a jedná ve své rodině a jinde. Tuze rád se soudil. Proto často přicházel do Litomyšle. Seznal jsem ho dobře, a mnoho jsem slyšel o něm a jeho okolí.

Když po letech vyšlo mé selské drama „Otec", poznali, kdo byl otce iviška modelem. Já ovšem nenapsal holou kopii toho sedláka a jeho okolí; nicméně pak leckde a také v těch dotčených článcích hledali můj kus všechen, celý ve skutečnosti,

na určitém místě, ba i jménem uváděli rodinu, kteréž byl přičiněním originálu mého Diviška prodán statek, a která prý se pak v Benátkách zakoupila. To není správné, zvláště ne o té jmenované rodině, o níž jsem tenkrát ani nevěděl.

Na konec ještě několik slov o tom modelu mého Diviška. Měl svou řeč, hlavně svou titulaturu u soudu. Kdykoliv zesnulý dr. Frant. Brauner, rodák Litomyšlský, přijel do Litomyšle, už měl v patách toho křivoústého sedláčka šedivého, jenž bůh ví jak ihned zvěděl o příjezdu znamenitého právníka pražského a také ihned se pokoušel s ním se poradit. A vždycky šel na něj také svou obšírnou titulaturou, týkající se i slavného poslance i znamenitého právníka.

Dr. Brauner míval s ním kříž a nesnadno se ho zbavoval, ačkoliv, jak známo, dovedl býti rázným a tuto svou ráznost i slovy nevybíranými projádřit.

Kdykoliv dor. Brauner přijel do Litomyšle, byl hostem děkana Ant. Šanty. I stalo se, že jednou dor. Brauner, když opět přijel do Litomyšle, byl zachvácen prudkým rheumatismem tak, že na večer musil ulehnout. Celou noc probděl v bolestech a ráno ještě nepřešly. A po ránu, když tak v tom utrpení ležel na děkanství v pokoji sám, pootevřely se dveře a jimi protahoval se poníženě i lišácky křivohubý sudič, čepici v rukou, a již ve dveřích spouštěl pokorně i lichotně:

„Velevážený pane doktore, vzácný —“

Ale v tom do té titulatury z postele divoký hlas jako řev, plný vzteku, bolesti a zoufalosti:

„Ježíš Marjá, děkane, půjčte mně pistoli, já se zastřelím — — děkane, — půjčte mně pistoli —“

Karlov.

XXI.

Počátkem r. 1875, v lednu, uviděl jsem poprvé studentský ples, tenkráte v Litomyšli nejpřednější. Studenti nejvyšší třídy pořádali jej ve prospěch chudých žáků a to na Karlově, kdež se kdysi také odbývaly proslulé plesy filosofské. Tento gymnasijní byl jaksi jejich dědicem. Rány z hmoždířů hlásily jeho počátek. Na můstku, vedoucím přes Loučnou k ozářenému, zasněženému Karlovu stáli dva kominíci v parádě, držíce v rukou planoucí pochodně. Stará Nanynka Klapálková měla na starosti „evropu", jak říkala garderobě, nad kterouž evropou, pak když na hoře, v patře hudba hrála a mladý svět v kole vířil, sladce podřimovala,

Před tanečním sálem, v jeho boku, dlouhá, úzká místnost, jídelna; tu se pilo litomyšlské a křižovnické v láhvích, kteréž hostinský Sauter objednal vždy na studentský ples jako vzácný mok. Sál byl v prvním patře, z jídelny však mohlo se rovnou na zahradu, poněvadž Karlov stál ve svahu a vzadu byl přízemní. V sále podél zdí, zvláště v čele proti hudebnické kruchtě sedaly gardedámy. Mladé tanečníky a tanečnice vábil v přestávkách rondel v průčelí, vyzdobený draperií, zelenými keři a kvítím. Tu se mile odpočívalo v sladké únavě, tu bylo nejútulněji zvláště těm, kteří toužili přišeptnout si sladké slovíčko.

Na studentský ten ples přijížděli z dalekého okolí, myslivci z odlehlých, zachumelených mysliven se svými dcerami, nájemci dvorů s mladými ženami svými, ten onen farář z okolí jako starý student litomyšlský, hosté z Poličky, z Ústí nad Orlicí, z Vys. Mýta. Tak jsem po prvé uviděl novou společnost plesovou, v jejíž pestrosti blýskaly se i stříbrné épauletty a šňory ostrostřeleckého stejnokroje, v níž oko vábil nejeden sličný zjev dívčí a bavil i nejeden rys komiky a humoru té oné figury nebo celé skupiny. Tak bylo první rok, tak i později. Na sál zbořeného Karlova, na studentské jeho plesy, na jeho rondel v kvítí a zeleni, na pěkné chvíle těch zimních nocí jistě rádo vzpomíná mnoho, mnoho hlav dnes už šedivých.

Za nedlouho po tom prvním plese nastala mi starost. V březnu r. 1875 přihlásil jsem se u „c. k. vědecké zkušební kommissí pro gymnasijní učitelství" ke zkoušce ze zeměpisu a dějepisu pro vyšší gymnasia. K domácímu vypracování obdržel jsem otázky ze všeobecného a rakouského dějepisu, třetí z paedagogiky. Nejmrzutější byla otázka ředitele Jana Le-

paře, který na universitě nepřednášel, ale byl členem zkušební kommisse. Uložil mně: „Vylíčiti snahy císařů řeckých o zachování panství v jižní Italii.“

Byzantskými dějinami jsem se do té doby jen maličko zabýval. Tou otázkou dostal jsem se na pole mně hrubě cizí. Horlivě jsem sháněl prameny; na venkovském městě bez větší bibliotheky bylo to dost obtížné a nepohodlné. Vypracoval jsem daný úkol, zisk však z toho pro mne nebyl valný. Vícekráte jsem se do těch dob a do těch dějů nevrátil. Jediné, co nepřešlo pro mne bez užitku a požitku, bylo, že jsem zevrubně poznal dílo znamenitého Gregorovia. Vypracování těchto tří otázek, z nichž Tomkova byla velmi obsáhlá ač ne těžká, zabralo mně celý rok 1875.

Že o školských věcech mluvím — Téhož roku 1875 neskončil se školní rok posledním červencem jako vždy dosud a prázdniny netrvaly od 1. srpna do posledního září. Přišlo nařízení, že školní rok se má skončiti 15. července, prázdniny pak že od nynějška budou od 16. července do 15. září, prázdniny pak vánoční, do této doby krátké, ať trvají od 24. prosince do 1. ledna. Tak ustanovilo nařízení úřední, vydané v březnu výše psaného roku.

Za písemné zkoušky domácí neměl jsem ani dost nálady, ani dost volné chvíle k literárnímu tvoření. Před tím, prve nežli jsem podal žádost o domácí práci písemnou, napsal jsem obrázek z času Marie Terezie, ze slezské války „Oběť a pokání“. Vyšel v květnu toho roku ve Světozoru. V souborném pak vydání, v knize „Z bouřlivých dob“ v Laciné knihovně dal jsem mu nový titul, „Ztracenci“. Kromě toho uveřejnily Lumír a Světozor několik mých básní. To byla všecka literární práce má za ten rok. Sic toho roku také vycházeli v sešitech

Ottovy Laciné knihovny „Skaláci"; ale ty jsem napsal už před tím, ještě jako student, v Praze a v Hronově. O tom jsem se už zmínil v prvním díle těchto „Pamětí".

Po odbyté školní povinnosti zabýval jsem se tedy svou domácí prací k státní zkoušce. Zůstával jsem většinou doma. Pro veřejnost se mně nedostávalo času. Snadno jsem ji oželel, neboť nelákala. Byloť za žalostných poměrů politických, za vášnivého zápolení stran staročeské a mladočeské. Urputný ten boj byl nejprudčeji, bez ohledu bojován hlavně dvěma menšími listy obou stran, staročeským „Brouskem", jejž založil Skrejšovský na podzim r. 1873, a mladočeskou „Obranou", vydávanou od r. 1874.

Zápas ten až fanatický rozeštvával i dobré známé, dávné přátely ano i rodiny. Pamatuju se, že na př. v Litomyšli vlastní bratři Císařové, oba vážení měšťané, byli si zarputilými odpůrci, František, horlivý Sokol, Mladočech, Antonín, hostinský na Růžku, vysloužilý kyrysník, Staročech. Strany se ubíjely i na poli neutrálním, v literatuře, v umění, a to nejen v Praze, ale i na venkově. Jednoho dne zastavil jsem se, jak jsem často činíval, na podsíni v knihkupectví Veselíkově. Zastal jsem tam jednoho z litomyšlských advokátů, pro nějž knihkupec Veselík právě přinesl nějakou knihu. Nepamatuju se, která to byla, než to mně v paměti uvázlo, že doktor vzav knihu do ruky a shlédnuv, že vyšla u Grégra, nebo v Grégrově tiskárně, udeřil jí o pult a nevzal si jí; zle žehnaje Mladočechům, odešel z krámu.

A pak se upíraly zraky za hranice, také na zápas, jenže ušlechtilejší, na zápas o svobodu. Vzbouřilíť se toho roku Hercegovci, když už nemohli déle snášeti krutých útisků tureckých. Sympathie

všeho českého národa, všech jeho stran bez rozdílu byly při zápasících Slovanech. Já při vší své práci sháněl jsem a četl kde jaké noviny, aby mně neušla žádná zpráva z bojiště. Jména vojvodů vedoucích povstalce, Peka Pavloviče, Lazara Sočicy, Mija Ljubibratiče stala se tenkrát u nás populární. K jejich jménům připojila se pak jména dvou mladých českých dobrovolníků, kteří se vydali do Hercegoviny bojovat proti Turkům. Mne ta jména zajímala tím více, poněvadž byla literární: Josef Holeček a Bohumil Havlasa.

P. Holečka jsem tenkrát neznal osobně, povědomy mně však byly jeho verše ve Světozoru a v jihočeském almanachu „Anemonky" (1872). Havlasu jsem znal i osobně. Seznámil jsem se s ním v Praze, když jsem byl na universitě. Jednou v neděli za krásného odpoledne koncem jara ubíral jsem se na Hradčany, kdež Frant. Dvorský, tenkrát adjunkt zemského archivu, měl prováděti pozvanou společnost královským hradem a vykládat o jeho minulosti. Cestou došel jsem na staroměstském náměstí u nynějšího ruského kostela několik známých, mezi nimi také Otokara Mokrého. S ním kráčel nevysoký, útlý panáček elegantně oblečený s hůlkou v ruce. To byl Bohumil Havlasa. Mokrý nás seznámil. Šli jsme společně na hrad, ale po přednášce jsme se už nenašli. A vícekráte jsem se s Havlasou nesetkal.

A tu pak v Litomyšli jsem se dočetl, že se vypravil do boje. Dychtivě jsem čekával na jeho a Holečkovy zprávy z bojiště, jež oba zasílali do Národních Listů. Havlasa se vrátil, tuším, ještě téhož roku, v mnohém zklamán a zkusiv dost trampot a bídy. Z nouze přijal pak začátkem roku 1877 místo v redakci Brousku; ale již v dubnu odjel na

Rus, když se schylovalo k válce ruskoturecké. To známo. A již se nevrátil; zahynul tam. Nezapadl však v zapomenutí a nezapadne. Báseň Svatopluka Čecha na jeho hrob, jistě z Čechových jedna z nejkrásnějších, jméno Havlasovo zachová.

Nedlouho před tím, než vypuklo povstání hercegovské, zemřel na královském hradě pražském Ferdinand V. Dobrotivý, dne 29. června 1875. Zpráva o tom vzrušila všechen český národ. Účastenství nad smrtí posledního korunovaného krále českého bylo všeobecné a upřímné, Vídni však nepříjemné. „Přáli si, aby úmrtí císaře Ferdinanda zůstalo tak nepovšimnuto, jak také byl jeho život na hradě pražském.“ City české Prahy a city německé Vídně příliš se různily. Vídeňské noviny nedbaly vážné chvíle a bezohledně psaly proti nám i lály. Za to v Čechách vděčně se vzpomínalo, že zesnulý panovník byl první král, který český národ po staletí jako neživý uznal i národně i politicky za živoucí a který nepřetržitost státního práva našeho stvrdil slavnou, korunovační přísahou.

A neminula ještě ani čtyři leta, co zmařeno vyrovnání za ministerstva Hohenwartova, co vydán byl památný reskript ze dne 12. září 1871. Rána toho zmaru dosud otevřena; a všechen národ, všecky politické strany jeho stály tenkrát nadšeně při státním právu našem. Nikdo z našich se tenkráte neodvážil ozvati se proti němu; tehdá by nebylo možná bývalo, aby země koruny české byly jmenovány „zeměmi sudetskými“ po způsobu německých jeho protivníků, tak jak to dnes i v našich novinách čítáme, i v takových, které se státního práva dosud nezřekly.

V pátek dne 2. července byla mrtvola krále Ferdinanda vystavena v císařské kapli na Hradčanech.

Od osmé ráno až do šesté večer hrnuly se tam zástupové pohlédnout na mrtvého panovníka. Největší nával byl před polednem; tisíce lidu čekalo na nádvoří hodinu a víc v dusném parnu, než se dostali do kaple. V sobotu dne 3. července byla mrtvola králova opět vystavena, ale již jen odpoledne. Na neděli byl určen pohřeb.

Do Prahy sjelo se ohromné množství lidu z venkova, deputace okresních zastupitelstev, měst, obcí, spolků i jednotlivci; všecky hotely a hostince byly přeplněny. V neděli, v den pohřbu, tíseň na ulicích, zvláště od Ostruhové (Nerudovy) až k státnímu nádraží, kudy se měl o jedenácté kondukt ubírati. Již od sedmé ráno čekali zástupové až do jedenácté a déle. Všude deputace než i vojsko ve špalíru, jež místem zatlačilo spolky tak, že musily státi za ním.

Nejhustěji shlukly se davy na Františkově nábřeží, pak u Národního divadla, tenkrát ještě nedostavěného. Jeho lešení stalo se tribunou osutou diváky; všecky kvádry před divadlem i ty, jež byly vyrovnány po nábřeží, osazeny hustými roji lidu. Tu také čekali Sokolové s prapory černě zahalenými i zpěvácké spolky. Bylo pod mrakem a dusno. Po ulicích hořely ve svítilnách a na kandelábrech plynové plameny. Ve chmurno dne, v zasmušilou náladu všech hlaholily pražské zvony.

Lid čekal královský pohřeb, velkolepý průvod, ale byl zklamán. Pamatuju se, co noviny psaly, co pak vypravovali ti, kteří se vrátili z Prahy z pohřbu, s jakými projevy to povídali, všichni až pohoršeni, že o tom pohřbu královském jel v čele houfek vojáků na koních, pak několik kočárů, něco tělesné stráže dvorské, to že bylo před pohřebním vozem; a za ním zase tak, nějaký kočár, něco voj-

ska a dost, v průvodu že nekráčel ani jediný hodnosta zemský, že telegrafická žádost pražského městského zastupitelstva, jež chtělo s purkmistrem Hulešem a náměstkem Ot. Zeithammrem účastniti se průvodu, byla zamítnuta. Ve Vídni nesvolili k změně programu již ustanoveného.

Mluvilo se o tom, že generálové mívají slavnější pohřeb, i o tom, jak všechen kondukt zrovna chvátal ulicemi k státnímu nádraží, a že ani takovýto pohřeb nebyl prvotně ustanoven, že ostatky krále Ferdinanda měly býti tiše vyvezeny Bruskou branou, beze všeho průvodu a tak dopraveny do Vídně. Noviny marně oznamovaly, že všechen ten průvod, jak byl, je ustanoven dle přísného dvorského ceremonielu. Lid tomu nevěřil a viděl ve všem úmysl.

Kondukt dojel na státní nádraží, kdež očekávali mrtvého krále arcibiskup kardinál Schwarzenberg, biskupové, pražské zastupitelstvo, poslanci, šlechta, zástupcové úřadů. Rakev vykropena a vložena do smutečního vozu, jenž před tím už, v pátek byl přijel z Vídně do Prahy, a nyní byl připjat k zvláštnímu dvornímu vlaku. Do vozů usedli uherská a rakouská tělesná stráž, jízdní trabanti, dvorní furýři, pážata, komornictvo, dva nejstarší sluhové zemřelého a dvorní kaplan P. Kahl. O dvanácté v poledne odvážel vlak ostatky krále Ferdinanda z milé mu Prahy.

Té neděle vypravila se na několika kočárech deputace litomyšlská do Opatova, poslední stanice státní dráhy při samých moravských hranicích. Byli v ní zástupcové města, úřadů; se zástupci professorského sboru jel jsem také já. Vydali jsme se na nedaleké hranice zemské vzdáti poctu zesnulému králi. Do Opatova dorazili jsme odpoledne. Na ná-

draží jsme čekali smuteční vlak; za nádražím rybník, před námi k severozápadu po chlumích širé lesy opatovské.

Černé prapory v nádraží visely nehnutě. Ticho po krajině, hluboký, nedělní klid. Bylo pod mrakem, jen nad tmavými lesy k západu nebe zářilo. K lesům jsme hleděli po trati vzhůru, neboť odtud měl vyjeti očekávaný vlak. Až pak se zjevil. Z lesního šera se vynořil a blížil se volně a tiše, bez hluku. Černé praporce na lokomotivě. Za ní čtyři vozy, za těmi smuteční vůz všechen černým suknem potažený; jen několik málo ozdob z bílého atlasu vyráželo z jeho zasmušilého černa. Za smutečním vozem opět čtyři vozy.

Nádražní zvonec nezazvonil, lokomotiva nezahvizdla; tiše a zvolna vjížděl vlak do nádraží jako temné, němé zjevení. Kde kdo smeká, zraky všech upírají se na smuteční vůz. Vzrušen hleděl jsem mu vstříc. Vezlť posledního korunovaného českého krále.

Vlak zastavuje na okamžik v nádraží; z deputace jdou k vozům, odevzdávají tam věnec. A tu našince bodlo. Věnec přijali, ale ve voze hned za smutečním vozem nějací panáčkové volně se baví a smějí. Škaredé vyrušení ve vážné chvíli. Chování se nešetrných průvodců urazilo, popudilo. Vídeňský duch i tu.

Vlak se jen zastavil a již se tiše tratí, tak, jako se tiše zjevil; jako vidění mizí. Za chvíli přejel hranice a spěl Moravou dále k Vídni.

Jak noviny potom oznámily, dojel tam o jedenácté v noci.

XXII.

V novém působišti svém, v novém ovzduší nemohl jsem na Prahu zapomenout, zvláště první čas. Praha byla mým toužebným vzpomínáním. Po volném životě družného studenta, literárního, bohemského adepta přesně vymezené působení učitelské a ohledy maloměstské. Scházelo divadlo, scházela velká bibliothéka, scházela společnost přátel studentův a literátů. Těch nejvíce.

Musil jsem z Prahy, ale snažil jsem se, pokud bylo možná, zůstat s ní, s jejím životem ve spojení. Sledoval jsem všecka její hnutí, zvláště literární a umělecká. Ale dost těžko. V tom byly noviny hodně hubené. Politika, zápas obou stran přehlušoval vše. Rubriky literární a umělecké v denních listech chudé a nevšímavé. Byl jsem jako mladý literát, jenž vydal větší knihu, přirozeně dychtiv zvědět, co kritika řekne „Skalákům". Než kromě Otokara Mokrého, jenž se o nich zmínil příznivě, nevím však už, kde, nedočetl jsem se žádné úvahy. Nikdo si jich nepovšiml. U čtenářů měli víc štěstí.

O Praze zvídal jsem nejvíce z novin. Než ty bývaly toho času často zabavovány. Přes tu chvíli hlásil Kašpar, listonoš bez uniformy, s nohavicemi do holinek, ale s úřednickou čepicí, když jsem se ho ptal po těch neb oněch novinách:

„Jsou škodny." To mínil, že jsou konfiskovány.

Také přátelé poslali někdy nějakou zprávu. Než korrespondence ta nebyla nijak obsáhlá. Liška z Prahy nepsal, teprve až později z Mnichova. Vrchlický stal se vychovatelem v rodině hraběte Montecuccoli a odjel z Prahy do Italie. Přihlašoval se však svými knihami. Jako vzácnou památku chovám ve své bibliothéce první jeho knihu s jeho přípisem na titulu:

„Básně Viktora Huga. Přeložil Jaroslav Vrchlický, 1874."

S Vrchlickým jsme se v Praze často scházeli. Nepamatuju se však, kde po prvé jsem s ním mluvil. To však vím, že za prvního našeho setkání projevil touhu seznat Bohdana Jelínka, který jej svými básněmi nad jiné zajímal. A tak jsem oba seznámil. Chodívali jsme pak všichni společně a Baše a jiní do kavárny a někdy také k „anglické královně". Tenkrát jsem se seznámil s bratrem Vrchlického, s přítelem Bedřichem Fridou. Také bratr Jelínkův, Josef, nyní professor v. v. žijící v Cholticích, často s námi býval.

V Litomyšli jsem první čas velmi vzpomínal na ty kavárenské schůzky, kdež jsme se tolik nadebatovali o literárních otázkách i jednotlivých zjevech a dílech. První čas v Praze, kdy jsem se s Vrchlickým ještě neznal, zasedali jsme často v Národní kavárně na rohu Vodičkovy a Školské ulice, kdež nyní je sklad nábytku. V té kavárně číšník ještě půjčoval jakoby v letech padesátých a předbřeznových nacpanou dýmku sádrovku, nasazuje každému čerstvý brk do troubele. S Jelínkem a Bašem chodíval jsem také do Volkmannovy kavárny v nevzhledném, dlouhém domě proti Národní kavárně, tam kde stojí dnes Hlávkův palác s kavárnou Akademickou. S Jelínkem a Bašem jsme jeden čas silně zapadali do malé kavárny Čáslavského „u Sokola" v Dominikánské (Husově) třídě, kdež jsme se nejdříve dostali k novému číslu „Lumíra" a kdež jsme měli úvěr u hlavního a jediného číšníka, starého pana Aloisa, jenž byl nápadně podoben ministru Schmerlingovi. S Vrchlickým pak jsme sedávali v Staroměstské kavárně, častěji však v Ungrově (pak Unionce) na rohu Perštejna a Ferdinandovy třídy.

Vzpomínal jsem také na naše vycházky z jara a v létě zvláště do Kanálské zahrady, na kterou jsem byl obzvláště dychtiv, když jsem jel po prvé do Prahy, a kterou jsem pak hned první po královském hradě a sv. Vítu navštívil, to pro „Márinku" Máchovu; chtělť jsem poznati kousek dějiště této povídky, která mne před tím tak okouzlovala. Za mých universitních let stála ještě Koňská brána, byly hradby, na nich letní divadlo, kdež se hrávaly Offenbachovy operetty, kde panovala „Trebizondská princezna" a kde slavil triumfy Mošna, ovšem tenkráte jen jako komik. Chodívali jsme procházkou po hradbách a do polí hned za nimi, kdež se dnes rozkládají Vinohrady. Vyjít si do Nuslí, do Podola, to býval tenkrát už výlet.

To všecko mně přešlo i ruch akademického čtenářského spolku; nebylo jeho, nebylo universitní knihovny. Thomayer psal, ne však často; tato psaní z prvních dvou let mně nějak zapadla. Za to se mi dochovalo několik Alšových listů. Z nich čerpám zprávy o něm samém a přátelích a známých, jak s nimi bylo od r. 1874 do r. 1876.

Aleš psal mně nedlouho po mém odchodu z Prahy, o prázdninách do Hronova, kdy jsem ještě nevěděl, kam se dostanu, nevrátím-li se snad, člověk bez místa, zase do Prahy. Psal mně cestou, když pěšky putoval z Prahy do svého rodiště; z Mníšku přišlo psaní. Tento první list tak jako ten onen pozdější oživil obrázkem pérem načrtaným. Za čtrnáct dní po tom poslal mně do Hronova obšírné psaní z domova, kdež se málo potěšil. Macecha ho tuze ráda neviděla, milý strýc Tomáš Famfule, starý švališer,*) bratr nebožky Alšovy matky, musil

*) Jirásek, Spisy XXXIII. Rozmanitá prosa II.

dva dni před Alšovým příchodem od nich, z domu, otec stonal.

Neblahý osud starého jezdce více než osmdesátiletého mne dojal. Neznal jsem ho osobně, byl mně však dobře znám a milý z Alšových vypravování v Praze; nejedna podrobnost z jeho vojanského života srostla se starým „salakvardou" v „Skalácích".

„Dnes ve svátek," píše Aleš mimo jiné v tom listu ze dne 15. srpna (1874), „seděl jsem u okna a skizzoval jsem si selky. Několik exemplářů jsem předc chytl. Přirostlo mně hodně studií v krojích. Z Píseckého hradu jsem též něco dostal, ze Zvíkova atd. Husity mám již hezky pohromadě. Doufám, že až se sejdem, budu Tě jich moci hodně ukázat —

Život můj, který (tu) trávím, nepodobá se ani za mák oněm studentským (vagacím). Chodím po lesích, po hubách. Hlídám taky pole; tuhle jsem si udělal boudu u ovsa na naší louce a byl jsem v ní přes noc s naším klukem, recte mladším bratrem (nevlastním) a kouřil vojanský tabák z gypsovky, kterou, když jsem byl z Prahy na cestě, na Smíchově jsem si koupil." Kouřil tabák, který měl presentem od četníků, a pekl si brambory.

List pak přechází ve způsob starodávného psaní, jednaje o krojích, o kterých jsem v Praze s Alšem často hovořil, jmenovitě také o kroji, pokud se u nás na Náchodsku zachoval. I psal Aleš: „Služba má věrná, ustavičná napřed, pane Jíro milý! Bylo mně doneseno neb řečeno, že u Vás lid sprostný nějaké tulipány čili Plantae vyšívané nosí na krznách. To bych Vás, pokud by Vás to nezdržovalo, nezlobilo, prosil, byste mně ty herbae poslati ráčil. Začež se Vám jinými službami odčiniti chci a připovídám. Jenž jest dán ut supra v Miroticích nad

říčkou Lomnicí v Prácheňsku na den slavný na Nebe vstúpení Marie Panny. Nicolaus Aleš, maléř." A douška přidává: „Budeš-li Jamotovi psát, pozdravuj ho srdečně. Slavil do Vogastisburku vjezd —"*)

V říjnu t. r. 1874 byl Aleš zase v Praze. Odtud mně psal, oznamuje, že doma zůstat nemohl. A tak šel, když před tím zaběhl rozloučit se se strýčkem Tomášem. „A pěšky na Příbram; tam jsem byl v poledne, je to sedm hodin cesty od nás. Chtěl jsem do Žebráka k strýci, mne však přepadla noc, peníze nebyly, tak co — Cesta vede výmoly; nemohl jsem se z toho labyrintu vyplést. Dva hlídající kluci mně popřáli pohostinství v noci v jejich boudě. Hlídali švestky. Ráno jsem přišel do Žebráka, našel strýce, otcovo bratra. Pohostil mě upřímně. Na odpůldne jsem s ním šel na Točník a na rozvaliny Žebráka. Na Točnických vratech tužkou psáno: Václav Kafka, malíř.**) Byl tam jako učeník. To mně bylo milé."

Druhý den šel Aleš do vsi Lišné, půl druhé hodiny od Žebráka. „Tam na samotě v myslivně mám strýce polesného Němce, má sestru otcovu. Jak živ jsem ho neviděl." Alše dobře přijali, čtrnáct dní tam strávil. „Listnaté, krásné lesy." Dalekohledem hledíval na Zbirov a Cerhovice. „Když jsem se tak s ručnicí potloukal po lese, pušku na rameně, dole za lesy ve mlze Točník a Žebrák, staré hrady, tu jsem se vmyslil, jak by má ruka spočívala na tvém rameně a ty se mnou na ten samý obraz patřil."

V listu dále vzpomínal, že spal „ve sednici se čtrnácti parohy a hodinami s kukačkou. Tu jsem slyšel jednou večer a po druhé ráno. Dostaly se

---

*) Aleš myslí tím Vogastisburkem Domažlice.

**) Viz Kapitolu IV. těchto Pamětí.

mně do rukou Máchovy spisy, měl jsem radost. Okřál jsem. S bochníkem chleba a čtyřmi fl. ubíral jsem se ku Praze."

Nežli se tam dostal, ještě z cesty, psal do Mirotic svému otci. „Chtěl jsem ho potěšit, že jsem se měl dobře." V Berouně sedl na dráhu. „Jsem v Praze," píše dál, „jak budu živ, nevím. Jsem tu od prvního (října). Ve čtvrtek jsem dostal zprávu, že mám otce pochovaného. Psaní ode mne již nedostal — Šel jsem na Hálkův pohřeb, sešel jsem se s Jamotem a Fridou (Vrchlickým). Hálek měl vavřínů dost. Zasloužil si to. Tu jsem se dověděl, že nepřijdeš do Prahy. Zarmoutilo mne to velmi. Již jsem se na tě v bytě ptal. Jaká svatá porada — Liška kantoruje, zůstane při tom." Liška totiž stal se assistentem kreslení na české reálce v Ječné ulici; ale jak známo, „nezůstal při tom". O své práci píše Aleš v témže listu: „Rád bych začal kartony, čekám na ředitele,*) chci pomoc, jinak to nepůjde. Rád bych měl aspoň tři na výstavě, aby mě již drobet znali."

Co se s milým Alšem dále dělo, zvídal jsem jen z jeho listů. Začátkem prosince 1874 psal mi: „Jak mne velice těší, že právě na svůj svátek mohu si s tebou pohovořit." Po několika srdečných řádcích, mne se týkajících, vzpomíná: „Překypuji rozličnými pocity. Vidím se jako malý hoch, jak jsem k strýci pernikáři chodíval na svůj svátek pro ohromného, perníkového Mikoláše, kterému jsem napřed uříz' infuli a pomalu z něho nezbyla ani berla ani vyksované boty — Později, když jsem byl již v Písku, to jsem zase šel s bratrem. Mrzlo, byl jsem

*) Swertsa, tenkrát právě ustanoveného za ředitele pražské malířské akademie.

vesel, koupil mně ořechy, které jsem si v burnusku soukenném do nejhlubší kapsy uložil a na silnici, která k domovu vedla, kudličkou otvíral. Ó, kam se poděla ta zlatá doba? A dnes? Nejsem ale také více dítě."

— — — — — — — — — — — — —

„Žiju divně. As tak jako Eliáš na poušti. Jenom že tady Bůh mně seslal člověka místo krkavce. Prosím tě, v Praze se to nesluší. Jeden žák v Akademii má mě tak rád, že mně každé poledne do školy něco přinese od jídla. A tak mezi těmi bílými bohy*) obědvám. Jest to bídné, ale jsem spokojen předc. Nejsem za to aspoň dlužen. A tomu to splácím jinak. Prožil jsem zase před dvouma nedělma něco ze školy života. Hnedle by jeden moh z toho dělat maturitu. Jsem ale zase spokojenější: Ve škole, mohu říci, že jsem dosti pilný. V kresbě dělám ke všemu pokroky.

Ředitel**) mně radil, bych ještě tu zimu pilně kreslil, a povídal, že když to budu umět, že to mohu přivést „zu einem grossen Künstler". To, co se nedá naučit, mám prý ve velkém. Ale co pak na tom. To vím já nejlíp, co mně schází. Dále se mě ptal na českou literaturu. Pravil, je bohatá, nicht wahr. Já svědčil. Bude se učit (česky), líbí prý se mu to. Byl jsem u něho skoro dvě hodiny. Když jsem šel pryč, pravil česky: „S Bohem!"

„Vrchlický sepsal zase velkou a znamenitou báseň o andělu zavrženém, který pro lásku k lidem upad v nemilost boží." Na konci tohoto listu načrtl mně perem obrázek sv. Mikuláše a na poslední, prázdné straně druhou kresbu: Sv. Mikuláš nadě-

*) Mezi sádrovými odlitky v sále antik.
**) Swerts.

luje do punčochy malířskou paletu a závitek notový; po jeho boku stojí andělíček, nesoucí v košíku lyru a Pegasa na holi jako koníčka pro chlapce. Pod tím nápis: „Bůh a slovanský patron náš Mikoláš žehnejž našemu umění!“

Listem ze dne 2. ledna 1875 oznámil mně, že o těch svátcích (vánočních) byl dost pilný, že pracoval na „Třech dobách země české“,*) že již má karton. „Letos na Žofíně bude. První list mám zcela v slovanském duchu. Liška je pilný. Kavka že je v Moskvě, snad již víš; ještě nepsal nic. Když tak jdu někdy po těch ulicích, často na Tě vzpomínám, co asi dělá ten s tím zeleným kabátem a širokými rameny. Z tvých přátelských řečí zaznívá mně také: „Alši, Alši, maluj, kresli!“ Těším se na tu chvíli, až Tě budu moci překvapit svým prvním dílem, vím předobře, že z mých přátel Tebe nejvíc potěší.“

„Byl bych zapomněl, v posledním čase jsem komponoval cyklus „Živly“. Snad jsem Ti již loni o tom povídal. Dostal jsem do toho mnoho myšlenek. To mám dosud za svou nejlepší práci. Kdybys tu byl, promluvil bych si s Tebou o tom. Vypsat se to mně nedá. Je to zcela originelní. Ve výtvarném umění nebylo v tom způsobě ještě nic. Tak jsem žádostiv.“ —

To psal 2. ledna a hned čtvrtého poslal mně odpověď na můj list, který ho právě došel. „Šeřilo se již, když jsem obdržel od Tebe psaní. Četl jsem je, četl, až se setmělo. Zrovna dnes celý den zaměstknával jsem se čtením národních písní. Otto

---

*) Jak jsem se nyní u přítele Alše přeptal, měly v těch třech dobách země české být doba hrdinská, doba Bílé hory a doba vzkříšení. Do hrdinské spolu mythické doby mínil vsunout Přemyslovce, Lucemburky a Husity. Třetí doba, vzkříšení, měla mít nadpis: „A ta naše lípa bude zelená —“

chce ode mne nějakou illustrovanou sbírku vydat, napřed je v „Palečku" uveřejňovat. Též „U nás" vyjde v Palečku.*) Nějakou humoresku mně též chce ještě dát. Tak mám práce pojednou dost a mohu Tě, drahý příteli, zprávu dát, že, chvála Bohu, se mně již lépe povede... Dnes jsem si nakreslil „Blaze tomu, kdo nic nemá" a „Neradím žádnému kamarádu svému" —

„Povídáš, že jsi na mne o těch mrazech mnoho vzpomínal. Tvoje obavy byly marné; byl jsem na stravu na bytě a jsem teď posud. Seděl jsem a sedím stále doma. Když venku mrzlo a sníh hustě padal, stál jsem nejednou u okna v teplé světnici a bylo mně taky nějak teskno. To víš, tyto svátky předc jenom mnoho vzpomínek z dětinství do hlavy seženou, myslel jsem, že mnoho prvního sněhu na hrob otcův napadlo —"

„Se známým některým málokdy dohromady přijdu. Kavka má v Moskvě bratra stavitelem. Obdrží prý tam dobrou práci. Chce tam si něco vydělat a též něco zrobit a pak se do Němec podívat. Nepíše mně nic a já adressu naň nevím." List se končí

*) Na tu sbírku nedošlo. Zapomněl jsem, že mně Aleš o tom „U nás" psal. Když jsem po dvacíti letech začal psáti své „U nás", nic jsem o tom Alšově již nevěděl. Že jsem mohl tak zapomenout, vysvětluju si tím, že jsem z toho Alšova díla neviděl ani čárky. Nyní, když jsem se ho na to jeho dílo ptal, pověděl mně, že to byla řada asi dvanácti kreseb. Ty Aleš rozdal po listech, proto že to nikdo nechtěl ani vydat ani koupit. Dva listy z toho prodal za 3 zl. zesnulému p. O. Pinkasovi. Ten cyklus byl jakési kalendarium, spodobující náš život. „Bylo to," míní přítel Aleš, „asi to nejlepší kalendarium, které jsem kdy udělal." Ukazoval je také v Umělecké Besedě, Hálek je viděl, „ale nic". Tak to dílo zašlo, jakož i jiné kresby, které Aleš často i roztrhal. Kuffík jeho na ně nestačil, a „veškostn, kam bych to byl mohl dávat, jsem neměl," dodal Aleš, dnes už s úsměvem.

srdečnými slovy přátelskými a vzpomínkou, jak jsme s Alšem „za bouře v domě na Malé Straně stáli", nač, abych pravdu řekl, se dnes už nepamatuju.

Pak mně dlouho nepsal, nebo psal-li, nezachovaly se mně ty listy. Až z r. 1876 mám zase list, který poslal v dubnu z vojny. Sloužilť od podzima r. 1875 jako dobrovolník u Mamulova uherského pluku č. 25. „Píšu tě v tom pověstným „bílým kabátku". Jsem ňák nemocný. Jeden den jsem musil ležet. To víš, jak je to v kasárnách příjemné. Ty se ptáš, co robotím. Co by za to stálo, abych Tě zdělil, to jsou „Přemyslovci". Ten list jsem celý skomponoval k svému spokojení. Hlavně jsem čerpal z chorálu „Hospodine, pomiluj ny!" To budou tři hezké chorály: „Hospodine" — „Svatý Václave" — a „Kdo jste boží bojovníci". Také jsem ondy kreslil na sedlácích, jak si jdou do zámku pro svobodu. To bude má první práce v oleji pro svět.*) Vůbec až z vojny půjdu, musím se chopit již jednou těch penzlíků."

O známých píše: „Thomayera jsem neviděl již asi čtvrt léta. Vrchlický je v našem kruhu opět, toho vidím častěji, posud ten samý. Hlavně s Liškou harmoniruje. Moje „Živly" se mu ale také líbily. Tukdas tadyto jel jeden můj bývalý kollega, nějaký Hlavín z Vídně, byl tam u Trenkwalda v atelieru, tak mně povídal o tom životě vídeňském. Od nás z akademie je tam celá kolonie, Tulka, Ženíšek, Pirner a jiní. Liška se hotoví letos do Mnichova. Je už majorát a tak si od strýce vyzdvihnu dávno kýžený podíl. Rád by se s Tebou sešel tam dole na Zvíkově.**) Přál bych si tam také bejt. Ty

*) Ale nenamaloval ji.

**) Psal jsem před tím Alšovi, že se o prázdninách chystám do jižních Čech a na Šumavu a že se těším na Zvíkov.

jsi se také ptal na toho malíře koní.*) Ten se potlouká po Čechách. Teď je někde u Chrudimi nebo kde, maluje ňákou Auersperskou konírnu. Ten jezdí i chodí po šírej vlasti ve svej čamarce. As před pěti měsíci vyjel direct z Akademie na jednej Rozinantě někam k Českému Brodu (nebo Dubu), nevím; tam se za malováním kobyl, psův potloukal i dobře se měl. To ti je originál.

Ženíšek, Tulka a Pirner malujou pod Trenkwaldem okna do „Votivkirche", mají pěkný kšeft. Tulka, to je hodnej chlap, byl tady, ale Trenkwald pro něj psal, tak nám odjel. Byl „abschiedsfest" a já byl až do rána z kasáren s feldveblem venku. Nestalo se nám ale nic, totiž šťastně jsme vyvázli —"

*) Frant. Štrajbl.

XXIII.

Toto psal Aleš dne 29. dubna 1876. To již nebylo daleko do času, kdy jsem se s ním a s ostatními přáteli mohl zas uviděti v Praze. Chystal jsem se tam na červen k státní zkoušce. Proto jsem studoval často dlouho do noci. A tu jednou v máji, když jsem při lampě zabýval se Danielovou geografií, nedlouho před půlnocí, náhlý úder z náměstí do okna; někdo hodil zdola hrst písku do skla, a hned druhou. Harašivě ostrý zvuk zazněl nočním tichem ještě ostřeji. Vyskočím, otevru okno a vyhlédnu do tmavé, májové noci. Zdola, pod okny ozval se hlas:

„Palacký umřel."

Kollega Majer vraceje se z Besedy, kamž z večera došel telegram, mně to oznamoval.

Zimnice mne chytla, počal jsem se třásti. Daniela jsem odstrčil, přestalo studium, ale světla jsem nezhasil. Palacký mrtev — Veliký učenec, jejž jsem miloval, vůdce národa, k němuž jsem choval neobmezenou úctu, obdiv. Nikdy jsem s ním nemluvil a jen dvakráte jsem ho spatřil. Po prvé ve chvíli velikého vzrušení, když jsme my studenti a zástupy lidu pražského demonstrativně vítali a provázeli Dra Riegra, vrátivšího se z Vídně po zmařeném vyrovnání v říjnu r. 1871. V Pasířské (nyní Palackého) ulici před domem Palackého, do něhož se Rieger ubíral, zátopa lidí. A nad tou spoustou zástupů zjevil se v zavřeném okně starožitného, barokového domu Palacký. Jak asi bylo té chvíle starému vůdci —

Tenkráte jsem ovšem o tom neuvažoval, ani hrubě dlouho jsem na něj nehleděl, poněvadž jsem se prodíral tlačenicí, abych pronikl do domu, blízko

k Riegrovi. A dostal jsem se tam skoro až pod schody, na kterých Rieger stanul a s kterých k nám promluvil. Po druhé jsem uviděl Palackého na ulici. Byl, tuším, ve fraku a cylindr měl na hlavě. Cylindr, frak, tenkráte věci v Čechách nenáviděné; na Palackém však nikoho nepohoršily.

Hned ráno roznesla se Litomyšlí zpráva, že zemřel. Vzrušení všeobecné i účastenství. V den pohřbu Palackého měl jsem v septimě, v druhé své septimě, o dva žáky méně. Požádalť mne před tím ti dva, abych jim vymohl u ředitele dovolenou, že by jeli do Prahy na pohřeb Palackému. Rád jsem jim vyhověl a ředitel Tille ochotně svolil. Jeden z těch studentů byl Hugo Dlouhý z Poličky, o němž jsem už vypravoval; jméno druhého jsem si na jisto nezapamatoval. V den pohřbu měl jsem v té septimě, kdež jsem učil kromě dějepisu také češtině, hodinu. Byl bych na jisto promluvil o Palackém třeba v dějepisné hodině. Zrovna však byla čeština a zrovna pořadem dle knihy došli jsme k Palackému.

Byl bych o něm vždy vřele promluvil; té chvíle však, když se chystali v Praze uložiti jeho ostatky do hrobu, začal jsem pohnut. Byl krásný, jarní den, okna jsme měli otevřena. V tom, jak vykládám, zavanul do třídy smuteční hlahol zvonů. Vlastenecký děkan Šanta dal vyzváněti všemi. Ten zvonů hlas mne i žáky, všechny nás už dojaté, přemohl. Umlkl jsem, musil jsem se obrátiti do okna, neboť v očích se mi zakalilo; a v třídě hluboké ticho plné pohnutí —

Za tři neděle po té vypravil jsem se do Prahy ke zkoušce. První klausurní (písemná) byla ustanovena na 22. června, druhá klausurní na den 24.

Na byt mne přijal přítel Thomayer; tenkráte bydlil v Ječné ulici v domě „u čtrnácti pomocníků", kdež byl také známý hostinec téhož jména. Thomayer měl residenci s J. Mudrou, nyní lékařem v Žebráce, a s medikem Jos. Rejšilem, zajímavou figurou; ostávali v patře vzadu do dvora u ševce Huška. V tom kvartýru byla čtvrtá postel volná, a tak jsem se na ty dni zkoušek usadil mezi mediky.

Thomayer měl tenkrát už po prvním rigorosu. Odbyl je loňského roku, když bydlil ve Školské ulici u domovníka Peška. A ten domovník měl v tom rigorosu do jisté míry účastenství. Thomayer se na zkoušku vyzbrojil mnohou učeností, tak že ji pak odbyl s všeobecným vyznamenáním; nedostatečně však byl připraven, pokud se týkalo příslušného roucha. Za středověku si chudí kandidáti misterství za poplatek vypůjčovali předepsaný tapart. Thomayerovi vytrhl trn z nohy jeho kvartýrský, domovník Peška; půjčilť mu svůj černý oblek, v kterém před časy kráčel se svou vyvolenou k oltáři. A v tomto svatebním rouše sice dosti zachovalém, ale vzhledu více ctihodného nežli módního, zasedl Thomayer před slavnou a přísnou zkušební komisi, aby podstoupil examen rigorosum —

Klausury mé šťastně odbyty; ústní zkoušky konaly se 26. a 27. června. Pamatuju se, že stejně se mnou se jim podrobil kollega a přítel z hradeckého gymnasia, Lacina (Kolda Malínský), jenž mně před samou zkouškou kdesi v předsíni vyříkal všechny turecké sultány i s letopočty, kteřížto sultánové, myslím, i po tomto zopakování byli by mně asi dost nebezpečni bývali, kdyby zkušební komisař ze všeobecných dějin, Jan Lepař, na mne je byl pustil. Ale nepustil. Tak to turecké nebezpečenství šťastně minulo. Z rakouských dějin zkoušel Tomek, ze ze-

měpisu zase Lepař, z češtiny a němčiny Martin Hattala, z řečtiny Velišský, z latiny Kvíčala.

Prahy, na kterou jsem se těšil, jen málo jsem užil. Všechen čas zabraly zkoušky a pochůzky před nimi. A hned po zkoušce měl jsem zase do Litomyšle na školu. Tak jsem mnohých známých ani nespatřil. Alše, jenž tou dobou žil v kasárnách a kterého vojenská služba zaváděla z Prahy do okolí, potkal jsem náhodou na Karlově náměstí. Jen chvilku jsme mohli pohovořit.

Nežli jsem se z Prahy vydal, dostalo se mi na cestu nenadálého napomenutí. Přítel Thomayerův mně promluvil do duše, medik Rejšil, vysoký, hřmotný, osmahlé tváře, černých vlasů, tlustého krku. Měl suchý humor a mluvil vždy nepokrytě, ze srdce. „Mračíval se sice jako nějaký vůdce loupežnický na ochotnickém jevišti, ve skutečnosti byl však dobrák a vždy k žertu náchylný.“ Tak jej portretuje přítel jeho Thomayer.*) A tento medik Rejšil uhodil na mne před samým odchodem mým od „čtrnácti pomocníků“ zkrátka, ale s vážnou, zamračenou tváří, tak abych si pamatoval, co je zkouška, že jsem to teď poznal, tak abych, až budu zkoušet studenty, na to nezapomněl a byl na studenty hodný.

Zasmáli jsme se té oraci s takovou vážností přednesené. Tak mne medik Rejšil napomínal, ale nevaroval mne, abych nepsal, abych nechal všeho spisování. Bylť ten „dobrý, věrný přítel, člověk charakterní, poctivý, úhlavním nepřítelem všeliké belletrie“; vyřkl, že, kdyby měl tu moc, dal by každému spisovateli tři tisíce zlatých ročně, a že bysme měli s básněmi pro vždy pokoj. Nenávidělť básní. Stal se pak velmi váženým lékařem i purk-

*) R. E. Jamot: Paběrky. XXXI.

mistrem ve svém rodišti Milevsku. Zmohutněl tu a rozumí se, tu že se teprve s belletrií nesmířil a básní nečetl.

V ten čas strhly se nové boje na slovanském jihu. Odboj proti násilnostem tureckým, jenž vzplanul loňského roku v Hercegovině, zanítil i Bosnu. Srbové v knížectví a na Černé Hoře nemohli nečinně, bez účastenství dívati se na ten zoufalý zápas, zvláště když na jaře toho roku (1876) vypuklo povstání také v Bulharsku. Dne 30. června vypovědělo Srbsko válku Turecku. Srbská armáda vtrhla na jih na území turecké, Černohorci pak do Hercegoviny. Vrchním velitelem srbského vojska byl ruský generál Michajl Grigorovič Čerňajev, proslulý svými boji v Turkistanu. Také mnozí, obecní dobrovolníci ruští přicházeli Srbům na pomoc. Přehlížeje svůj školní notes z tohoto roku, našel jsem mezi různými záznamy literárními také toto:

„Orenburský kozák Ivan Trofimov, šedesátiletý se sedmi syny do Srbska.“ Patrně z novin vypsáno za silného dojmu, jímž tato zpráva tenkrát účinkovala.

Účastenství pro zápasící Jihoslovany vzmáhalo se i šířilo v českém národě. S horečnou dychtivostí brali jsme noviny do rukou. Nadšeně přijímány zprávy o prvním, vítězném postupu srbské armády, nadšeně chválen její vůdce, vítěz taškentský, generál Čerňajev. Vedle jeho jména nejčastěji se ozývalo jméno druhého vůdce srbského, Čecha rodem a smýšlením, generála Františka Zacha, jenž r. 1848 účastnil se svatodušních bojů v Praze, roku 1849 bojoval v Uhrách se Slováky proti Maďarům a r. 1850 stal se srbským setníkem a ředitelem nově založené vojenské Akademie v Bělehradě.

Čerňajev pronikl až za Niš, tenkráte ještě turecký, Zach pevně odolával na Javoru, ač v posici nevýhodné, útokům tureckým. Ale pak — S ustrnutím jsme četli, že turecká přesila zalehla vší mocí a Srbové že musili ustoupit. A ustupovali dál z tureckého území na své, do knížectví, a Turci je tiskli a tiskli. Nastaly zoufalé boje za hradbami u Alexince a Deligradu. S úzkostí jsme čekali zprávy, ač jsme s počátku ještě doufali. To již na Javoru nevelel generál Zach. Maje těžko bolavou nohu, nemohl chodit a také pak na koni nevydržel. Nějaký čas velel leže v kočáře; vida však, tak že by z plna nemohl zastat své povinnosti, vzdal se vrchního velení a svěřil je podplukovníku Čolak-Antičovi. Ve chvíli nejtěžšího nebezpečí zakročilo Rusko a zjednalo příměří.

Ze Srbska tedy smutné noviny chodily, za to z Černé Hory! Jaká tam vítězství nečetných houfů proti tureckým vojskům! To byla doba v pravdě herojská, památná skutky obdivu hodného udatenství náčelníkův i obecných bojovníků. Co radosti u nás bylo tenkráte z velikých vítězství ve Vučím dole, kde v červenci (1876) utrpěl Muktar paša hroznou porážku, u Medunu, jehož v srpnu dobyl Marko Miljanov, a později z vítězství u Fundiny! Jména předních hrdinů, jako Marko Miljanov, Peko Pavlovič, Ilja Plamenac, vyslovována nadšeně. Než i Muktar paša stal se populární osobou; jenže s posměchem si o něm vypravovali, a leckdes, jako v naší krajině, stalo se jeho jméno potupnou přezdívkou.

„Národní Listy" přinášely opět původní zprávy a líčení těch bojů a Černé Hory, jež jsme dychtivě čítali. Zasílal je Jos. Holeček, jenž v zimě r. 1875

vrátiv se z Hercegoviny, vydal se příštího roku na Černou Horu.

Generál Čerňajev, jenž se vzdal v Srbsku velitelství, způsobil v Čechách ještě jednou velkou sensaci, a to počátkem příštího roku (1877). Pražské časopisy ze dne 12. ledna oznamovaly, že včera večer před devátou přijel drahou Františka Josefa z Vídně do Prahy generál Čerňajev a i to, jak Praha slavnostně uvítala tohoto představitele slovanské myšlenky, jenž se vydal na cestu Evropou, aby budil sympathie pro Jihoslovany. Zastupitelstva Prahy, Karlína, Smíchova, Žižkova, Vinohrad jej uvítala na perronu lidmi přeplněném. A větší a hustší ještě zástupy tísnily se před nádražím a dále po Václavském náměstí až dolů k hotelu u arcivévody Štěpána, kdež měl generál bydleti, až za sochu sv. Václava.*)

Zástupové provolávali bouřlivě slávu generálu Čerňajevu, když jel jejich těsnou ulicí náměstím dolů i když vešel do hotelu a neustoupili, až když jim z okna poděkoval a jich požádal, aby se rozešli. Nazejtří chodila k němu deputace za deputací; celé dopoledne je přijímal.

Hlučné, až bouřlivé tyto projevy slovanského cítění popuzovaly vládu. Policie rozháněla shlukující se houfy, činila i generálu nesnáze, ano nazejtří (dne 13. ledna), kterého chtěl večer jíti do divadla, poručila mu, aby do šesté na večer opustil Prahu a do té chvíle nevycházel z domu. Čerňajev protestoval, ale marně. Prahou se záhy rozlétlo, že je

*) Tato socha, dílo Jana Jiř. Pendla z r. 1680, stávala nejprve proti hospodě „u Císařských", na jejímž místě stojí teď dům „Assicurazioni Generali". Odtud byla přenesena r. 1827 před dům „u arcivévody Štěpána". R. 1879 dána na Vyšehrad péčí probošta V. Štulce

vyhoštěn. Václavské náměstí, zvláště před hotelem u arcivévody Štěpána začernalo se opět spoustou studentů a lidu. Tisícové se tu shlukli, zpívali „Hej Slované" a jiné vlastenecké písně.

Dvě stě policistů se na ně obořilo, aby je rozehnali. Když na to nestačili, přitrhlo vojsko, pěchota, a tu se uvolnilo na náměstí, zvláště před hotelem. Z jeho nádvoří vyjel v tu chvíli kočár, v němž seděl generál Čerňajev a policejní komisař, a dal se ne dolů na Příkopy, kdež čekali zástupové, nýbrž vzhůru a pak Mariánskou ulicí k státnímu nádraží. Když na Václavském náměstí bylo již prázdno a ticho, přihnaly se tam dvě škadrony dragonů na uřícených koních. Přiharcovaly na telegrafický rozkaz z Brandýsa nad Labem.

Kočár s generálem Čerňajevem dostal se nezpozorován na státní nádraží. Ani tu neopustil policejní komisař generála, nýbrž vsedl s ním do kupé první třídy, aby jej doprovodil až na saské hranice. Bylo po sedmé večer. Tou dobou došlo i v divadle k demonstraci. Dávala se Smetanova „Hubička". Obecenstva, ač bylo již známo, že Čerňajev do divadla nepřijde, sešlo se neobyčejné množství. Po prvním jednání zabouřilo divadlem po všech jeho prostorách volání slávy Čerňajevu a Slovanstvu. Bouře se neutišila, až když policejní komisař s jeviště pohrozil ostrým zakročením.

Druhý generál srbský, František Zach, přišel také do Čech, ale později, až po válce a tiše, jako pensista s dřevěnou nohou. Po hojných bouřích životních toužil poklidně dožíti ve vlasti. R. 1883 usadil se v tichém, pohorském zákoutí na zámečku Svobodných Hamrech u Trhové Kamenice. Ten zámeček s nevelkým panstvím byl majetkem Jana Nevole, někdy knížecího srbského stavitele a staveb

inspektora, s nímž Zach v Bělehradě se spřátelil. V Hamrech žil starý generál tichý, idyllický život s přítelem a jeho rodinou.

U zámku měli velikou zahradu; i přáli si, aby se v ní usadili špačci. Nalíčili budky; špaček přišel, ale nedodržel. Když se zjevil, plesali na zámečku náramně. Tato prostá příhoda stala se základem roztomilého obrázku Raisova „Špačci". K. V. Rais žil tenkráte v sousedství, v Hlinsku, kdež učil na měšťanské škole. Znal výborně krajinu i lid, znal Hamerský zámeček i jeho obyvatele, byl i návštěvou u starého generála. Toho pak „dal" do té idylly. Jenže mu vzal jméno i dřevěnou nohu. Generál Zubr v tom obrázku má obě nohy zdravé. Jeho hostitel, statkář Rozvoda, je starý generálův přítel Nevole.

Od r. 1885 do r. 1890 žil generál Zach na Král. Vinohradech, vystěhoval se pak do Brna, svého rodiště, a tu r. 1892 zemřel.

XXIV.

Po zkoušce jsem už dlouho neučil. Za čtrnácte dní nastaly prázdniny. Nevypravil jsem se hned domů do Hronova, nýbrž vykonal jsem dva větší výlety. O těch a pak o delší cestě těchto prázdnin psal jsem si do školního notesu stručné poznámky, dle kterých mohu se teď určitěji rozpomínat.

Hned prvního dne prázdnin, dne 16. července, vyjel jsem s většinou našeho sboru na dostaveníčko, smluvené se sborem gymnasia chrudimského k rozvalinám hradu Košumberka. První naše zastavení bylo opodál vesnice Morašic, dobrou hodinu cesty od Litomyšle na západ, na Růžovém paloučku. Vi-

děl jsem jej tenkrát po prvé. Poetické to místečko mezi obilím, s pozadím borového lesa všecko mne upoutalo. Za svěžího, letního rána bylo tu krásně; keře nízkých růží pokrajem palouku, živá to připomínka na České bratry, kteří, dle starých zkazek, poslední noc před svým odchodem do exilia tajně se tu sešli, poslední pobožnost svou konali a slzavě s domovem se loučili. A z těch slzí vyrostly rudé růže. Až se od pokrajů rozrostou, až všechen palouček se zardí jejich květy, nastane věčný mír. Ale dřív budou kruté vojny, krve bude vylito, až kolébkami poteče.*)

Přes Nové Hrady, jejichž barokový zámek jsem si za pozdějších návštěv jak náleží prohlédl, dojeli jsme do Rychemburka, rodiště Heydukova. Jako krajina, kterou jsme jeli, mně do té chvíle neznámá, mne zajímala, tak i rychemburský zámek, zvláště staré rytiny v jeho pokojích, zbraň, helmice, kaple i zašlá zahrada s kulatým chrámečkem antikisujícího slohu s poprsím hrab. Filipa Kinského.

Z Rychemburka zajeli jsme na Košumberk, kdež čekali Chrudimští. Rozvaliny památného hradu, poutnický kostel bohaté, jezuitské výstavnosti na Chlomku, při něm bývalá jezuitská residence, jež na čas hostila i pověstného Koniáše, pak Luže, do které jsme zašli, staré portrety na radnici, poskytly mně mnoho zajímavého. Veselá společnost kollegů, z nichž někteří přijeli se svými dámami, jako mladý prof. Matějíček, po létech ředitel gymnasia domažlického,

*) Ve svých „Starých Pověstech" uvedl jsem pak toto proroctví o hrozném krveprolití kromě jiných zkazek o Růžovém paloučku. Nedávno dočetl jsem se ve feuilletonu Podvysockých Listů „Růžový palouček", jejž napsal p. Fr. Ventura, někdy můj výborný žák na litomyšlské reálce, že „kolébkou" nazývá se oudolíčko od Růžového paloučku ke vsi Oujezdci, což mně nebylo známo.

dovršila příjemnost toho výletu. Zpátky jsme nejeli přes Rychemburk, nýbrž k Bílému koníčku, kolem „Žižkova stolu", vypínajícího se pod stromy opodál silnice.

Asi za dva dny po té vydal jsem se z Litomyšle domů na prázdniny, ne však přímo, nýbrž oklikou a většinou pěšky. Dychtilť jsem uvidět některé staré hrady v Orlickém podhůří, kterých jsem dosud neznal. I putoval jsem nejprve do Brandýsa nad Orlicí, odtud na Potštejn a na Litice, na kteroužto návštěvu obzvláště rád vzpomínám. Rozvaliny litického hradu, jistě jedny z nejkrásnějších v Čechách, na lesnatém chlumu nad ohebem šumné Orlice, mezi tmavými hvozdy v prudkých stráních kolem, měly tenkráte své okolí všecko neporušené. Nebylo tu ještě velikých lomů; všude jen les a les.

Všecko to divoké zákoutí zamlklé samoty uviděl jsem v plné záři červencového dne; ale v tomto osvětlení jenom na krátko. Hvozd záhy zčernal v příšeří ženoucí se bouře; tím běleji vyrazila z tmavého lesa ve stráni bělost výstavné myslivny a jejích sloupů v průčelí. Nad hradní věží trčící z lesa nad řekou, nad stráněmi kolem, nad „Dlouhou hřívou" letěla černá mračna.

Za takové nálady vstupoval jsem po prvé do pustého hradu někdy Jiříka krále, a stín starého, bradatého kněze táborského šel se mnou, stín Václava Korandy, jenž první vyzýval „na Křížkách" lid, aby se chopil zbraně a hotovil se k boji, jenž viděl slávu Tábora a dočkal se i jeho pádu, jejž pan Jiřík dal z Tábora odvézti sem na Litice a tu jej věznil. Tu žil táborský kněz v smutném zajetí, kdy nedaleko odtud, ve vsi Kunvaldě, zakládali první osadu Českých bratří. V té počátek Jednoty,

tam na Liticích, kde zmíral starý Koranda, konec Tábora. Konec a počátek —

Tak jsem pak také nazval povídku, která tu na Liticích za té první návštěvy vyklíčila a kterou jsem r. 1879 uveřejnil ve Světozoru. Do Sebraných spisů jsem jí nepojal.

Z Litic jsem putoval do Vamberka, odtud do Rychnova, dále přes Solnici, tenkrát ještě skoro všecku dřevěnou se zajímavými podsíněmi o dřevěných sloupech, pak přes Dobrušku do Opočna, kamž jsem dorazil čtvrtého dne; odtud drahou do Hronova. Doma jsem pobyl jen čtrnáct dní. „Svatobor" mně z jara povolil sto zlatých na cestu na český jih a na Šumavu. Na tuto cestu jsem se teď vydal.

Pátého srpna jsem vyjel z Červeného Kostelce do Chlumce, kdež jsem se zastavil, abych si prohlédl rodiště Klicperovo. Z Chlumce do Bydžova. Na tamějším gymnasiu bylo vypsáno místo skutečného učitele dějepisu, o které jsem se ucházel. Proto jsem tam zajel, abych se představil řediteli Václavu Slavíkovi. Z ředitelny jsem odcházel s tušením, že jsem hrubě nepochodil. A také jsem, mimochodem řečeno, toho místa nedostal.

Z Bydžova jsem zajel do Prahy. Ze známých a přátel zastal jsem tam teď o prázdninách toliko Alše a Ant. Rezka, později universitního professora a ministra. Byl o dva roky mladší mne. Seznámil jsem se s ním poslední dobou svého pobytu na universitě. Když jsem se dostal z Prahy, psali jsme si ob čas. Teď, když jsem se s ním v Praze sešel, přátelsky mne uvítal a hned k sobě pozval. S Alšem jsem si tentokráte mohl déle pohovořit. Schůzku jsme měli v Národní kavárně. Aleš přišel v uniformě, v bluze, v úzkých nohavicích uherských, „ba-

gančata" na nohou, bodák u pasu. Sloužil, jak jsem už řekl, u pluku uherského, jehož střediskem byl Lučenec. K tomu pluku odváděni branci ze stolice Novohradské, Zvoleňské i Gemerské, a tak sloužil Aleš s čistokrevnými Maďary, Detvanci a jinými Slováky, a také s cikány.

Mezi těmito lidmi se mu líbilo. U jiného pluku, ať českého nebo německého, byl by, jak mínil, nevydržel. Liboval si, že se všichni k němu slušně chovají, Maďaři, Slováci, šarže i obecní vojáci, že žádný z něho ani krejcaru nevytlouká. A on sám se k nim měl kamarádsky. Jako malíř, jenž pro vše význačné a lidové měl tak bystré oko a jemný cit, nalézal mezi nimi mnoho vábivého a zajímavého. Měl rád jejich písně, slovenské i maďarské, učil se jim, zpíval je s nimi. Vypravoval mně o nich s velkým zanícením. Památkou na to mám několik slov maďarské písně, refrain její, jejž mi Aleš tenkráte vepsal do mého notesu.

„Angyalom ragyogos csilagom galombom."

V Praze jsem byl jen přes noc. Hned nazejtří vyjel jsem s Rezkem na Karlštejn, znova si jej prohlédnout. Když jsme jím procházeli, srazili jsme se s dvěma Němci, kteří se nešetrně chovali v kapli sv. Kříže, tenkrát ještě až běda zanedbané. V místnostech, kdež kdysi chována koruna svatováclavská a klenoty královské, kamž Karel IV. v pokoře a nejhlubší úctě vcházel, opovážili se ti dva pohrdavě vtipkovat a pošklebovat se. Vypořádali jsme se s nimi.

Rezek se vrátil z Karlštejna do Prahy, já pak dojel drahou do Zdic, odkudž jsem putoval pěšky do Žebráka. Vedla mne tam dávná touha uvidět hrady Žebrák a zvláště Točník, o kterých jsem už za chlapeckých let a pak za studentských čítal i na

venkovském divadle slýchal o nich, o jejich hrdinovi králi Václavu IV., tenkrát ovšem ozářeném kouzelným svitem romantiky.

Teď jsem oba hrady uviděl, prohlédl si je i město Žebrák, rodiště Hněvkovského a Vojtěcha a Jana Nejedlých, a stanul jsem u náhrobků obou bratří. Ze Žebráka pěšky do Hořovic, odtud drahou na Plzeň. Napiatě jsem vyhlížel Zbiroh, rodiště J. V. Sládka, s kterým jsem osobně se ještě neznal; ale byl mně jako básník zvláště milý. V Plzni setkal jsem se s kollegou Dominikem Čiperou, jenž učil v Litomyšli ná reálce a jenž mne tu v Plzni seznámil se svým bratrancem Jos. Čiperou, později poslancem, nedávno zemřelým.

Po Plzni první zastávka Domažlice. Pamatuju se živě na milý dojem prvního pohledu na město, pak na starou bránu jeho s nápisem: „Domažlice, pevná vlasti hráz — —“ Všímal jsem si všeho, i hospodských nápisů; mámť dva, jistě ne všední, zapsány v notesu. Jedna z těch hospod se jmenovala „U přičinlivosti“ a druhá „U slunce vejchodu“, což v podstatě je vlastně jeden nápis. V Domažlicích setkal jsem se s kamarádem z gymnasijních let, s prof. Janem Slavíkem, jenž stejnou dobou se mnou, ač o něco mladší, studoval na nižším gymnasiu v Broumově.

Z Domažlic jsem se zastavil v Trhanově u přítele Thomayera. S ním a s jeho bratrem knězem vystoupili jsme na témě lesnaté Haltravy v samém sousedství Čerchova. Cesta hlubokým lesem za jasného, srpnového rána byla překrásná, výhled na Šumavské velikány a do Bavor rozsáhlý a utěšený. Rozumí se, že mne Thomayer, vlastně jeho tatínek, provedl také trhanovským zámkem, někdy sídlem Volfa Maxmiliána Lamingera z Albenreuthu. Ten-

kráte jsem znal jeho historii jenom povšechně a nepřipadlo mi, abych z dějin statečných Chodů čerpal látku k historickému obrazu. Jejich řeči však jsem si už tenkráte všímal. V notesu z té cesty mám kolik stránek popsaných zvláštnostmi podřečí buláckého.

Dva dny jsem pobyl v Trhanově. V milé paměti mám veselého, hovorného otce Thomayerova, zámeckého zahradníka, a vážnou, rozšafnou matku přítelovu, s kterou pak jsem se ještě několikrát setkal v Trhanově i v Praze, když tu meškávala návštěvou u syna. Byla to pravá Chodka, energická, statečná v starostech a protivenství, moudrá u vychování svých dětí, na něž a zvláště na Josefa měla výborný vliv.

Přes Kout, Ryzemberk, Kdyni došel jsem do Nýrska už samý večer. Nocleh jsem našel v nevelké hospůdce s velikou, šindelovou střechou. A pod tu střechu na sedničku o dvou postelích mne zavedli a ujistili mne, že tam budu na noc sám. Dveře neměly žádného zámku ani závory, a tak jsem pro jistotu postavil před dveře na příč těžkou lavici bez lenochu, aby mne vzbudila, kdyby v noci někdo chtěl vstoupit. Neuslyšel jsem jí, nic mne nevyrušilo, ale když jsem se ráno probudil, viděl jsem, že má hradba u dveří je ta tam a že na druhé posteli spí chlap jako hora. —

Z Nýrska přes Hamry došel jsem do myslivny u Černého jezera. Cesta krásná. Tady jsem obzvláště cítil, jaká to rozkoš pěšky putovat půvabnou, neznámou krajinou. A co pak dojmů u Černého a Čertova jezera, v hlubokých, šumavských lesích!

V Eisensteinu jsem nocoval. Bylo tu hodně živo, neboť právě se tu stavěla dráha. Nazejtří ráno, bylo v neděli, vydal jsem se pěšky na další ce-

stu. Kráčel jsem opuštěnou silnicí ve svátečním tichu hlubokého lesa. Nikde člověka. Pojednou však se mi namanul společník. Z příkopu u cesty se z nenadání vztyčil, chlapík hodně sešlých šatů, s pustým strniskem ve tváři, nějaký „trhan" z dráhy Zastavil mne, dal se do hovoru a pak že půjde se mnou, že máme jednu cestu. Bylo mně to nemilé a ostražitě jsem pozoroval každé jeho hnutí. Šli jsme jen několik kroků a již se zastavil, ohlédl se kolem, ale v tom kousek před námi v pravo vynořil se z lesa nějaký sedlák, jenž došel na silnici pěšinou. Hned jsem na něj zavolal, aby počkal, že půjdeme s ním. Stanul, já k němu, ale již sám; můj dosavadní společník zmizel na levo v hustém lese.

S tím rolníkem jsem kráčel hodný kus, až za les, do první dědiny, kdež zůstal. A pak opět sám horskou krajinou. Ač byl palčivý den, urazil jsem velký kus cesty. Z Eisensteinu do Hartmanic, Kašperských Hor, pak přes Zdikov do Vimperka, kamž jsem až pozdě večer došel a velmi unaven. Druhého dne jsem zamířil do Husince. Tenkrát poprvé jsem stanul v sedničce, ve kteréž, dle pověsti, se narodil Hus. Stará tu bídná podlaha, prostinký krb na levo ode dveří, ve zdi v pravo nevelký výklenek na knihy, přepažený červotočivým prkénkem hodně ořezaným nešetrnými ctiteli a turisty. Chudá světnička; ale v úctě a ne bez pohnutí stanul jsem pod jejím nízkým stropem, a stál jsem v ní jako v posvátné místnosti. —

Z Husince kolem „Husovy skály" do Prachatic, bohatých starobylými stavbami, jež mně byly velikým překvapením a nad míru mne zajímaly. Na hospodě jsem se dověděl, že v nedalekých lázních Markytiných mešká slečna Eliška Krásnohorská, je-

jíž sbírka básní „Ze Šumavy", r. 1874 vydaná, byla nadšeně přijata a do roka dočkala se druhého vydání (1875). I zašel jsem do těch lázní, neboť byl bych se rád osobně seznámil s pěvkyní Šumavy. Štěstí mně však nepřálo. Slečna se právě vydala na delší vycházku do lesa, a já čekati nemohl.

Unaven dlouhými a namahavými pochody, vsedl jsem v Prachaticích na poštu a vyjel jsem, opouštěje pošumavské končiny, k severu. Seděl jsem jako skoro vždy, kdykoli jsem jel poštou, ne ve voze, nýbrž na kozlíku vedle postiliona. Zvláště jsem si toto místo vyhledával, byl-li starší nebo vypadal-li rázovitě; chtěl jsem proto sedět vedle něho, abych si mohl s ním pohovořit. A měl jsem při tom volný rozhled krajinou. Ten Prachatický, šedých vlasů, vábil mne svým zjevem.

Starodávný, žlutý vůz s nějakým kufrem a otepí sena vzadu, s několika škatulemi na střeše, hrkotal pohorským krajem od Prachatic k Strunkovicům. V nitru svém hostil dva kupce z Tábora a sousedku nějakou, Češku, svátečně oblečenou, s hedvábným šátkem na hlavě, ve velkém angorovém šátku, pestrými esy vyzdobeném. Byla už starší, šedých vlasů, ale svěží, boubelatá, trnkových, veselých očí, kulaté brady s „kocourem", milá panímáma; a granáty měla na krku.

Po dosavadních těžkých pochodech zdál se mně kozlík hrkotající archy pohodlnou pohovkou. Byl krásný, srpnový den, svátek na nebe vzetí P. Marie, jak jsem zvěděl od šedého postiliona, i že je v Bavorově pout a ta paní vzadu ve voze že jede do Bavorova na tu pout. Bylo opravdu svátečně kolem krajinou, nad níž na levo, na severozápad, nad modravými chlumy Mlackého pásma lesnatého vznášela se do čirého, zářivého vzduchu mohutná rozvalina

hradu Helfenburka z daleka patrná, do daleka hledící. Na ten hrad, založený čtyřmi bratry z rodu Rožemberského za časů Karla IV., dlouho se upíral můj zrak a přes tu chvíli se k němu obracel od polí a lesů širé krajiny.

Pak stavení u cesty, malý městec, Strunkovice, rodiště Bohumila Havlasy, jenž nevrátiv se již do boje na slovanském jihu, právě tou dobou se potuloval po Bavořích nebo po Švýcarsku. Za Strunkovicemi hodinu cesty Bavorov, rodiště Jos. Krasoslava Chmelenského, nevelké město, nad jehož střechy vznáší se starý, gotický kostel, Janem z Rožmberka r. 1382 založený, stavba již na první pohled zajímavá. Že tu pout, bylo již zřejmo na kraji města, na prvních stavcních i dál; všude před prahy, na záspích umeteno, všecko vysmýčeno, ten onen domek čerstvě obílený, před nimi tu tam barevná skvrna, děvčátko v kartounových šatečkách růžové barvy, pantáta stojící u domových dveří čerstvě holený, v nedělní vestě, v bělostných rukávcích.

Koně se pojednou zastavili, žlutá archa zarazila. Postilion sdělává škatule, klade je na zem u mne, u předního kola, z vozu leze jejich majetnice, stará, jadrná paní v angoru přes ramena, s granáty na krku. A před tímto, abych řekl, kvetoucím stářím pojednou kvetoucí mládí, svěží dívčina ve světlých, svátečních šatech, panenka jako květ. Přichvátala naproti, všecka radostí zjasněná vítá tetu či babičku, líbají se za laskajících, přerývaných výkřiků staré; a mladá pak ke škatulím u kola, shýbá se pro ně a já s výše kozlíku mám rozkošný nadhled na sličnou, skloněnou hlavičku, pěkně učesaných, tmavých vlasů, na svěží tvář, na bílou šíji mladistvého půvabu. Ale tu ten šedý postilion — protiva — postaví se ve své ochotnosti mně před

oči. Široká jeho ramena zmařila můj utěšený výhled. Když poodstoupil, kráčela rozmilá panenka jako srnka, škatule v rukou, vedle tety či babičky jadrného kroku, v angoru na rozložitých ramenou — Obrázek zmizel, archa se hnula, koně se dali do klusu.

XXV.

Ve Vodňanech jsem opustil svůj kozlíkový trůn. Herites, kterého jsem znal z jeho prací v Lumíru, tenkráte ve Vodňanech nebyl. V hostinci seznámil jsem se s budějovickým krejčím Janem Vaňkou, jenž s potěšením se rozhovoří o Praze. Také vypravoval, že tam pomáhal stěhovat Josefa Manesa, když měl atelier ve věži při domu na rohu Václavského náměstí a Vodičkovy ulice. Z toho stěhování zůstal p. Vaňkovi na památku starý fez Manesův.

Býti ve Vodňanech a nepodívati se do Chelčic — Zašel jsem do rodiště Petra Chelčického, odtud dále pěšky na Hlubokou a pak do Budějovic. Tam jsem si také vyhledal svého nového známého, krejčího Vaňku, od něhož jsem získal ten starý fez po Josefu Manesovi. Poštou jsem zajel do Krumlova, jehož hrad všechen, svou stavbou, svými komnatami, portréty, divadlem i zahradou, velmi mne zajímal. Toho dne vrátil jsem se do Budějovic; nazejtří dál, do Třeboně, kteráž svým zámkem i okolím poskytla mně mnoho nového. Druhého dne do Tábora, jehož jsem dosud neznal. Zůstal jsem tam až do pozejtří. Setkal jsem se tu s bratrem koll. Nováka, Janem, tehdá úředníkem táborské továrny na tabák, a s koll. Kvítkem, také rodákem táborským, jenž učil v Litomyšli na reálce. Ten mne vyprovodil do Milevska.

Vzácné zdejší památky stavitelské prohlíželi jsme si s přítelem Liškou, jenž tu trávil prázdniny u svého strýce, správce panství milevského, patřícího klášteru Strahovskému. Tohoto strýce, který už za dob patrimoniálních léta sloužil, znal jsem už z Prahy, z vypravování Liškova. Za rok pak jsem se s ním často a rád zabýval, když jsem psal „Filosofskou historii" a kreslil v ní svého aktuára Roubínka. Ten Liškův strýc měl obraz Herodesa krále, na kterého, když po obědě kouřil, upíral oči, měl „Arona" i „Abrahama" i šedomodré pantalony „mariánské" a „skládal" zvolna, důkladně, třeba po několik neděl jediné psaní. Tak tohoto strýce Liškova převedl jsem z klášteřiště Milevského do Litomyšlského zámku, a to do časů před r. 1848, do kterých se tak krásně hodil a ve kterých sám svou podstatou zůstal i po tomto revolučním roku. Zmiňuju se o něm proto, abych poopravil to, co je v „Jiráskově Litomyšli" uvedeno o aktuáru Roubínkovi.

Z Milevska vydali jsme se na Zvíkov. Liška šel s námi. Cesta krajinou ne zrovna vábnou za parného, srpnového dne mne a koll. Kvítka, kteří jsme již z Tábora šli pěšky, začala zmáhat. Ani v lese na konci cesty se nám neuvolnilo. I ve stínu bylo dusno. Pojednou zalehl do mrtvého ticha hlas, který nás vzpružil. Šumot vody k nám vábivě zavanul. Zbystřili jsme kroky, bor se rozestoupil, my stanuli na jeho kraji u řeky a před námi za řekou na strmých skalách, nad sráznými útesy velkolepé, malebné rozvaliny, Zvíkov!

Vyvstal přede mnou tak náhle, znenadání a vyzářený zapadajícím sluncem. Sám sebou byl úchvatný; slavná pak minulost, jak na ni hleděla mysl tenkrát ještě očarovaná kouzlem romantiky, rozně-

covala obdiv v nadšení. Po Liticích tu nový, mohutný dojem, k němuž přibyl po mnohých letech třetí, podobný, na Slovensku v Uhrách, když putuje za „Bratrstvem", vstupoval jsem do horské pevnosti, do rozvalin hradu Muráňského.

A tady na Zvíkově jsme měli nocovati! Tenkráte to bylo ještě možná. Loďka převozníkova dopravila nás na druhý břeh. V pustém hradě, v němž nebyly ještě provedeny záslužné opravy nákladem knížete Karla ze Švarcenberka, uvítal nás kastelán o dřevěné noze, vysloužilý voják, jenž r. 1866 bojoval v námořní bitvě u ostrova Visu. Na Zvíkově byl kastelánem i hospodským. Nám ušlým a žíznivým přinesl občerstvení, pivo z hradního, studeného sklepa a prostou večeři. Už cestou a teď obzvláště vzpomínal jsem s Liškou na Alše, kdyby tu tak s námi byl, a Liška vypravoval, jak před čtyřmi léty, r. 1872, tady v těch rozvalinách kolik dní žili o prázdninách, on Liška, Aleš a Kutina, jejich spolužák z Akademie, mně také dobře známý; kolik dní že tu vydrželi, a jak to bylo krásné, jaké večery tu měli a jak dlouho do noci sedali venku i v Markomance věži, tenkrát že tu nebyl kastelánem tenhle invalida s dřevěnou nohou, Vaněk, nýbrž hajný Šindelář, u toho že byli na stravě, oh, to že bývalo veselo, také v kuželky že hráli, že tady je také kuželník.

Den dokonával, a tak jsme zatím jen celkem a povrchně si prohlédli hrad. Než i tak dojem mohutněl a nálada se rozehřívala, Liškova a má; kollega Kvítek, střízlivý technik deskriptivář, divil se, myslím, více nám, našemu nadšení, nežli starému hradu. Ale jak nás neměla romantická nálada obejít, jak jsme se neměli oddat jejímu mámivému kouzlu, když večer tichým krokem kráčel starým hra-

dem, když jsme měli stráviti noc v jeho rozvalinách, tu, kde sídlíval král Václav I. s hlučnou svou družinou, kde věznili mladého krále, jeho syna Přemysla II., kde vládli Rožmberkové, Švamberkové, kde hřímala střelba a hlaholil vítězný pokřik české posádky. Ta skoro dvě leta po Bělohorské bitvě se tu držela a teprve na podzim r. 1622 vzdala se po několika šťastných výpadech Marradasovi, jenž od května t. r. s vojskem tu ležel. Vydala Zvíkov, vyhradivši si, „aby s břemeny svými, s praporci rozvinutými, doutnáky roznícenými i se zbraní obojí" odtáhnouti mohli. To bylo smluveno, ale Marradas a císařští oficíři hanebně porušili slib. Vojáky donutili do svých řad a velitele jejich „za ruce a nohy ukovaného" poslali do Prahy.

Teď byl hrad němý a pustý. Šero po nádvořích, černá tma v arkádách kolem palácového placu i v koutech sesutých staveb a zdí, pod stromy zašlé zahrady. Zasedli jsme nedaleko nich u starého průjezdu poblíž obydlí našeho kastelána. Byl teplý, srpnový večer. Z dola pod hradem, pod strmými skalami, temné šumění vod. Na hoře ticho. Jen dřevěná noha kastelánova do něho duněla a cvakavě bouchala, když nám šel pro pivo a když nám je přinášel. Chutnalo po hrozné žízni, za teplého večera. Romantické okolí, všecka nálada z pustého, slavného hradu nás rozjařovaly, a v tom rozjaření nebylo nám nic divno, že, kde se vzal, tu se vzal, někdo čtvrtý k nám přisedl a dal se s námi do hovoru a do pití. Notoval nám, připíjeli jsme si s ním, připíjeli jsme i starému hradu, k jehož sešlým zdem Liška proslovil, oh, co že všecko pamatují —

Tmělo se, „hlízavá", čtverhranná věž nad námi, nejstarší část hradu, „Markomanka", jak my jsme

jí říkali, zčernala, a v tmě splývaly hradní palác a kaple a všecko. V té tmě rozplynul se nám také náš čtvrtý. Jak přišel, tak se ztratil, znenadání. Kdo byl, jsme nevěděli a nezvěděli. Nezeptali jsme se ho na jméno, on ho neřekl, a kastelán ho neznal.

Ten pak nám svítil lucernou a vedl nás na nocleh do opuštěného, pustého paláce hradního. Zář světla se míhala tichým nádvořím po rozpukaných zdech a křoviskách, zaběhla až k černým, gotickým arkádám, ale zaražena jejich tmou uskočila, kmitla se dál a černé stíny pobíhaly kolem jako vyplašení zákeřníci. Tu se vymrštily, vyhouply vysoko po zdi, na ráz opět sletěly, po zemi splašeně běžely, náhle se zlomily, znova však a bizarně jako mátohy se vztyčily, až se slily v husté šero klenuté síně, v kteréž jsme stanuli.

Z toho šera vynořila se v záři světla rozsáhlá malba na stěně; v hořejší její polovici strnulé postavy nějakých vojvodů mezi zašlými erby, ve změti ornamentů a rozvilin směle se proplétajících a bujících i nad figury až do vršku gotického oblouku. Pod těmi vojvody či kurfirsty páry mladých lidí, kasaličtí panicové v krátkých kabátcích, v otáhlých nohavicích, mladé jejich dámy v upravených nebo volně rozpuštěných vlasech, v šatech krátkého života a dlouhé vlečky; a na levo šašek, na pravo v koutě dvě figury na stoličce, patrně hudebníci —

Toť starodávný tanec. Ten jsme nejjasněji viděli v kmitavém světle lojové svíčky, ač ne jasně. Přes hořejší figury a spleť ornamentů přeletovaly hustší závoje stínů a šera. Z těch zašlých maleb v chatrném světle a ještě plachém a nestálém, v náhlých překmitech temna a třeslavých stínů, jež honil hned zas jasnější přísvit, obešel mne divný cit.

Jako bys náhle stanul tváří v tvář mrtvému panstvu, jež tu kdys žilo. Kus jeho života tu, veselí, jež tu hlaholívalo za zvuků bubínku a flétny, i šproch nezbytného šaška, kroky vážného tance, šustění brokátových šatů urozených paní a panen, dvorné hovory tanečníků, ať Rožmberků, ať Švamberků, a hovory ne cizí řečí, ale po našem, kdy si tu říkali „muoj nejmilejší, jediný pane" a „my nejmilejší srdce".

A tu několik schodů do vedlejší, vyšší místnosti klenuté. Toť síň v „hlízavé" věži, v Markomance. Jednonohý kastelán zvedá světlo do výše, ukazuje na řetěz a kruh od stropu visící, a vykládá:

„Tady bývala česká koruna, tady na tom řetěze byla upevněna."

Snad. Ale jisto je, že tato šerá místnost pamatuje Václava I. i Přemysla II. Sedáme na židle u stolu prostřed stojícího, tu, kde sedávali ti dva naši králové, kde hlaholívalo veselí, ale snad i bouře prudkého sváru. Po našem hlučném nadšení náhlé zmlknutí. Staletí stanula blíž u nás, promluvila, a my přestali mluvit.

Vracíme se do síně vyzdobené malováním. U ní jizbice, dvéře do ní volné, bez veřejí a v té jizbici u zdi pryčna, naše lože, jak nám je kastelán upravil. Dal dobrou noc; slyšíme ještě jeho dřevěnou nohu, slyšíme, jak zavírá vrata. Jsme zavřeni. Ticho, mrtvé ticho pustého hradu, němé hrobky zašlé slávy. Uleháme. Síň vedle i její malba zatopeny tmou. Ale do snu pak sestoupili tanečníci a tanečnice i nahrbatělý šašek v podivné kukle.

Spali jsme dobře až do rána. Po hradě zářivé světlo srpnového jitra; všecko v něm zjasnělo, zveselilo se, i staré, sešlé arkády kolem palácového nádvoří, na které jsme vesele vyrazili a na kterém

jsme v bujnosti mladých let provedli turnaj, ovšem bez plechů a prošívanic, jen tak, v lehkém, nejlehčím „odění".

To byla krása, i ten večer na Zvíkově i to zářící ráno, kdy jsme pak zevrubně prohlíželi palác, „hlízavou" zeď, kapli a všechen ostatní hrad. A pak jsme mu dali s bohem a zase zpátky k Táboru přes Milevsko, kdež jsem se rozloučil s milým Liškou. Z Tábora pak jsem už jel rovnou domů, do Hronova. Bylo koncem srpra.

XXVI.

Po prázdninách r. 1876 přestěhoval jsem se z dolejšího náměstí na hořejší, ze západního pořadí do protějšího, z malého, patrového domu do hodně většího, také patrového, ale s podloubím. Stál čelem do náměstí, dlouhým bokem do uličky dělící hořejší podsíň od řady ostatních podsíní. Měl barokní fasádu s vykrojeným štítem. Nárožní jeho pilíř mohutnější ostatních vyrážel z té řady do náměstí a byl tak obsáhlý, že měl v něm místo malý ševcovský krámek. Zrovna nad tímto pilířem v patře nesl se polygonální arkýř se světlým pokojíčkem.

Starý ten dům měl v boku, v uličce opěrací pilíř, který byl nějak zvukovodný, neboť studenti z kvartýru paní Strnadové v patře nad tím pilířem, kdykoliv přišli večer, recte v noci pozdě domů a neměli klíče, zaplácali na ten pilíř a nahoře v bytě to znamení hned a jasně uslyšeli. V přízemí, na podsíni tohoto domu čísla 112. moučný krám na levo od domových dveří, nad něž do výklenku stavěli o sv. Janě Nep. polychromovanou sošku tohoto světce mezi lampičky a lipové haluzé mladé

ještě zeleni. Ze síně se šlo v pravo chodbou na dvorek, v levo po několika schodech s masivným zábradlím do nízkého mezzaninu, do bytu paní domácí. Okolo jejích dveří výš do patra k pěknému bytu v průčelí s tím arkýřem. Nad kamenným ostěním hlavních dveří tohoto bytu zašlý erbík silně zabílený. Vedle tohoto bytu druhý, menší, do uličky, má residence a vedle ní na chodbě, ale o několik schodů povýšené, byt o něco větší, studentský tábor.

Dům byl hodně velký, prostory však v něm nevalně. Vše v něm tak divně rozděleno a rozčleněno; stavitel by jistě řekl, že neprakticky. Mně však se to líbilo, že bylo malebné. Ten můj byt byl v domě nejmenší, ale mně připadal dost velký; obsahovalť dva pokojíky. V předním stála prostá, bílá kamna, tam jsem pracoval; v druhém, bez kamen, byla ložnice. Výhled jsem měl nevelký do uličky a také kousek do náměstí k věži u staré radnice na protější straně.

Ten starý dům, jehož spodek pocházel ze šestnáctého ne-li z patnáctého století, měl zajímavou minulost. Vypravoval jsem už o prvním knihtiskaři litomyšlském Pavlovi Meziříčském, jenž podle svého sídla u zámku na hoře Olivetské psal se také Olivetský.*) Tento Pavel koupil r. 1526 od Jana Kmentova dům na náměstí, ten, o kterém teď vypravuju.**) Zeť Pavla Olivetského, proslulý knihtiskař Alexander (někdy se psával také Plzeňský nebo Oujezdský) koupil pak tento dům od sirotků svého tchána. To je ten Alexander, český bratr, jenž r. 1547 mu-

*) Kap. XI. těchto pamětí.

**) Většinu historických dat čerpal jsem z pojednání prof. Jos. Štěpánka: „Knihtiskárna litomyšlská do r. 1863.“ Program m. v. reálky v Litomyšli 1878.

sil z Litomyšle do vyhnanství a v Polsku, v Šamotulách vytiskl své arcidílo, bratrský kancionál Šamotulský. Do tohoto roku 1547 vytiskl také v Litomyšli ve svém domě na náměstí nejedno dílo zajímavé i památné. Tu na světlo vydány Katechismus českobratrský, kázání a jiné spisy staršího Jednoty Jana Augusty, tenkráte v Litomyšli přebývajícího, zde vyšla Karionova Kniha kronik, přeložená Janem Sobkem z Kornic, v tomto domě vytištěno i proslulé dílo Brikcího z Licska „knihy městských práv".

Alexander vrátil se z exilia do Litomyšle asi r. 1564 a zemřel tu r. 1577 bez potomkův. Obec zdědila jeho dům a „pres a jiná instrumenta všechna k impressí náležící" a prodala vše Andrysovi též Graudenc řečenému, knihaři. Ale do roka byl tu již jiný domácí, zemanského původu, Lidl z Lidlova. Tiskařský pres tu na čas utichl. Tu v domě, ne však ve městě. Pro dějiny našeho starého domu je nutno načrtnout další osudy knihtiskárny litomyšlské. Ten knihař Graudenc, cizozemec, byl také knihtiskař. Jako nebožtík Alexander Oujezdský sloužil Jednotě bratrské, tak tento Graudenc pod ochranou pana Vratislava z Pernštejna a jeho ženy Španihelky církvi katolické. Tiskárnu měl v domě pod fortnou. Zemřel 1618. Syn jeho Adam koupil téhož roku dům řečený „Kuklík" blízko děkanského kostela a zařídil tu knihtiskárnu. Zemřel záhy, už r. 1622 a bez mužských potomků. Tiskárnu po něm měl Jan Ryk, pak Matouš Březina, jehož vdova Dorota provdala se za Jana Arnolta Hradeckého.

Tento Jan Arnolt koupil r. 1658 dům na náměstí, někdy tiskaře Alexandra a přenesl do něho stroje tiskařské. A tak opět nastal v našem starém domě čilý ruch. Tenkráte byl v Litomyšli děkanem To-

máš Pešina z Čechorodu a ten jsa vyznamenán titulem falckraběte (comes palatinus) užil práva s hodností tou mu propůjčeného a udělil tiskaři Arnoltu Hradeckému erb s přídomkem „z Dobroslavína", poněvadž „knihami neobyčejně čistými a úhlednými znamenitě sloužil sv. církvi katolické". Pešina sám byv před tím nobilisován, vyžádal si význačný přídomek „z Čechorodu" v době, kdy se udělovaly samé německé praedikáty. A sám teď český udělil. To „z Dobroslavína" mělo připomenout na českého arciknihtiskaře Daniela A. z Veleslavína.

Jan Arnolt z Dobroslavína vystěhoval se roku 1686 z Litomyšle do Prahy. Pres tiskařský zas utichl v nárožním domě na náměstí; za to se znova ozval v domě „na Kuklíku", který si téhož r. 1686 koupil impressor Daniel Kamenický. Jeho potomci drželi tu knihtiskárnu až do r. 1775. Tohoto roku „Kuklík" vyhořel za strašného požáru, který zničil na tři sta domů, všechny tři kostely, radnici a brány. Za toho požáru uhořel poslední Kamenický ve své knihtiskárně.

Spáleniště jeho domu koupil r. 1776 Václav Tureček, „svého kumstu neb umění impressor". V držení jeho rodu zůstala tiskárna až do r. 1836. Tiskly se tu knihy a knížky, ale i jarmareční písničky („u Turečků na kopečku roku tohoto"), přetiskovaly se tu starší lidové romány, svatební říkání (Vavákova) pro družby či tlampače; přetiskem tu vyšla i první naše naturalistická veselohra „Selské námluvy", od častolovického faráře Frant. Raymanna r. 1819 vydaná, M. D. Rettigové „Kvítí májové".

Od dědiců Turečkových koupil r. 1846 knihtiskárnu Fr. Berger, od něhož ji r. 1852 převzal jeho zeť Ant. Augusta. Tu vyšly „Guerinovy cesty po světě"

překladem kněze Ant. Šanty,*) tu r. 1860 Nerudova „Francesca di Rimini", tu vycházely od r. 1860 do 1862 „Obrazy života" za redakce Nerudovy a pak Jiljího Vrat. Jahna, tu r. 1862 Hálkova tragoedie „Král Rudolf" a Spisy Boženy Němcové. Vidíte, jak v dějinách knihtiskárny litomyšlské obrážejí se dějiny našeho písemnictví. Po skvělé době českobratrské v 16. století katolická protireformace v sedmnáctém, pak nejhorší úpadek v století osmnáctém, doba modlitbiček, snářů, hrozných písniček jarmarečních a knížek ubohých jazykem i obsahem, až do šedesátých let devatenáctého století, kdy tu na světlo vydána díla věštící novou dobu i knihy, jejichž cena a význam nepomine.

A když jsem se tak rozhovořil o litomyšlské knihtiskárně, nemohu nevzpomenout muže, jenž jí sloužil po všechen svůj život. R. 1844 přibyl do Litomyšle mladík, vyučený knihtiskař, Jan Jeřábek, před tím korrektor Haasovy tiskárny v Praze. Otec jeho míval knihtiskárnu v Teplicích, děd jeho František Jeřábek tiskl v Praze Jana Nejedlého „Hlasatele" a vytiskl r. 1809 Komenského „Labyrint světa a ráj srdce".**) I praděd byl tiskařem i pradědův otec. Až do konce sedmnáctého století možná sledovati impressorskou rodinu Jeřábků, někdy velice zámožnou. Poslední tiskař z této rodiny, výše psaný Jan Jeřábek, pracoval, už když rodina schudla, v cizím závodě, v litomyšlském a to od toho r. 1844 více nežli padesát let, až do začátku století dvacátého.

---

*) Z mých pamětí I. str. 160.

**) Ačkoliv vyšel s povolením samé c. k. dvorské censury, bylo pak v letech dvacátých jednoho rána Janu Nejedlému a všem knihkupcům úřadem policejním a censurním zapověděno, knihu tu oznamovat a prodávati.

Byl faktorem, správcem té tiskárny za Bergra, za Augusty, byl přítomen, když Havlíček vyjednával s tiskařem Bergrem o vydávání „Slovana", znal se s Nerudou, Němcovou. Mám v milé paměti mírného, milého toho muže, svěžího vždy obličeje, prošedivělých, pak už bílých knírů, jenž horlivě se účastnil vlasteneckého ruchu v Litomyšli už za let šedesátých a jmenovitě zdárně účinkoval ve zpěváckém spolku. Zemřel r. 1903, poslední knihtiskař Jeřábek. Jeho syn odcizil se povolání svého rodu, ne však docela. S tiskárnou zůstal ve spojení jako spisovatel, V. K. Jeřábek.

Tak jsem, pravda, zaběhl od nového svého bydliště. Nebylo však možná pomlčet o knihtiskárně, kterou Litomyšl proslula široko daleko. Ale teď už nadobro od „Turečků na kopečku" do starožitného domu, do něhož biskup bratrský Augusta, tenkráte muž nejlepších let, jistě často chodil na korrekturu svých spisů a polemik proti odpůrcům Jednoty a jistě také na porady a jednání se znamenitým svým impressorem, a kdež pak o dobré století později zastavoval se tuhý katolík ale Čech horoucí, Pešina z Čechorodu. Ten erbík nade dveřmi v patře připomínal (nebyl-li patricia Lidla z Lidlova) vyznamenání, jež udělil děkan comes palatinus dovednému mistru „kumstu neb umění impressorského". Nedalo se to však přesně určiti. Na sešlém štítku kolikerým bílením znešvařeném nebylo již možná rozeznati erbovního znamení.

XXVII.

V pravo od mého bytu o několik schodů výše zůstávala stará paní Strnadová se svými studenty,

o kteréž pečovala jako máti a stále trnula, aby se jim něco nestalo, rozuměj, ve škole. Snášeli jsme se dobře s paní sousedkou, nevelkou, subtilnou. Někdy mne i navštívila, a také já se několikrát stavil v jejím bytě, v němž měla několik velmi zajímavých kusů starého nábytku. Tenkrát u ní bydlil také jeden z tehdejší mé septimy, kdež jsem učil češtině, Ferdinand Tomek, veselý, vtipný student, horlivý deklamátor (celý „Máj" uměl z paměti), teď spisovatel a ředitel reálky v Nové Pace. S ním bydlil také jeho mladší bratr, Vincenc, nyní nádražní lékař v Chocni. A přimihlo se mi, že do téže septimy také chodil nynější litomyšlský pan probošt Jan Křivohlávek.

S paní domácí, s paní Annou Wildrovou, záhy jsem se spřátelil. Navštěvoval jsem ji skoro každý den, zvláště na podzim a v zimě, obyčejně pozdě odpoledne, v čas soumraku, a slavíval jsem s ní a někdy s její společností z jejího příbuzenstva „černou hodinku". Sedali jsme v prostorném jejím pokoji, v těch místech, kdež asi za starodávna sázeli Augustovy polemiky a Brikcího knihu práv městských. Snad z těchto časů zachovala se ve starém domě památka, na kterou jsem pak náhodou uhodil v tom pokoji.

Poblíže prádelníku, na kterém stály staré hodiny, u zdi byl proutěný, řídko pletený koš na papír. V tom koši jsem zahlédl mezi papíry, jichž nebylo mnoho, něco jako knížku. A byla to, a stará, sešlá, bez desek, bez titulního listu. Nic v ní záhadného, jen samé kuchařské recepty. Její písmo však i řeč svědčily o starobylém původu, rovněž i některé recepty, na př. jak se upravují medvědí tlapy, jak bobří ocas.

Paní Wildrová o knížce nic nevěděla, jakého je původu, kterak se do koše dostala, snad že, když se smejčilo, někde ji našli a sem ji hodili. Koš sám málo se tu papíry plnil, málokdy se uklízel, a tak ta knížka ležela tu snad už delší dobu. Vypůjčil jsem si ji, a stará paní hned vesele, ať si ji nechám, ona že podle ní už vařit nebude. Zjistil jsem si pak dle tiskaře Severina vzadu uvedeného, že ta kuchařská knížka pochází z první polovice šestnáctého století. Že je to vzácná věc jsem věděl, ne však to, že jsem našel unikát. Zůstala u mne a strojil jsem dle ní „ryby v trojích proměnách", „huspeninu rozkošnou", „kuřata v jáhlách, posutá zázvorem a skořicí" i kaši „z jarého semence s jádry ořechovými, břeskvovými a sušeným květem bezovým", strojil jsem taková a jiná ještě podivnější jídla a předkládal jsem je rytířům a pánům, vladykám, zemanům a jejich hostem ve svých novellách a povídkách, jak se kde dle století dobře hodilo.

Po čase jsem četl, že Zikmund Winter měl přednášku o nejstarší české kuchyni; pak vydal tiskem studii o ní. A tu jsem shledal, že má kuchařská knížka jest ještě starší nežli jeho nejstarší pramen. I dopsal jsem mu o ní. To byl můj první styk se Zikmundem Wintrem, mým teď milým a vzácným přítelem. Když jsem se pak dostal do Prahy, zjistil jsem si, že v Museu té knížky nemají. Ale nyní už tam je. Ta, která odpočívala v koši na papír v bytě paní Wildrové, chová se nyní jako vzácnost v bibliothéce Musea království Českého.

A knížka ta byla „volavá".

Po letech mně dopsal pan JUDr. Gintl z Hořovic, že si všímám staročeské kuchyně, jak pozoruje v mých pracích, a tak že mne snad bude zajímat

kus staré kuchařské knihy ze sedmnáctého století z Hořovického zámku, abych si ji prohlédl. Byla rukopisná. S upřímným povděkem jsem ji přijal a opsal jsem si všechny ty recepty z panských kuchyní psané patrně v první čtvrtině sedmnáctého století, mezi nimiž byl také recept na „piškotův zadělání od paní z Bubna", na „telecí knedle, které J. M. paní hrabince z Vrbna šmakují", a na „lektvar*) malinový, jak ho kněžna Karlova z Lichtenštejna dělá". To se tím zavařováním bavila v době, kdy její muž podpisoval kruté, hrozné ortely našim předkům.

Že jsem odbočil, zavinila ta stará knížka kuchařská. A teď opět k paní domácí, k paní Wildrové. Byla z osmnáctého století, narodila se r. 1799; docházel jí tedy, když jsem já se do jejího domu přistěhoval, sedmasedmdesátý rok. Její muž, zemřelý r. 1868, býval nájemcem „panského" mlýnu, nyní už rozbořeného. Před tím krupařil „v lázních", v domě proti poště. Manželé Wildrovi měli čtyři syny a tři dcery. Jeden z těch synů vypravil se do Mexika a sloužil tam ve vojsku císaře Maxmiliana. Když se vrátil, zařídil si v matčině domě „na zadkách" hospůdku. Říkali tam „v Mexiku" a jemu Mexikán.

Když jsem já se do domu paní Wildrové přistěhoval, žil z těch čtyř synů, z nichž jeden zemřel jako studující práv, už jen jediný, Jan, a ten byl v královských uherských službách jako geometr. Žil se svou rodinou někde v jižních Uhrách. Ale pak se s ní dobrovolně rozloučil. Když mu děti dorůstaly a měly chodit do školy, poslal je do Litomyšle, aby se mu v maďarské škole neodnárod-

*) Zavařenina.

nily. Žena jeho přijela s nimi. Těžké to odhodlání a statečný čin.

Babička nemohla přijmout snachy své a vnoučat do svého jediného pokoje; v menším vedle něho přebýval koll. Fr. Vávra, můj spolužák z gymnasia královéhradeckého, jenž se později s jednou z vnuček paní domácí oženil. A tak paní Wildrová mladší přebývala jinde, docházela však s dětmi k babičce. S geometrem Wildrem jsem se pak seznámil, když přijel do Litomyšle navštívit svou rodinu a matku, která plně nechápala činu svého syna a neschvalovala, že se odloučil od rodiny, ta že měla zůstat s otcem. Rád jsem se stýkal s rázným tím mužem; byl osmahlý, černých vousů a jiskrného zraku. Mnoho viděl a zkusil a dovedl vypravovat zajímavé věci o končinách svého působení a jejich obyvatelstvu. Vážil jsem si ho upřímně. Oč byl statečnější, nežli mnohý jiný našinec na př. ve Vídni, v postavení daleko lepším, v poměrech výhodnějších, ano stkvělých, jenž, třeba že sám rozhodného smýšlení národního, dopustil beze všeho, aby jeho rodina se národu odcizila.

Jedna z dcer paní Wildrové, Anna, byla provdána za pekaře Jana Nováka, o kterém jsem se už zmínil. Pan mistr zardělé tváře, smolných, žhavých očí, a černých krátkých knírů, jenž vychodil v rodišti, v Litomyšli nějakou třídu gymnasijní, byl vtipný muž veselých nápadů, stále svěžího, někdy drastického humoru. Uměl osoby svých historek výborně charakterisovat. I když chodil ve svém pekařském negligée, i když v neděli se zjevil v černém kabátě, pečlivě oholený, na krku černý, hedvábný šátek s bělostným límečkem přeloženým, měl vždy v ruce barevný šátek a vždy tabatěrku ať za zástěrou nebo v kapse. Nejednu veselou chvíli jsem

s nim strávil a leccos jsem z jeho historek a nápadů zachytil. Setkával jsem se s ním na ulici nebo v hospodě. U paní Wildrové zřídka. Tam přišel málokdy, ač nebylo mezi ním a jeho tchyní nevůle. Ale vnučky navštěvovaly babičku skoro denně, zvláště dcery Novákovy, Baruška či Betty a Mařenka, milé děvčátko asi šestnácti let, poetického zjevu, která za nedlouho v tom rozkvětu let zemřela.

Paní Wildrová, milá stařenka šedých vlasů, vrásčité příjemné tváře, prostřední postavy, z domu takřka nevykročila. Jen na jaře a v létě podvečer někdy jí vynesli židli ven před domové dvéře, a tu poseděla, pozorujíc ruch podsíně i náměstí. Jinak meškala stále ve svém pokoji starého nábytku, šukajíc nebo sedíc na nevysoké pohovce pruhovanou látkou potažené. Tam jsem s ní nebo proti ní sedal za těch „černých hodinek", vyptával se jí, dobré pamětnice starých časů, nebo naslouchal jejímu vypravování a vzpomínkám vážným i veselým, na jejího muže „pantátu" a na její rodinu, na studenty, které mívali na bytě, jak bývalo za jejích mladých let.

V to nějakou zkazku připletla, jako proč se v Litomyšli zvoní před polednem také ve třičtvrti na dvanáct, to že na památku na strašný den za té veliké vojny, kdy jednou cizímu vojsku bylo dovoleno v Litomyšli drancovat až do samého poledne, a tu že jedna měšťanská dcerka vyběhla na věž a odvážila se hodně před časem hlásit poledne, aby zkrátila hrůzy surového drancování.

A za zimního soumraku, dobře se pamatuju, jemuž nescházela ani nálada starosvětského pokoje, ani nálada sněhu venku hustě padajícího, vypravovala o litomyšlské katovně, kterou jsem si už před tím

prohlédl i katovský meč, nyní, tuším, v městském museu chovaný. O katovně vypravovala, o katově rodině, o katovi, jak říkal „můj zlatý pane" a jak vypravoval, že jednou pro něj přijeli a odvezli jej se zavázanýma očima do nějakého paláce či zámku, že tam musil vykonati tajnou popravu a odsouzenec, pán nějaký, že mu dal, nežli poklekl, prsten, aby jej odevzdal litomyšlskému děkanovi, a pan děkan, když ten prsten uviděl, že zaplakal. A leccos ještě o katově rodině, o staré katové, jak chodila chudým lidem, těm nejchudším, na pohřeb často jen samojediná a jak vždycky za rakví zanotovala vysokým hlasem píseň, počínající se: „Ježíš, Maria, Josef!" —

Ve vzpomínkách staré paní Wildrové ožila také nejednou vrchnost, hrabě Valdštejn a komtessy, jak chodívaly na bál filosofů a tam že měly čestné své místo v rondelu vyzdobeném, jak vrchnost ob čas hrála v zámeckém divadle a zvávala na představení přednější měšťanské rodiny, a tu že bylo zámecké nádvoří vždy osvětleno planoucí hranicí.

Jindy na staré školy se rozpomněla, jak v nich bývalo, a také na to, že dva sousedé litomyšlští chodili do školy patnáct let, a když vychodili, že se zrovna ženili.

A také jsme se zasmáli, když vypravovala o Tobišově kozlu, to že byl mlsný kozel, ten že rád perník a že si chodil, jak ho nechali dosti často volně se toulat, k pernikáři, u jeho krámu že se zastavoval a čekal, až mu dají kus perníku, a jednou na takové toulce že zabloudil až nahoru ke kolleji do piaristského kostela a tam že vlezl za rektorem Florem Staškem až na kazatelnu; tenkrát že se pantáta Tobišů smál a povídal: „Od nás nebyl dnes žádný v kostele, jen náš kozel."

Za těch vzpomínek, za těch vypravování zachytil jsem také nejeden výrazný obrat řeči, nejedno úsloví, a jednou nahodile také vojenskou píseň, které jsem dosud neslyšel a nikde nečetl, jistě pradávnou, poněvadž v ní ještě zmínka o faifrovi (pištci).

Když stará paní viděla, jak mne takové vzpomínky a všecky starožitnosti zajímají, vzpomněla si, že má paní Skácelová nějaká lejstra, ta paní že pochází ze šlechtického rodu, její otec že byl „von", o tom že jsou ty písemnosti. Paní Skácelová, jak jsem se teď doslechl, byla stará vdova, žijící o samotě, nepovšimnuta, celkem neznámá. Na pozvání paní Wildrové přišla a přinesla ty památky, rodinný archiv, namalovaný erb svého rodu, ozdobně zasklený, erbovní list a starou svatební smlouvu, na níž byl podepsán Václav Šebestián z Častolovic, její praděd, Ludmila z Kelsperka, její prabába, jakož i Baltazar ze Štaudenraušu, fil. a med. doktor, a Mikuláš Elefant, primátor, svědkové.

Paní Skácelová vypravovala leccos z podání svého rodu, také o jednom svém předku, jenž upadl do tureckého zajetí a jak se tu setkal s krajanem od Turků hrozně zohaveným. Vypravovala i ze svého života, jak léta letoucí čekala na svého ženicha, jak, když dosáhl slušnějšího místa a mohl se ženit, jela na jeho vyzvání za ním do Sedmihrad, ale jak tam její štěstí za krátko zničeno brzkou smrtí mužovou, kterouž jí těžko nemocné zatajili, ale jak ona sama hrozným způsobem se o ní přesvědčila.*)

*) Paní Kateřina Skácelová zemřela v Litomyšli r. 1879 v domě č. 45. Více než polovinu svého nevelkého jmění, obnášejícího něco přes 4000 zl., odkázala na studentskou nadaci při litomyšlském gymnasiu a chudým vdovám a sirotkům.

Ne bez úmyslu to zde nastiňuju. Moji čtenáři se snad rozpomenou, že něco podobného u mne již četli. Zmiňuju se o těch věcech, abych mohl leccos uvésti na pravou míru, co v „Jiráskově Litomyšli", v článku jinak srdečně a s porozuměním psaném, je nesprávně uvedeno dle nepřesné informace nebo na pouhé kombinaci. A tak není správné, co tam uvedeno, že stará paní Wildrová sama byla přední účastnicí „Filosofské historie", není správné, že Hanák Frybort je vlastně pekař Novák, jenž si vzal dceru paní Wildrové. Hanák Frybort skutečně byl. A hned při tom dodávám, že, když jsem psal „U rytířů", nic jsem nevěděl o „Josifině von Záruba", která prý uprchla s vojákem do Italie, atd., a že jsem tedy té události nemohl užiti při své práci.

Dále v tom článku jest uvedeno, že erbík v starém domě „u rytířů" byl mně poukazem na cestu k rodu Mikuláše z Častolovic. To již nepřímo opraveno tím, co jsem výše uvedl o poslední po přeslici z rodu Šebestiánů z Častolovic. Rovněž nesprávná je kombinace o kupci v povídce „Na staré poště". Quodvultdeus Schafraneck není v nižádné spojitosti s váženým p. Quidem Šimkem, kupcem. V krámě u něho jsem, pravda, často se stavoval pro kornoutek cukroví dětem nebo na milou veselou besedu, ale pro svého Quodvultdeusa jsem odtud nic nepřinesl. Figura ta má ovšem skutečný základ, ale, když už je nutno říci, nepochází z Litomyšle.

Nerad vykládám o svých pracích a jejich složkách; zde však bylo nutno o nich promluvit. Všeobecně ještě dodávám: Litomyšl dala mně hojně popudů, mnoho, mnoho jsem tu našel, postavy, události, detaily. Skoro vše v mých pracích, jejichž dě-

jištěm je staré to město, má svůj základ ve skutečnosti až na některé postavy mnou vytvořené ovšem v duchu doby, ve které vystupují. Stopovati však tyto belletristické práce jako historická líčení není správno a není možná.

Materiál tu byl; zpracování však jest umělcovo. S upřímným povděkem vzpomínám na to, co napsal prof. Dr. Zdeněk Nejedlý*); z toho alespoň toto uvádím: „Proto nehledejme v Jiráskových dílech žádných fotografií osob z Litomyšle známých, tím méně pak snad věrnou reprodukci událostí, jež se tu sběhly. Nezapomínejme, že první podmínka pravého umění je volnost tvůrčí síly umělcovy."

XXVIII.

S novým svým bytem byl jsem spokojen, školních hodin jsem neměl mnoho, sedmnáct, korrektury úloh neubíraly mně také hrubě času, poněvadž jsem učil češtině toliko v jediné třídě a to nečetné. Zbývalo mně tudíž teď po odbyté zkoušce dosti volného času. A já ho užíval vydatně. Četl jsem mnoho, studoval díla historická i prameny historické, sháněl jsem se po starých českých tiscích.

O Praze, o přátelích zvídal jsem hlavně z jejich listů. Thomayer mně v říjnu (1876) oznámil mimo jiné, že slouží na vojně, že Frída (Vrchlický) je supplentem na ústavě pro vzdělání učitelů a že se bude připravovat k státní zkoušce. „Viděl jsem ho dosud (po prázdninách) jen jednou. Má v Lumíru výtečnou báseň „Israfel". Dále mi psal,

*) Dr. Zd. Nejedlý: Alois Jirásek a jeho Litomyšl. V Litomyšli 1911.

že Baše je auskultantem u obchodního soudu, večer že chodí k Primasovům, Rezek že dělal včera (27./X.) rigorosum a „jinak že neztratil svůj dar výřečnosti", Aleš že „dělá pod večer v kavárně vtipy, až mi nejednou slzy z očí tekou. Jinak dělá na zakázku „Pět smyslů" co album do salonu jistého bohatého žida.*) Jsou myšlenkou svou skvělé a i provedení nad obyčej je pečlivé".

O Liškovi oznamoval Thomayer v témže listu, že měl „z počátku velmi trudné doby, byl živ bez peněz, teď má zakázky", a že namaloval malý obrázek: Skřítek leží v houštině a dělá na muchomůrce bílé puntíky. — Roztomilý kousíček, který je za 30 fl. na prodej a který bych mu okamžitě odkoupil, kdyby, atd...."

O těch „Pěti smyslech" jsem už věděl, neboť mi Aleš před tím v září psal, oznamuje, „že vojna se blíží kvapným krokem již ku konci" a tak že vstoupí „v jiný život. Hlava se mně točí, plány, plány opět rostou. Co z toho všeho as bude. Teď kreslím pět smyslů, nevím, jestli Tě o tom co Liška povídal.**) Jest to něco zase zcela slovanského. Až přijdu na Akademii, začnu každopádně olejový obraz; teď mne zajímá látka ‚Král Ludvík u Moháče...' Já bych předc naponejprv vystoupil rád s něčím vlasteneckým. Také bych někde rád vydal sbírečku erbů před bitvou na Bílé Hoře. Snad by to bylo možno..." A v říjnu oznamuje v listu, ve kterém horoucně píše o své lásce, důležitou novinu: „Bude hnedle konkurence na Národní divadlo vypřiložil. Rok prý bude lhůta." ***)

---

*) Alex. Brandejsa.
**) Myslil o prázdninách na Zvíkově.
***)Konkurs byl vypsán v dubnu 1877.

Já v ten čas také nezahálel, mně také „plány, plány opět rostly". V notesu z toho roku 1876, kterého vyšel ve Světozoru obrázek „Turečkové", nalézám zápisy nápadů, myšlenek i scén, dle kterých zápisů vidím, že mne tenkráte pronásledoval Julián Odpadlík, ale ne jako císař, nýbrž z doby, kdy žil v římském táboře při Rýnu. Nedošlo však na dílo o něm; ani jsem nezačal. V ten čas a také již před tím zaměstknávala mne postava Petra, někdy vévody kuronského, pána na Ratibořicích, Náchodě, vévody Zaháňského, o kterém jsem už za chlapeckých let doma tu onu drobnost slýchal. To budilo zájem o něj. Když pak jsem studiem zevrubněji seznal jej i jeho dobu, vyrůstaly mně postavy, scény, až pak stržen látkou, dal jsem se do psaní bez podrobného plánu.

„Na dvoře vévodském" začalo vycházeti v prvních číslech Světozora r. 1877, ač byla napsána jen malá část. Měl jsem už kredit ve Světozoru. Je to první má obsáhlá práce, kterou jsem po kusích zasílal redakci. Od těch časů, mimochodem řečeno, psal jsem tak na pokračování skoro všechny své rozměrné i velmi obsáhlé práce, jako byly „F. L. Věk" — „Proti všem" — „U nás" i „Bratrstvo". Nutil mne k tomu později nedostatek času i choroba oční, pro kterou jsem dlouhý čas nesměl večer nic pracovati.

V listopadu t. r. 1876 zaslal jsem nakladateli Th. Mourkovi v Praze drobné své práce před tím ve Světozoru a Lumíru uveřejněné k soubornému vydání pod titulem „Povídky z hor". Mourek je přijal, knihu však vydal teprve až r. 1878. Obsahovala: „Ančar — Záliš — Dvorský — Prutovský — Pro statek otců — Divous". Z těch pak jen „Prutovského" a „Divousa" pojal jsem do Sebraných spisů.

Když jsem se zabýval svým „Na dvoře vévodském", přišlo nenadálé přerušení. Sládek poslal mně list, daný 9. prosince (toho dne právě měl Thomayer svou promoci), ohlašuje mi důležitou novinu: „...koupil jsem hynoucí již Lumír a půjde to tedy vesele dál". Žádal, mám-li co hotového, abych mu poslal, že by to rád dal do prvního čísla. „Hoši mají radost a já taky rád jsem živ zase, maje proč."

Sládkovi odříci nebylo možná. Napsaného jsem neměl nic, ale hned jsem začal obrázek, který byl už delší čas mezi mými plány, „Markytánka, příběh táborový". Se začátkem, který jsem brzo odeslal, byl Sládek spokojen. Psal mi o tom, a při tom o Lumíru, co zamýšlí a jak mu pomoci také hmotně, sám že zisku nehledá, ale „jak by to bylo hezké, kdybych mohl ročně dát některému z našich hochů tisíc zl. a říci mu: Ty jdi do Italie, ty do Švédska, ty tam a piš pro Lumír. — Jen jestli dostanu Lumír mimo deficit, potom dá se již něco dělat."

Za té práce literární hodně jsem chodil na procházky s kollegy, sám do okolí, rád také na osamělé hradiště Hrutovské v polích u Benátek, tak melancholické v náladě podzimních dnů, na jehož valy sypalo se barevné listí křovin a stromů. Do Nedošínského háje a dále do Tržku vydával jsem se obyčejně jako před tím ve společnosti ředitele Tilla a Šmilovského. K této mé literární společnosti přibyla nová.

Na naše gymnasium dostali se po prázdninách t. r. 1876 tři noví kollegové, Fr. Dvořák, filolog, Fr. Čížek, mathematik, s nímž jsem jako universitní student učil několik měsíců na soukr. gymnasiu Mádově v Praze, a třetí Dr. Jos. Novák, filolog, který před

tím byl náměstným učitelem na městské, střední škole v Praze. V srpnu měl tam u sv. Štěpána svatbu se slečnou Terézou Lanhausovou, dcerou vyššího úředníka České Spořitelny. Mladí manželé přijeli začátkem září do Litomyšle. Poněvadž byt najatý „u Dvořáků" vedle „Pekla" jim nevyhovoval, přestěhovali se na krátký čas do Škeříkova hotelu „u Slunce", odtud do bytu do nedávna paní Benoniové, u kteréž jsem před tím bydlil. Provdala se za koll. Fr. Kováře, a ten se dostal z Litomyšle. Mladí manželé Novákovi měli v tom patrovém domku oba pokoje do náměstí i druhou část bytu do zadu.

Záhy jsem se spřátelil s drem Novákem, jenž mne pak uvedl do své mladé domácnosti. Tak jsem opět přicházel do pokoje, ve kterém jsem před tím dvě léta pobýval. Tenkráte sedal jsem tu sám u svých knih, teď ve společnosti milého kollegy a jeho mladé, čilé, vysoce intelligentní paní. Oba milovali literaturu, oběma byla Praha rodným městem. Literatura a Praha nás sblížily. Hovořívali jsme o zjevech nového i staršího písemnictví, mnoho také o Byronovi, kterého paní Nováková četla v originále, hovořívali jsme o Praze; na tu mladá paní zvláště první čas vřele vzpomínala, na Uměleckou Besedu, kamž chodívala se svým otcem. Tam recitovávala, hlavně básně Svatopluka Čecha. Paní Nováková vypravovala o něm s nadšením. Já zase vzpomínal na divadlo, zvláště když toho času mělo svou sensaci, Smetanovu „Hubičku", jejíž premiera byla dne 7. listopadu (1876). Já, divadla lačný, dychtivě jsem se zajímal o nové dílo Smetanovo. První co jsem z něho tu v samotě venkovské uslyšel, byla Vendulčina ukolébavka; zazpívala ji v Besedě o hudebním večírku choť koll. Grešla.

Ale také Litomyšl sama dostávala se do našich hovorů, často veselých. Ocitlať se mladá paní v novém pro ni světě. Všechno ji tu zajímalo, město, lidé; leccos ji překvapovalo a bylo jí divné, v městě i venku, když jsme se vydali na procházku za město.

Ale jak se během let spřátelila s městem, s jakou opravdovostí pak studovala lid v okolí Litomyšle a Poličky, svědčí její horlivá činnost jmenovitě ve spolku paní a dívek v Litomyšli a později její literární působení. Tenkráte první čas pobytu v Litomyšli, tuším, sama ještě nepomýšlela na literární tvoření. Teprve po osmi letech, r. 1884, uveřejnila ve Světozoru svou první novellistickou práci „V Lázních pohorských", jejíž dějištěm jsou lázně „na Horách" u České Třebové, a r. 1885 rovněž ve Světozoru novelku „Orlando Furioso".

V tom domku na náměstí zůstali manželé Novákovi jen do jara 1877, kdy se odstěhovali „na poštu", odtud pak v zimě r. 1878 na Záhrad do „Tobšovy či Brachtlovy chalupy", kterážto chalupa je dlouhý, patrový dům, teď sídlo okresního zastupitelstva. Po osmi letech najali si byt na náměstí v domě postaveném na místě starého, bývalé českobratrské knihtiskárny, o kterém jsem už šíře vypravoval a o kterém dál ještě něco povím. Přátelský můj poměr s doktorem Novákem a jeho rodinou zůstával ničím neporušen po všechna léta mého pobytu v Litomyšli. Když se Dr. Novák přestěhoval do toho nového domu na náměstí, měl několik dítek. Z nich nejstarší byl Theodor, milý chlapec vážného na jeho věk chování, jenž pak vyspěl v učence velkého nadání, ale záhy, bohužel, zemřel. Mladší byl Arnošt.

Pro toho mne paní Teréza Nováková jednou pozvala, abych je navštívil, poslechnout si jej. Pamatuju se, že se v osvětleném pokoji zjevil se svou matinkou malý Arnošt, jenž dosud nedlouho chodil do školy, že bez ostychu vstoupil na židli a že bez trémy, s jistou vervou deklamoval ze Svatopluka Čecha. Která to báseň byla, již se nepamatuju, ale byla dost dlouhá, to vím, a že bylo s podivením, jak takový chlapeček ji zmohl.

Po letech, kdy malý Arnošt vyspěl a byl doktor Arne Novák, mladý kritik, vystoupil před cizinou jako soudce. Je známo, že vydal s drem Jakubcem ve sbírce Amelungově dílo „Die čechische Litteratur der Gegenwart". Dostalo se mu vzácného a vážného úkolu, aby cizině vyložil o kulturní práci svého národa na poli literárním. Nemohu a nechci zde uvažovat, jak to vykonal, dovedl-li se všude povznést nad domácí naše půtky, nestala-li se jeho práce z obavy před „neosobním suchoparem" místem příliš jednostrannou. O jednom se však přece zmíním. Týče se části jeho soudu o mně.

Pan Dr. Novák také napsal, že mé romány a novelly (i novelly!) odstrašují svou tloušťkou. Nu, pan doktor Novák jistě ví, že některá literární dítka i jiných našich spisovatelů i spisovatelek jsou co do tloušťky také hojně požehnána; u těch však mu to nevadí a neodstrašuje ho. A také napsal, že mé knihy dostaly velmi často ceny dřív, nežli byly dokončeny. To se může týkat jenom děl cyklických. Ze čtyř svazků „U nás" dostal jeden díl cenu Akademie a nebyl to skutečně poslední svazek tohoto díla. Každý však z těch svazků tvoří samostatný celek, a proto mohlo být o něm souzeno. Tak to také bylo s historickým obrazem „F. L. Věk".

Ale také jiní naši autoři dostali zrovna tak ceny za svá cyklická díla, totiž ještě před vydáním posledního svazku. Někteří dostali ceny i za všechny jednotlivé svazky a jistě zaslouženě; ale o tom se pan doktor nezmínil. Snad myslil, že bude všechen národ německý, všechno veliké Německo jen to přenáramně zajímat, dostal-li jsem já cenu čili nic a dostal-li jsem, byla-li za pátý nebo třetí svazek nebo za všechny. Ne, to si pan doktor Novák nemyslil, ale přece o těch mých cenách tak psal. Není to ovšem „neosobní suchopar", ale je to hodně osobní. A tuším, proč to napsal.

Opakoval-li to pan doktor Arne Novák ve svém českém vydání výše psaného díla, nevím. Té knihy jsem už nečetl. —

XXIX.

Teď po zkoušce mohl jsem opět častěji chodit do Besedy. K návštěvám vábily časopisy plné vzrušujících zpráv o válce na Balkánském půlostrově, a vábila také společnost. Tam nejčastěji jsem se stýkal s kollegy z městské reálky, kdež první čas mého pobytu v Litomyšli působili také Viktor de Cintula, Slovák, Bartoloměj Čihař, nyní ředitel ve výslužbě, koll. Jan Fischer, působící teď na ústavě pro vzdělání učitelek, a Leopold Ferbr, professor kreslení, muž rázovité hlavy, dlouhých knírů, krátce přistřižené brady, mně zvláště zajímavý. Sblížil jsem se s ním; byltě malíř a přítel zesnulého básníka Rudolfa Mayera a dra. Jos. Durdíka.

V Besedě nebylo s ním mnoho hovorů, poněvadž tam jej, výborného hráče, zaměstnával kuleč-

ník. Na tom kulečníku, jenž měl v každém rohu díru se sáčkem, panovala tenkrát vedle karambolu hra „pyramida"; o té hře rozháněly se koule prostřed kulečníku v podobě pyramidy sestavené do těch sáčků. Tam tedy se dalo s koll. Ferbrem málo hovořit; docházíval jsem k němu do jeho bytu na Záhradi, kdež v jeho pokoji visel také portrét Rud. Mayera, Ferbrem malovaný. Ten obraz jsem pak po letech uviděl o Jubilejní výstavě v retrospektivním, malířském oddělení. Snad už tenkráte byl majetkem prof. Jos. Durdíka, jemuž jej prof. Ferbr daroval.

V tom záhradském domku besedoval jsem za volných odpolední s malířem velkého uměleckého vzdělání, kdys i velikých aspirací, jenž uvázl posléze na škole, ale nepřestal být umělcem. Hovořívali jsme o malířství, jeho problemech a mistrech. Koll. Ferbr rozpomenul se někdy na svůj vídeňský pobyt, na zesnulého Mayera, na prof. Durdíka, s nimiž v Praze jeden čas bydlil ve Spálené ulici ve dvoře nedaleko kostela sv. Trojice. Do toho dvoru s nějakými krytými schody bylo vidět ještě první léta mého pobytu v Praze. Teď už je všechno zastavěno a přeměněno.

Na podzim, v zimě večer bývalo v Besedě plno. Po večeři přicházíval z děkanství starší kaplan P. Otto Danielis, rodilý Solničan, usmívavý, ochotný, jenž obyčejně, doutník mezi prsty, Národní Listy v rukou sedal pod lampou a chvilkou podřimoval, až mu lysá hlava na prsa poklesávala. Vzpomínám si, že jsem s ním jednou zašel do Nové Vsi, české dědiny u Litomyšle. Z té Nové Vsi posílali děti do německé školy v sousedních Litrbaších, kamž měli nejblíž. I svolali jsme přední z osady a domlouvali jsme jim, aby dali děti do školy české. Tenkráte

jsme nepochodili. Dnes už líp, dnes už tam mají vlastní českou školu, o které ještě povím.

Když jsem bydlil pak na Záhradi a chodil do reálky, setkával jsem se častěji u děkanství s P. Danielisem. Jednou za hovoru o Adamitech v okolí litomyšlském nabídl mně svazek listin jich se týkajících. Byly z osmnáctého století, sem na děkanství dostaly se z Chroustovického panství. Obsahovaly výslechy Adamitův a některá corpora delicti, písně jejich a blouznivé zápisy. Dle tohoto materiálu napsal jsem r. 1879 do Květů článek „Z adamitského archivu". Když pak Rezek vydal první díl svého díla „Dějiny prostonárodního hnutí náboženského v Čechách", poslal jsem mu ten adamitský materiál, kteréhož mohl dobře užit i po tom, že jsem z něho již čerpal. Listiny ty a papíry zůstaly u Rezka.

Že o těch večerech v Besedě píšu, vidím obě místnosti plné kouře, s petrolejovými lampami nad stoly hustě obsazenými a mezi hlavami starých, mladých, hlavu vážného pána, bílou ale černého obočí, bílých, přižloutlých knírů a ruměnných tváří. A starý pán, berní Novák, chutě vybafuje dým z rovné, pěnové špičky a chutě povídá, vypravuje divné, prapodivné příhody z mladých let, kdy sloužil na Rychemburce na zámku, u patrimoniálního úřadu, vypravuje o vrchnostenské kanceláři a její vladařích, a zase příhody, anekdoty z pozdějších let, z berních a jiných kancelářů, o komických příhodách listovního Voříška, jak se po mnohých přípravách a odkladech a úzkostném váhání vypravil na cestu, na první a poslední, kterak myslil nejdál do Brna a jak se dostal až do Benátek a co se mu tam přihodilo.

Pan berní často tak povídal a při tom vždy básnil a jaké někdy nehoráznosti! A jistě sám té chví-

le tomu všemu věřil i tomu snad, že když jednou přijel do Prahy, že si najal pokoj a v tom pokoji že byla papírová kamna, ale že to hned nepoznal, ani když si v nich zatopil, nežli do města odešel, teprve až pak, když se vrátil. Zábavný, starý pán a ve svém básnění velmi odvážný a statečný; doma však ne, tam dopustil, že se v rodině statečně němčilo.

Někdy, zvláště o hudebních zábavách, přicházel do Besedy Osvald Maria Bukovský, advokátní koncipient v kanceláři p. dr. V. Proška, před tím vychovatel u knížete Hohenlohe, muž jemného chování. Stýkával jsem se s ním také u Holmanů při černé kávě, a vždycky rád; byloť milo s ním pohovořit. Dlouho pobýval na jihu, znal výborně vlašsky a bavil se, jak říkal, překládáním Tassova „Osvobozeného Jerusaléma". To bylo před tím, nežli Vrchlický vydal svůj překlad. Bukovský asi nedokončil svého díla. Zemřelť záhy, r. 1878, u věku jedenačtyřiciti let.

V Besedě jsem často se bavil se zámeckým pokladníkem Zábou, o němž jsem se už zmínil. Choť jeho, neť piaristy professora Germana Praesidenta, měla z mladých svých let vzpomínku zvláště zajímavou: r. 1848 byla družičkou při svěcení praporu Akademické legie a přednesla o té slavnosti proslovení ve jménu litomyšlských dívek.

Od pana pokladníka šedé hlavy a šedých licoušů zvěděl jsem leccos zajímavého o zámku z časů patrimoniálních, jak tam bývalo a při správě panství, o úřednictvu tehdejších dob. Řídíval lovy panských rybníků, o kterýchž lovech počítalo se po dávném zvyku staročesky, když vylovené kapry házeli do kádě. Tu ozývalo se na hrázi do podzimního, sychravého vzduchu nad ruch lovců i zvědavých za-

staralé: jedenmecítma, dvamecítma, a tak dál, až hlasněji vyrazil hlas počítajícího: „kopa!"

Často jsme s pokladníkem Zábou v Besedě rovnali svět, zvláště osudy Balkánského půlostrova, když na jaře t. r. 1877 Rusko vypovědělo Turecku válku, majíc za spojence Rumuny, Srby a Černou Horu. Přebíraje se teď v notesu z dotčeného roku, nalezl jsem v něm opis provolání černohorského knížete Mikuláše, jež vydal na Cetyni 14. dubna 1877 a jež tu pro památku opisuju:

„Černohorci! Nechť dnes nikdo nelituje umříti, neboť je to den souzený, den znovuzrození našeho národa. Z nových hrobů našich vstane stará svoboda národní. Nikola."

Tak jsme s p. Zábou horlivě politisovali. Já často nečekal až do večera, nýbrž ještě za dne spěchal jsem do Besedy přečíst si došlé noviny, shánět nejnovější telegramy a zprávy. Tak jsem tam často sedal sám, někdy také s hostinským, Janem Karlíkem, šedých knírů a licousů, jenž maje černou, sametovou čepičku vyšívanou na hlavě hověl si, pokuřuje ze své porculánky. Večer, když měl plno, nebýval vždy vtělenou, usmívavou ochotou a nepokrytě se mrzel, když mu několik hostí poněkud déle do noci zbylo. Ale tak, když jsme sedali sami dva, zabral jsem ho často do hovoru; a pak už pošupoval černou čepičku, rozhovořil se, tvář se mu vyjasnila a šedé oči pod hustým, šedým obočím se rozveselily. Uslyšel jsem leccos zajímavého o staré Litomyšli, o jeho otci, tesařském mistru, o kolleji a páteru rektorovi, o škole a jak signum dostávali a biti byli za to, že mluvili ve škole česky, jak on a bratr jeho, když také jim starý školník pařenou metlou nasekal, jak se šli do Libánek, lučinatého ouvalu, jímž potůček protéká, chladit, t. j.

ponořit do něho tak ukrutně zmrskanou část svého těla. I ze starších, Napoleonských dob leccos věděl od starých vojáků, jako to, že kyrysník odtud od Litomyšle, a jmenoval mi jej, rozzuřen uťal pokleknuvšímu Francouzovi za pardon prosícímu sepjaté, pozdvižené ruce.

Za skleněnou stěnou, v druhé místnosti někdy se tančívalo nebo konaly se přednášky i hudební produkce. Hudební večírky bývaly velmi pěkné. Řídíval je učitel p. F. Vogner, výborný hudebník a sám také skladatel.

Ob čas zavítal do Besedy nějaký host. Tím způsobem seznámil jsem se tam s drem Frant. Braunerem, který, tuším v létě r. 1878 přijel do Litomyšle a zastavil se večer v Besedě. Byl jsem mu představen. Slovutný obhájce našeho státního práva rozhovořil se o litomyšlském gymnasiu, jak bývalo za jeho mladých let, a pak, nevím, jak se hovor otočil, smluvili jsme, že přijde nazejtří na radnici s dcerou, abych jim ukázal litomyšlský graduál s miniaturami Ornysa z Lindperka. A tak se stalo. Dor. Brauner přišel se slečnou Zdeňkou, kterou malby starého českého mistra patrně zajímaly. To byla, myslím, poslední návštěva Dra. Braunera v jeho rodišti. Druhého roku potom zemřel. (1880.)

Druhý, častější host Besedy byl rovněž litomyšlský rodák MDor. Jan Strejček, jenž vychodiv gymnasium v Litomyšli, vystudoval medicinu na proslaveném Josefinu ve Vídni. Tu pak stal se assistentem na slovo vzatého prof. Fr. Pithy. Koncem r. 1870 dostal se Dor. Strejček do Prahy jako chef operačního oddělení ve vojenské nemocnici. Tu také pod jeho správou odbýval r. 1877 prof. Thomayer jako mladý doktor vojenskou svou službu. Roku 1879 povolán byl Dor. Strejček do Vídně za

učitele v kursu pro vojenské lékaře a působil zde do r. 1882, kdy se vrátil do Prahy, jmenován byv chefem a velitelem vojenské nemocnice. Roku 1897 stal se, jsa od r. 1893 vrchním štábním lékařem, zdravotním chefem u 8. armádního sboru. Od r. 1900, kdy dosáhl hodnosti generálního štábního lékaře, působil ve Lvově až do r. 1901; t. r. vstoupil do výslužby.

Seznámil jsem se s ním r. 1877 v Besedě. Dle jména jsem jej znal už dřív jako znamenitého lékaře, vynikajícího zvláště v chirurgii. Kdykoliv přijel do Litomyšle, hrnuli se k němu nemocní z města i z okolí. Mnozí, kterým bylo nutno operace, odkládali ji a čekali, až přijede „pan Strejček". A jinou chválu jsem o něm slýchal, o jeho mužném charakteru, a že nikdy a před nikým na vojně nezatajil svého vlasteneckého smýšlení. Bylo tomu tak. Všude i ve vysokých kruzích vojenských dovedl si zjednat úctu a vážnost svými vědomostmi, výbornou lékařskou znalostí, svým rázným, charakterním jednáním.

Jednou v jakémsi kroužku došla řeč na historii. Někdo ze společnosti, ne historik, jenž měl výbornou pamět, vysypal celou řadu letopočtů z domácí historie. Načež Dor. Strejček:

„Já si pamatuju jen jeden letopočet."

„A který —"

„Den a rok bělohorské bitvy."

Od té chvíle, kdy jsem to uslyšel, měl jsem slovutného medika ještě radši.

Své rodné město miluje upřímně. Co rok dojíždí tam pan generál se svou váženou chotí, také v Litomyšli rodilou, a tráví tu část prázdnin, výborný pamětník staré Litomyšle, živě se zajímající o pokrok nové Litomyšle.

V litomyšlské Besedě setkal jsem se také s kamarádem z hradeckých let, s Patrikem Blažkem. Vypravoval jsem o něm už v prvním díle, o jeho humoru, o jeho vystoupení na studentském výletě v Třebechovicích. Tenkráte přestrojen za komediantnici obveseloval všechen výlet — tu v Besedě pan setník od zeměbrany svým vtipem rozesmál všecku společnost. Býval v Plzni; odtud vlasteneckého důstojníka náhle přeložili do Vys. Mýta pro pozdravný telegram časopisu „Politik" zaslaný a časopisem tím uveřejněný. V nové posádce neměl ráj. Obzvláště major Fiala, rodem Slovák, pobyt mu a službu znamenitě oslazoval.

Setník Blažek zajel si občas do Litomyšle sám nebo s několika důstojníky. Jednou jsem jej navštívil v Mýtě o jakési národní slavnosti. Byl buffet, vysokomýtské dámy vařily také a prodávaly kávu, a mezi nimi paní Blažková. Neobyčejný zjev, žena c. a k. důstojníka, účastnící se činně při nánárodní slavnosti.

Jednou jsme si, bylo v letech osmdesátých, smluvili s Blažkem schůzku v Knířově, kdysi proslulém poutnickém místě u Vys. Mýta. Do r. 1848 míval Knířov vzácnou okrasu: čtyři řady prastarých lip po kostelním návrší dolů do roviny. Pod těmito lipami spávaly za letních nocí zástupy poutníků, z daleka připutovavších. Místo těch lip pak chudší aleje ovocných stromů. Ale i tak byl Knířov milý koutek s kostelem na návrší u háje s prastarými duby. Vydal jsem se tam se svou ženou. Z Mýta přibyl setník Blažek; přijel na koni. S potěšením si vzpomínám na to odpoledne. Na večer, kdy musili jsme k vlaku na zastávku u Džbánova, vyhoupl se Blažek na svého bělouše a zmizel nám v šeru letního večera.

Ani ve Vys. Mýtě ho nenechali. Pojednou musil s četnou svou rodinou daleko do Polska, do Kolomyje. Ta cesta byla mu cestou do vyhnanství. A co jej tam čekalo! Tam zemřela mu choť, zůstavivši četnou rodinu, tam uhodily těžké starosti a nepolevily po všechen čas jeho pobytu v Kolomyji. Vzpomínám na psaní, které mně statečný ten muž odtud zaslal, ne naříkavé, ne vzdychající, ale srdce rozželilo. Po letech setkal jsem se s ním v Praze. To již neměl koníka, nechodil v uniformě; r. 1894 vystoupil z vojska. Často jsem jej potkával za zimních večerů v beraničce, skřipec na nose, kvapícího z redakce nebo do redakce časopisu „Politik" nebo za nějakou zprávou novinářskou. To bylo „Kristova noho", jak míval říkadlem, zase líp, poněvadž neměl už různých ústrků jako na vojně; ale starosti, těžké starosti o rodinu mu zůstaly. A také zdraví přestávalo sloužit. Humor sic ještě i tu občas zableskl, ale nezněl už tak plně a jasně jako před lety; a také již zahořkl. Patrik Blažek zemřel r. 1905.

*

A sem, ač poněkud před časem, ukládám vzpomínku na návštěvu ne Besedy, ale litomyšlského gymnasia, na které si vzpomněl odcizený jeho žák. Později bych sotva již našel místo a tak při besedních návštěvách povím i o něm. Nevím určitě doby; ale po roku osmdesátém bylo, za ředitele Fischera. Několik nás ze sboru stálo před gymnasiem, blíže cesty. Pojednou přišel směrem od pošty starý pán bílé, přistřižené brady všechen elegantní a zeptal se nás, směl-li by si prohlédnouti gymnasium, že je bývalý zdejší žák, Frankl

Kollegové ochotně přisvědčili, že ano, že je po vyučování. Já překvapen hleděl na starého pána, jenž pružným krokem rychle vstoupil do ústavu. Frankl, německý básník Frankl! Jméno jsem znal, věděl jsem, že pochází z Chrasti ze židovské rodiny. Básník svého času věhlasný, jehož epické a lyrické básně velmi se cenily i jeho cestopisné obrazy z východu; psal o Lenauovi, Grillparzerovi, Hebblovi, r. 1848 složil báseň „Die Universität", která první tenkrát vydána po zrušení censury a které se vytisklo více nežli půl milionu výtisků. Uznání, slávy došel, šlechticem se stal.

Z litomyšlských professorů ctil, jak jsem se pak dověděl, obzvláště P. Germana Praesidenta; ve spojení zůstával s litomyšlskou rodinou Jeslerovou, původně židovskou. Teď jako kmet více než sedmdesátiletý (nar. 1810) přišel navštívit starou, piaristskou školu i jemu památnou. Nešli jsme za ním, nechtíce ho rušit v jeho vzpomínkách. A on vycházeje nezastavil se již u nás; hned u dveří pozdraviv dal se v pravo a fortnou dolů.

Žil do r. 1894, kteréhož roku právě slavilo se dvěstěpadesátileté trvání gymnasia litomyšlského.

* * *

Té kapitoly o Besedě nemohu skončit, aniž bych vzpomněl na jejího famula „kulíbám" Pohoru, starého vojáka. V Italii sloužil, snad i v ohni byl, a tak přirozeno, že jsem za příležitosti začal ho zpovídat. Šlo to s ním bídně. Jen to jsem na poprvé zvěděl, že jednou, když zatroubili náhle „vzhůru", tam dole v Italii, když se všechno ležení musilo na ráz chystati a pakovati, že Pohora našel v „teleti" či „tanejstře" živého hada, že mu tam tajně

vlezl. A když jsem po druhé začal se vyptávat, vylezl opět ten had z Pohorových odpovědí a po třetí zase „tanejstra“ a v ní had a jiného nic pamětihodného. Ten had se pořád objevoval, už začínal být mořským hadem, a tak jsem přestal a nechal „kulíbám“ Pohoru i jeho největší sensaci, pro kterou si nemohl na nic jiného vzpomenout, ani na krásy Italie ani na hrůzu bitvy, kdy „táhl Piemont se vší mocí“.

XXX.

V Besedě tedy měla němčina ještě koutek, ovšem čím dál tím menší. V městě samém, ve veřejném jeho životě zmizela. Český jeho ráz nemohl porušiti kroužek několika paní a slečen, jehož hlavou byla choť okresního hejtmana Töplého, sestra ministra Hasnera, ve kterémžto kroužku se hodně němčilo. Že se rozpomínám na veřejný život města Litomyšle za let sedmdesátých a osmdesátých minulého století, je nutno, abych také o spolkovém ruchu, co pamatuju, pověděl.

Ochotnický spolek, který ještě v letech šedesátých (1862) na divadelních cedulích ohlašoval „divadlo z ochoty“, hrával z počátku v hostinci „u černého orla“; za mých časů na Karlově. Pamatuju se na zdařilou hru některých ochotnic, mezi nimiž vynikaly paní Am. Paulová, později Benešová, slečna Fanynka Sautrová a sl. Miloslava Šaffková, později choť pražského dřevorytce Hanuše Svačiny. Z rodiny váženého měšťana Adolfa Poplera měl ochotnický spolek několik zdatných sil. Hrály slečna Antonie, pak provdaná Drbalová, a zvláště slč. Anna, nyní paní Srpová, která i v opeře a operetě za čas vypravené zdárně účinkovala. Bratr jejich

Karel vynikl nad ostatní ochotníky jako herec skutečně nadaný a došel uznání i samé paní Sklenářové Malé jako Otto z Losu v Kolárově „Mageloně", ve které hrála titulní úlohu.

Z dam ještě uvádím slečny M. Rejsovu, J. Rožkovu, J. Kaplanovu a T. Gavalovskou. Divadlu všechen byl oddán Jan Krahulec, soustružník, jenž mu mnoho času i péče obětoval; hrával přednější úlohy. Čilým ochotníkem byl také zesnulý knihkupec Jan Veselík (†1896), jenž se vůbec všeho spolkového života horlivě účastnil. Jeho knihkupectví starého založení jsem často navštěvoval jako kupec, ale často také jen na besedu. Mladý knihkupec se svou váženou chotí chovali se ke mně vždy s velikou ochotou a laskavostí. Rád si na ně vzpomínám.

Z řady ostatních ochotníků pamatuju si pp. Ant. Houdka, Roberta Karlíka, Ant. Sautra, Jana Janouše, Em. Štirského, K. Štursu, Ant. Metyše, zámečníka. Déle prodlím u p. Jos. Kumra, zvláště zasloužilého o veřejný život litomyšlský, nyní ředitele ochotnické Jednoty, jejíž pokladníkem byl před tím přes třicet let. A dvacet let spravoval jmění spolku pro vystavění divadelní budovy, zároveň i sbírky na školu v Nové Vsi. Domluva P. Danielisa a má v té dědině nic nevydala, sousedé posílali své děti do německé školy dál a přestali teprve, až když spolek v Litomyšli se utvořivší zbudoval jim ze sbírek školu nákladem dvacíti tisíc korun. Škola ta otevřena v září r. 1909. O ni se staral p. Kumr, horlivě působil v místním odboru Ústř. Matice Školské, ve zpěváckém spolku i v městské radě, vždy k dílu ochotný.

Nevynechal jsem, myslím, ani jediného představení ochotnického; účastenství však přímého ve spolku jsem neměl. Dotýkám se toho proto, poněvadž

„Jiráskova Litomyšl" uvádí, že jsem byl režisérem představení „Magelony", o kterém tu hrála, jak řečeno, paní Sklenářová Malá (6. září 1876). Tou dobou jsem trávil zbytek prázdnin v Hronově.

Pro památku a ráz doby uvádím repertoir ochotnického divadla za dobu svého pobytu v Litomyšli (1874—1888): Sedlák Zlatodvorský — Z doby kotillonův — Zlá víla — Maloměstské klepny — Záhuba rodu Přemyslovského — Na dušičky — Husitská nevěsta — Cikánka a její dítě — Ďáblova dcera — Doktora Fausta domácí čepička — Město a vesnice — Magelona — Vévodův rozkaz — Sokyně — Jelva, sirotek ruský — Nalezenec — Nápoj lásky — Amnestie — Polský žid — Starý vlastenec — Jean Baudry — Veselohra — Paličova dcera (na pomník Šmilovského).

V čele zpěváckého spolku „Vlastimil" byl litomyšlský děkan Antonín Šanta od založení spolku r. 1862 až do své smrti (27. dubna 1887), tedy pět a dvacet let. Narodil se v Chocni r. 1817. Byl kaplanem nejprve ve svém rodišti, pak v Litomyšli. Kterak tu r. 1848 přednášel filosofům o českém jazyku a české literatuře, kterak jej učinili svým mimořádným docentem, o tom jsem vypravoval ve „Filosofské Historii". Když jsem ji r. 1877 psal, navštívil jsem děkana Šantu přeptat se na některé detaily. Bylo bez malička třicet let po těch bouřlivých událostech, ale živě měl je v paměti a jasně, milým svým způsobem o nich vypravoval i o své první přednášce. Za nedlouho po té vystoupil v tom mém obrázku jako P. Antonín; po jeho smrti uvedl jsem jej v dalších vydáních už plným jménem.

Byl kněz nevšedního vzdělání, svobodomyslný, výmluvný řečník, muž nelíčené laskavosti, jenž všechno ušlechtilé štědře podporoval. O jeho pře-

kladu Guérinovy „Cesty po světě“ jsem už vypravoval. Vydal také „Zeměpis pro dítky“ (1849) a „Zprávu historickou o děkanském chrámu Páně“ (1860). Přátelsky se stýkal s drem. Jos. Durdíkem, jenž r. 1863—1867 učil na litomyšlském gymnasiu. Děkan Šanta ctil starou pohostinnost; každý vzácný host města Litomyšle ubytován na děkanství. Tak Smetana o slavnosti r. 1880, tak paní Sklenářová Malá, a dr. Brauner pokaždé, když přijel do Litomyšle. Takový byl předseda zpěváckého spolku „Vlastimil“.

Za mých časů řídil spolek jako sbormistr učitel a hudební skladatel Roman Nejedlý (1872—1883) s nímž jsem později se často scházel v milé, malé společnosti, jak o ní ještě vypovím. Po něm stal se ředitelem spolku Jos. Šťastný (1883—1886), učitel hudby a zpěvu a hudebník velikého odborného vzdělání. Vysoký ten muž husté, tmavé brady, mohutný na pohled, byl vtělená dobrota, ochotnost a skromnost. Měl krásný baryton, a jak zpíval! Kolikrát mne svým zpěvem národních i umělých písní potěšil i dojal! „Jetelíčku, jeteli!“ mně teď zaznělo, jak on to zazpíval, a v „Zeleném háječku —“

V členstvu „Vlastimila“ byli hlavní silou mladí učitelé, kteří vůbec tenkráte horlivě se účastnili veřejného života. Mé styky s nimi byly vždy milé a příjemné. Zvláště jsem se sblížil s učitelem dívčí školy Ottou Poplerem. Jako výborný zpěvák a deklamátor přispěl nejednou ke zdaru akademií a pěveckých zábav. Milý ten přítel je od času mého pobytu v Praze laskavým prostředníkem mezi mnou a Litomyšlí. Se vzácnou ochotou opatřil mně také mnohá data a některé zprávy k těmto pamětem na doplněnou tam, kde má paměť zplna nestačila. A tak i tu mé díky jemu. —

A že se tu stala zmínka o litomyšlském učitelstvu, vynořil se mi také jeho senior Frant. Kopecký (1815—1889). Nezpíval s „Vlastimilem", zpěv však a hudbu pěstoval jako regenschori, typ starosvětského učitele. A vzpomínám, jak na Buřvalce na zahrádce živě mi vypravoval čilý ten stařec osudy svého mládí, jak šumařil, co zkusil, nežli se stal učitelem. A pak se stal mým hrdinou. Z jeho vypravování a vzpomínek vyrostl můj „Učitelský".

S předsedou „Vlastimila" jsem začal, s praporečníkem skončím. Ten dle potřeby vodíval i jako „plukovní" bubeník kapelu ostrostřeleckého sboru, Josef Mimra, mistr sklenářský. Popsal jsem jej v kapitole o střelbě královské. Čtyřicet let nosil prapor „Vlastimila" ozdobený malbou Ant. Javůrka, sám vždy veselý, dobrého humoru, pro který jej zvával děkan Šanta na děkanství, jakož i nástupce Šantův Danielis. Ti ho rádi viděli, ale cerekvický farář, vikář Antes, mu zle žehnal. O tom uměl Mimra vypravovat, jak jednou v adventní čas přišel do Cerekvice na faru zasklívat, jak v zachumelené faře uvázl na večeři a po večeři u karet, jak s panem vikářem hráli (vikář byl neveliký, kulatý mužík bledě modrých, vykulených očí, s lysinou na temeni), jak se potýkali, jak pan vikář prohrával, ale ne a ne polevit, kterak hrou zapálený se bránil, až pojednou jim do pleskání karet ozvaly se ze tmy zimního jitra zvony, to na rorate vyzváněli, a teprve tu že farář Antes praštil kartami, přemožen, obehrán, a jak Mimrovi zle žehnaje pospíchal do kostela, a on, Mimra s výhrou do Litomyšle.

Také studenti vysokého učení, kteří v letech šedesátých jen u volném feriálním sdružení účastnili se veřejného života v rodném svém městě, utvořili spolek za mé paměti, r. 1875. Za prvního před-

sedu zvolen právník Eduard Pinz, nyní notář v Nasavrkách, s kterým jsem tenkrát i později strávil nejednu milou chvíli v hudební i také nehudební ale veselé společnosti. Čilý spolek akademiků pořádal o prázdninách divadelní představení i hudební akademie; jeho podnětem byla v Litomyšli (r. 1876) provedena Smetanova „Prodaná nevěsta", jeho podnětem oslaven Smetana ve svém rodišti roku 1880. O této slavnosti změnil „Spolek akademiků v Litomyšli" své jméno. Předseda jeho Ferd. Ruth, nyní notář v Rakovníce, s členem výboru G. Seemannem, synem starého pana kontrolora lesního, vypravil se druhého dne po slavnosti k Smetanovi a podali mu žádost, aby spolek jejich směl se nazývati jeho jménem. A slavný rodák s radostí dovolil.

Spolek „Smetana" i na dále horlivě působil, jak se pamatuju, buď sám nebo ve sdružení s jinými spolky. Od r. 1886 měl za svůj hlavní úkol pořizovat knihovny pro lid, kterých pak deset založil. Pro úplnost pak dodávám, co bylo i po mém odchodu. R. 1890 navrhl právník Ant. Mudrych o valné hromadě, aby spolek založil v Litomyšli veřejnou knihovnu. A již r. 1891 odevzdána veřejnosti. Knihovna ta, které se pak ujala městská správa, zmohla se tak, že dnes má na 25.000 svazků; výborně slouží za pečlivého řízení bibliotekáře p. Ant. Brachtla.

Vzpomínkou vracím se k mladému právníku, jenž dal podnět k tomuto kulturnímu dílu, k Ant. Mudrychovi. Milý ten mladý muž nedočkal se rozkvětu veřejné bibliothéky. Zemřel, nedlouho jsa doktorem práv, r. 1895 u věku osmadvacíti let. A sotva že pohřben, skonal za několik dní po něm, také v Litomyšli, starší jeho bratr MDor. Karel Mudrych,

před tím lékař Olomoucké nemocnice, milý, veselý muž. S upřímnou lítostí četl jsem zprávy o smrti obou sympathických bratří, vzpomínaje na jejich otce, bodrého souseda. Loni o prázdninách navštívil jsem Litomyšl. Už jsem se nemohl zastavit se starým panem Mudrychem a pohovořit s ním jako jindy, už jsem mohl ho jen vyprovodit. Byl právě jeho pohřeb. Stařec dobrých osmdesáti let šel za syny, jež přečkal takovou dobu.

A ještě o několika nešťastných studentech.

V létě r. 1880 (to jsem byl na reálce) překvapila mne sexta litomyšlského gymnasia zvláštním způsobem. Věnovala mně knihu pěkně svázanou, ne tištěnou, ale psanou, plnou mladistvých prací literárních. Psaný ten almanach „Červánky", podaný mně jako spisovateli, obsahoval příspěvky devíti z té sexty, mající jedenáct žáků. Nikdy jsem jich neučil, dokud jsem působil na gymnasiu, ale znal jsem je všechny. Byliť primány, když jsem nastoupil na gymnasiu, vídal jsem je pak v ústavu až do r. 1877, do konce jejich tertie; žáků mělo gymnasium málo, takže snadno jsem mohl znát i ty, kterých jsem ve svých hodinách neměl. Ten jejich „Almanach" mne těšil i jako důkaz jejich příchylnosti i jako osvědčení ušlechtilých snah. Na začátku Almanachu hudební skladba, kantáta, za ní pak většinou samé lyrické básně, mezi nimi dvě novellistické práce „Ozvuky" a „Pan doktor" i úryvek z tragedie „Hlubiny". Tři z těch mladičkých autorů stihla pak předčasná smrt. Dva z nich ji vyhledali sami; první skladatel té kantáty a mnohých lyrických básní, Jaroslav Šťastný, milý student, s kterým jsem pak, když studoval na universitě, častěji se stýkal. Byl ušlechtilý, mladý muž, výborný hudebník; rád vzpomínám, jak jsem s ním, když

přijel z Prahy na svátky, náměstím se procházel a s ním o Praze, o studentských poměrech, o hudbě hovořival — A pak jsem se dočetl, že se zastřelil ve stráni „na Hrombabě" u Kralup (29. VI. 1888). U jeho mrtvoly našli výtisk románu Dostojevského „Zločin a trest". Pohřben byl v Minicích. Jaké zápasy zmítaly mladou tou duší ušlechtilou — Pravé příčiny tragického jeho skonu jsem nezvěděl.

Druhého z hlavních přispívatelů dotčeného almanachu, Fr. Lichtaga, vídal jsem pak v Praze. Sešel ze studií, věnoval se literatuře, malířství, nepronikl však ani v tom ani v onom. Žil bohémský život, z počátku veselý, čím dále však tím trudnější a těžší. Bývalo mně ho líto, když jsem jej občas potkal, když jsem viděl, že kvetoucí, sličný jindá hoch tak schází. Až pak vše skončil rázem. —

A třetí z těch, kteří před časem odešli, byl Hubert Gaston Schauer. Otec jeho, Němec, usadil se v Litomyšli; tu také Hubert vystudoval gymnasium. Pro jeho pozdější literární činnost bude snad zajímat, uvedu-li, že v tom almanachu měl lyrické básně „Z ohlasu večerních písní", novellistickou črtu „Ozvuky" a zlomek ze „sociální tragedie Hlubiny". A bude snad také zajímat, opíšu-li sem z toho fragmentu monolog „Oldřicha", osoby nijak určitěji neoznačené.

„Má drahá, svatá vlasti nešťastná!
Proč právě tys ten článek osudný,
jejž ruka člověka, chtíc posvátný
rozpoutat řetěz světa, nejdřív rve?
Ó lidstvo, ty jsi, pohrouženo v sen
svůj úmorný, nechtělo slyšet sten,
jímž národ, vražděn, volal o pomoc,
zřít nechtělo jsi plápol hranicí — —

Nuž dobře: zakryj oči před světlem . . .
Leč přijde čas, kdy poznáš chybu svou,
kdy národ na kolenou odprosíš .
Nám ovšem třeba mnoho bojovat,
dát život, štěstí na oltář
a třeba zhynout, bez cti, bez jména —

V Praze jsem pak H. Schauera někdy potkal. To bylo v letech devadesátých, za toho literárního „pozdvižení jedněch proti druhým", ve kterém Schauer měl značné účastenství. Tenkrát mne už nevyhledával. Spíše se uhnul, a pak mne i neznal. Nic mne to nepřekvapovalo. Byloť toho času, kdy se vytisklo i to (a není bez humoru, že se to stalo v konservativním listě politickém), aby ti „staří" šli se na nejbližší vrbu oběsit. Pro všechno však podotýkám, že tohoto něžného vyzvání Schauer nenapsal.

Nesplnil, co svým velkým nadáním sliboval; nemohl. Zemřelť před časem, na úbytě u věku třicíti let. Pochován jest na hřbitově litomyšlském. —

XXXI.

Jara r. 1877 mohl jsem volněji užívat nežli jara minulých dvou let. Konal jsem časté vycházky ve společnosti do nejbližšího okolí, do Nedošína, do Benátek, na „Zavadilku", osamělý hostinec na přívrší nedaleko za Litomyšlí. Cesta vedla tam mezi zahradami na Zaháji a Moštění; před věky tu míval Čeští bratři svůj hřbitov, kdež také uložili učeného svého bratra Vavřince Krasonického (1532). A dál vedla ta cesta kolem starodávného dvoru Vlkova v mělkém dolíku pod Zavadilkou. I ten dvůr není bez vzpomínky na České bratry.

Když starší Jednoty Jan Augusta s Jakubem Bílkem byli 1548 ve středu den sv. Marka za Sloupnicí „konec drah na pravé ruce v tom boroví" nedaleko od silnice k Brandýsu jati, vezli bratra Augustu na koni přes pole do Litomyšle na zámek a tu jej vsadili do sklepu vedle světnice. Bratra Bílka však vedli „oukladně leckudy přes pole až ke dvoru panskému." A to byl dvůr Vlkov. „Tu se s ním kryli v zahradě až do soumraku a potom jej uvedli fortnou na zámek" k Šejnochovi, hejtmanu zámeckému.

Někdy jsme se pouštěli dál, do Němčic, do Končin, pěkného údolí. Často jsem putoval sám a sám okolím. Nevyniká zvláštními půvaby krajinnými, a do lesa, do velkého lesa u Strakova dobrá hodina cesty. Kol kolem samá pole a luka, ne však v jednotvárné rovině, nýbrž v mírných svazích i na výšinách, prorvaných travnatými ouvaly a dolinami. V těch polích, obyčejně nad osamělými oupady, temné skvrny malých lesíků a chrastin, „remízků", útulek zvěři, zbytek to z časů vrchnostenské správy. V táhlých dolinách rázovité vesnice, plné zajímavých, dřevěných staveb v husté zeleni sadův a zahrad, ve stínu divokých stromů, košatých lip a jasanů.

Z těch údolí zalíbilo se mi zvláště Osické při potoku Desné či Desince, spojující se za Tržkem s Loučnou. Na jih v tom údolí Osík ves, za ní, za lesem Rulákem Dolní Oujezd. Pěkná tudy cesta; já však chodíval údolím na sever, kdež dolina vábila milou samotou. Nic tu než klikatá Desinka v houštinách, pod vrbami a vysokými olšemi v úzkém pruhu lučin; východní svah mírný skoro samá pole, protější prudší a porostlejší. Prosté, tiché údolí. Krásně tu bylo za prvního jara, kdy trnkové houštiny podél stezníku květy se zasněžily, kdy u vo-

dy zaskvěla se tmavá žluť blatouchů a po lukách bledé zlato petrklíčů.

Bylo milo tudy chodit v tento čas, kdy kos a jiní jeho druhové s olší zvučně přehudali, i později, kdy vše se bujně rozzelenalo, kdy nad svahem v Kabátě lesíku zabělaly se konvalinky, kdy v lukách dole svítily se na slunci zlaté pruhy pryskyřníků a zardívala se záplava kohoutků i rdesna, kdy za letních večerů z té kvetoucí spousty ozýval se do hlubokého ticha, do temna stromů ve svazích chraplavý křik ojedinělého chřástala. —

S potěšením vzpomínám na chvíle milé osamělosti za jarních odpolední i soumraků, kdy jsem tu sám bloudíval, i na zářivá, letní odpoledne, kdy jsem tu nechodil už sám, nýbrž s milou družkou, svou nevěstou a pak svou ženou, a kdy pak nás provázely drobnými krůčky naše dvě dcerušky a kdy jsme se z petrklíčů vraceli za vlahého, hebkého soumraku —

Již jsem opět předběhl. Zpátky tedy, do toho roku 1877, kdy v létě pouštěl jsem se na výlety občas ne pěšky, ale rejtharsky, na koni. A toho příčinou byl pan Pecivál. Na Záhradi, kdež bylo a je po dnes mnoho zahrad, stojí hostinec Veselka. Tenkráte byl její majetníkem pan Pecivál, nevelký ale sporý mužík, zaryšavělý, husté, suché brady, hustého obočí téže barvy a malých, šedých oček. Ten mužík, nežli došel pevného sídla v Litomyšli, mnoho se toulal světem, mnoho viděl, mnoho zkusil. Byl spřízněn s Beránkem, majetníkem cirku v letech padesátých po Evropě známého. Pan Pecivál býval u něho zaměstnán; paní Peciválová pak vystupovala v cirku jako „miss Parcival". Po hojných toulkách světem, na kterých se dostal do Polska, na Rus i daleko na jih, do Turecka, na kterých

uviděl Moskvu i Cařihrad, zakotvil v Litomyšli na Záhradi na Veselce jako hospodský. Koní však nenechal. Měl t. r. dva a provozoval povoznictví.

Nedařilo se mu valně. Kus, abych řekl, umělecké nepraktičnosti v něm pořád zůstávalo. Podnikl ledacos, nikdy však ne s velkým zdarem. U Veselky byla zahrada. Aby ji zvelebil, aby hosty něčím vábila, ozdobil ji malbou, svou malbou. Namaloval pro ni do otevřeného altánu či přístřešku veliký obraz a napsal pod něj svým neumělým štětcem: „Konstantinopl bei Sonnenaufgang." A skutečně zářil za strakatými báněmi jakýchsi mešit a za bílými minarety chvost citronově žlutých paprsků. Když se pak jeden z hostí žertem ptal, vychází-li slunce opravdu tam, jak namalováno, odbyl jej pan Pecivál otázkou:

„A byli voni v Konstantinoplu?"

„Nebyl."

„No tak, jak můžou o tom mluvit."

Pak připadl milému panu Peciválovi zvláštní nápad, že by se mohl stát učitelem, že by si měl zřídit jízdeckou školu. I dal do hlasu, že bude učit jezdit na koni a sháněl žáky. Přihlásili se mu pouze dva, koll. Novák, Táborský, poručík v záloze, a moje maličkost. Přijal nás a učení se začalo.

Se zřízením jízdárny neměl žádných starostí ani výloh. Nádvoří a kus zahrady dobře posloužily. Vysoká hruška byla ozdobou té letní jízdárny a v pozadí otevřený altán s malbou „Constantinopl bei Sonnenaufgang" plnou bání a půlměsíců. Sem vyvedl pan Pecivál prozatím jen jednoho koně, vranku, ne mladou a tudíž nic ohnivou. Byla jako beránek a dost hubená. Druhá z páru, „Lucka", hnědka slušného oudělku a plnější, zůstala zatím v stáji.

U vranky začal nejprvé výklad o sedle a jeho

součástkách, o tom, jak koně sedlati, rozumí se že s demonstrací, o kantáru či ohlávce, o udidle a jeho druzích, o pelhamu a stíhlu, které náš mistr jen po německu trensa jmenoval, o částech otěží, jak ke koni přistoupit, jak jej vzít při sedání, jak otěže držet. —

To všecko bylo methodicky správné; ale náš starý ritmistr mluvil rychle a škubaně a místem až drmolivě a pak jsem leccos už znal z domova, jmenovitě z jedněch universitních prázdnin, kdy jsem často jezdil na bratrově vysloužilém, vojenském koni. A tak jsem byl už netrpěliv za první lekce i pak, zvláště když pan Pecivál za těch výkladů se zapovídal a často do světa uskočil, kterak s cirkusem cestovali, jak dorazili až do Cařihradu a jakou tam měl radost, jaké překvapení, když vjížděli do Cařihradu a když on, Pecivál, hned u brány zaslechl volání jakoby české: „Kupite groždě! Kupite groždě!" To že Bulhaři tak volali, nabízejíce hrozny —

Mnoho také o Rusku vypravoval, o knížeti Jablonovském, jak se u něho měli, od něho že dostal obraz P. Marie a starou knihu, ten obraz že teď má pan doktor Čermák (byl milovník starožitností) a knihu že nám ukáže. Byla z osmnáctého století, německá, o jízdeckém umění, o cvičení koní, velmi zajímavá, plná rytin. Tu knihu pak, mimochodem řečeno, daroval p. Pecivál bibliothece městské reálky a je teď, myslím, v bibliothéce litomyšlského gymnasia.

Za těch výkladů došlo také na cvičení, na jízdu kolem vysoké hrušky. Každý z nás chtěl jezdit na Lucce, musil však střídavě vzíti zavděk i s vrankou. Ji náš mistr určil, jelikož naprosto spolehlivou, na první vyjížďku ven z „manéže". Na ní jsem

po prvé vyrazil z Veselky, Záhradí vzhůru po silnici k sv. Prokopu. Milá vranka však na tvrdé silnici tuze klopýtala, o každý kamínek; ustavičně jsem ji musil podchycovat. Proto jsem u sochy sv. Prokopa pod košatými lipami uhnul v pravo do polí na měkkou mez mezi lány hustého obilí.

Bylo krásné, letní odpoledne, koncem školního roku. „Beránky" po vlnícím se obilí jen kvapily, vzduch zářivý, obzor s modrými lesy jasný, všecko tak plné života, radostné. Člověku se zachtělo rozletět se — A mez široká, bez kamení. Pobídl jsem vranku, dala se do běhu — Na měkké mezi přestal jsem bdít; uvolnil jsem otěže, ale v tom můj oř klopýtl znenadání a tak nehorázně, že jsem vyletěl ze sedla jemu pres hlavu. Rozumí se, že vranka se nesplašila, že se nehnala dál bujně řičíc, ohon vzhůru. Zachovala se zcela tak, jak to je v národní písni: „Vraný kůň stojí u něho"; jen to nebylo jako v té písni: „hrabe nožkou." Stála nade mnou na znak ležícím a čekala s hlavou skloněnou, až se zdvihnu.

Nic se mi nestalo, chutě jsem se vyhoupl opět do sedla; jel jsem dál a zahnul na jinou mez těše se, že mne nikdo neviděl. Ale jiná nehoda. Za chvíli jsem spozoroval, že jsem ztratil svůj notes. A byly v něm všechny známky zapsány. Tenkrát se ještě nezapisovaly během semestru do velkých katalogů ve škole. Všecko bylo v tom malém notesu. Proto mne ztráta jeho mrzela a tím více, že nastával konec školního roku a blížila se maturita. Vrátil jsem se na místo pádu. Ale nic, knížka nikde. Vracím se zvolna a pátrám cestou. Pojednou se mně kmitl za obilím na cestě nějaký strýc s uzlem na zádech, jenž držel nějakou knížku a prohlížel si ji. Vranka musila za ním cválem jak mohla, ovšem

ne ventre à terre, až jsem strejce dohonil. Skutečně prohlížel si tam všeliké eminence, ademinence, jednušky (dobré); dvojek (nedostatečných) tam, myslím, nebylo. Ten strejc to všecko za zpropitné chutě vrátil. Já už dále nejel; volněji jsem se vracel se zachráněným katalogem. Svému mistru jsem se nepochlubil. Ale s vrankou jsem se již za město do polí nepustil.

Slavnější pak jízdy bývaly s bystrou Luckou, a delší, až do Strakovských lesů. Tato jízdecká cvičení trvala do prázdnin. Koll. Novák přestal dřív. Po prázdninách jsme se však už do školy páně Peciválovy nevrátili. Ale nerozešel jsem se s ním. Někdy, když jsem musel někam vyjet, vzkázal jsem pro něj. Přijel, ale ani s Luckou ani s vrankou. Měl už jiného koně, jediného. Arab to také nebyl.

A jako před tím v „maněži" se často rozhovořil, tak nyní krátil mně cestu, kteréž s jeho koníkem zvolna ubývalo, zase svým vypravováním. Byl pořád s kozlíku do zadu obrácen a povídal zas o Konstantinoplu, o Rusku a jak s cirkem cestovali, jak jednou jeli všichni rozespalí na selském voze, a jemu, Peciválovi, jak také podřimoval sedě zády ven nad žebřinou, vpletly se šosy jeho fraku do paprsků kola, i jak se mu utrhly, když vyskočil. Když mi řekl, že z těch příhod to ono si napsal, nabídl jsem se, že bych mu to upravil na několik feuilletonů do Národních Listů, honorář že by dostal ovšem on. Přijal to, ale pak tak nějak se projevil jako by mně nedůvěřoval. A tu jsem ovšem zarazil; přestala všechna ochota.

Od těch časů jsem už na koni nejezdil. Ale mám naději, že se do sedla zas dostanu. Když mně totiž bylo padesát let, slíbil mně přítel Thomayer, že mně dá presentem koně, ale až o mých

sedmdesátých narozeninách. Musím se jich tedy dočkat, abych se Thomayerovi jízdecky ukázal. Doufám, že nebude šetřit a že mně dá jinšího komoně nežli byla Peciválova vranka.

XXXII.

Po maturitě r. 1877, která byla má první jako zkoušejícího, zajel jsem domů do Hronova s novým plánem literárním. Před prázdninami totiž obdržel jsem od Václava Vlčka pozvání, abych také pro „Osvětu" něco napsal. Její redakce, mimochodem řečeno, byla tenkrát v Ostrovní ulici. Pozvání to mne těšilo. Přišloť z redakce listu vynikajícího, kam psali nejpřednější naši literáti. Ochotně jsem přislíbil. Mohl jsem tak tím spíše učiniti, poněvadž v červnu jsem dopsal dokončení „Na dvoře vévodském" a neměl jsem jiného závazku. A plán nové práce už v hlavě byl.

Za studentských let na gymnasiu zalíbila se mi Koubkova báseň „Rokoko" a zůstala mně po dnešní den milou. Mne ze štědrovečerního vypravování „osmdesátidevítiletého pana polesného Doupnáka" zajímala a vábila toho času zvláště sloha:

„A což v jeskyni té Veteránské
slávou písecký se pokryl pluk,
tam hle proti síle musulmanské
jedna ruka byla na šest ruk.

Tyto verše mne lákaly dále pátrat, abych zevrubně seznal tu episodu z turecké války za císaře Josefa II. a možná-li také ji belletristicky zpracoval. Pro informaci jsem dopsal setníku Ferd. Čenskému, professoru české řeči a literatury na vojen-

ské akademii v Nov. Městě za Vídní. Setník Čenský mně velice ochotně a laskavě odpověděl udávaje některé zprávy.

Na dějiště k Dunaji do divokých skal, na jeskyni už před tím generálem Veteranim hájenou a po něm nazvanou, jsem se nemohl podívat. Ale náhodou našel jsem obrázek její i té události, kdy v ní oddělení píseckého pluku bojovalo. U hlavních vrat litomyšlského zámku stála zasklená, hodně sešlá lože vrátného, ustavičně zavřená, poněvadž v ní už nikdo nesedal. Zadní prkennou stěnu měla všecku obrázky vylepenu. Mezi těmi padla mi do oka rytina z osmnáctého století, zpodobující jeskyni Veteraniho a pokus Turků zdechlinami, puchem jejich vypudit z ní statečné obhájce z Prácheňska. Obraz jeskyně nebyl dílem fantasie kreslířovy, jak jsem seznal z popisů jeskyně a jejího okolí.

A tak po té rostla o prázdninách vojenská povídka. Nazval jsem ji „Na Krvavém kameni", poněvadž, jak jsem ze zpráv Čenského vyrozuměl, skalnatý ten kout také tak se nazýval. A vzpomínám si, že jsem práci tu psal v „sedničce", o které jsem v prvním díle vypravoval, i na zahradě, dole „u lázní" v prosté besídce pod košatými stromy. Připomínám si to proto, poněvadž jsem tenkrát naposledy tam meškal, poněvadž to byly mé poslední prázdniny v těch milých koutech a místech. Příštího roku již nebyly naše.

„Na Krvavém kameni" vyšlo ještě t. r. 1877 v posledních dvou číslech „Osvěty".

Po prázdninách jsem odjel opět do Litomyšle na své supplentské místo. Žádal jsem před tím o místo skutečného učitele při gymnasiu v Kolíně, ale nedali mně ho. Nastávaly zlé časy pro supplenty; nedostávalo se míst skutečných a na léta

nebylo na ně naděje. Také mně hrozila dlouhá supplentura. Na městské reálce v Litomyšli bylo sice místo, ale to musil dostati a také dostal koll. Dominik Čipera, jenž na reálce již učil. Obecní zastupitelstvo jej zvolilo; mimo nadání však sám se toho místa vzdal pro spor, který měl s ředitelem. Pojednou se tedy místo uvolnilo. Ucházel jsem se o ně a městské zastupitelstvo mne zvolilo poslední den měsíce září 1877.

Rozloučil jsem se s vážcným a milým ředitelem Tillem, rozloučil jsem se s kollegy ve sboru, mezi nimiž jsem byl po všechen čas spokojen a rád, opustil jsem starobylé gymnasium. Ředitelem městské reálky byl Karel Böhm. U žactva požíval veliké přízně; za to se sborem míval častá nedorozumění. Ob čas docházelo až k ostrým výstupům mezi ním a jednotlivými členy. Sám neklidný, rozháraný a jistě nespokojený, ne-li nešťastný, nedbal o harmonii styků a vzájemnou důvěru. Nevedl si pedanticky; zakládal si na jakémsi demokratismu, jejž snad také viděl v zevnějšku ne vždy pečlivém a ve volném, málo vybíravém způsobu mluvy. Pro literaturu a humanitní vzdělání neměl vůbec smyslu; za to pěstoval s žáky hudbu a vycvičil si z nich dost veliký orkestr.

Cítil jsem veliký rozdíl mezi jeho správou a tou, jaká byla na gymnasiu za ředitele Tilla, mezi duchem, jaký panoval tam a jaký tu. Bylo přirozeno, že na reálce měla praktická stránka převahu, ale reálním předmětům učívalo se někdy i na úkor jazyků a dějepisu. „Co čeština, co dějepis" — vyslovil se ve třídě i jeden z professorů — „fysika, mathematika, ty vás budou živit." Takový duch vanul ústavem, a bylo jej znát i na celkovém vzdělání většiny studentů.

Ve sboru jsme se my učitelé dobře snášeli a žili jsme kollegiálně. Vynikající silou byl senior sboru Emanuel Bárta, výborný učitel přírodopisu, o kterém se ještě zmíním, a dr. Jan Plašil, po letech pak ředitel Karlínské reálky, nyní ve výslužbě. Katecheta P. Stanislav Pachta, piarista, rodák Litomyšlský, byl veselý pán, jenž se rád zasmál a jenž mi pověděl nejednu příhodu ze Slovácka, veselou i vážnou z dob, kdy působil v Strážnici na Moravě; také o starých professorech piaristských věděl nejednu zajímavou historku. Češtině učil kromě Jos. Wegra, nyní ředitele reálky v Sušici, Jos. Štěpánek, před tím vychovatel u vlasteneckého knížete Rudolfa Thurna-Taxisa. Koll. Štěpánek zabýval se horlivě historií Litomyšle, o níž napsal několik na pramenech založených článků. Frančině učil Vojtěch Paulus, nyní ředitel reálky v Holešovicích. Zvláště milým kollegou byl Václav Tlamich, chemik, milovník literatury, muž jemného citu. Stal se pak členem našeho zvláštního kvarteta, které výborně nakreslil v Jiráskově Litomyšli přítel dvorní rada Wenig; nicméně musím o toto kvarteto svým místem ještě zavadit.

Koll. Ferbr, kreslíř, už na reálce nebyl; působil toho času na reál. gymnasiu v Táboře. Jeho místo měl koll. Jos. Hula.

Z prvních svých žáků na reálce rád si připomínám zvláště Frant. Kováře, teď ředitele obchodní akademie v Karlíně, čiperného Fr. Fialu, nyní, tuším, stavitele v Hlinsku, Fr. Venturu, výborně v historii prospívajícího, teď tajemníka tabákové režie v Sedlci, a Eliáše Tobiáše, jenž býval můj nejlepší stylista na reálce; nyní je účetním radou, známý jako E. Tisovský, jenž se osvědčil zvláště svými svěžími spisy pro mládež.

A když v těch školských záležitostech jsem, nemohu pomlčet, že toho prvního mého roku na litomyšlské reálce přijel v dubnu r. 1878 na inspekci zemský školní inspektor Jan Ev. Kosina. Přijel zemský inspektor, ale já byl více zvědav na literáta Kosinu, autora „Olympských hovorů" a mnohých článků aesthetických a kritik, uveřejněných v moravském časopise „Komenský", na přísného horlitele pro ryzost a očistu českého jazyka.

Co hlásal ve svých kritikách, proč pracoval vůbec literárně, o to usiloval také svým působením inspektorským. Naléhal, aby se ve školách správně mluvilo a psalo, ve všech předmětech, všude, aby učitelé byli v tom vzory svým žákům. Jistě věc krásná, pro mnohé však professory zvláště oboru technického velmi nesnadná. Kosinovo působení bylo velmi záslužné; v lecčem však žádal příliš a zaváděl obraty, rčení i zastaralá, která se již nemohla ujmouti, nemohla ožiti. Ale když to dělal pan inspektor, přeháněli mnozí ředitelé a professoři ještě víc a tak užívalo se zhusta frází a obratů, jež byly víc směšné než pravé. Z toho se rodily vtipy a dobré i špatné anekdoty.

Tak tedy přísný purista, zemský, školní inspektor Kosina přijel k nám na reálku; byl dobrý padesátník, naryšavělé, široké kozí brady, světlých řas, se zardělým nárůstkem na víčku, zkrátka v hrdle pochrchlávající, úsečný v řeči a v jednání. Mně zavadil také o mou literární činnost. Řekl mi stručně: „Bartoš vám vzkazuje, abyste pamatoval také na vlastenecké námětky." A dost, víc ani slova, ani tu ani za večerů, kdy jsme s ním zasedali v hotelu. Inspekce jinak dopadla velmi dobře. Ale ty Bartošovy námětky, které byly asi také Kosinovy — Rozuměl jsem dobrému jejich mínění. Až do té doby

jsem psal povídky ze selského a zvláště vojenského života, o lidech trpících a utiskovaných. Právě tou dobou chystal jsem ty vojenské obrázky pro souborné vydání (Z bouřlivých dob) a měl jsem pro ně již motto z Cicerona: „Ubi rem humanam invenio, ibi eam vindico.“ Tak také vyšly.

Vážil jsem si prof. Bartoše, třeba že jsem neschvaloval, jak tenkrát upravoval a opravoval naše auktory, ale vzkázání jeho nemělo přímého účinku. Vlastenecká struna sama se již ozvala ve „Filosofské historii“ právě toho času ve Světozoru vycházející. Když jsem později s Bartošem se stýkal osobně i písemně, nikdy se nezmínil o tom svém vzkázání; ale byl se mnou, doufám, spokojen. A já, povím za té příležitosti, málo koho jsem si tak vážil jako tohoto muže, jenž byl vlastenec v nejkrásnějším smyslu toho slova svou horoucí láskou, neúmornou prací jakož i obětivostí; život svůj zasvětil národu, pro jehož ducha a řeč měl přejemný cit.

XXXIII.

O Praze zvídal jsem tohoto roku opět z listů, kteréž mi občas zaslali Aleš a Thomayer. Tak v únoru (1877) psal Thomayer zajímavou novinu o dvojí poctě, které se dostalo Vrchlickému, když vstupoval do svého pětadvacátého roku, tedy o poctě vlastně k čtyřiadvacátým narozeninám.*) „U Podlipských“ psal Thomayer, „uspořádali na jeho počest hostinu, kamž kdo pozván byl, nevím; já sám se o věci dověděl teprve z druhé ruky. Také Sládek v redakci Lumíra jej se Zeyerem hostil a zlaté péro na pa-

*) Narozen 17. února 1853.

mátku mu daroval. Také jsem o tom nevěděl, dověděv se o tom mimochodem."

Aleš psal v únoru (1877) po té „Woltmanovské" rebelii mimo jiné, že jsem v „Markytánce" v Lumíru „ten tábor pěkně popsal, to jsem měl radost, obzvláště že i já něčím podobným se zabývám. Začínám totiž drobet větší obraz: Husitský tábor večer před bitvou, hejtman, sedláci, atd. — Pustil jsem se trochu do malby, bylo toho již potřeba —"

V březnu téhož roku píše, o tomto svém obrazu, že se k němu šťastně dostal. „Čím dále tím více poznávám, že mně husitská doba a ony selské rebelie nejvíc svědčí z naší historie. Tak se těch dob přidržím. A co! Jest to slavná doba tahle husitská a ta selská jak zase smutná; na mě to dělá hlubší ještě dojem, než ti exulanti po bitvě na Bílé Hoře."

V dubnu (1877) oznamuje mi: „Moji Husité jsou již na výstavě, dnes nebo zítra budou již viset. Tak nevím, jak to s nimi dopadne. Ti mně mají pomoct, já v ně doufám, vždyť jsou to bratři Táboři a snad mne nenechají v štychu." Poněvadž jsem ho žádal, aby mně šíře o tom svém obraze pověděl, vypsal mně jej zevrubně. Dále oznámil, že Kavka udělal „Opuštěnou" a pak: „Já toužím po Krakově a Matejkovi. Má poslední práce je skizza „Zvolení Jiříka za krále". To by tak byl verk! No a Rusové již chvála Bohu začínají na mejdaně svou práci." *)

Prvního června (1877) psal opět o Jiříkovi z Poděbrad. „Teď se připravuju a to rozhodně k velkému obrazu „Zvolení Jiříka za krále", jenom že bohužel

*) 24. dubna 1877 vypovědělo Rusko Turecku válku.

už zase nevím, kde k tomu potřeby zas vezmu.*) Ta hol . . a mne má tak ráda, že mně to**) nekoupila, totiž Akademie, a já na to tak počítal. Ale ještě hlavu nevěsím. Podlízat těm pánům nebudu. Potom jsem tam snad ještě skrze toho Woltmanna špatně poznamenán — Tak se mně zdá, jako by ti páni mě rádi dostali na ševcovinu, a já pořád nechci, já chci dál, dál —

— — — — — — — — — — — —

Liška se strojí do Mnichova. Já mu to přeju. Šťastný člověk, který může se drobet jinam podívat — — Zdali paks četl některé ty slavné kritiky? Byl jsem ještě dost spokojen, obzvláště se starým Medardusem."***)

Aleš také v tom listu oznamuje, jak slevuje z ceny za „Husitský tábor" prvotně udané. „Vždyť již místo 3 je to za jedno sto! Antiquární cena. Rámec za 15, plátno a barvy 5. To jsou kšefty — —"†)

Do práce literární a tichého studia, do starostí školských doléhal ohlas blízkých politických sporů i ze vzdálených bojišť balkánských. Zápas mezi stranou staročeskou a mladočeskou trval dál. V únoru t. r. 1877 konaly se volby do říšské rady. Strana mladočeská nevydala kandidátní listiny; všude byli Staročeši zvoleni, jen Podřipsko volilo Mladočecha, Sladkovského. Za to když v dubnu byly doplňující volby do sněmu, Mladočeši kandidovali, než i tu strana staročeská zvítězila skoro úplně. Jen v městské skupině slánské byl zvolen dr. Julius Grégr. Ale mnoholetý, bezohledný zápas obou stran, který otravoval veškerý život veřejný, docházel to-

*) Nenamaloval toho obrazu.
**) Husitský tábor.
***) J. Kolar.
†) Obraz ten stal se pak majetkem Alexandra Brandejsa.

ho roku svého konce. Obě strany uznávaly, že je potřeba dohody, má-li se s úspěchem bojovat proti Vídni. Důvěrníci jejich jednali v listopadu t. r. o podmínkách smíru. Obě strany se dohodly na tom, aby utvořen byl společný, státoprávní klub. Ve věcech státoprávních a národních měl dle toho sjednání celý národ státi za jedno proti společnému nepříteli; ve všech ostatních záležitostech však zachovala si každá strana volnost a samostatnost. Státoprávní klub začal působiti hned počátkem r. 1878.

Kromě těchto událostí domácí politiky vzrušovaly všechen národ zprávy z bojiště rusko-tureckého. Když Rusové v dubnu t. r. (1877) vypověděli Turecku válku, uvítal český národ zprávu o tomto skutku slovanské vzájemnosti s nadšením, s jásotem. Naše zastupitelstva obecní i okresní vyslovovala radost svou i díky Rusku a přání zdaru; leckde po Čechách konány i bohoslužby za zdar zbraně ruské. Stará příchylnost k Rusku, která na mnoze jen instinktivně projevila se v našem národě i v době jeho úpadku za časů francouzských válek, proti republice i proti Napoleonovi, propukla teď ještě horoucněji v národě již uvědomělém. Projevy ty byly nepříjemny rakouské vládě; všude proti nim zakročovala. Zakazovala tábory, na kterých se mělo jednati o slovanské otázce, stíhala členy okresních a obecních zastupitelstev pro jejich projevy, poněvadž „přestoupili meze působnosti jim vykázané".

Vláda se však namáhala marně. Sympathií nepotlačila, sbírky na raněné povstalce a Černohorce konány dál. Dychtivě, v horečném napětí očekávali a sledovali jsme zprávy z rusko-tureckého bojiště. Pamatuju se, s jakou radostí jsme vítali novinu, že Rusové překročili Dunaj (bylo v červnu 1877), že

generál Gurko postoupil přes Balkán a zmocnil se Kazanliku (v červenci), že Rusové obsadili průsmyk Šipku, na kterou útočili od jihu i severu. Ale pak ta Šipka!

Co starosti nám způsobila, co úzkosti, když docházely zprávy o krutých bojích v tom průsmyku, kde nevelké vojsko Rusů a bulharských dobrovolníků (6000) odráželo útoky Suleimana paši, který přitáhl s vojskem třicíti tisíců mužů. Jak nás rozčilovaly zprávy vídeňských novin, že Šipka jistě padne, jak nás popuzovala škodolibá jejich radost nad tím, jejich a Maďarů! Již již byla Šipka ztracena, a v tom zpráva, že poslední divoké útoky (v srpnu) i noční byly po zoufalém boji odraženy, že generál Radeckij v poslední, rozhodné chvíli přichvátal obrancům Šipky téměř už zdolaným na pomoc. První tu pomoc přinesla jízda přihnavší se v divokém honu. A s ní stejně rychle něco pěchoty, neboť každý jezdec, pamatuju se na tu zprávu, měl za sebou ještě pěšáka.

Sotva že nám stran Šipky otrnulo, uhodila nová starost. Osman paša obsadil v červnu Plevno a důmyslně je opevnil, zřídiv na okolních výšinách zákopy a tvrze. Rusové, kterým takto uvázl v boku, musili, chtěli-li dále na jih, Plevna se zmocniti. První útoky (v červenci) byly marny. V novinářských zprávách byly zvláště často jmenovány přepevné reduty Grivická a Zelenohorská. Pod těmi zahynulo Rusů na tisíce.

A zase radost a nadšení ve Vídni a v Pešti nad vítězstvím tureckým. Statečný, hrdinský Osman paša tam slaven a my trnuli nad ztrátami Rusů a s nimi spojených Rumunů a zlobili se na Vídeň a Pešť. Rozčilování nebylo konce. Teprve na podzim, když ruský generál Totleben, proslulý již z dob, kdy

pomáhal hájit Sebastopolu (1854), provedl úplné obklíčení Plevna a všech jeho tvrzí, když Osman paša úplně odloučen neměl nižádného spojení s ostatními tureckými posicemi, svítala naděje, že se již dlouho neudrží.

Jako Němcům a Maďarům byl Osman paša hrdinou dne, tak nám v tento čas generál Skobelev pro své skutky úžasné chrabrosti a smělosti. Zajásali jsme pak, když došla zpráva, že útokem dobyl strašné reduty Zelenohorské (bylo začátkem listopadu 1877), že výpad Osmana paši se nezdařil, Osman sám že raněn do nohy, a že Plevno co nevidět padne. Ten noční výpad turecký stal se dne 10. prosince. Za kratičko po té, na den se nepamatuju, šel jsem z reálky po panských valech do města a tu proti mně, pod kaštany u zdi zámecké zahrady jde pan kasír Zába, můj spoluválečník, s kterým jsem v Besedě často chodil po bojištích a válečné plány strojil. Jak mne shlédl, hned chvatem ke mně a již cestou hlásil všecek vzrušený: „Pane professore, Plevno padlo! Rusové vyhráli! Osman paša se vzdal, je v zajetí, vzdal se s celým vojskem, čtyřicet tisíc, a dva tisíce oficírů! A na sto kanonů vydal Rusům.“

A již jsme si tiskli v nadšené radosti ruce. Novina o pádu Plevna rozlétla se Litomyšlí. Všude z toho pádu radost. A z té radosti nad slovanským vítězstvím zazářilo město večer sterými světly. Slavně jsme osvětlovali.

XXXIV.

Pak už chodily z bojiště zprávy stále příznivé. Rusové pokročili začátkem ledna 1878 za Balkán.

Generál Radeckij zajal pět a dvacet tisíc Turků, generál Gurko obsadil Plovdiv, také v lednu, Černohorci se zmocnili téhož měsíce Baru, Ulcině a oblehli Skadar. Dne 19. ledna Rusové opanovavše Drinopol táhli na sám Cařihrad a pronikli až k němu, do sv. Štěpána.

Tou dobou stala se pro mne důležitá událost. Leccos jsem za tohoto vypravování pominul mlčením, tak své studium, svoji četbu, i to, co se po ten čas v mém nitru dálo. Nepíšuť ani konfessí ani zevrubného životopisu; zaznamenávám toliko prosté paměti. A mnohé z toho studia, z těch zkušeností, z přemýšlení, dojmů a citů, z tužeb i zápasů došlo ohlasu a vyjádření jinde. Ale ta událost — Sama sebou prostá, v životě jednotlivců však památná. „Odehrály se," abych užil slov Šmilovského, „v srdci i ony dějiny, z kterých se proudí největší slasti i strasti." Utěšený zjev mladičké, sličné dívčiny okouzlil mysl, jímal srdce. Nastaly tiché převraty, pak chvíle rozhodnutí. Přišla na starém Karlově o studentském plese v lednu toho roku 1878. Pak jsem začal vynechávat besedy u dobré, staré paní Wildrové. V srpnu příštího roku (1879) byly svatby; děkan Šanta oddal mne s mou Marií, rodem Podhajskou. Ta ona stránka mých prací jest ohlasem těch dob, v té, oné scéně světlá stopa milé dívky, roztomilé, mladé ženy oddané —

Po svatbách nastalo rozloučení se starou paní Wildrovou. Daleko jsem se nestěhoval; ve vedlejším domě, u cukráře F. Rumlera, jsem najal byt. A hned vedle tohoto domu stál ten starobylý s ozdobným průčelím, s tesanými rytíři a ornamenty. O tomto domu jsem pak psal hned po svatbách na podzim r. 1879. Byly to pěkné chvíle, kdy před očima

své mladé ženy jsem kreslil paní Zárubovou, Irenu, starou Ančku, jerumine Potůčka, Hippolyta Dupala —

Dle kamenných rytířů v průčelí sousedního domu nazval jsem dějiště své povídky a povídku samu „U rytířů". Toto jméno zůstalo pak i domu na podsíni. Práci jsem zaslal do „Květů". Připadá mi, jak mne tenkrát potěšil Svatopluk Čech, redaktor „Květů"; psal mně také, že si luskl prsty, když mou práci přečetl.*)

Předc mnou, ale také toho roku 1879, v červenci měl svatbu J. V. Sládek; dne 4. srpna pak Vrchlický, a před námi všemi, v dubnu téhož roku, Aleš.

Ten rok 1879 je Alšovi památný, Alšovi a v dějinách našeho výtvarného umění vůbec. Konkurs na malířskou výzdobu Národního divadla v dubnu r. 1877 vypsaný vypršel dne 31. prosince 1878. Došlé návrhy byly počátkem r. 1879 veřejně vystaveny, prve nežli porota vyřkla své rozhodnutí. Překvapení z té výstavy všeobecné a radost z netušeného, skvělého výsledku. Dychtivě jsem sledoval zprávy v novinách o konkurrujících pracích, zvláště k vůli Alšovi. A v tom došel od něho krátký list, daný v Sukdole dne 7. února. Z listu zářila radostná naděje, ba jistota. Bylo v něm:

„Drahý příteli! Tvůj list mne velice potěšil. Tehdy odpověz! Jak se zdá, jsem vítězem v konkurrenci pro divadlo! A tehdy přišla hodina má!!! — —"

A přišla, byl vítězem. Porota, v níž zasedali Swerts, ředitel malířské Akademie, malíři Lhota, Petr Maixner, Soběslav Pinkas, Wachsmann, Sequens, budovatel Nár. divadla Zítek, sochař Šimek,

*) „U rytířů" vyšlo v Květech r. 1880

dr. Miroslav Tyrš, dr. O. Hostinský, dr. Durdík a jíž se účastnil také dr. Rieger, přisoudila první cenu 2500 zl. Alšovi a Ženíškovi za návrh maleb do hlavního foyeru. Liška dostal druhou cenu (500 zl.) za skizzy k malbám do spojovací chodby; k provedení však přijaty nebyly, nýbrž Liebscherovy, které Liebscher zadal pro foyer.

Zpráva o vítězství Alšově v konkurrenci mne rozřadovala, ba vzrušila. Jen jedno mne hnětlo, že jsem nemohl se rozjeti do Prahy podívat se. Kdo viděl Alšovy těžké začátky, jak býval často odbyt, poněvadž mu nerozuměli, co zkusil, jak strádal, ten živě, v radostném účastenství pocítil, jaká to událost v jeho životě to vítězství, jaké v něm zadostučinění a povznešení. Přišla hodina jeho. A po krušných dobách nedostatků a strádání také hmotná úleva, ano i dočasný blahobyt, jenž umožnil cestu do Italie. Aleš uviděl věčné město, spatřil na své oči, co mu za chlapeckých let po prvé ukázalo vypravování strýce Famfule, starého švališéra. Jak si tam v Římě na něj vzpomněl, o tom jsem už vypravoval.*)

Toho roku 1879 vycházel ve Světozoru můj „Konec a počátek", o jehož vzniku jsem už pověděl, vypisuje svou první návštěvu rozvalin hradu litického. Matice „Libuše" přinesla téhož roku můj „Slavný den", napsaný rok před tím hlavně o prázdninách v Hronově. Tenkrát mně byl hlavním, ač nikoliv jediným pramenem Tomkův Dějepis města Prahy. Po letech mne ten můj obraz prvního hnutí husitského a bitvy na Vítkově hoře neuspokojil. Proto jsem ho nezařadil do sebraných svých spisů.

---

*) Sebrané spisy XXXIII. Rozmanitá prosa II. Tomáš Famfule, švališér.

Náhradou za něj bylo „Proti všem", založené na hlubším studiu hojnějších a původních pramenů.

Toho r. 1879 nabyl jsem také nové hodnosti. Převzal jsem totiž na vyzvání p. J. Otty redakci Laciné knihovny národní. Snažil jsem se, aby přinášela kromě prací původních překlady hlavně ze slovanských literatur. Tak za mé redakce vydána díla z ruštiny (Lermontov, Danilevskij), z polštiny (Kraszewski, Grudziński) a z chorvatštiny (Šenoa). Z původních Beneše-Třebízského „Příšery". Z té doby mám několik jeho listů. Nikdá jsem s ním nemluvil a jen jedinkrát jsem ho viděl. Bylo v Praze, myslím r. 1876, kdy jsem přijel ke zkoušce a kdy jsem také navštívil p. J. Ottu. Jeho nakladatelství bylo tenkrát na Václavském náměstí. Když jsem chtěl do pracovny p. J. Otty vstoupiti, vykročil odtud mladý kněz. Všiml jsem si mírného, milého výrazu jeho tváře.

„Víte-li," zeptal se p. Otto, když jsem vešel, „kdo tu teď u mne byl? Beneš-Třebízský."

Litoval jsem upřímně, že jsem to nevěděl, že jsem s ním nepromluvil.

Pozdě na podzim t. r. 1879 uhodila mne zlá nehoda. Kromě obyčejné práce školní dostalo se mi z ústavu ještě mimořádné. Ředitel Böhm z nenadání mne vyzval, abych rozepsal katalog professorské biblioteky dle materií. Neodmítl jsem; pro dobrou vůli dal jsem se do díla, jež mně uloženo ne z dobré vůle a z přízně. Neměl jsem potuchy, proč mně ředitel tu schválnost způsobil, proč mne tou mrzutou a zbytečnou prací trestá. Podnes určitě nevím, čím jsem vzbudil jeho nelibost a touhu osladit mně dny takovouto prací. Snad proto, že jsem měl redakci „Laciné knihovny". Že nepokládal katalog takto rozepsaný za nutnost, vysvitlo

mně po tom. Když jsem totiž dílo dokončil, nedal archy ani svázat a po čase jsem je našel v bibliothece pohozeny.

Dal jsem se tedy do práce a rozepisoval jsem bez přestání, jen abych se protivného mi úkolu co nejdříve zbavil. Vedle toho však jsem korrigoval německé úlohy a přehlížel rukopisy pro Lacinou knihovnu. A pokoj, ve kterém jsem pracoval, byl tmavý. Psal jsem za kalných, podzimních odpolední, večer do noci. Z toho pak oční choroba. Nesměl jsem ani psát ani číst; rozjitřené oči ani světla nesnesly. Sedal jsem večer doma v tmavém koutě nebo chodil jsem, nebylo-li větrno, náměstím, vyhýbaje se světlům podsíně. Byly to zlé chvíle.

Prudký ten záchvat přešel koncem zimy; na jaře r. 1880 bylo lépe. Památka mně však zůstala. Dlouho po tom, léta, zůstaly seslabené oči nad míru citlivy. Ob čas se pohoršily tak, že nesměl jsem zase za dlouhou dobu večer nic pracovat. Píšu o tom zevrubněji proto, abych doložil, co jsem před tím napověděl, za jakých okolností jsem psával.

Jak otrnulo, dal jsem se (1880) do větší literární práce. Začal jsem pro „Lumír" psáti „Ráj světa" jako druhou, ač samostatnou část „Na dvoře vévodském". Napsal jsem značný kus, nežli však jsem dokončil, roznemohl jsem se těžkou nemocí, na střevní tyfus. Bylo ani ne tři neděle po tom, co se mi narodilo první mé dítě, Boženka.

Mladičké ženě mé nastaly strastiplné dny. Opatrovala mne obětivě, sebe nešetříc, a péče ta a péče mého lékaře, milého pana doktora Fr. Teplého, zmohly mou těžkou nemoc. Vyvázl jsem z nebezpečenství, byl jsem však sláb jako moucha. A tu, kdy jsem ještě ležel, vzkázal mi ředitel Böhm, že se musím vzdát redakce Laciné knihovny. Sám jsem

se již před tím rozhodl, že tak učiním. Ale to vzkázání, na něž přece bylo dosti času, až bych zase přišel do školy, ta nešetrnost, nedbající ani mé nemoci a také to, že se k tomu poselství propůjčil jeden z kollegů, hrozně rozčililo mé tenkrát oslábléé nervy.

Když se síly vracely, chopil jsem se opět pera. Psal jsem dále „Ráj světa", který počal v „Lumíru" vycházet v červenci a skončil se v posledním čísle toho ročníku. Zároveň uveřejňovala „Osvěta" historický můj obraz „Obětovaný". Začátek jeho přineslo také červencové číslo. A tak jsem psal dvě práce zároveň. Příčina toho byla, že jsem příspěvky ty už dříve slíbil, nemoha redaktorům na důtklivé jejich žádosti odříci, a že jsem pak chtěl slovu dostát, abych neuvedl jich do rozpaků. Psaní dvojí práce nepůsobilo mi žádných obtíží. Snadno jsem se vžil do ovzduší jedné a zapomněl při tom na dobro na práci druhou; ale když jsem se k ní zase vrátil, nebylo pro mne tam té. Z veliké mé ochoty k redaktorům a rekněme z té slabosti, že jsem nedovedl jim odříci, pocházelo časem kvapnější mé psaní a to, že jsem nemohl vždy slohu věnovat tolik péče, jak by bylo žádoucno.

Po prázdninách (1880) nastoupil jsem opět ve škole. Již jsem nebyl redaktorem Laciné knihovny. Že jsem se té funkce vzdal, neoznámil jsem řediteli, ani slova jsem o tom neřekl. Bylo mně odporno o tom s ním mluvit. A on se již také nezmínil.

V září t. r. 1880 měla Litomyšl dva památné dny. Hostilať a uctívala dne 18. a 19. svého nejslavnějšího rodáka, Bedřicha Smetanu. Spolek Akademiků, jak už řečeno, dal podnět k té oslavě. Jeho přičiněním pořízena pamětní deska s reliefovým

poprsím Smetanovým. Měla být zasazena na jeho rodném domě, na panském pivovaře, kdež Smetanův otec býval sládkem. Než správa panství nedovolila a tak deska zasazena v průčelí radnice. Už přípravy vzrušovaly město. Akademikové požádali Jos. Baráka, aby proslovil slavnostní řeč. Barák ochotně slíbil. Ale když se o tom doslechli v městě, tenkrát co do politického smýšlení většinou staročeském, strhl se odpor. Mladočecha, radikála nechtěli. Osoby, mající vliv na radnici, pohrozily abstinencí. A tu Barák dověděv se, co se děje, vzdal se slavnostního řečnění. Akademikové, aby mu projevili svou nezměněnou úctu a oddanost, svolali po slavnosti mimořádnou valnou hromadu, o které jej zvolili svým čestným členem.

Den před slavností přijel Smetana. Léta jsem ho již neviděl. Čekal jsem na jeho příjezd, dlouho jsem čekal na podsíni, abych jej ihned uviděl, jakmile přibude. Dočkal jsem se. Seděl, drobný, jako by se ztrácející v kočáře, prokvetlý; jeho dvě dcery jej provázely. A ne radost sama pohnula mně nitrem, když se mistr zjevil; víc soucitu jsem cítil a lítostí nad hrozným osudem geniálního skladatele. Bylť už úplně hluchý.

Za tohoto pobytu v Litomyšli hostil jej děkan Šanta. Večer uspořádán koncert v zámeckém divadle, kamž také Smetana přišel. Zpěvácký spolek „Vlastimil" zazpíval pijácký sbor z druhého jednání Prodané nevěsty s průvodem orkestru. Po koncertu pak přednesl u děkanství zastaveníčko slavnému rodáku a nazejtří o vlastní slavnosti zpěv slavnostní. A zpíval, jak kronikář jeho zaznamenal, „se zápalem dříve nikdy nepocítěným." Při odhalení desky proslovil řeč, a to výmluvnou a vřelou, koll. Gustav Heš, tenkráte v Pardubicích působící.

Smetana byl přítomen. Nechtěl sice k tomu odhalení, poněvadž se obával, že by musil něco promluvit; teprve když jej ujistili, že nikdo toho nežádá ani nečeká, odhodlal se a účastnil se slavnosti. Byl patrně dojat. Ale všecko to uznání, všecky projevy nadšení jen viděl; zněl zpěv i hlučné volání slávy, ale on sám stál v mrtvém, strašném tichu.

Na večer toho dne byla na Karlově akademie. Tam jsem se po prvé a naposled setkal se Smetanou. Z tohoto večera utkvělo mně v mysli jenom to setkání. Smetana seděl v úzké, dlouhé místnosti poblíže dveří do sálu. Ze společnosti kolem Smetany pamatuju si Šmilovského, který byl s ním znám a té chvíle prostředkoval hovory s ním. Představil mne Smetanovi a napsal mu na cedulku, co jsem té chvíle řekl, že jako student v Praze jsem schválně chodíval před kavárnou Starou Slavii, kdež Smetana sedával u okna, že jsem tam proto obcházel, abych jej, Smetanu, uviděl. Slavný mistr se usmál a podal mně ruku. Tuto chvíli mám v živé paměti.

Nazejtří opustil Smetana své rodné město a víc ho již nespatřil.

XXXV.

Roku 1877 stal se Šmilovský, jak už řečeno, školním inspektorem okresním. O ten úřad ucházel se hlavně proto, poněvadž škola nesloužila jeho zdraví. Učení se však na dobro nezbavil. Jen polovici vyučovacích hodin mu slevili a teprve v červenci r. 1881 dostal úplnou dovolenou. Inspektorský úřad sám byl dost namáhavý, zvláště v kopcovitém okresu poličském. Také jinak dal mu dost

mrzutostí a způsobil mu nad to velikou hořkost, jež otrávila mu poslední léta jeho života.

Na podzim r. 1878 byly vypsány doplňovací volby do říšské rady na den 2. a 5. října. Státoprávní klub se usnesl, že čeští poslancové do ní nevstoupí. Kandidátní listina byla společná, většinou staročeská; z Mladočechů kandidováni jenom tři, Sladkovský, Dor. Jul. Grégr a Dor. Trojan. Pro volební okres Polička, Litomyšl, Ústí n. Orl., Česká Třebová, Chotěboř, Skuteč a Hlinsko kandidoval Dr. E. Kaizl. Nebylo pochyby, že teď, kdy obě strany české se spojily, bude zvolen ohromnou většinou. A vláda přece postavila proti němu svého kandidáta, presidenta krajského soudu v Chrudimi, Jansu.

A v tu chvíli, kdy všichni našinci stáli v tuhé oposici proti vládě, kdy všichni se spojili v prudkém odporu proti jejímu kandidátovi, roznesla se zpráva, že inspektor Šmilovský poslal ředitelům škol v Poličce tajný přípis, aby oznámili učitelstvu přání vlády, že mají volit presidenta Jansu, a že totéž přání vyslovil litomyšlskému učitelstvu ústně.

Zpráva ta, kterou také „Pokrok" přinesl, vzbudila veliké pohoršení a nevoli proti Šmilovskému, hlavně v učitelstvu. Úřední to vyzvání, kteréhož učitelstvo neposlechlo, učinil Šmilovský na vyšší rozkaz.*) Neměl té síly jako Tomáš Bílek, ředitel akademického gymnasia, jenž r. 1870 měl dle úředního nařízení vyzvati sbor, aby volil vládního kandidáta. Bílek neposlechl, nebyl vládě po vůli; za to pak musil z čista jasna do výslužby. Šmilovský takové síly neměl. Jistě že vykonal rozkaz s vnitřním od-

*) Obšírně o tom psal Dor. Albert Pražák v příloze „Času" v č. 3. r. 1912.

porem, po těžkém zápasu, ale přece poslechl; úředník zvítězil nad vlastencem.

Z toho následky pro něj kruté. Veřejnost se postavila proti němu; i na poli literárním pokutován. Vlček mu vrátil „Nebesa", poněvadž přispívatelé odepřeli psát do Osvěty, bude-li tam práce Šmilovského. Odpor ten trval ovšem jen čas; Osvěta přinesla později opět příspěvky Šmilovského,*) ale tenkrát to vyloučení z Osvěty bylo Šmilovskému ranou příliš těžkou.

Co se Šmilovský stal inspektorem a často vyjížděl do svých okresů, stýkal jsem se s ním řídčeji, zvláště když jsem se dostal na reálku. A po té trapné příhodě jsem ho nevyhledával; ale pak, když se roznemohl, navštěvoval jsem jej. O tom ještě povím. O tu politickou affairu nezavadil přede mnou nikdy ani slovem. Koncem r. 1878 zažil tedy Šmilovský mnoho hořkosti a koncem r. 1879 krutou bolest srdce. Zemřelit mu za epidemie neštovic dva synáčkové, mezi nimi také miláček jeho Blahoslav, jemuž, jak jsem už pověděl, říkal „Bláho, mé oči".

Z procházek se Šmilovským a ředitelem Tillem sešlo již koncem r. 1877. Ale teď po r. 1879 dostalo se mi nové společnosti. Po prázdninách tohoto roku přibyli do gymnasijního sboru professorského dvě nové síly, Fr. Krsek a Fr. Wenig. S koll. Krskem, s jehož starším bratrem, později profesorem na Rusi, dobře jsem byl znám z Hradce Králové, stýkal jsem se někdy v Besedě, odkudž jsme chodívali společně domů. Mladý, vážný kollega pobyl v Litomyšli jenom rok. Odtud se dostal do Kolína a je nyní zemským, školním inspektorem.

*) „Nebesa" vyšla v Osvětě r. 1880.

Jako pensista smím teď říci, že vděčně vzpomínám, jak bývalý kollega, pak jako můj představený vydatně podporoval mé žádosti o snížení vyučovacích hodin, kteréž mně tak usnadnilo mnohou práci literární, zvláště „F. L. Věk" a „Bratrstvo".

Druhý z nových kollegů na gymnasiu, Fr. Wenig, dostal se do Litomyšle ze slovanského gymnasia v Olomouci. Znali jsme se z Prahy; tady v Litomyšli, ačkoliv jsme nebyli v jednom sboru, záhy jsme se sblížili a to srdečně, že málo mám takových přátel, jakým se mi stal koll. Wenig. Pocházel z druhého konce Čech, ze západu, také od samého rozhraní jazykového, ze Stankov, z učitelské rodiny. Znal výtečně starou školu i lid, měl vzácný smysl pro vše, co význačného v něm, i pro literaturu a umění. Což divu, že jsme si záhy porozuměli a že jsme se spřátelili. Vážil jsem si jeho mužné, přímé povahy, rád jsem měl jeho humor a vtip, kterým nejednou ostře šlehl všelikou malichernost školskou a maloměstskou. A vypravovat uměl. Kdys zabýval se i belletrií. A tu hned vyznám, že z jedné jeho nedokončené práce jsem i opsal, ovšem s jeho vědomím a svolením; nemnoho opsal, ale přece opsal začátek obrázku „Povídka přítelova",*) která všecka vznikla z jeho vypravování.

Na gymnasiu s ním učil Jos. Šimek, historik, rodák litomyšlský, nás obou mladší, nyní ředitel učitelského ústavu v Praze. Znal jsem se s ním už jako s kandidátem professury a když se dostal na gymnasium, rok před Wenigem, často jsme spolu jednali, obzvláště o kulturní historii. Byl vtipný společník a výborný houslista; zval mne na produkce smyčcového kvarteta, v němž kromě něho účinko-

*) Sebrané spisy XVIII.

val koll. Grešl, učitel Zörnig a JUC. Ed. Pinz. Tuze rád jsem k nim chodil do gymnasia, kdež hrávali, a strávil jsem za jejich produkce nových i starých skladeb nejednu utěšenou chvíli.

Koll. Wenig se Šimkem se také sblížili, a tak jsme byli tři přátelé; na kvarteto nás doplnil Václ. Tlamich, můj kollega z reálky. Kvarteto, ale nehrálo, aniž zpívalo; harmonii však mělo znamenitou. Osvědčila se zvláště na společných procházkách, které jsme podnikali do okolí od r. 1880 do r. 1883, nejčastěji do „oudolíčka", jak jsme říkali pěknému zákoutí u vsi Benátek. Tu jsme na podzim i oheň topívali i šarvátky sváděli a veseli byli, volně, bez ohledu, nebo sem nikdo nepřicházel; o všem tom pověděl přítel Wenig živě a s humorem v Jiráskově Litomyšli. Nejdále jsme se vypravili povozem přes Poličku, Bystré na Svojanov hrad, někdy sídlo pana Záviše z Falkenštejna. To bylo v létě r. 1881.

Před tím, dne 27. února t. r. zemřel ve Zvěřineckém klášteře u Krakova Boleslav Jablonský. Skonal básník, jenž býval heslem mládeže. Sic jeho milostné a jiné básně nečetly se již tak blouznivě a s obdivem jako v letech padesátých a šedesátých, ale měly dosud množství čtenářů a jeho „Tři doby země české", „Pražský dóm", „Pěvec na hřbitově", ještě tenkrát, v letech sedmdesátých a osmdesátých, často a s nadšením se deklamovaly, tak jako se zpívala „Na výsosti hvězdy svítí" a jiné jeho písně. Jablonský už léta nepsal, ale neupadl v zapomenutí; básník žil a byl vysoce ctěn a milován zvláště starší generací, jež cenila také to, co v národním probuzení vykonal.

Až nedlouho před smrtí se zas ozval. Tam v Zvěřineckém klášteře na úpatí Kościuszkovy mohyly posteskl si a povzdechl si posledním přáním:

O teskno mi, teskno,
mé srdce svírá strast,
já v cizích svatyních
modlím se za svou vlast!
O smutno mi v dáli žít
od matky otčiny,
a smutno umírat,
kde cizí končiny!
A jestli cizí kraj
mé oči pochová,
tu aspoň srdce mé
tam přijmi, vlasti má!

Stalo se víc nežli si tak toužebně přál. Když došla do Prahy zpráva, že zemřel a že pohřben v hrobce kláštera zvěřineckého, vyslovena myšlenka, že by mrtvý básník měl být převezen do vlasti. Stalo se péčí „Svatobora", Vojty Náprstka a opata kláštera Strahovského Z. Starého. Edvard Jelínek, tenkrát šestadvacítiletý, vyslán do Krakova vše sjednat, aby mrtvola Jablonského byla pod jeho dozorem dovezena do Prahy.

Za neobyčejné slávy a velikých poct vracel se mrtvý básník do své vlasti. Na krakovském nádraží, kdež rakev vložena do vlaku, Poláci uctili jeho památku. Sešlit se tu zástupcové světa vědeckého, literárního, dámy, duchovenstvo, byl tu předseda Akademie Majer, předseda Kola literáckého Kossak; mnoho věnců tu položeno na rakev, promluveny řeči oslavující básníka a tlumočící vzájemnost českopolskou. Když vlak dojel na půdu české koruny, přibývalo věnců valem. Ani noc nezastavila projevy úcty a lásky. Když vlak s rakví básníkovou dojel na nádraží v Mor. Ostravě, byla hodina s půl noci. Než i té pozdní chvíle čekali tu za světla planoucích pochodní členové vlasteneckých spolků a odevzdali průvodci mrtvého básníka, Edvardu Jelínkovi, věnec.

A věnce v Přerově a dál, věnce v České Tře-

bové i z Litomyšle. Přijelať odtud deputace, ve které jsem také byl. Tenkrát v Třebové jsem po prvé uviděl Edvarda Jelínka, s kterým jsem si před tím jako redaktor Laciné knihovny několikrát psal. Tam v Třebové byl velmi unaven, ubledlý. Cesta do Krakova, namáhavé jednání s úřady, a ještě více zpáteční cesta, za které musil často mluvit a deputacím odpovídat, jej zmohly. Posteskl si mně, hned však pln nadšení vypravoval, jak se Poláci krásně zachovali, jak srdečně a okázale projevili své sympathie Jablonskému i nám. Za chvíli jel vlak dál. Všude po stanicích, jak noviny pak psaly, nové projevy, deputace spolků, věnce, řeči, v Ústí n. O., v Chocni, v Přelouči, nad níž vlály smuteční prapory a kdež se i zvony rozhlaholily na uvítanou mrtvému básníku, v Pardubicích, v Kolíně. Vlak dojel do Prahy v pátek dne 11. března (1881) po jedné odpoledne na státní nádraží. Tu čekali deputace Svatobora, Umělecké Besedy, Národního klubu, Českého klubu, Akademického čtenářského spolku a jiných korporací a jednot, strahovský opat s převorem a s dvěma členy konventu. Za velikého účastenství lidu dovezena rakev do kláštera strahovského, kdež nazejtří byla v kapitulní kapli vystavena. Druhého dne odvezeny ostatky básníkovy u slavném průvodu na hřbitov Vyšehradský.

Tak bylo před třicíti léty. Dnes jest Jablonský nynějšímu pokolení sotva jen dle jména znám.

Toho roku 1881 vycházel ve Světozoru počínaje prvním číslem, můj historický obraz „Poklad". Návštěvy hradu potštejnského, zprávy o hraběti Chamaré podnítily touhu napsat obraz z jeho času, z doby to, která mne zvláště vábila. Některé podrobnosti o hraběcí rodině jakož i plán podzemních chodeb pod starým hradem, kdež hrabě hledal

poklad, ochotně mi zaslal p. Primus Sobotka, tenkrát redaktor „Světozora", před tím vychovatel v rodině barona Dobřenského na Potštejně. Jinak jsem leccos volně, dle svého pojal, částečně i dějiště, jmenovitě „modlivý důl".

V „Osvětě" vyšla tou dobou má povídka „Rybnikář". V druhém pak pololetí uveřejnily „Květy" „Na staré poště". Zmínit se o této práci a nevzpomenout na paní Filipinu Theurerovou, není možná. Z jejích zajímavých vzpomínek a vypravování měl jsem většinu detailů k této práci jakož i motivy k některým postavám. K vážené té paní, jež mládí své strávila na staré poště, ještě se za svého vypravování vrátím.

R. 1880 docházel už dvanáctý rok, co se budovalo Národní divadlo. Zájem o ně však neutuchal. Všechen národ, jenž s takovým nadšením položil r. 1868 základní kámen k němu, toužebně čekal na chvíli, kdy stavba nádherného chrámu umění bude dokončena. Sbírky se konaly ustavičně a také jinak hledány nové zdroje příjmů. Jak se dálo, patří do historie Národního divadla. Já tu jen vzpomenu, jakým pěkným darem přispěli umělci, spisovatelé, tiskaři a papírníci.

V květnu r. 1880 byl vydán péčí Umělecké Besedy slavnostní list „Národ sobě". Redakci literární části obstaral Neruda, redakci obrázkových příspěvků Myslbek, Sob. Pinkas, Ženíšek a Koula. Na první straně listu velkého kvartového formátu Pinkasův obraz dobudovaného divadla a Heydukova báseň začínající se: „Máme to pěknou kapličku! Krásná je od hlavy k patě —" Básně, pak aforismy politiků, literátů, herců, učenců, hudební příspěvky Smetanův, Fibichův, Dvořákův, Rozkošného, Bendlův, facsimile divadelní cedule první opery „Drá-

teník", facsimile podpisů mužů vynikajících v českých dějinách i prvních dramatiků našich, několik literárních obrázků, mezi nimiž byli moji „Mudrcové", a množství kreseb tvořily obsah tohoto slavnostního listu, jenž byl toho druhu první u nás. Naše veřejnost čekala na něj dychtivě a nezklamala se. Byl tenkrát událostí a vyrovnal se podobným cizozemským publikacím, jako byla „Paris—Murcia". I hmotný výtěžek z něho byl značný. Stržilo se za „Národ sobě" skoro dvanáct tisíc zlatých.

To bylo r. 1880. Na jaře příštího docházely potěšující zprávy, že Národní divadlo bude tohoto roku úplně dostavěno a že se v něm ještě letos bude hrát. Skutečně dne 11. června zahájeny hry, ale jen zatímně, na počest kralevice Rudolfa, jenž po svatbě přijel do Prahy. Dávána Smetanova první cenou poctěná opera „Libuše". Po tomto představení bylo ještě jedenáct jiných, Kolárovi „Smiřičtí", Vlčkovy „Lipany", Meyerbeerovi „Hugenotti" a naposled opět „Libuše". Pak se divadlo zavřelo, aby mohly být dokonány vnitř ještě nutné práce. Dne 11. září t. r. mělo být definitivní otevření divadla, k čemuž připravovány také velké slavnosti. Je známo, že se tak nestalo, jaké neštěstí uhodilo.

V srpnu t. r. meškal jsem s rodinou na prázdninách v Hronově. Dne 13. zajel jsem si do Náchoda. Když jsem v poledne došel k hotelu blíže děkanství, zastavil mne městský lékař dr. Řepka.

„Víte-li, co se stalo?" ptal se mne nějak zaražen a podal mně Národní Listy. V nich zpráva, že včera, dne 12. srpna, Národní divadlo vyhořelo. To bylo udeření z čista jasna, jež ohromilo. Hned jsem si vzpomněl na Alše a na jeho dílo. Ještě v lednu o něm pracoval, jak mně oznámil listem, na jehož konci pérem načrtl kyrysníka, jedoucího

k Litomyšli. A teď to dílo zničeno a již ho neuvidím. Smuten vrátil jsem se do Hronova.

Pozejtří dne 15. srpna došlo mne psaní, dané v Praze dne 13. a do Litomyšle adressované. Dle písma na obálce Alšovo psaní! Chvatně je rozbalím. Bylo patrně nakvap napsáno na papíře chvatně sebraném a přeloženém. Vnitř toho aršíku krojové skizzy a dívčí hlava rudkou nakreslená. A na tom papíře napsáno:

„V Praze 13ho srpna 1881 v den po shoření Národního divadla.

Drahý příteli! Za dob smutku vzpomíná na tebe Tvůj přítel. Škoda, že neuvidíš... ani můj Tomášek svého táty verky.

Jak as hleděl z náspů švédských Beneš Třebízský na oheň?!

Uctivé poručení Tvé paní. Tebe líbá Tvůj Aleš."

Tedy smutné potvrzení. Alšovo dílo zmařeno. Pro štěstí však, jak známo, nestalo se, jak toho dne po požáru všude myslili a také Aleš a jak také noviny psaly, že divadlo je vnitř všechno zničeno. Loggie, vestibul, foyer zachovány a tím také slavná Alšova „Vlast" a ostatní jeho dílo. —

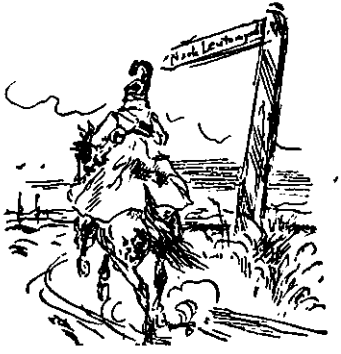

XXXVI.

Po prázdninách t. r. 1881 neřídil už dr. Ant. Tille litomyšlského gymnasia. Bylť povolán do Prahy za ředitele státního gymnasia v Žitné ulici. Já jsem se s ním rozloučil už před prázdninami. Když jsem se po letech dostal do Prahy na totéž gymnasium, byl dr. Tille už dávno zemským, školním inspektorem. Na gymnasiu v Žitné ulici řediteloval jen rok.

Na jeho místo v Litomyšli dostal se Frant. Fischer z Hradce Králové. Můj bývalý professor, jenž se dovedl slitovat a znovu a opět zkoušel a „střikl" otázku, jen aby uchránil studenta a nemusil mu napsat „dvojku", stal se ředitelem litomyšlského gymnasia! A co pro mne zvláště milého, že jsem se měl dostat pod jeho správu. Vláda totiž konečně vyhověla žádosti městského zastupitelstva v Litomyšli a převzala vyšší reálku, kterou město s velikými obětmi vydržovalo šestnáct let, do své správy, a to tak, aby reálka byla s gymnasiem spojena ve státní školu střední. Škola ta měla se skládati ze tříd reálného gymnasia, z vyššího gymnasia a z vyšší reálky.

Dle toho zrušena počátkem školního roku 1881 až 1882 první třída na reálce a v první třídě gymnasijní zavedeno povinné kreslení. Do konce však tohoto roku měl každý z těch dvou ústavů být spravován dosavadním svým ředitelem. A tak jsem měl toho roku ještě ředitele Böhma. Ve škole klid; ředitel Böhm, kterého stát potom převzal do svých služeb jako professora, nezpůsobil mně již žádných nesnází. Byl pokoj. A tak jsem mohl klidně se věnovati po škole své literární práci.

Toho podzimu r. 1881 napsal jsem povídku „Sousedé" z dějin města Police. Po letech užil jsem její látky k dramatu „Emigrant". O tom, jak někteří kritikové na ten kus hleděli, jmenovitě na postavu kněze Bonaventury Pitra, jak posuzovali jej a ovzduší hry z našich nynějších hledisek, bylo by zajímavo promluvit; než předbíhal bych příliš. To však připomenu, že na premiéře byl také W. W. Tomek, můj, pochlubuji se, čtenář. Odcházel z divadla ne dost spokojen; ne pro kus, ale pro výpravu, to že nebyla žádná Police ve scéně před klášterem. Ta cizí budova, za kterou se hned les zelenal a to o vánocích, kdy kolem všecko pod sněhem, jej mrzela. Věrné, vzorné výpravy, v jaké později byl „Emigrant" za nové správy dáván, Tomek už neviděl.

„Sousedé" vycházeli v prvním pololetí r. 1882 v Květech, v létě pak „Krajanka" ve Světozoru. Ale již při těchto pracích znepokojovaly mně hlavu dvě jiné práce. Lákala mne výprava českých rytířů a zemanů do Němec za války bavorské v prvních letech šestnáctého století, zvláště však tragedie domažlických Chodů a Koziny Sladkého. Tam tu látku měl jsem ze studia historického, na tuto jsem byl zvlášť upozorněn.

Jednou odpoledne r. 1881 došla mne v Litomyšli zásilka poštovní. Průvodce po Šumavě, titulu již nevím, a šest feuilletonů vystřižených, z nějakých německých novin, patrně již hodně starých. Feuilletony nebyly úplny, začátek scházel a jméno autorovo nikde. V „Průvodci" jsem nenašel nic nového. Také zatržené jeho stránky s pověstí o Janu Kozinovi vypravovaly jen známé věci. Ale ty feuilletony, nadepsané „Vergessene Geschichten" křísly. Obsahovaly mnohé podrobnosti, patrně z dobrého

pramene vážené, jmenovitě o processu domažlických Chodů s Trhanovským pánem o svobodu a práva. Vše mně na ráz jinak vystoupilo, vše oživlo a cítil jsem, že v tom ještě více. Tragoedie Chodská mne uchvátila.

Feuilletony, jež, jak jsem později zvěděl, napsal MDr. Leopold Weisl, poslal mně přítel Ant. Truhlář, jenž r. 1874 učil na gymnasiu v Domažlicích; tohoto roku (1881) byl professorem gymnasia jičínského. Když na ty feuilletony uhodil, nevím už kde, hned si pomyslil, tak mně psal, že by se mi hodily. A hodily se, a jak! Úplně však nestačily. Bylo nutno shánět ještě jiné prameny, především však vypravit se do končin domažlických Chodů. Při tom pomýšlel jsem zajet si dál, do Bavor a podívat se jmenovitě na bojiště, kdež tak hrdinsky a čestně zhynula výprava českých rytířů a žoldnéřů. Chystal jsem se, že o prázdninách se na tu cestu vydám.

Tou dobou stala se veliká změna v mém sousedství. Stará paní Wildrová prodala svůj dům. Milá stařenka se asi těžko s ním loučila. Nový byt najala si v ulici za náměstím, která teď má jméno Boženy Němcové. Stará paní dočkala se i pádu svého bývalého domu. Nový majetník, p. JUDr. Th. Slavík, se rozhodl, že jej sboří a nový na jeho místě vystaví. Paní Wildrová dožila se té zkázy, ale neuviděla jí. Nevycházelať už ze svého bytu. A dlouho již nežila. Zemřela ještě t. r. 1882 před samými vánočními svátky u věku tři a osmdesáti let.

Když jsem se dověděl, jaký osud čeká zajímavý ten i mně památný dům, vyšel jsem si časně ráno a načrtl jsem si starou tu budovu ke zkáze odsouzenou; vlastně jenom část její, tu do ulice, nad mohutným pilířem a s arkýřem. Náš milý malíř

Adolf Kašpar nakreslil pak po letech do illustrované „Filosofské historie" také obrázek svatebního průvodu Vavřenova a Lenčina, vycházejícího z podsíně starého domu s arkýřem. Tento dům nakreslil dle toho mého náčrtku. Když jsem se počátkem srpna 1882 vydal na studijní cestu výše uvedenou, na kterou mně „Svatobor" přispěl 150 zlatými, byl starý ten dům už pobořen.

V Praze jsem se nezdržel, ani u Alše jsem se nestavil. Bydlil tenkráte, nemýlím-li se, na Malé Straně v Thunovské ulici. Z Prahy rovnou do Domažlic. Městský archiv jsem si jak náleží prohlédl. Mnoho ochoty mně prokázal bývalý starosta městský J. Kressl. Pak nastaly pravidelné, systematické pochůzky chodským krajem od Postřekova až dolů pod Všerubský průsmyk (kolem Loučimského hřbitova, kdež odpočívá básník R. Majer), do Lhoty a Pocinovic. Studoval jsem lid, jeho obydlí, kroj, nářečí a dějiště samo, načrtával jsem si, kde co pro mne důležitého. Leckde jsem vzbudil mezi vesničany zvědavost i podivení, co že hledám, všude však chovali se velmi ochotně. Zvláštní laskavost projevil mně p. K. Forejt, řídící učitel v Postřekově, tenkrát i pak, když za práce jsem z Litomyšle mu dopisoval, dotazuje se ho na to, ono, jmenovitě na některé zvláštnosti jazykové.

V Draženově jsem dlouho hovořil se starým Chodem, Matějem Přibkem, který už zjevem a krojem na první pohled se mi zalíbil. Mnoho jsem u něho pochytil. I pak, když jsem psal, tanul mně často na mysli; byltě mi modelem siláckého, vážného praporečníka starých Psohlavců, jemuž jsem dal i jeho jméno.

Byly krásné, srpnové dni, milo se chodilo pošumavským krajem. A lid v něm tak zachovalý a

svérázný! Oči jsem mohl na něm nechati tam u „sv. Vavřence", osamělého kostelíka na vrchu nedaleko Domažlic. Jako na makovém poli bylo kolem bílé svatyňky pod košatými stromy od bělostných plen, rukávců, tmavomodrých kabátků s vyšíváním, pestrých fěrtochů a šátků, vrapovaných, rudých sukní, červených punčoch a tmavých obleků mužských a bílých šerk. A jaký nádherný rám kolem té idylly venkovské pouti! Chlumy a vrchy kolem, les a les, Šumavské, modré pásmo v pozadí, vše v sálavé záři letního slunce, v nejrůznějších tónech a odstínech modra a zelena, a nade vším slavnostní klid svátečního dne!

Nenadál jsem se tenkráte, že po letech uvidím daleko víc chodského lidu, ze všech končin jeho, v slavném průvodu a pak kolem Kozinova pomníku na vrchu Hrádku nad rodnou vesnicí Kozinovou (1895).

Tam u sv. Vavřence naslouchali kázání pod širým nebem, zpívali a modlili se, odpoledne pak statečně tancovali. Dole v Nevolicích byly muziky dvě: „panská" s plechy, s celou kapelou a stará „selská", kde dudák hrál na „pukl" a s ním hudec, oba již staří. U těch jsem vyseděl nejdéle a dával si hrát; a jiní tancovali. Když jsem odcházeje zaplatil, vstali oba staří muzikanti, vyprovodili mne ven a šli se mnou dál hodný kus; dudy a housle hrály a hrály, až se po vsi rozléhalo. S takovou slávou vracel jsem se od muziky. —

Nazejtří po té muzice našel jsem v Domažlicích v hostinci „Národní Listy" a v nich první svůj feuilleton, první obrázek z vesnického cyklu „Černá hodinka". Neruda mně totiž před tím poslal list do Litomyšle, abych napsal něco pod čáru „Národních Listů". Že mne Neruda vyzval, těšilo mne

upřímně a za velikou čest jsem si pokládal. I vyhověl jsem rád a hned. Neruda nic neoznámil, hodí-li se mu to čili nic. Až tam v Domažlicích jsem viděl, že práci mou přijal. V Národních Listech nevyšla všechna čísla „Černé hodinky". Některá jsem napsal až později. To mimochodem, a ještě to, že jsem pak ještě jiné feuilletony napsal a že je Neruda uveřejňoval. Psal mi ještě jednou, oznamuje, že do titulu jednoho feuilletonu přidal slovo. To byly mé styky s Nerudou. Jinak jsem se s ním nikdy nesetkal a nikdy jsem s ním, bohužel, nemluvil.

Když jsem tak Chodsko pochodil, zajel jsem, bylo koncem srpna, do Bavor. Přes Amberk, Sulcbach do Norimberka. Studoval jsem tu v museu; mnoho pěkných chvil strávil jsem také v městské obrazárně před malbami našeho Kupeckého. Z Norimberka pak do Mnichova; sešel jsem se tu s Liškou, jenž mi dal na památku fotografii svého obrazu „Manfred a Astarte". Z Mnichova na Landshut, někdy sídlo mladých knížecích manželů, jimž Čechové sloužili vojensky.

Z Landshutu do starobylého Řezna. V kostele dominikánském pomníky rytířů, kteří padli v bitvě proti Čechům a smrtí svou zachránili císaře Maxmiliána, jmenovitě Jörg Schenck z Neudecku, páni z Weilinka a Hetzendorfa, Zikmund z Dowenecku. Od jejich památníků zajel jsem tam, kdež zakopali tisíc šest set Čechův a Moravanů, na bojiště několik hodin za Řeznem. Tu bojovalo tři tisíce Čechů beze vší dělostřelby, zrazených vyššími důstojníky německými, proti šestnácti tisícům Němců vedených císařem Maxmiliánem, co nejlépe vypravených, a utrpělo porážku „kterouž nad mnohé vítězství slavnou nazvati můžeme". Na bojišti samém ani nejmenší památky na ně. Bez pomníku však

nezůstali. Na proslulém náhrobku císaře Maxmiliána I. v Inšpruku zpodobena také scéna z této bitvy; tak vysoce cenili to vítězství nad Čechy.

Tisíc šest set jich vykrvácelo na pláni mezi Wenzenbachem, Bernhardswaldem a hradem Schönberkem. Chodil jsem tu polem i svahem, zapisoval, přehlížel i kreslil na podiv bavorských sedláků tu tam na poli pracujících, po třech stech letech asi první Čech přišedší jsem k vůli těm, kteří v těch místech dne 12. září 1504 se chystali k zoufalému zápasu o život a svobodu a kteří pak u své vozové hradby hrdinsky se bili za vrchního velení statečného Matěje Libáka z Radovesic. Tak jsem tu chodil. Bylo pod mrakem, vítr vál pustnoucí plání a teskno padalo na člověka. Marné hrdinství zde padlých, plané a bez užitku; ale dojalo — Tu vyklíčilo „kus české anabase", kterou jsem začal psát záhy po svém návratu.

Když jsem se vrátil do Litomyšle, shledal jsem svůj byt prázdný. Rodina má z něho zmizela; vystěhovala se poslední dny mé cesty, kvapně, na rychlo. Musila. Když totiž bořili starý dům paní Wildrové, ukázaly se na sousedním domě, v němž jsem bydlil, trhliny. Stavitel mne ujistil, to že nic není, abych byl bez starostí. A tak jsem odjel. Než trhliny pak rostly přes to, že podepřeli zeď, a začaly se hrozivě šklebit. Proto se žena s dětmi vystěhovala. Prozatímní obydlí našla nedaleko, přes náměstí, u paní Vaňkové, vdovy po berním, jež velice ochotně a laskavě se k nám zachovala.

Ohroženému, podepřenému domu nestalo se nic. Ale my se již do něho nevrátili. Vystěhovali jsme se na dobro.

XXXVII.

Z náměstí ob čas hlučného dostali jsme se na tiché předměstí záhraďské. Nový náš byt byl ve zděném domě, jenž bokem svým stál do prostranství obklopeného menšími, většinou přízemními domky od kamene i dřevěnými. Náš patrový dům „Buřvalka" byl nade všemi jako pán svou velikostí. Při něm na levo stará kovárna se dřevěnými sloupy, jak jsem o ní už pověděl. Z města kolem zámku a jeho úřednických domů vedla silnice k České Třebové záhraďským prostranstvím okolo té staré kovárny. Za ní v pravo, v levo nad stoupající silnicí v podezděných zahradách příbytky, k nimž vedou od silnice schůdky. Tam bylo „na moštění".

Na Buřvalce jsme měli čtyři neveliké pokoje. Z nich zadní hleděl do zahrady sousedící se zahradami „na moštění" plnými ovocných stromů, tři do „plácku", do toho prostranství, na němž v malinkém rybníčku obezděném stála socha sv. Jana Nep., dílo Gabriela Maxa, tenkráte pod štíhlými jasany. Dnes je to prostranství upraveno jako park, ale bez těch jasanů. Tenkrát rozkládalo se bez veškeré příkrasy a ne všude rovné. Nejvíc je zdobily ty jasany; pěkně je vroubilo stromoví v zahradách za domky, zvláště na straně západní k městským valům za starou panskou bečvárnou šindelové, lomené střechy. Tam zasmušile čněla z hustého stromoví „Červená věž", sešlá, beze střechy, jediný to zbytek bývalého Horního města.

Za tím stromovím tam a panskými domy, za košatými lipami na panských valech skrývalo se město níže položené. Jen děkanský a piaristský kostel jsme viděli a na výšinu za městem, na lány a pruhy po ní rozhozené a táhnoucí se až po ob-

zor. Na něm zjevoval se z jara, na podzim oráč kráčející za pluhem, malinký dálkou, zdrobnělý jako hračka.

Na Buřvalku přestěhovali jsme se v září r. 1882 s dvěma dětmi, Boženkou a Mařenkou, která se nám narodila v listopadu loňského roku. Pan Ignác Seidl, bodrý řezník, jenž si rád zažertoval, byl náš domácí. Bydlil v přízemí, kdež vedle svého krámu měl i tichou hospůdku. Na jeho Buřvalce hned jsme zdomácněli. Domácí, pan Seidl a paní Seidlová, hodní, dobří lidé, a dcerky jejich, z nichž Aninka a Mařenka školačky, Julinka pak ještě do školy nechodící, čilé, hodné děti. A nejbližší sousedství, s nímž jsme patro obývali, tiché a milé. V pravo od našeho bytu za laťovou předsíňkou byt paní Remšové, vdovy po úředníku poštovním, rodáku litomyšlském, jehož rodiče tenkrát ještě žili. Paní Remšová měla dcerušku Lottynku, útlou školačku, a dva malé chlapce Karla a Otokárka. K těm laťovým dveřím pak naše děti často docházely, zvláště Mařenka, často drobnou pěstí na ně zabušily, hlásíce svou návštěvu. Doma pak vypravovaly, jak si v sousedství pohrály, jak jim paní Remšová ukazovala obrázky a opakovaly vesele to ono její slovo, jež se jim zdálo podivné. Bylať paní Remšová Moravanka, z Příbora.

Z Buřvalky chodil jsem do dvou budov školských, do bývalé městské reálky i zase do starého gymnasia, na němž jsem před sedmi léty začal své učitelství. Do dvou budov jsem chodil, ale do jednoho, spojeného ústavu. Učil jsem na vyšší reálce i na gymnasiu a měl jsem teď už jediného ředitele, Fr. Fischera. Úřad jeho, který horlivě vykonával, jej těšil. Ale jako člověk nic se v něm nezměnil. Byl jak býval, dobrosrdečný, uznalý. Stýkal jsem

se s ním ob čas i mimo školu, v jeho rodině, již vedla ctihodná jeho choť, paní rovněž tak dobrého srdce.

Oba sbory, reálný a gymnasijní, byly tedy spojeny, a tak jsem se opět sešel se starými kollegy gymnasijními, ač ne již se všemi. Z piaristů s katechetou Čápem, s Damasem Čihákem. Také páter rektor Cyrin Bernat „v tom ohledu co se školy týče" ještě působil; a uvítal mne srdečně. Otomar Šťovíček byl sice dosud členem sboru, ale měl jako okresní školní inspektor Chrudimský už dlouhý čas dovolenou. Se Šmilovským jsem se také již ve sboru nesetkal. Z téže příčiny jako Šťovíček byl toho roku zbaven vyučování úplně. Z téže příčiny a bohužel ještě z jiné: zdraví jeho se hrubě pohoršilo.

Trpěl rozedmou plic; nad to počaly jej vředy sužovati. Sotva jeden se zahojil, druhý vyrazil, posléze také na hlavě, který musil být operován. Zkusil bolestí, měl bezesné noci a nad to přišla nová, velká bolest: zemřel jeho třetí synáček před prázdninami t. r. 1882. Vidím nešťastného básníka, jak sám nemocen, maje hlavu přes temeno pod bradu černým šátkem zavázanou, stojí nad otevřeným hrobem svého dítěte, jak sklíčen, slze, zdvíhá ruku nad rakvičkou v hrobě na poslední rozžehnání. Chlapečka uložili poblíže pomníku jeho dvou bratří na němž Šmilovský dal vytesati verš z Hamleta: „Nechť andělé vám hudou k poklidu".

O prázdninách t. r. 1882 odjel Šmilovský do lázní Sedmihorských, které mu znamenitě posloužily. Vrátil se na pohled zdráv. I na duchu okřál. Dobře se pamatuju, že nedlouho potom účastnil se banketu uspořádaného městem, když přijel první vlak lokálky z Chocně do Litomyšle, právě dostavěné.

To bylo v listopadu t. r. Brzo však objevil se Šmilovskému zákeřný jeho neduh na novo. Na krku vyrazil opět vřed, a také plicní nemoc se pohoršila. Přes to však nezažádal o dovolenou, nýbrž úřadoval a jezdil po inspekcích. Do Besedy už ovšem dávno nechodil, nikam. Ob čas jsem jej navštívil. Hovořívali jsme o jeho cestách, o literatuře, o knihách; o té neblahé příhodě volební, jak řečeno, nepromluvil ani slova. Jen na to si jednou za řeči posteskl, že ho v Praze umlčují.

Ve spojeném sboru setkal jsem se opět s koll. Jos. Novákem, Táborským, s nímž jsem se r. 1874 dostal do „eipského zajetí" v Litomyšli a s nímž jsem se pak dělil o koně mistra Pecivála. Teď jsme měli spolu zase jinou, mimořádnou školu. Ve sboru totiž koll. Jos. Kašpr, před tím na reálce, učitel tělocviku, byl výborný šermíř. U toho jsme měli my dva a třetí ve spolku, starší kaplan P. Danielis, zvláštní hodiny v tělocviku a v šermu. V tom jen my dva s koll. Novákem. Obtloustlý P. Danielis měl dost na prostocvicích.

Ten jezdec a šermíř Novák, přírodopisec, byl „lajtnant" na rozdíl od druhého Nováka ve sboru „doktora", manžela paní Terezy Novákové, s kterým jsem byl přátelsky znám hned od té doby, co se dostal do Litomyšle r. 1876. A vzpomínám, že ve spojeném sboru byl mladší kollega Gustav Zába, syn zámeckého pana kasíra, působící na gymnasiu od r. 1877. Po letech pak sešli jsme se opět v Praze, ve sboru gymnasia v Žitné ulici; to byl už známým filosofickým spisovatelem, a zase milým, dobrým kollegou, jakým býval.

A naše „kvartetto" celé teď v jednom sboru. Na podzim t. r. 1882 pilně jsme zase chodili do

okolí, zvláště do „oudolíčka". Já tenkrát měl hlavu plnou dojmů z cesty, zvláště z Domažlicka. Koll. Wenig, rodák z českého západu, mně notoval, zvláště o dudácích, jež znal ze své rodné končiny. Znal dudáky, dudy, všecky jejich součástky a věděl, jak jim staří dudáci učili.

Na těch vycházkách bývalo veselo. Až o jedné nás koll. Wenig zarmoutil. Když jsme se jednou vraceli od Benátek, zastavil se před samým městem, že nám musí něco důvěrně oznámit, že s námi už nebude chodit, poněvadž si zadal o místo okresního školního inspektora a že to místo, jak zvěděl, dostane. Byla to pro nás smutná novina. A stalo se. V březnu 1883 odjel koll. Wenig. Těžko jsme se s ním loučili. Jak v Slaném působil, povědělo by nejlépe učitelstvo toho okresu. R. 1887 přijal místo výpomocného referenta u zemské školní rady pro školy obecné, r. 1891 jmenován zemským školním inspektorem. O tom, jak tu působil, nepřísluší mně zde vykládat. To však mohu říci, že dějiny českého školství budou vypravovat jen o jeho zásluhách.

A to ještě mohu si tu připomenout, že vůči mně se nezměnil ani na chvilku, že zůstal v Praze ke mně tak srdečným jako byl v Litomyšli. Prokázal mně nejednu přátelskou službu, mně i jiným, za které jsem se u něho přimluvil. A do Prahy mně pomáhal, on, pan dvorní rada Bartoloměj Pavlíček a zesnulý inspektor zemský Dr. Ant. Tille, aniž jsem o tom věděl, tenkrát, když jeden z přísedících zemské školní rady (ale žádný ze zemských školních inspektorů) proti mně uváděl: „Bože, kdyby ten člověk jen tolik nepsal!" — I toho se mohu dotknout, jak někteří naši poslanci málo o to dbali, aby dvorní rada Wenig byl zachován svému blahodárnému a pro naše školství důležitému půso-

bení. Šel sám, dobrovolně do výslužby, dotčen tou netečností.

Když koll. Wenig s Litomyšlí se na dobro rozloučil, bylo po našem kvartettu. Zůstalo tercetto dobrých přátel, ale to se již nevydávalo na vycházky do „oudolíčka" aniž kam jinam.

Toho roku 1883 od ledna vycházelo v Osvětě mé „V cizích službách, kus české anabase", plod to mé cesty do Bavor. Lumír měl v prvních třech číslech t. r. mou „Johanku" a Květy v únorovém čísle „Hejtmanskou slávu". Tenkráte jsem netušil, že se s Janem Talafúsem z Ostrova ještě jednou shledám a že se jím budu po léta zabývat.

Šmilovský tou dobou stále postonával. I jeho plicní neduh se zhoršil. Nicméně pořád ještě úřadoval. V květnu t. r. jel s děkanem Šantou do Chocně na instalaci; ale nedojel tam. Začal chrliti krev, musil se navrátit. A víc už z domu nevyšel. Polehoval, nebo, když se mu poněkud ulevilo, sedával v křesle u okna. Navštěvoval jsem ho. Byl už stísněné mysli, ale ne apathický. Ještě četl, ale chtěl něco lehčího a jasného. Opatřoval jsem mu takové čtení jak bylo možná. Pak musil opět ulehnout; přestal číst a také již nepovstal. Bylo stále hůř a pak už upadal v bezvědomí. Večer dne dvacátého června, bylo zrovna před jeho svátkem, zaslechl jsem, že se mu hrozně přitížilo. Chvátal jsem do jeho bytu.

Šmilovský ležel už v bezvědomí, prácuje k smrti. Rodina rozrušena. Jen malá dceruška ležela klidně na pohovce, kdež usnula. Vzal jsem děvčátko a uložil je do kočárku. Když jsem se vrátil, nemocný už ztichl. Chrapot přestal, smrtelná ssinalost rozběhla se po tváři. Bylo deset hodin. Smutně jsem se vracel za toho červnového, podmračného večera.

Pohřeb byl dne 23. června. Pršelo, jen se lilo, přes to však sešlo se množství lidí. Nad rakví u hrobu promluvil srdečně, dojímavě děkan Šanta. Na hřbitově u sv. Anny, opodál svých dětí, jejichž pomníček jsem loňského roku marně hledal, odpočívá Šmilovský nedaleko hrobu M. D. Rettigové Na pomníku Šmilovského je reliefové poprsí jeho, ale nezdařené. Není to jeho podoba, tak nevypadal.

Životopis Šmilovského a studii o jeho díle uveřejnil Dor. Jos. Novák v programu státní školy střední v Litomyšli r. 1885.

XXXVIII.

Spojení mé s Prahou zůstávalo jako před tím: novinami, belletristickými listy a korrespondencí nikterak rozsáhlou. Literárně žil jsem úplně osamocen, ale také nikterak nevyrušován spory a potýčkami literárními. Různé polemiky, jaké měly Lumír, Osvěta a jiné snad listy, sledoval jsem z té dálky víc jako divák, ač nikoliv lhostejný. Podrobnosti těchto půtek, jež přešly jako přeháňky, neutkvěly v mé paměti tak, abych mohl o nich zevrubněji a svědomitě vypravovat. Literární historie těch let je zaznamenaná.

Korrespondence mi tou dobou hrubě zřídla. Thomayer dlouhý čas mlčel; jen Aleš se občas přihlásil listem mně vždy zvláště vítaným. Z dopisů r. 1883 vyjímám nejzajímavější místa.

Dne 20. června t. r. psal po sváteční gratulaci a po zprávě, že stále sedí ve svém bytu na Malé Straně *) a společnosti že nevyhledává, také toto:

*) Bydlil v Thunovské ul. č. 14.

„Já počínám se opět poněkud vrhat na malbu a kreslím illustrace, mám jich hromadu již pro rozličné listy zhotovených, avšak zřídka kdy co vyjde. — — —

Z Lišky stal se Mnichovák v pravém slova smyslu. Věř mně, drahý příteli, že ještě nejsem daleko u cíle svého. Přemýšlím, jak bych nejlépe své vlohy platně osvědčil, avšak přišel a přicházím k tomu náhledu, že můj talent je již se mnou srostlý, a že bych s ním nepochodil ku svému uspokojení, byť bych se i v Mnichově v roce nebo dvou řemeslu přiučil. Jednoduše jdu cestou Manesovou. Manes mistr, ještě podnes oceněn není; českému umění ještě denice daleka, a předc chci i uměním tím vlasti svoji hřivnu přinést, a co pak? Nezbývá než boj, práce, v proudu materialistů držet pevně svůj ideál, urážek těch nejhrubších nevšímání."

V září t. r. 1883 oznamuje novou svou adressu: Bruska č. 538. a píše: „Stěhoval jsem se, neboť jsme měli špatný byt v takém starém domě. Ono je to sice hezky tak něco starožitného, ale takhle v museum. Teď mám velice příjemno, a děti mohou do zahrady. Jen jsem Tě posledně psal a tu mě hned překvapila práce, figury sgrafittové na staroměstskou vodárnu (osoby ze švédské vojny). Již jsem skizzy dávno zaslal, na kteréž jsem předevčírem dostal z radnice schválení (forma). Myslím ale, že jsem to dosti dobře rozluštil. „Ohlas písní ruských" jsem dokončil. Bude v celku 43 obrázků a obrázečků. Viesner hledí, aby to co nejdříve vyšlo —

Jak je ti se zrakem? Tuhdas jsem byl u B. Třebízského a ten taky stůně očima — — Beneš byl ve Vídni a našel dvě znamenité věci v císařském museu a sice velkou ostruhu a na ní: „Pomni na

mnie Paní má." U toho prý cedulka: „Sporn eines böhmischen Ritters aus der Zeit des Ladislaus Posthumus." Pak pancíř a na něm: „Sv. Waczlawe nedeg zahynautj mnie." Prej si na mne vzpomněl, když to viděl, a když mně to povídal, vzpomněl jsem zas hned na Tebe! To pasuje do našeho krámu, viď?" — — —

V doušce:

„NB. Mám illustrovat Rukopis Králodvorský!!!!"

Píše to, vzpomněl si na jiné, již hotové své illustrace, na domažlické sedláky a selky v Ottových „Čechách" (Šumava). „Ti sedláci v „Čechách"," dodává, „jsou zkaženi až na jeden, co jsou ty ženy v konturách. Ostatní sedláci jsou dle mých skizz vyváděni od cizích — — Posud nemám v „Čechách" než ten svrchu řečený obrázek a toho sv. Václava.*) To jsou mi milejší ti sedláci v „Šotku", co jsem dělal nežli ti provedení v „Čechách". Proto Tě to píšu. Jde to na mé jméno a já se za věc stydím."

Dne 19. prosince 1883 psal mně Aleš mimo jiné: „Když otvírali Brožíkova Husa na radnici, byl jsem při tom. Sám ten Sedlmajer z Paříže byl při tom, protože jsou Tě při tom samé „mašiny" a zde by to byli naposled nedovedli otevřít. V té bedně by se mohlo ostávat, alespoň výstava Eskymáků jistě. Obraz byl na čtyři díly zbalen. Doufám, že společně naň půjdem. Psal bych Tě něco bližšího, ale viděl jsem obraz pouze ležeti a tu jeden ještě nemůže nic určitějšího zřít. Znamenal jsem však znamenité věci již tak a mnohé vady taky. Hlavní při věci bude as proti Brožíkovým ostatním dílům ta kolosálnost. Dnes nebo zítra teprve

*) Úvodní kresba

myslím, že (ale již určitě) bude přístupen. Co já jsem robil a chci, až ústně.

Liškovi prý se dobře vede, je ho pořád vidět v „Gallerie der modernen Meister" nebo jak to píšou."

Tolik jsem zvídal o Praze. Myslil jsem na ni, přál jsem si dostat se tam, ale netesknil jsem už po ní. Zvykl jsem ve svém působišti, už jsem je měl i rád. Žil jsem spokojen v tiché Litomyšli, šťasten v rodině, studuje v knihách i v svém okolí, v městě i dál na častých potulkách, učil a psal jsem. Po pracích již uvedených napsal jsem r. 1883 ještě povídku „Pandurek"; vycházela od května do září ve Světozoru, jehož redakci tenkrát měl, ale, tuším, jen na krátko, Vrchlický. Při tom zabýval jsem se horlivě různými prameny k chodskému obrazu svému, abych si doplnil materiál, který jsem si přinesl z loňské cesty.

Na podzim začal jsem psáti. Dal jsem se chutě do díla, jež mne obzvláště těšilo. Chodský zápas za právo plný dramatičnosti mne nadchl a kraj a lid zamiloval jsem si za loňské návštěvy v těch pošumavských končinách. Už dávno choval jsem je, dosud mi neznámé, v milé paměti, dávno, už ze studentských let z líčení Boženy Němcové, zvláště však z její „Karly". Proto také připsal jsem své dílo památce slavné své krajanky.

Novou práci svou slíbil jsem „Květům". Svatopluk Čech přijal její začátek velmi srdečně. Ale když jsem po nějakém čase zaslal další část rukopisu, žádal některou změnu, ne pro práci samu, ale z ohledu na censuru. Nejlépe to vypoví jeho psaní:

„Velectěný příteli! Měl jsem jakési obavy, aby snad některá místa Vaší povídky státnímu návlad-

nímu do oka nepadla a příjemnost konfiskace nám nezpůsobila. Víte, jak jsou nyní ti pánové přísní. Proto zadržel jsem prozatím poslední tři listy rukopisu naposled zaslaného a posílám Vám je s žádostí, abyste sám místa červenou tužkou naznačená trochu oslabil. Vztahy k císaři mohly by se snad zcela vypustiti. Prosím, abyste toto mé obtěžování konfiskační horlivostí nynější omluvil a mně opravené ty listy s dalším rukopisem dle možnosti brzo zaslal. Vaše povídka — — atd."

Žádaná změna týkala se scény v nádvoří trhanovského zámku, kdy krajský hejtman Hora Chodům oznamuje, že privilegia jejich už neplatí, aby nechali odboje a Lamingerovi aby přísahali poddanost a člověčenství, a kdy mu Kozina směle odpověděl. Poněvadž jsem žádané změny vykonal v původním rukopise, který, tuším, zůstal v tiskárně, nemohu dnes určit, pro která místa se Svatopluk Čech obával státního zástupce.

Těšil jsem se, že tentokráte nemám žádného jiného slibu, že nemusím pamatovat na žádný jiný časopis, že všechen se mohu oddat „Psohlavcům". Dlouho však jsem se netěšil. Jednoho odpoledne na podzim t. r. 1883, když jsem se vrátil ze školy, přišel mi na „Buřvalku" nenadálý, vzácný host, pražský nakladatel, majetník a vydavatel „Světozora" Fr. Šimáček. Do té chvíle znal jsem ho jen dle jména, ale již od studentských let, kdy jako gymnasista jsem doma v Hronově čítal jeho „Posla z Prahy". Nyní stál přede mnou, vysoký, statný, hustých, lehce zvlněných vlasů, energického pohledu a oznamoval mi, že přijel ke mně, schválně že se vypravil do Litomyšle. Nakladatel za spisovatelem z Prahy až na Buřvalku! Oznámil, že si přijel pro povídku, pro příspěvek do Světozora, do

příštího ročníku. Odvětil jsem, že nic nemám. „Tedy napíšete."

„Píšu „Psohlavce", nemohu, a času málo, do nového ročníku není daleko."

„Potřebujeme jenom začátek. Ostatek byste napsal na pokračování."

Vymlouval jsem se, bránil. Nevěřil, žádal naléhavě dál, až konec konců jsem slíbil. Bylo nesnadno odříci Fr. Šimáčkovi, zvláště když schválně za mnou přijel. Že tak učinil, mohlo mně zalichotit a tím spíše, poněvadž chtěl právě mou prací začít nový ročník, jenž měl čelit novému časopisu, hrozícímu nebezpečnou konkurrencí; byla to Ottova „Zlatá Praha", právě založená, jež měla od nového roku (1884) vycházet.

A tak jsem pozbyl opět úplné volnosti. Když jsem slíbil, musil jsem slovu dostát. Začal jsem psát novou povídku. Byly to „Starosvětské obrázky", které pak s illustracemi Adolfa Liebschera vycházely ve Světozoru v prvních šestnácti číslech. Fr. Šimáček si s prvním číslem ročníku 1884 přispíšil. Vydalť je už ten den před štědrým r. 1883. Zlatá Praha, která tedy r. 1884 začala vycházet, přinesla za úvodní básní Heydukovou „Praze" povídku Beneše Třebízského „Ze záletů páně regentových". A tak jsme s Benešem bezděky, nechtíce, jaksi závodili.

Ale ještě téhož r. 1884 dostal jsem se do Zlaté Prahy. Psal redaktor, Ferdinand Schulz, psal o příspěvek do svého listu; a on uměl „kamarádíčku" práci vymáhat, jak by mně mnohý literát dotvrdil. Zmohl mne, já slíbil a tak v druhém pololetí, kdy Psohlavci byli dopsáni, začal jsem pro Zlatou Prahu „Nevolnici", které jsem pak do Spisů nezařadil.

„Ze záletů páně regentových“ byla z posledních prací Beneše Třebízského. Nedlouho po jejím ukončení zemřel, dne 20. června t. r. 1884. Odjel na léčení do Mariánských Lazní a živ se odtud nevrátil. Pamatuju se, jak jsem přišel z města domů na Buřvalku, jak, nic netuše, sáhl jsem po Národních Listech na stole ležících a jak jsem ustrnul, čta, že Třebízský zemřel. Obšírná zpráva byla z péra G. Eima. Právě rok, na den, po Šmilovském odešel Beneš a tak mlád, u věku pětatřiciti let! Upřímně jsem želel vzácné, ušlechtilé té duše —

Záhy po smrti Třebízského, v červenci uveřejnil Lumír jeho povídku „Ušlapán“, jejíž začátek byl na první straně čísla facsimile rukopisu Třebízského. Přiznám se, že mne ty řádky úhledného, poněkud archaisujícího písma dojaly.

Také Aleš želel vřele Třebízského. Psal mně k svátku dne 21. června, při čemž oznámil, že „dnešní listy bohužel přinášejí tesklivou zprávu o úmrtí pátera Beneše. Psal Jsi mně, když zemřel Hálek — a já píši dnes opět Tobě: Pane zůstaň s námi! — — O sobě Tě mohu jen málo psáti. Kutím pokud možno stále jen na Rukopise. Zítra neb pozejtří myslím že dovrším dvacátý list.“ Tenkráte bydlil Aleš na Smíchově, v Jeronymově třídě v č. 415.

XXXIX.

Za mého studia historického zajímala mne a vábila zvláště drobná šlechta v patnáctém století, zemanstvo ryze české, z něhož vyšel nejeden znamenitý muž. Do tohoto zašlého světa národní šlechty naší zabral jsem se pak upřímně a snažil jsem se vykreslit výjevy z jejího života po bouřích husit-

ských, za doby klidnější a jasnější. Začal jsem psáti „Marylu“ a to na podzim r. 1884. Jediná nesnáz se naskytla: jak ustrojiti věrně Zbyňka z Buchova, někdy hejtmana táborského, pak v polských službách, když se z nich vrátil k starému strýci svému Ondřeji na Domokovskou tvrz. Rozumí se, že v polském kroji. O ten však běželo.

Matejkova díla „Ubióry w Polsce“ jsem neměl, shánět je bylo nesnadno. Pomoc však se našla. Na přítele Alše jsem se obrátil. Znal Matejkovo dílo, zabýval se studiem krojů polských a vůbec slovanských. Dopsal jsem mu, a milý Aleš hned posloužil listem daným dne 10. prosince 1884.

„Co se týká toho hejtmana z Polsky, je to v celku jednoduché. Matejko má sice pár variantů, ale točí se to pořád okolo toho samého, totiž chlupatice na hlavě, nějaký kontuš as s třemi šňůrami u krku, límec z kožešiny . . .“ A tak dále vypisoval. Pod tím popisem hned čtyři figuriny pérem rázovitě načrtnuté, dvě větší, dvě menší. A tak jsem s pomocí Alšovou ustrojil statečného Zbyňka z Buchova, jenž na Domkovskou tvrz si přivezl Marylu dceru svého přítele, nebožtíka Petra Taraby z Bořic, zahynuvšího na Litvě proti německým křižovníkům.

O sobě psal Aleš v dotčeném listu:

„Rukopis dodělávám. Bude toho as 60 kusů. Vycházet to bude někdy na léto. Ale mám s tím kříž. Nakladatel málo platí rytcům, a to víš, že to mé věci neprospěje. Tuhdas jsem se nad dvěma zkaženýma listy až zarazil. Kdyby mně to jen hezky vyšlo, myslím, že by to pomohlo tlačit. Bude to dobrý doklad k mému autorství na divadle.“

Aleš tímto naráží na čtyři obrazy na stěnách ve foyeru Národního divadla, při nichž měl Frant. Ženíšek účastenství. Účastenství to se místem pře-

ceňovalo na úkor Alšův, ač byl tvůrcem těch obrazů, ač z jeho invence vyšly.

Tak jsem psal „Marylu" v zimě t. r. 1884 a také ještě počátkem r. 1885. Jasno bylo kolem, klid v mysli. Psal jsem starosvětskou selanku a sám jsem žil prostou idyllu venkovského professora, spisovatele osamělého v tichém zákoutí. Památných událostí toho času málo. Praha byla pořád ještě mou touhou, ale již tichou, ne palčivou. Za ta léta venkovského pobytu se mi hodně vzdálila a ještě se vzdalovala, ale zdála se zlatější, krásnější. Byla jako sen, jehož splněním nezalahodila na ten čas už ani naděje.

Už dvě léta, už na třetí rok jsem bydlil na Buřvalce, dobře již a sousedsky znám s veškerým záhraďským pláckem. Byl stále tichý; klid jeho nerušila mně stará kovárna v boku Buřvalky. Už od dětství jsem míval rád šero učazených stěn kovárenských a sršivý plápol výhně v jejich černu tím rudější, rozdmychovaný hučivým měchem; rád jsem vídal pracující kováře v kožené zástěře i nová kola a součástky vozu na okování pod přístřešek složené nebo koně u sloupu na podkovu čekající.

Z druhé strany Buřvalky bílý domek milého sousedstva, rodiny krupaře a pecnáře Petříčka, jehož zahrada sousedila s naší. Přes cestu, proti kovárně domek dobré sousedky slečinky Šafkové, jež co rok měla několik studentů na bytě. Jedno okno v průčelí toho domku jako prostá výkladní skříň slečnina krupařského obchodu; housky a rohlíky za tím oknem vábily kolem jdoucí venkovany, prosté pak cukroví děti mé a všeho plácku. Stoupaly na kámen pod oknem a krejcarem ťukaly na sklo, aby jim slečinka podala „špehýrkou" sladkou „štangličku", tabulečku praženého cukru nebo sladké „meidvlko".

Vedle nárožního domku slečny Šafkové neširoký, patrový dům, jediný s podsíňkou. Jeho majetník pan kontrolor Píč, suchý pensista zardělé tváře, více než sedmdesátiletý; sloužíval za patrimoniálních dob, starý „pan Franc", jenž uvěřil, když mu ve vinárně namluvili, že rudé moře má skutečně červenou vodu. Vycházel v starodávné, placaté čepici, v staromodním kabátě úzkých rukávů a límce do krku. A na tom krku staromodní kravatu. A rozumí se, že šňupal. Vycházel do kostela, pak dolů do města k „Holmanom" na víno, kdež si někdy i „barvičku" hodil. Málo mluvil, spíš se usmíval nebo hlavou pokrucoval nebo prsty za kravatou přejížděl. Na jaře brousíval po mezích mezi lány metajícího obilí; tu na bobek sedal a vdechoval vůni kvetoucích klasů, poněvadž věřil, že to plícím zdrávo a že to věk prodlužuje.

Na té podsíňce, na plácku zjevoval se, obyčejně ráno, Karlíček, pana kontrolora bratr, kuchař i posluha, nehezký, s vysedlou, opičí bradou, slabomyslný, po všechna léta v jediném ustrojení, v čepici ještě starožitnější, kožešinkou dole do polovice lemované, se štítem a pytlíkem, v kazajce, v zástěře, nohavice do sešlých, nízkých holinek, košíček nebo džbán v ruce. — Tak vycházel, nikdy však na dlouho, nikoho si nevšímaje, a mizel opět v podsíňce za tmavými dveřmi tichého domu. —

Dva, tři domky níže nejmalebnější stavení celého prostranství záhradského; stálo u cesty opodál staré bečvárny, bytu panského vodáka pana Vacha, s jehož dětmi se naše kamarádsky seznámily. Ten zajímavý domek byl dřevěný, ale ohozený, jako křída bílý s mansardovou, šindelovou střechou, s květinovou zahrádkou v boku a velkou zahradou v zadu plnou ovocných, košatých stromů, plnou ma-

lin a keřů angreštových a ryvízových. Ta zahrada táhla se až ke zdi zámeckého parku, nad níž se rozkládaly koruny starých buků a habrů.

V zimě, kdy všecko kolem zasněženo, okna toho domku jeden květ; a jen sníh sešel, začala zahrádka prokvétat nejrannějšími květy, krokusy, bledulemi, fialkami, prvosenkami; a pak už čím dále tím živěji pestřil se kvítím ten koutek a za šedou šindelovou střechou i nad ní vznášely se bělostné, růžové oblaky kvetoucích stromů. Od jara kvetla ta zahrádka do pozdního podzimu. Pod okny u klokočového keře stojan a na něm klec se žvatlavým špačkem nebo domeček čiperné, ryšavé veveřice.

V tom bílém domku staromodní střechy bezdětní manželé, kollega Bárta, muž nejlepších let, a žena jeho o kolik let starší. Jako supplent dostal se do Litomyšle, najal si byt u starší vdovy po váženém měšťanu; za nedlouho však se rozstonal. V té těžké nemoci ošetřovala jej paní kvartyrská s něžnou péčí, obětivě. Když se pozdravil, pojal ji za manželku. Tak žili v tom bílém domku, jenž byl jejím majetkem, idyllicky, svorně. Zdálo se, že v rozdílu jejich věku není pro ně ani stínu. Pan professor vedl si korrektně, nikam ani na krok, hleděl si školy, po škole své zahrady, svých ombrometrických pozorování a přírodopisných studií. Měl všecko pohodlí, paní professorová chovala jej jako v bavlnce.

Denně kolikrát jsem chodil kolem jejich domku; často jsem se u něho zastavil, u prahu, u plotu zahrádky, ob čas jsem i do něho vkročil, pohovořit s kollegou, s ženou jeho, vážnou paní nevelké postavy v staromodním účesu; černé (podezřele dlouho černé) vlasy měla na temeni stezkou rozdělené, přes čelo u jemných varhánkách k spánkům sčesané, a žíhon nad týlem. Pocházela z přední rodiny lito-

myšlské, z Tobišova rodu, pamatovala M. D. Rettigovou, rektora Flora Staška, pamatovala „noblbály", jak jsem o tom už vypravoval, a mnoho zajímavých osob a příhod staré Litomyšle.

Ráda o nich vypravovala a já rád naslouchal a hodně se i dotazoval. O svátku svého muže uctívala nás vínem a cukrovím vlastního výrobku, výborným, staromodním, jak je dělávali v třicátých letech minulého století. V jejím světlém salonku padla mi do očí hned za první návštěvy sádrová soška na bílých, starých kamnech, sedící muž polonahý, s copánky po spáncích, s varytem v ruce, Lumír, jistě Lumír, jak jsem hádal, díla nevšedního, od neznámého však autora. Zapomněl jsem už, od koho ji Bártovi měli. Autora však jsem si pak, náhodou zjistil.

Dostal se mi do rukou onačejší starší kalendář či almanach, jenž měl před titulním listem ocelorytinu; a na té rytině ten pěvec s rulíčky, s varytem, jak seděl na Bártových kamnech, jenže měl stafáž v pozadí, Vyšehrad, vybásněný rytcem, tuším že Jos. Rybičkou, který toho pěvce, jak na obrázku udáno, ryl dle sochy V. Levého. Sochu tu vytvořil V. Levý v Mnichově, kamž jej r. 1845 vypravil jeho mecenáš Ant. Veith, pán na Liběchově. Když koll. Bárta, jenž přečkal svou paní, zemřel, to jsem už byl léta v Praze, psal jsem do Litomyšle, aby sošku Lumíra V. Levého, dnes velice vzácnou a celkem málo známou, zachránili pro městské museum. Ale pokud vím, nezdařilo se; mladá hospodyně koll. Bárty, jež zdědila bílý domek, zahradu, vše, neprojevila žádoucí ochoty.

V samém sousedství Bártova domku hned vedle jeho zahrádky zděný, patrový dům, jeden z úřednických, patřících k zámku. V tom domě bydlil zá-

mecký inženýr Jos. Theurer, milý muž, ušlechtilé povahy. Choť jeho, rodem Hradecká, mládí své strávila na staré poště. Pamatuji si dobře otce paní Theurerové, starého pana poštmistra bílých vlasů a knírů, u ní žijícího. Byl staroušek více než osmdesáti let, na němž se splnilo lidové přání: „Dej vám pán bůh zdraví a pak lehké skonání." Jednou, pokouřiv chutě po obědě jak obyčejně z dlouhé své dýmky, sedě u stolu, opřel čelo o ruce, aby sobě zdřiml. A usnul tiše na věky. Dcera jeho, paní Theurerová byla paní nevelká, subtilní, jasných, modrých očí. Účes nosila podobný jako sousedka její paní Bártová.

Theurerovi měli jediného synka, Pepíčka. Když jsem se dostal do Litomyšle na gymnasium, chodil do kvarty. Však jsem už o něm jako o svém žáku pověděl. S jeho rodiči sblížil jsem se, když jsem se přestěhoval na Záhrad do jejich sousedství. To byl Pepíček už akademickým občanem pražské university a již tenkráte výborným hudebníkem. Tak jsem se i tam před tím panským domem zastavoval, u plotu jeho trojúhelníkové, malé zahrádky nebo i nahoře v bytě. A jako paní Bártová mne vodila staroměšťanskou domácností litomyšlskou, tak paní Theurerová po staré poště i zámkem, z něhož pocházel i starý obraz na stěně jejího bytu, portrét dámy v napudrovaném účesu, hraběnky Ulfeldové, provdané Waldštejnové, vrstevnice císaře Josefa II.

Paní Theurerová měla neobyčejnou paměť; sama živých pohybů živě vypravovala, často s humorem, o pánech i úřednících, o figurkách staré pošty a její příhodách, o poštmistru Valachovi a jeho ženě a dcerách, o císaři Josefovi, jak za času poštmistrovství Valachova jezdil Litomyšlí, o té hraběnce Ulfeldové, jež o dvorním plesu zakopla vy-

sokým špalíčkem svých střevíců o schod a tak prudce klopýtla, že sletěla a na smrť se zranila.*) —

Dřív nežli já rozloučila se paní Theurerová se Záhradí. Její manžel zemřel v mužném věku r. 1885. Paní inženýrová odstěhovala se dolů do města, a pak za synem do Prahy. Tam byl jsem, od r. 1888, delší dobu zase jejím sousedem, když dostav se do Prahy, usadil jsem se v Hálkově ulici na Nov. Městě. Po několika létech vrátila se paní Theurerová opět do své milé Litomyšle. Tam jsem ji navštívil pokaždé, kdykoliv jsem přijel z Prahy podívat se na Litomyšl; navštívil jsem ji a jejího Pepíčka, to již mého mladého kollegu a přítele. A pokaždé jsme s váženou paní, mající pořád týž varhánkový účes, teď už šedivých vlasů, zašli do starých časů, na které ráda vzpomínala, a pokaždé se ještě na tom výletu zablesklo něco nového, nějaký detail, nová zpráva, na které připadla. Loni (1911) jsem ji navštívil naposled. Nedlouho po tom, dne 10. srpna, tiše skonala. —

Tak jsem ve vzpomínkách navštívil dobré a milé známé a sousedy, tak jsem obešel téměř všechen záhradský plácek. Skoro ustavičně tichý rozkládal se pod mými okny a nerušil mne při práci, ani když se jím ob čas hlomozněji rozbušila kladiva v sousední kovárně, ani když do ospalého ticha letních odpolední vyzníval z hospůdky pode mnou ke mně do patra, do otevřeného okna hlas houslí, někdy flétnou provázených. Tlumeně se hudba nesla a nějak tesklivě, ať potulný hudec dole hrál nějakou národní píseň nebo i notu do tance.

---

*) Nestalo se o dvorním plesu; hraběnka smrtelně se zranila na schodech svého bytu ve Vídni, vracejíc se z kostela v lednu 1791. Pochována je v Litomyšli v kostele u piaristů.

A často jsem se na to prostranství zadíval za temných, zimních jiter, v čas adventní, kdy vše kolem zaváto a kdy za holými stromy sněhem ošlehanými zářila osvětlená okna děkanského kostela. Na ně jsem oči upíral, ale hronovského kostela vnitřek jsem viděl, hořící, bílé i pestře zdobené sloupky voskové na lavicích a v těch lavicích mladé, staré, tetky a strejce, a slyšel jsem, jak kostelem hlaholí za průvodu prostých varhan stará adventní: „Z nebe posel vychází —"

Za májových večerů jsem plácek někdy pozoroval, když z temna z pod jasanů dole mrkaly barevné lampičky u sochy sv. Jana, kdy houfec žen, děvčat a dětí v oktav sv. Jana se tu modlil se starým sousedem litanie a kdy pak měkkým šerem zazněla tesklivě poslední jejich píseň: „Na dušičky vzpomínejme —"

A za nedělních, zářivých jiter na jaře, v létě jsem po tom prostranství z okna hleděl s mladou svou ženou za našimi dvěma malými dcerkami, jak svátečně vystrojené, v letních, světlých šatečkách putovaly v průvodu věrné Helenky služky k babičce dolů do města —

Na chvíle nám to prostranství mizelo, když jsme meškali v zahrádce za domem. Tam bylo pěkně zvláště na jaře, když po zahradě, v sousedství u Petříků a v zarostlé zahradě u chalupy staré Čejkové a po všech zahradách kolem „na moštění" stromy kvetly, kdy nad hlavami nám samý květ, sněžné baldachýny květů, když skrze ploty zlatě zářila ze sousedních zahrad spousta pampelišek.

Tím záhraďským prostranstvím chodíval jsem s dvěma dceruškami do zámecké zahrady, s nimi a s ženou k sv. Prokopu, do luk pod Zavadilku,

do Libánek, lučinatého, mělkého oupadu mezi obilnými lány na starou hráz pod několik stromů.

Taková byla má záhraďská idylla. Jaký to prostý život — a tak obšírně o něm mluvím. Ale jak se nerozhovořit o šťastných letech.

XL.

Z Litomyšle jsem nejezdil o každých prázdninách s rodinou na letní byt, a jel-li jsem, bylo to pokaždé do Hronova. Sám jsem Buřvalku často opouštěl na různé vycházky, během školního roku, o svátcích nebo kdy se jinak hodilo, a pak o prázdninách. Byly to volné potulky okolím, po vsích, kdež jsem hlavně studoval dřevěné stavby, byly to i delší vycházky, jmenovitě do Orlických hor, když jsem redaktoru „Čech" F. A. Šubertovi slíbil stať o nich do jmenovaného díla, a když mne z toho slibu druhý redaktor a páně Šubertův nástupce, F. A. Borovský, nepropustil.

Chodíval jsem obyčejně sám; někdy se naskytl společník. R. 1883 navštívil mne přítel Thomayer a s ním jsem putoval na Litice, Vamberk, Rychnov, Opočen, pak do Hronova. Téhož roku prohlédl jsem si s koll. Šimkem Nové Hrady u Vys. Mýta, okolí Košumberka, zajímavý zámek v Chroustovicích, který se pak dostal, ovšem ne plným jménem a fotograficky věrně, do mé novelly „Z malých cest". Sám jsem pak putoval přes Poličku, Korouhev, rodiště Jos. Ehrenbergra a slovutného chirurga MUDra Fr. Michla, do Imramova na Moravu, navštívit kollegu z gymnasia hradeckého, přítele MUDra K. Veselého.

Roku příštího, 1884, začal jsem systematicky procházet Orlickými horami, počínaje kralickým Sněžníkem a jeho okolím. To na jaře. V létě jsem konal další partie, většinou pěšky; jmenovitě prošel jsem se zesnulým přítelem Ant. Truhlářem okolí Solnice, Skuhrova, Jedlové, vystoupil jsem s ním na Deštnou, na Vrchmezí. Přes Olešnici dali jsme se do Náchoda, odkudž Truhlář odjel domů, do Lična u Častolovic a já do Hronova. Za těchto prázdnin vypravil jsem se s koll. Šimkem a drem Theurerem z Hronova přes Dušníky do Kladska. Před tím, v červenci, zajel jsem do Prahy a dále na Křivoklát a Jivnu opět s koll. Šimkem. Vydal jsem se tam, protože mne tenkrát už strašil v hlavě „Červený man", kterého jsem se již nezbavil až pak po letech v „Mezi proudy".

Počátkem prázdnin r. 1885 musil jsem do Prahy. Jel jsem tam neklidný, u velkém napětí; vezlť jsem tam svou matku, kterou provázela má sestra Božena, do soukromého ústavu prof. Schöbla na oční operaci. Přišly chvíle velkého vzrušení, rozčilení, jak jsem o tom už vypravoval. Operace se zdařila. Matka, velmi sesláblá, ležela pak v bytě našeho krajana Aloisa Jiráska, obchodníka v Karlově ulici, jenž matku srdečně pozval, že bude mít v jeho bytě lepší pohodlí a všechen klid. A měla. Tenkrát prokázala mé matce velikou, horlivou péči a mnoho laskavosti sestra krajanova, Liduška, má někdy spolužákyně z hronovské školy, provdaná Ságnerová, kteráž jsouc ovdovělá spravovala bratru svému, tehdáž vdovci, domácnost.

Když se matka vracela s mou sestrou Boženou z Prahy, odkudž jsem o něco dříve odjel, sešli jsme se v Chocni. Přijel jsem tam se ženou a dětmi. Matka uviděla zas po dlouhé době temnoty sna-

chu svou a své dvě malé vnučky. V jakém pohnutí, s jakým potěšením klonila se, teď v brejlích, k jejich tvářím, jak je hladila! A mladší z nich, Mařenku, shlédla a hladila naposled — Z Chocně jela matka s mou sestrou Boženou do Hronova, já s ženou a dětmi do Litomyšle.

To bylo koncem července. V srpnu zajel jsem do Hronova navštívit rodiče. Za toho krátkého pobytu zašel jsem na Skály, zpustlý hrad v teplických skalách nad zámečkem hradeckých kanovníků Bišofštejnem. Znal jsem ta místa z dřívějších dob. Ale tou dobou jsem zaslechl o nich zvláštní historii. Pověděl mně ji zesnulý obchodník plátny, „světák", Vendelín Klikar, jenž s plátny jezdil do světa, až do Polska. O třech bratřích z Police vypravoval, z nichž jeden byl správcem v bišofštejnském dvoře a druhý tam sládkem, a jak třetí bratr, soused polický, přišel je na štědrý den navštívit, jaké měl cestou vidění a jak se pak na hoře v skalné rozvalině zjevilo světlo a jak tam i po té tajemně svítívalo; po čase že přijela vrchnost, hradecký kanovník, a ten že se odhodlal v noci do pustého hradu, když tam opět světlo proskočilo a tiše zářilo, zažehnat to strašidlo, ale že se vrátil bled, smuten a že ani slova nepromluvil a nic nezjevil, co spatřil, co se mu stalo —

Toto vypravování mne tak chytlo, že jsem zatoužil znovu prohlédnout si ta místa. Tenkráte to, někdy husitské hnízdo, z něhož Matěj Salava z Lípy strašil svými nájezdy slezské Němce, z části do ohromných balvanů pískovcových vytesané, bylo, ač pusté, přece zachovalejší nežli dnes, a přístupnější. Tenkrát jsem mohl ještě k brance ve skále vytesané a za ní jamkami ve skalní stěně vydrápat se na temeno „věže", nejvyšší to skály hradní dobrých

patnáct metrů vysoké. Dnes, jak slyším, není už na ni přístupu. Tak jsem si tenkrát, 1885, zevrubně prohlédl to skalní doupě, zaujat tou tajemnou příhodou. Z toho pak vyrostlo „několik výjevů z dějin samoty", „Skály".

Z Hronova jsem se vrátil tenkrát záhy, poněvadž jsem měl ještě před sebou delší výlet. Dávno již jsem toužil po Drážďanské galerii. Koncem srpna zajel jsem do Prahy. Společníkem mně byl bývalý můj žák, Dr. Jos. Theurer. V Praze jsem se nezastavil; ani Alše jsem nevyhledal. Ten tou dobou bydlil na Hradčanech, jak mi o tom psal v červnu toho roku:

„Musím Tě zdělit novou adressu. Stěhujem se pořád jako nomádi. Ted jsem se octnul na Hradčanech č. 110." Psal také o Psohlavcích, o illustracích k nim, ale že se s F. Šimáčkem nedohodli. To jednání bylo asi počátkem roku, poněvadž F. Šimáček t. r. dne 5. května zemřel. Na konec Aleš připsal: „Mám opět jeden mythický cyklus slovanský za lubem —"

Dne 26. srpna dojeli jsme do Ústí nad L. Nazejtří prohlédli jsme si bojiště „na běhání"; dne 28. byli jsme v Drážďanech. Uviděl jsem, co jsem uvidět toužil, obrazy, stavby, sbírky. Kromě toho vyšli jsme vyhledat villu J. Kraszewského. Byl zasmušilý, chladný den a padal drobný dešť. Před villou v zahradě zelenaly se břízy a kvetly růže. Villa sama byla opuštěna a prázdna. Vrátný se domníval, že ji chceme najmout. Patrně pak žasl, když slyšel nás mluvit o Kraszewském a jak se po něm dotazujeme se sympathickým zájmem. Byltě Kraszewski před tím jako velezrádce a vyzvědač, opatřivší prý francouzské vládě plány německé pevnosti, ne-

vím už které, odsouzen na půlčtvrta roku do žaláře v pevnosti Magdeburské.

Process se slovutným polským spisovatelem byl tenkrát evropskou sensací. Sympathie pro něj projevily se v evropském tisku, vyjma ovšem německý, už za toho přelíčení; ale pak ještě více, když se rozneslo, jak starý, víc než sedmdesátiletý Kraszewski u vězení trpí, že se tam roznemohl. Německá vláda jej konečně propustila na zotavení na zálohu 20.000 marek. Kraszewski se do vězení už nevrátil, ale také svobody dlouho nepožíval. Zemřelť začátkem r. 1887 v Genevě. Když my jsme tenkrát (1885) stanuli před jeho někdy villou, seděl ještě u vězení —

Z Drážďan nevrátil jsem se rovnou domů. V Praze jsme se s drem Theurerem rozešli. On jel do Litomyšle, já do Tábora. Prohlédl jsem si starobylé město důkladněji než za první návštěvy, zašel jsem na Kozí Hrádek, a také Přiběnice jsem navštívil. Zde mně byl průvodcem přítel Jan Novák, bratr litomyšlského kollegy. Tenkrát v Táboře seznámil jsem se s historikem Martinem Kolářem, mužem zajímavým († 1898), a s naším znamenitým Aug. Sedláčkem. Společníkem mně byl koll. Hynek Mejsnar, v Táboře na gymnasiu působící, známý překladatel, milý, veselý muž († 1895). Mejsnar mne také zavedl do vinárny, tam že bude také Ferdinand Náprstek z Prahy. A byl. My tři seděli sami a dobře jsme se bavili. Pamatuju se, že Ferd. Náprstek měl také gurmandský výklad o vínech, o poesii vína, a zas o parních lázních, ty že všude, kam přijde, nejprve ohledá a jich zkusí, jen v Římě ne, tam že první jeho cesta byla do Sixtinské kaple. Pak i recitoval z Kollárova předzpěvu k „Slávy dceři“ a celé odstavce z Nebeského

„Protichůdců". Tak jsme vesele besedovali my tři, sami; v druhé místnosti viděl jsem četnější společnost kolem stolu. Na jednoho z těch pánů, měl bělošedé vlasy a skoro bílou bradu, ukázal mi koll. Mejsnar, to že je Němec, muž Boženy Němcové, že tu je u syna. Po dnes mne hněte, že jsem ze své společnosti na chvíli se nevytrhl a s manželem Boženy Němcové se neseznámil.

Pobyt v Táboře musil jsem náhle zkrátit. Z Litomyšle telegram, že Mařenka, mladší má dceruška, bez malička čtyřletá, se vážně roznemohla. Nejbližším vlakem jsem odjel. Toho dne nebylo možná dál než do Prahy; k nám do Litomyšle nebylo spojení. V trapné nejistotě a v obavách musil jsem zůstat v Praze přes noc. Lekavě doléhalo, že smrt byla nedávno v našem domě a že se vracívá; v červenci totiž před samými prázdninami zemřel Otokárek, osmiletý synáček naší sousedky, paní Remšové.

Chvátaje v Litomyšli z nádraží, potkal jsem okresního lékaře dra Čermáka; od něho jsem zvěděl, že má dceruška se roznemohla na neštovice, ale že není zle. To jen těšil. Bylo zle. Žena sama s Mařenkou. Starší dcerku, Boženku, odstěhovali k babičce. Nemocná dceruška mne ještě poznala, viděla. Ale pak — kruté tři dny a noci. Dne 7. září o druhé po půlnoci skonalo naše milé dítě. —

XLI.

Na čas byl konec literární práce. Tak trudně přešel podzim a teprve v zimě začal jsem opět dílo. Byly to „Skály". Toho roku nevydal jsem kromě „Skal" a drobotiny „Beran" z cyklu „Černá ho-

dinka" nic jiného tiskem. Obě jmenované práce vyšly v Lumíru.

Jako jsem prve sumárně uvedl své různé vycházky a studijní cesty, tak vzpomenu tu také úhrnem některých návštěv. Když jsem ještě dole v městě bydlil, v Rumlerově domě, vyhledal mne, tuším r. 1881, dor Jaromír Čelakovský, kterého jsem osobně dosud neznal; putoval tenkráte po východních Čechách, studuje v městských archivech. Na Buřvalce, asi r. 1884 navštívil mne král. uherský justiční rada Ant. Kostka z Pešti, v jehož rodině zachovalo se podání, že jsou českého původu, že jejich předek Jan Kostka, c. k generál auditor a zemský sudí v Temešském banátě († 1761), pocházel z větve znamenitého rodu pánů Kostků z Postupic, jimž za husitských válek připadlo biskupské panství litomyšlské. Justiční rada Kostka, jenž přestal se psáti po maďarsku, když mu vláda uherská přiznala praedikát „z Postupic", učil se česky a znal výborně dějiny Palackého. Přijel se podívat na Litomyšl, někdy sídlo svých předků, a hledat zevrubnějších zpráv. Mnoho nového jsem mu nemohl povědět; nejsa genealogem, odkázal jsem jej na znamenitého našeho Aug. Sedláčka, jehož „Hrady a zámky" jsem mu ukázal. Uherskému pánu Kostkovi z Postupic imponovaly; byl dílem tím velice překvapen, obdivoval se mu.

Na Buřvalce mne také navštívil Rezek. Nepamatuju se určitě, kterého roku. A jednou odpoledne, myslím že r. 1886, v létě, vstoupil k nám z nenadání Adolf Heyduk, provázen svou chotí. To bylo milé a vzácné překvapení. Heyduk zajel si navštívit své rodiště Rychmburk; odtud se podíval do Litomyšle k nám. Dosud jsem osobně neznal milého básníka, jehož verše jsem si už v Němcích, v Brou-

mově, jako kvartán opisoval z Mikovcova Lumíru. A teď přišel sám ke mně s něžnou svou chotí —

A ještě o jedné návštěvě se zmíním, která měla pro mé dílo nemalé následky. Ferdinand Schulz trávil r. 1887 prázdniny v Ústí n. Orlicí. Odtud zajel do Litomyšle a navštívil mne. Za hovoru se zmínil, že seznámil se s kazatelem evang. bratrské církve Ochranovské p. Eug. Schmidtem, působícím v Potštýně, ten že četl některé mé knihy, jmenovitě „Poklad" a tu že si vzpomněl na F. Heka, kupce dobrušského, jenž v první polovici 19. stol. žil v Ochranově a tam části českobratrského archivu překládal do němčiny, ten Hek že by mne jistě zajímal. To mne ovšem zlákalo. Dalších podrobností si zevrubně nepamatuju. Jen to vím, že jsem zajel k Schulzovi do Ústí, že jsem se tam sešel s p. Eug. Schmidťem a s dvěma jeho kollegy, jejichž jména neutkvěla mi v paměti. Jeden z nich se zmínil o části autobiografie Čecha H. (F. Heka), uveřejněné před lety v ochranovském časopise „Der Brüderbote". Čísla tohoto časopisu dostalo se mi pak laskavým prostřednictvím p. Eug. Schmidta.

V té kusé autobiografii byly vypsány některé příhody z Hekova mládí, jak se dostal do Prahy za choralistu, příhoda s P. Matyášem v umrlčí kapli, jak se Hek setkal s císařem Josefem, jak čítal zabavené knihy a jak lezl kamny do klášterní bibliotheky. Ještě jsem nedočetl a již jsem hořel. Cítil jsem, že v tom zlomku vytryskl mi pramen, že v něm je studnice, ze které se dá čerpat a dále tvořit. A bylo to o době, která mne tolik poutala. Hned jsem začal dále hledat a pátrat. Dopisoval jsem si s p. Eug. Schmidtem, který s velikou ochotou odpovídal mi na mé dotazy a později zaopatřil mně i portrét dobrušského F. Heka jako starce víc než sedmde-

sátiletého, kreslený v Nízkém u Zhořelce Theofilem Reichlem.*)

Že o návštěvách mluvím, vzpomenu ještě jedné, přečetné, která nebyla mně, nýbrž Litomyšli, druhého, obecného sjezdu českých professorů středních škol o letnicích (1887) dne 29., 30. a 31. května. Prvním předsedou byl Karel Tieftrunk, ředitel gymnasia v Žitné ulici v Praze, druhým Fr. Višňák, ředitel kroměřížský. O sjezdu tom měl jsem míti slavnostní přednášku. Přislíbiv ji, chystal jsem se, že promluvím o tom, jak Jednota českobratrská šířila se z krajiny žamberské do Litomyšle a jak tu za pánů Kostků z Postupic působila.

Nedlouho před sjezdem oznámil mně ředitel Fischer ne bez jistých nesnází a omlouvaje se, mohl-li bych ustoupiti, že psal prof. Kvíčala, že by rád o sjezdě promluvil slavnostní řeč, chtěl-li bych přání jeho vyhověti. Překvapilo mne to nemálo, zdálo se mi to divné, ale ustoupil jsem k vůli řed. Fischerovi. A tak o tom sjezdu přednášel prof. Kvíčala, a sice „O pěstování vědy jazykem mateřským". Druhého dne konaly se odborové přednášky a tu byv požádán, pověděl jsem v kroužku historiků, ač toho dne hrubě indisponován, obsah výše psané své přednášky.

A ještě o jednom sjezdu, tišším, ale intimnějším. Popudem dra L. Quisa, tenkráte v Přelouči, stalo se, že jsme se my spisovatelé východních Čech dohodli, abychom se občas sjeli. Takový sjezd a velmi zdařilý byl r. 1886 v Nechanicích u dra Štolby, který o něm obšírně a s humorem vypravuje ve svém „Z mých pamětí". Za rok, dne 4. září

*) Obšírně jsem psal o F. Hekovi ve Zlaté Praze r. 1909 v č. 48.

(1887) shledali jsme se v Chrudimi u dra K. Pippicha, jmenovitě Bohumil Adámek z Hlinska, Quis, Pavel Albieri, Antal Stašek, Miřiovský, dor Štolba, tuším že také K. Kučera, a já. První den strávili jsme, jsouce hostmi dra Pippicha, v Chrudimi, druhého dne podnikli jsme výlet do lesů do utěšeného zákoutí hradu Strádova nad Chrudimkou. O tomto sjezdu napsal obšírnou vzpomínku dor Pippich do „Černé hodinky" (1892). Třetí sjezd byl r. 1888 u Antala Staška (dra Zemana) v Semilech; ale tam jsem se již nemohl vydati. Bylo to v čas mého přesídlení do Prahy.

Toho r. 1887 vycházel ve Světozoru první díl mé trilogie „Mezi proudy" a v Zlaté Praze „Povídka z archivu". Květy přinesly v červnovém čísle počátek „Stromů", kterými se má mysl už dlouhou dobu zabývala. Nalézámť už v notesu z r. 1884 načrtnuté některé sceny a myšlenky k těm obrázkům. V druhém pololetí měly Květy ještě jednu mou práci: „České chalupy a stará stavení městská". Když jsem toto pojednání dopsal, zaslal Jan Prousek, nevěda ovšem o mé práci, jakož já nevěděl o jeho, Květům obrázky českých, dřevěných staveb. A ty pak a několik náčrtků mnou opatřených vloženy do mého textu. To byla, myslím, první, obsáhlejší studie o našich roubených stavbách.

Při tom psal jsem „Orlické hory", které téhož roku počaly vycházeti v Ottových „Čechách". Pracoval jsem svědomitě na základě autopsie a svého studia lidu, kraje i staveb, užil jsem i nových pramenů. Ale když „Orlické hory" vyšly, nikdo si jich nepovšiml. Práce ta rozjitřila mně zase zrak; musilť jsem často nahlížeti do map generálního štábu a to mému zraku ublížilo.

Na zotavenou a zároveň pro studium k dalšímu dílům „Mezi proudy" vypravil jsem se do jižních Čech společně s drem Jos. Theurerem. Dne 23. července (1887) dojeli jsme do Prahy, nazejtří pak drahou do Ostrovce. Odtud putovali jsme pěšky přes Most, Varvažov širým lesem k Zvíkovu. Po prvé, před desíti lety, dorazil jsem k němu od východu, přes Milevsko; tentokrát od západu. Převozník nás dopravil na druhý břeh Otavy a my vystoupili za parného, červencového poledne na hrad. Vzpomínal jsem, jak tu bylo před desíti lety, když jsme tu s Liškou nocovali. Do dusného klidu parného dne uhodil pak náhle poplach, že hoří. Ve mlýně dole pod hradem chytlo a hořelo. —

Na noc jsme nezůstali. Už snad nebylo ani možná v rozvalinách nocovati. Pozdě odpoledne zamířili jsme přes Oslov a Záhoří do Písku, kamž jsme došli pozdě večer. Druhého dne prohlédli jsme si Písek, i po Otavě jsme se svezli v milé společnosti přítele Heyduka. Nazejtří v poledne zajeli jsme do Vodňan, kdež Otokar Mokrý, můj přítel už z let universitních, byl notářem. Byl jsem dychtiv na Heritesa, kterého jsem osobně neznal a na Julia Zeyera, s nímž jsem také nebyl znám. Těšil jsem se na ta setkání.

Mokrý přišel k omnibusu a vedl nás rovnou k domu Heritesovu. Před lékárnou na kamenném schodu seděl Zeyer. A v tom vyšel z lékárny Herites. Přijal nás velmi srdečně a byli jsme pak jeho a Mokrého hosty. Po obědě pozdě odpoledne koupali jsme se všichni v Blanici; na večeři jsme byli u Mokrého. Řekl jsem, že jsem se těšil na setkání s literáty vodňanskými. Má radost se však ihned zkalila. Cítil jsem, jak chladně, ano nevšímavě se Zeyer ke mně chová. Cítili to hostitelé, Herites, Mokrý, je-

jich choti, kteří všichni věnovali nám vzácnou pozornost a laskavost.

Chování Zeyerovo bylo mně záhadou. Nikdá před tím jsem s ním nemluvil, tu ve Vodňanech jsem se ho ničím nedotkl. Alespoň jsem si nebyl ničeho vědom. A přece — Když později, ne však za toho pobytu vodňanského, jsem o tom s Heritesem mluvil, dověděl jsem se, čím jsem Zeyera urazil. Když totiž Herites při tom našem prvním setkání vystoupil z lékárny, oslovil jsem ho titulem „pane lékárníku". A to Zeyera proti mně prý popudilo.

Nešel jsem, pravda, k lékárníkovi; ale Herites lékárníkem byl a po prvé jsem se s ním vítal. Že jsem jej oslovil jeho stavovským titulem, proto nemusila vyvříti taková netajená nelibost. Quisovi básníku říkají pane doktore, Sládka, Vrchlického, básníky, oslovují titulem professora, a nikdo to nepokládá za pošetilost.

Ale příčina byla asi jinde, jak jsem později vytušil zaslechnuv z dobrého pramene, jak Zeyer, spatřiv v bytě přátelské mu rodiny sešity mých spisů, jeden z nich vzal, pohlédl na něj a nechutě odložil se slovy: „Pořád ten Jirásek." — Mohl si nevážit mého díla, mohlo jej mrzet, že se čte, ale tak osobně to projevovat — a básník za tak jemného prohlášený — A ještě jednou mi svou nepřízeň projevil. Po letech jsem jej někdy v Praze vídal, když jsme bydlili pod jednou střechou, ve Vávrově ul., v domě paní Jungfeldové, jeho sestry. Jednou večer, myslím, že na podzim (sychravo bylo a mlhavo), vracel jsem se do svého bytu. U domovních dveří, už zavřených, stál Zeyer. Bezděky jsem přidal do kroku; chtěl jsem otevřít. Ale jak mne Zeyer spatřil, odstoupil rychle ode dveří a

zašel do ulice. Zmizel mi v mlze a víckrát jsem ho již nespatřil.

Pak ležel nemocen nade mnou v patře. Ptával jsem se jeho paní sestry, jak se mu daří. Nevím, zvěděl-li o tom. Zvěděl-li, zůstal ke mně nezměněn až do posleda.

Silně jsem odbočil; nerad, opravdu nerad jsem o tom psal. Ale ať zůstanou tyto řádky pro všechno tomu onomu na vysvětlenou.

Z Vodňan vydali jsme se do Chelčic, na Kratochvíli, do Prachatic, po druhé navštívil jsem Husinec. Na rozvaliny hradu Husi jsme se podívali, do Volar, k soutoku obou Vltav, na stoku Švarcenberskou, k pleklštejnskému jezeru, k pomníku Vojtěcha Štiftra. Další stanice naší cesty, kterou jsme většinou pěšky konali, byly Hiršperk, Želnava, Planá, Frimburk. Odtud jsme zašli k Čertově stěně, do Vyššího Brodu, a dál jsme jeli na Rožmberk, Krumlov, Zlatou Korunu do Budějovic. Odtud do Borovan a k Trocnovskému dvoru, kterýž uvidět bylo již dávnou mou tužbou. Z památných těch míst zpátky do Budějovic, odtud přes Veselí do Jindřichova Hradce, kdež jsem se osobně seznámil s archivářem Tischrem, mužem velice milým a přeochotným, i s jeho váženou rodinou, a také s mladým archaeologem L. Domečkou. Zajímavý byl výlet z Hradce na zámek Červenou Lhotu. Cesta nás vedla z města Jindřichova přes Kamenici do Pelhřimova, Humpolce, na Lipnici, na Přibyslav k Žižkovu pomníku. Přes Německý Brod vratili jsme se do Litomyšle. Víc než čtrnáct dní putovali jsme po jižních Čechách.

XLII.

Do klidu a jednotvárnosti maloměstského života přinášely ruch a žádoucí změnu divadelní společnosti. Mně bývaly obzvláště vítány. Milovalť jsem divadlo již od svého mládí a živě zajímaly mne nejen hry, scena a její úprava, ale i herectvo, život herecký. Za těch čtrnácte let, co jsem v Litomyšli pobyl, vystřídalo se tu mnoho společností. Hrávaly na Karlově. Než pamatuju se, že jsem byl také v staré divadelní místnosti, v hostinci „U orla", za náměstím, nedaleko tiskárny, že tam byl hrozný přístup do sálu a že tam hrála na chudém jevišti chudá společnost ředitele Pázdrala.

Snad to bylo hned prvního roku (1874) nebo brzo po tom. Nevím, co tenkráte dávali; vzpomínám na to představení jen pro ředitele Pázdrala, jenž pocházel ze Stěžer u Hradce Králové. Byl to originální zjev, fantasta už jako mladík. Studoval na pardubické reálce, musil však ze školy, poněvadž se obořil na ředitele: „Zhyň, zrádče svobody! Zhyň, otrokáři české mládeže!" A fantastou zůstal. Starší herci vypravují mnoho o jeho podivných kouscích; také to, jak souže se pochybnostmi náboženskými, střílel jednou v polích na kříž, poněvadž se chtěl přesvědčit, je-li Kristus nezranitelný. V mnohých těch povídkách se i přehánělo. Já na příklad slýchal, že si Pázdral z fanatického nadšení či běsnění vlasteneckého zničil oko, aby byl jednooký jako Žižka. Nebylo to pravda, ale i to Pázdrala charakterisuje, že se to o něm mohlo vypravovat.

Zajímavo je, že jako divadelní ředitel zaváděl už tenkráte divadelní konference, přednášky s jeviště, jenže ne před představením, nýbrž až po

něm. Hlavně o morálce hraného kusu vykládal, ač i také o autorovi se zmínil. Opustiv Thalii, věnoval se kazatelství. Tak působil také na Kladně jako duchovní nějaké anglikánské, náboženské společnosti. Žil pak v Americe a snad tam po dnes káže —

Asi r. 1875 přijel do Litomyšle Jos. J. Staňkovský se svou společností. Hrubě se mu tu nedařilo tak jako většinou i na jiných štacích, ač měl členstvo vybrané, repertoir rozmanitý a umělecký. Staňkovský snažil se sloužit umění, ale nedbal dost obchodní stránky svého podniku. A přišel do zlých časů, do hrozných bojů staro- a mladočeských. Byl prohlášen za Mladočecha a proto Staročeši (a Litomyšl byla tenkráte většinou staročeská) vyhýbali se jeho divadlu.

V Litomyšli jsem po prvé spatřil paní M. Ryšavou. Působivši před tím u společnosti Prokopovy, Kullasovy za řízení Tylova, u společnosti Zöllnerovy, při které Tyl zemřel, pak u společnosti Švandovy, byla od r. 1877 do r. 1890 engažována u společnosti Jana Pištěka. S tou přibyla do Litomyšle.

Tenkráte po prvé jsem viděl starou Šestákovou paní Ryšavé v Tylově „Paličově dceři", výbornou tu postavu z jejích tehdejších úloh nejznamenitější.

V letech osmdesátých hrál v Litomyšli jiný vrstevník Tylův, Fr. Čížek (1820, † 1887). Snad tu byl se svou vlastní společností, kterou na čas měl. Ale jasně vidím Čížka, jak hrál sám sebe, totiž v Šamberkově kuse „Jos. Kaj. Tyl"; v něm vystupoval Čížek jako herec Pěnkava, který vlastně byl on, Čížek. Čížek nevynikal jako herec, ale že kdysi hrál s Tylem, že mu byl věrně oddán a stál tak jako paní Ryšavá u jeho smrtelného lože, dodávalo mu zvláštního nimbu.

Koncem října r. 1884 začal ředitel Pokorný hrát v Litomyšli. Měl společnost činoherní a operní. Z jejího členstva uvádím p. Al. Houdka s chotí, p. Zelenku, pí. Zelenkovou, p. Biedermanna, jehož choť, výborná herečka, hrála tenkrát v Litomyšli naposled, neboť za nedlouho potom zemřela, dále p. Javorčáka, slečnu Žižkovskou, nyní pí. Pištěkovou, která se obzvláště líbila. V opeře působili sl. Rubešová, A. Veselý, později tenor Národního divadla, p. Fr. Trnka, nyní div. ředitel, p. Hlaváček, teď u Národního divadla v Praze.

Při společnosti byl také mladý herec, Pavel Nebeský, kterého jsem si vyhledal, když jsem zvěděl, že je syn básníka a spisovatele V. Bolemíra Nebeského. Mladý nadšenec divadelní, jenž vystudoval na filosofické fakultě, často mne navštěvoval. Za rok šel jsem mu za svědka, když měl v listopadu r. 1885 svatbu se slečnou Klotyldou Wižďálkovou, dcerou okresního hejtmana, která před tím také na jevišti a se zdarem vystupovala jako zpěvačka ochotnice, jmenovitě jako Lidunka „V studni" a jako Vendulka v „Hubičce".

Z repertoiru společnosti Fr. Pokorného uvádím: Syn člověka, Světa pán v županu, Probuzenci, Della Rosa, Pařížský román, Fedora, Svět nudy — Prodaná nevěsta, Dráteník, Traviata, Němá z Portici a j.

Počátkem října r. 1886 přijela ze Skutče do Litomyšle společnost Fr. Ludvíka, který pak v Americe působil a tu zemřel. Ve společnosti byli pp. V. Mach, K. Kaňkovský, V. Kozlanský, Jan Drobný, J. Splavec a Jan Hurt, otec vynikajícího herce Národního divadla p. Jaroslava Hurta, který tenkrát jako chlapeček meškal s rodiči v Litomyšli. S p. Janem Hurtem, režisérem společnosti, blíže jsem se seznámil. Z dam vynikaly ředitelka, zvláště pak sl.

Gusta Wintrová, naivka, miláček obecenstva, A. Drobná, J. Kozlanská. Hráli mimo jiné Noc na Karlštejně, Exulanty, K životu, Magelonu, Jiříkovo vidění, Strakonického dudáka, Andreu, Vlast, Deboru, Paní majorku, Bratra honáka, tenkrát velmi oblíbeného, a j. Připomínám si, že společnost položila o dušičkách věnec na hrob Šmilovského.

Celý listopad roku 1887 a pak až do vánoc hrála v Litomyšli společnost Vil. K. Jelínka, dobrého herce, jenž měl ohromný hlas a rád hrával monarchy; z těch Petra Cyperského v Noci na Karlštejně vždy jako moulenína. Také jeho choť hrála, i dvě dcery, z nichž jedna byla provdána za herce p. V. Spurného, druhá za p. Vojtu, taktéž herce. Dvě mladší, z nichž Terezie, nyní pí. Brzková, a Otilie, teď pí. Beníšková, obě při plzeňském divadle, byly maličké a hrávaly dětské úlohy. Při společnosti byl také E. Doležal, komik, a p. K. Mušek, nyní při Národním divadle v Praze, s nímž jsem se již v Litomyšli seznámil.

Nejslavnější představení bylo Vrchlického „Soud lásky". Hra byla prvotně zakázána, později však povolena. Po pražské premiéře dopsal herec Lesčinský Vrchlickému, žádaje ho, aby mu dovolil hru provozovati k příjmu. Vrchlický odpověděl roztomilým dopisem, že nejen „Soud lásky", ale všecky jeho hry jsou venkovským společnostem k disposici. O honoráři se ovšem ani nezmínil a společnosti na něj ani nevzpomněly. Ten dopis Vrchlického byl vyložen na podsíni ve skříni knihkupce J. Veselíka, u kteréž skříně se pak zvláště studenti hustě kupili.

R. 1888, tuším, že v zimě, hrála v Litomyšli společnost Elišky Zöllnerové. Společnost řídil Jan Šourek, herec svého času nad jiné oblíbený. Tenkrát byli ve společnosti pp. Fr. a K. Zöllnerové, oba komikové, a také p. Karel Želenský, kterého

jsem v Litomyšli viděl po prvé. Zvláště dobře si pamatuju jeho výborného, švarného poručíka rytíře de Caraman v Bozděchově „Z doby kotillonů". Z dam uvádím pí. Zöllnerovou, choť Fr. Zöllnera, sl. Gustu Wintrovu a sl. Zd. Raimannovu, nyní choť člena Národního divadla p. Rud. Kafky.

Divadelní společnosti jezdívaly rády do Litomyšle, neboť se jim tu dobře dařilo. S herci jednotlivých společností stýkal jsem se i mimo divadlo, nejčastěji po představeních buď v Besedě, kamž přicházeli, nebo na Karlově. Tu bývalo někdy obzvláště živo.

Ještě však častěji sedával jsem v té klenuté jizbě Karlovské s okny do zahrádky a za říčku ke koutu starých hradeb městských u panského mlýna, když byla tichá, hostíc jen malou společnost. Vedle této místnosti, v kuchyni „pod komínem" scházíval se intimní kroužek, hlavně mladých měšťanů, kteří se tu nejen bavili, a vesele i hlučně, ale často také jednali o spolkových i místních politických záležitostech a vykonávali v městě zvláště o volbách značný vliv. Když já za posledních trí let svého pobytu v Litomyšli jsem chodil na Karlov, do té první, hostinské místnosti, bývalo „pod komínem" už dost ticho.

Ale naše jizba také nehlučela. Sedávalo tam jen málo hostí. A mému zraku hovělo, že tam nebylo kouře. Pohoršilť se mi zrak poslední dobou tak, že jsem večer nemohl vůbec nic nebo jen málo pracovati. Všecka naše společnost vešla se za jeden stůl. Přicházel Roman Nejedlý, učitel a hudební skladatel, otec professora Dra Zdeňka Nejedlého, na své nervy naříkající. Ale tady na ně zapomínal, často se i rozesmál a sám leccos veselého pověděl, hlavně z učitelského života starších dob. Přicházel okresní inženýr p. Rudolf Vomáčka, nyní

vrchní stavební rada v Praze, často z pojížděk okresem. Vždy společně vstupovali komissař okresního hejtmanství p. Plechatý, a švagr jeho, p. Bojer, setník ve výslužbě.

Pan komissař, bělovlasý, hladce oholený, jenž sloužil už před r. 1848 u patrimoniálních úřadů, málo poseděl. Většinou přecházel světnicí sem a tam; někdy se zastavil, slyšel-li něco napínavějšího, postál, sem tam něco prohodil, pověděl, ale spíš se jen tiše usmíval. Pan hejtman, švagr jeho, vysloužil u uherského pluku; nebyl žádný miles gloriosus. O vojnu zřídka zavadil a když, byly to vzpomínky na veselé příhody, na komisní nějakou figuru vojenskou.

Šíře se rozhovořil o svém příbuzném, cestovateli Václavu Bojerovi,*) jenž jako vyučený zahradník dostal se s botanikem Hilsenbergerem do východní Afriky. Odtud cestoval po Madagaskaru, pak na Amirantech a Seychellách. Na ostrově Mauritiu založil přírodovědeckou společnost a jmenován tu pak professorem na kolleji města Port Louis. Setník Bojer i pan komissař vypravovali také o roku osmačtyřicátém, o svém krajanu, redaktoru Knedlhansovi Liblinském,**) o básníku a romanopisci Janovi z Hvězdy (Marek Jan), rovněž v Liblíně narozeném, ten, když byl farářem v Kralovicích, že měl zvláštní tělocvik, kterým se chtěl zbaviti své tělnatosti, že čepici shazoval si s hlavy, shýbal se pro ni, že si ji dal opět na hlavu, znovu ji shodil a zase zdvihal —

*) Nar. 1797 v Řesanicích, † 1856 na ostrově Mauritiu.

**) Jan Slavibor Knedlhans Liblinský (1823, † 1889) byl r. 1848 členem Slovanské lípy, redaktorem radikálního „Pražského večerního listu". R. 1849 odvedli jej z trestu na vojnu: Zemřel jako okresní tajemník v Kralovicích.

Do studentských let, na techniku si občas zašel pan inženýr Vomáčka, i do Tábora, na staré písně vzpomněl, jaké zpívali, i tu klokotskou Jos. Vlastimila Kamarýta (z r. 1827), sentimentální s nápěvem sentimentálním, kterou i na ukázku zanotoval:

„Měsíčku, jak krásně svítíš
po klokotském údolí.
Ach, ty nevíš, tvým že vzhledem
srdéčko mne zabolí.
Jakž mne nemá zaboleti — — —"

A hned do toho zas nějakou drastickou příhodu z úřední pojížďky okresem, nebo kousek politiky. Tu míval slovo sám pan hostinský, Ant. Sauter, horlivý Sokol, radikál, zajímavý muž. Vykládaje, protahoval si mezi dvěma prsty svou světlou kozí bradu nebo snažil se rukama plasticky dolíčit, o čem povídal. Často se zahovořil, že i na svou funkci zapomněl. Za hovoru sebral prazdné sklenice se stolu, ale postál s nimi prostřed světnice a vykládal dál. A pak ještě jedno zastavení u dveří, s těmi sklenicemi v ruce, než dokončil a nežli nám došel pro pivo. Pamatoval Tyla, vypravoval o něm, jak tu na Karlově hrál —

Vůbec divadlo často panovalo v našich hovorech, zvláště když k nám přisedla slečna Fanynka, dcera p. Sautra, velmi nadaná ochotnice, která došla jako Eva z Losu pochvaly i od paní Sklenářové-Malé. Divadlo bylo slečninou touhou, která se nesplnila, a zůstalo její láskou. S největší pozorností sledovali jsme, hlavně slečna a já, co se v Praze na divadle děje. Za těch zimních večerů jsme v tiché, zasněžené hospodě vzpomínali, když bylo v Praze něco nového nebo významného, jak je tou

chvíli v ozářeném Národním divadle. Živě se pamatuju na večer, v dubnu 1888, kdy jsme četli, že tam vystoupila slečna Kubešova od brněnského divadla, jaký měla rozhodný úspěch; a pak totéž o p. Vojanovi —

Jinak jsem nedostával z Prahy zpráv, jen když si Aleš vzpomněl. V červnu r. 1887 mi psal mimo jiné: „Co se mne dotýká, dělal jsem poslední čas samé obrázky do Švandy dudáka. S Palečkem jsem se rozešel pro všeliké příčiny. Před tím jsem illustroval 12 knížeček pro mládež, atd. —" A před vánočními svátky téhož roku oznamoval: „O mých pracích Tě nemohu ničeho jiného sdělit nežli že se počet mých illustrací letos o několik set rozmnožil. Hlavní můj přítel v tom je můj životní žurnál „Švanda dudák" — — Většího jsem letos neudělal ničeho leda 8 dva metry vysokých rytířů pro sgrafitta, ale bylo to tak honorováno až běda. Do svého cyklu se pro hmotné poměry nemohu dostat. Dostaneš-li se skutečně do Prahy, to sobě ovšem lépe leccos vypovíme, to si jistě uděláme nějaký výlet „za školu" jako na příklad kdysi z Klementina —"

Já koncem toho roku (1877) psal „Zahořanský hon", pro který lovecké detaily jsem si přinesl z jihočeské cesty, z Jindřichova Hradce. „Zahořanský hon" počal vycházeti v Lumíru prvním číslem r. 1888. Téhož roku v květnu přinesla Osvěta začátek „F. L. Věka". Základem k němu byl mně fragment Hekovy autobiografie, o níž jsem už psal, hlavně v prvních osmi kapitolách. Od 9. do 26. zakládá se na jiných pramenech, ale také leccos v těch prvních devíti kapitolách.

Za té příležitosti povím o dalším, co se „Věka" týče. Když první tento díl četli v rodině koll. Vojt. Paulusa, vzpomněla si paní professorová, že to, co

četli o mnichu zdánlivě mrtvém a o mladém choralistovi, vypravovalo se o jejich dědovi resp. pradědovi Hekovi z Dobrušky. A vzpomněli také, že jsou po něm nějaké papíry. Hledali je a našli a byli tak laskavi, že mně dali o nich zprávu a zapůjčili mně je. Zápisky ty byly necelý prvopis pamětí ctihodného vlastence F. Heka, jež psal u vysokém věku u své provdané dcery v Kyšperku a to německy, protože je psal pro své příznivce v Nízkém ve Slezsku.

Zápisky se začínají zprávou, jak se F. Hek dostal z filosofie domů, dobrovolně, bez odporu a zápasu, vypravují, jak se stal kupcem, jak vyhořel, jak mu po ohni dobrou pomocí byly bible (200) zaslané mu berlínským odborem společnosti pro rozšiřování bible, jaké měl nesnáze, když bible prodával a pro mravokárné rozjímání o Velkém pátku tiskem vydané, a na konec o smrti jeho manželky. Tu zápisky se končí. O našem obrození v nich není nic.

Z této druhé, rukopisné části užil jsem některých detailů, jmenovitě o smrti otce Hekova. Všecko ostatní, tedy bez malička všecko, co je ve druhém díle, je na základě jiných pramenů i tradic. Než to jsem byl už v Praze, když jsem psal druhý díl. Vrátím se. Koncem května r. 1888 počal ve Světozoru vycházeti „Syn ohnivcův". Začal jsem jej tak jako F. L. Věka psáti v Litomyšli, ale dokončil jsem obě díla již v Praze.

Toho r. 1888 totiž bylo vypsáno místo na gymnasiu v Žitné ulici. Zadal jsem o ně. Tentokrát byla naděje. Aleš mi psal v červnu: „Byl u mne Svačina*) se zprávou, že máš naději, že se dostaneš do

*) Dřevoryjec.

Prahy. Kdo by to raděj viděl jako já! Já teď hotovím sgrafitta na dům, který staví Wiehl na Perštýně (vedle Sladkých). Teď by se to tak poněkud lepšilo, totiž ty kšeftíčky. Pan Viesner chce mi na podzim uspořádati výstavu v Ruchu. Slibuji si od toho, že snad si někdo pak něco předci objedná — — Naillustruju se dost a dost, tuhdas až do Polska, ano i do Kostnice. — Už jsou toho celé massy." A v P. S.: „V zimě jsem byl v Olomouci. O tom až ústně." — To bylo Alšovo poslední psaní, adressované do Litomyšle.

Nedlouho po tom dostal jsem dotčené místo v Praze. Toužil jsem tam, a přec ve mně škublo, když jsem pomyslil, že musím opustit Litomyšl. Těžko mně bylo odejíti, zvláště když mně tak vřele projevovali, že mne neradi ztrácejí, když jsem viděl všude tolik přízně. Nastalo loučení, kolikeré loučení. První v tiché, klenuté jizbě hostinské na Karlově, kdež mně můj milý kroužek uspořádal hostinu. Na rozloučenou promluvil Roman Nejedlý srdečnou i vtipnou řeč. Druhé loučení také na Karlově, nahoře v sále zelení a kvítím ozdobeném. Sešla se tu večer dne 5. září, mohu říci, všecka Litomyšl. Projev takové náklonnosti a lásky mne blažil; ale také smutek uhodil. Pohnut až k slzám děkoval jsem a řekl, co srdce cítilo, že Litomyšl se mi stala druhým domovem. A jako na domov ještě dnes na ni vzpomínám.

Pak ještě loučení v „Tunelu" s Besedou a tichá loučení s milými místy, s naším hrobečkem a poslední s Buřvalkou, s milou rodinou páně Seidlovou a pak ještě na nádraží. Sešlo se tam, bylo 11. září, mnoho přátel, milých známých a mých žáků. Zasypáni kvítím, dojati vstoupili jsme do vozu. Stojím s rodinou u oken, naposled kyneme — Nádraží už totam — Ještě město vidíme, starý zá-

mek, ještě věžě piaristského kostela tam u gymnasia, ještě Nedošín, milý Nedošínský háj v prvním plápolu podzimních barev; zmizel, zmizela Litomyšl všecka. Sešla s očí, ne však s mysli. Zůstala v srdci.